

Ilgalaikės valstybinės kalbos politikos galimybių studija

Parengė

Prof. dr. LAIMA KALĖDIENĖ (vadovė)

Dr. (HP) ONA ALEKNAVIČIENĖ

Prof. dr. MEILUTĖ RAMONIENĖ

**Parengta Lietuvos Respublikos
kultūros ministerijos užsakymu**

Vilnius

2022

TURINYS

Ižanga.....	4
Santrauka.....	5
Sąvokos.....	14

I. STATUSAS

I.1. Kalbos politika ir planavimas Europos Sąjungos šalyse.....	22
I.1.1. Kalbos politikos reguliavimą vykdančios institucijos.....	25
I.1.2. Oficialiosios kalbos reglamentavimas ir priežiūra.....	35
I.1.3. Latvijos, Danijos ir Prancūzijos kalbos politikos apžvalga.....	39
I.1.4. Apibendrinimas.....	48
I.2. Valstybinės lietuvių kalbos politikos gairės: 2003–2008, 2009–2013, 2018–2022.....	51
I.2.1. Gairių tikslai, uždaviniai ir principai.....	51
I.2.2. Apibendrinimas.....	55
I.3. Valstybinės lietuvių kalbos įstatyminė bazė.....	57
I.3.1. Konstitucija ir Konstitucinio Teismo nutarimai.....	58
I.3.2. Valstybinės kalbos įstatymas.....	61
I.3.3. Įstatymas dėl Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo.....	64
I.3.4. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos įstatymas.....	64
I.3.5. Valstybinės kalbos inspekcijos įstatymas.....	66
I.3.6. Administracinių nusižengimų kodeksas ir Vartotojų teisių apsaugos įstatymas.....	69
I.3.7. Švietimo įstatymas.....	71
I.3.8. Mokslo ir studijų įstatymas.....	73
I.3.9. Terminų banko įstatymas.....	75
I.3.10. Asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymas.....	76
I.3.11. Išvados ir rekomendacijos.....	85
I.4. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos, Valstybinės kalbos inspekcijos ir kalbos tvarkytojų veikla.....	89
I.4.1. Reglamentavimas, uždaviniai ir perspektyvos.....	89
I.4.2. Išvados ir rekomendacijos.....	106

II. KORPUSAS

II.1. Valstybinės lietuvių kalbos korpuso būklė: žodynai, žinynai, tekstynai, duomenynai.....	109
II.1.1. Rašyba ir skyryba.....	113
II.1.2. Tartis ir kirčiavimas.....	116
II.1.3. Gramatika.....	121
II.1.4. Leksika: žodynai, tekstynai, duomenynai.....	124
II.1.5. Kalbos (darybos, leksikos, sintaksės) norminimas.....	136

II.1.6. Išvados ir rekomendacijos.....	139
--	-----

III. ŠVIETIMAS

III.1. Kalbų politika švietimo srityje Latvijoje, Lenkijoje, Estijoje.....142

III.1.1. Kalbų politika švietimo srityje Latvijoje.....	142
---	-----

III.1.2. Kalbų politika švietimo srityje Lenkijoje.....	149
---	-----

III.1.3. Kalbų politika švietimo srityje Estijoje.....	154
--	-----

III.2. Tautinių mažumų švietimo problemos Lietuvoje.....162

III.2.1. Padėties analizė.....	162
--------------------------------	-----

III.2.2. Išvados.....	169
-----------------------	-----

III.3. Europos Sąjungos kalbų mokymo politika.....171

III.3.1. Europos Sąjungos kalbų mokymo politikos dokumentai ir strategijos.....	171
---	-----

III.3.2. Programos ir kalbų mokymąsi skatinantys projektai.....	173
---	-----

III.3.3. Parama mažumų kalboms.....	175
-------------------------------------	-----

III.4. Lietuvių kaip mokslo kalbos problemos.....178

III.4.1. Padėties analizė.....	181
--------------------------------	-----

III.4.2. Išvados ir rekomendacijos.....	197
---	-----

IV. PRESTIŽAS

IV.1. Sociolingvistinė situacija ir valstybinės kalbos prestižas.....199

IV.1.1. Lietuvių kalba kaip svetimoji/negimtoji: mokėjimas, gebėjimų vertinimas ir sertifikavimas.....	201
--	-----

IV.1.2. Svetimųjų kalbų mokėjimas ir vartojimas.....	205
--	-----

IV.1.3. Kalbinės nuostatos dėl kalbų.....	209
---	-----

IV.1.4. Kalbinės nuostatos tarmių atžvilgiu.....	211
--	-----

IV.1.5. Tyrimai lietuvių diasporoje.....	212
--	-----

IV.1.6. Išvados ir rekomendacijos.....	212
--	-----

Bendrosios išvados ir rekomendacijos.....214

Rodikliai.....225

7 žingsniai.....232

Literatūra.....233

PRIEDAI.....249

1 priedas. Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projektas.....	249
---	-----

2 priedas. Tautinių mažumų įstatymo projektas.....	254
--	-----

3 priedas. Įstatymų projektai dėl juridinių asmenų pavadinimų sudarymo.....	262
---	-----

Ižanga

Šios galimybių studijos **tikslas** – įvertinti dabartinę valstybinės lietuvių kalbos padėtį, numatyti tolesnes vartojimo galimybes ir teikti rekomendacijas, kaip 2023–2030 m. formuoti kalbos politiką, kad valstybinė kalba galėtų efektyviai atlikti įstatymų jai numatytas pagrindines funkcijas.

Siekiant tikslo, sprendžiami tokie **uždaviniai**: 1) nustatyti su valstybinės kalbos politika susijusių įstatymų būklę ir galimybę užtikrinti kalbos statuso įgyvendinimą; 2) ištirti kalbos korpuso norminimo būklę ir galimybes palaikyti dinamišką kalbos raidą ir plėtrą; 3) įvertinti rizikos šaltinius, keliančius grėsmę kalbos vartojimui; 4) numatyti priemones, padėsiančias užtikrinti statusą, gyvybingą kalbos raidą, įgyvendinimą švietimo sistemoje ir kalbos prestižo didinimą; 5) įvertinti kalbos politiką formuojančių ir įgyvendinančių institucijų galimybes.

Kalbos politika yra idėjų, įstatymų, reglamentų, taisyklių ir praktinės veiklos visuma, skirta valstybės ar valstybių sąjungos, visuomenės ar atskirų jos grupių planuojamiems kalbos ir jos vartojimo pokyčiams pasiekti ar išlaikyti *status quo*. Todėl pirmiausia turi būti numatoma **kalbos politikos strategija**, t. y. suformuluojami tikslai, o kad jie būtų įgyvendinti, apibrėžiami uždaviniai ir visuma priemonių patvirtintiems tikslams siekti – nuolat vykdomas **kalbos planavimas**.

Galimybių studija baigta 2022 m. balandžio 22 d.

Santrauka

Šioje galimybių studijoje siūlomos **kalbos politikos strategijos tikslas** – išlaikyti lietuvių kalbos kaip valstybinės kalbos funkcijas Lietuvoje. Lietuvių kalbos, kaip ir daugelio kitų pasaulio kalbų, išlikimas ir gyvavimo kokybė priklausys nuo to, kaip bus sugebėta išsaugoti esminius, kalbos egzistencijai svarbius dalykus, atsisakant tų, kurie trukdo prisitaikyti prie pokyčių. Kuriant ilgalaikę valstybinės kalbos politikos strategiją, buvo laikomasi Konstitucijoje apibrėžtos lietuvių tautos kaip politinės Lietuvos valstybės realijos sampratos, pripažįstant lietuvių kalbą kaip valstybinę, o tai reiškia, kad ši kalba yra pagrindinė valstybės kalba ir kad valstybė prisiima atsakomybę už jos likimą.

Maksimalaus valstybės atsakingumo pavyzdys yra Islandija – vos trečdalį milijono gyventojų turinti šalis teigiamai išgarsėjo visame pasaulyje savo puristiniu požiūriu į kalbą, ypač į kalbos paveldą. Visai neseniai dėl jų kalboms iškilusios grėsmės ypatingų žingsnių ėmėsi Baltijos kaimynės Latvija ir Estija, ryžtingai pasukusios *lygiavertės dvikalbystės* diegimo keliu – siekti, kad švietimo sistema išugdytų vienodai gerai mokančius tiek savo gimtąją kalbą, tiek ir valstybinę. Danija, garsėjanti aukštojo mokslo įstaigų gebėjimu pritraukti daug užsienio studentų, įstengė apsaugoti danų kalbą, pasipriešinusi anglų kalbos hegemonijai, todėl dabar laikoma kalbų mokymo kursų šalimi (apie tai žr. sk. I.1. „Kalbos politika ir planavimas“). Šioje galimybių studijoje siūloma keisti lietuvių kalbos politikos įgyvendinimo, taigi politikos technologijų, koncepciją: bendraujant su visuomene, ieškoti demokratiškesnių ir liberalesnių formų, kurios skatintų į kalbos kuriamąjį darbą įsitraukti pačią visuomenę.

Kalbos politikos sėkmės sąlyga – jos pripažinimas. Siekiant numatyti ilgalaikės valstybinės kalbos politikos strategijos poveikį valstybei, tautai ar atitinkamoms visuomenės grupėms, tarp jų tautinėms mažumoms, imigrantams ar reemigrantams, būtina atsižvelgti į prognozuojamas visuomenės gyvenimą veikiančias kalbos vartojimo tendencijas bei organizuoti jų stebėseną. Lietuvoje ši stebėseną vykdoma valstybei finansuojant atskirus mokslinius projektus, bet nuolatinė tokia stebėseną, be kurios neįmanomas šiuolaikinius reikalavimus atitinkantis kalbos norminimas, nėra organizuojama. Įstatymu numatytų kalbos funkcijų vykdymo ir viešosios kalbos kokybės stebėseną atlieka Valstybinė kalbos inspekcija (VKI), rajonuose tai vykdo kalbos tvarkytojai (apie tai žr. sk. „Valstybinės lietuvių kalbos komisijos, Valstybinės kalbos inspekcijos ir kalbos tvarkytojų veikla“).

Ilgalaikės kalbos politikos strategija visų pirma turi numatyti kertinius uždavinius, tačiau jų įgyvendinimo sėkmė priklausys nuo to, ar praktiškai bus koreguojamos atitinkamos jau patvirtintos viešosios kalbos politikos įgyvendinimo priemonės, ar

bus noro ir gebėjimų tartis su visuomene, patiriančia pokyčius, kad ji pati dalyvautų diegiant ir valdant šią strategiją. Be abejo, tokių lituanistinių organizacijų kaip Valstybinė lietuvių kalbos komisija (VLKK) ir Lietuvių kalbos institutas (LKI) narystė tokiose tarptautinėse organizacijose kaip Europos nacionalinių kalbų institucijų federacija (angl. *European Federation of National Institutions of Language*, EFNIL) atveria daugiau galimybių. Tačiau svarbiausia ilgalaikės valstybinės kalbos strategijos sėkmės sąlyga yra jos pripažinimas ir priėmimas (akceptavimas) – iš pradžių teisiniu lygmeniu, o paskui – visuomenės.

Šiuo metu ypač stinga kalbos politikos sprendimų poveikio visuomenei vertinimo, apskritai nepakanka tam būtinų konsultacijų su visuomene. Žiniasklaidoje pasirodantys ir pasigirstantys vieši kalbos politikos vertinimai dažnai būna neigiami – priekaištaujama dėl priešinimosi naujovėms, įstrigimo praeitame laike, rigoristinio požiūrio į kalbos ir visuomenės santykius. Kita vertus, nežinia, ar visuomenėje ši nuomonė iš tikrųjų yra vyraujanti, nes ją aktyviai reiškia tik keli ir tie patys žmonės. 2021 m. per apklausą dauguma studentų išreiškė neutralias nuostatas lietuvių kalbos norminimo atžvilgiu¹.

Požiūrio į kalbos standartus problema nėra specifiškai lietuviška. Sociologai ją įvardija kaip politinių technologijų, šiuo atveju kalbos politikos technologijų, problemą ir konkrečiai pritaiko Michelio Foucault 1975 m. aprašytą panoptikumo eros keitimo postpanoptikine koncepcija². Vartojant Jeremy'io Benthamo *panoptikumo* terminą, reiškiantį idealų kalėjimą, kuriame vienas sargybinis gali stebėti visus kalinius vienu metu, toks planas pritaikomas ligoninėms, bibliotekoms ir kitoms institucijoms. Centralizuoto stebėjimo principu savo veikloje vadovaujasi tiek VLKK, tiek ir VKI. Panašiai veikia ir kitos valstybinės institucijos: ministerijos, inspekcijos, departamentai, bankai.

Zygmunto Baumano, Gilles'io Deleuze'o ir kitų žymių filosofų nuomone, postpanoptikinėje eroje vyksta vertybiniai moralės ir kultūros sampratos pokyčiai, kuriasi naujos valdymo struktūros, įsiviešpatauja naujosios technologijos, o tai iš esmės keičia ir valdymo procesus. Atliepdamos šias tendencijas tokios šalys kaip Suomija ir Izraelis sutelkė savo šalių kalbų politikos strategus, stebėtojus, tyrėjus,

¹ Matulionytė, Akvilė; Jakaitė-Bulbukienė, Kristina. Studentų nuostatos bendrinės lietuvių kalbos ir norminimo atžvilgiu, *Taikomoji kalbotyra* 16, 2021, p. 110–130, doi: 10.15388/Taikalbot.2021.16.7.

² Rampton, Ben. Post-panoptic standard language? *Working papers in urban languages and literacies*, Paper 162, 2015, p. 14, https://www.academia.edu/13106780/WP162_Rampton_2015_Post_panoptic_standard_language

praktikus ir vykdytojus dirbti drauge kalbų politikos agentūrose: atitinkamai Suomijos kalbų institute³ ir Hebrajų kalbos akademijoje⁴.

Tiek ilgalaikės valstybinės kalbos politikos strategijai parengti, tiek jai įgyvendinti **būtina kokybiška teisėkūra**, t. y. teisinė veikla inicijuojant, rengiant bei priimančią teisės normas, taip pat jas keičiant ar pripažįstant netekusiomis galios. Su valstybinės kalbos politikos strategija susijusi teisėkūra vyksta keliais etapais: 1) teisėkūros proceso planavimas, 2) teisės aktų projektų numatymas ir rengimas, 3) teisės aktų projektų vertinimas ir derinimas, 4) teisės aktų projektų priėmimas, 5) teisės aktų projektų paskelbimas ir įsigaliojimas, 6) teisės aktų projektų stebėseną. Analizė parodė, kad valstybinės kalbos statusą reguliuojančią įstatyminę bazę reikia atnaujinti.

Pagrindinė su valstybinės kalbos strategijos įgyvendinimu susijusi teisėkūros rūšis yra įstatymų leidyba, kurią Lietuvoje vykdo Seimas. Deja, pastaraisiais dešimtmečiais su valstybinės kalbos reglamentavimu susijusi teisėkūra yra tarsi sustingusi laike, nes Valstybinės kalbos įstatymas, priimtas dar 1995 m., morališkai paseno, bet, nors ne vienos kadencijos Seimas siekė jį atnaujinti, iš vietos nepajudėta. Šiuo metu būsimasis valstybinę kalbą reglamentuojantis įstatymas jau yra įgijęs aukštą konstitucinio įstatymo statusą. Tačiau dar nepriėmus atnaujintos visą valstybinę kalbą reglamentuojančio įstatymo redakcijos, jis išskaidomas atskiromis dalimis ir priimami išvestiniai įstatymai: toks yra 2022 m. sausio 18 d. priimtas Asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymas. Tiesa, pastarasis dar neįsigaliojęs – iki 2022 m. gegužės 1 d. Vyriausybė turi parengti jo įgyvendinimo sąlygų ir normų aprašą. Pažymėtina, kad jau ne vieną dešimtmetį asmenvardžių rašymo oficialiuose asmens dokumentuose klausimu vyksta ir negatyvioji teisėkūra, t. y. abejojama dėl teisės normų teisėtumo: Konstitucinis Teismas ne kartą (1999, 2009, 2014, 2015) pripažino asmenvardžių rašybą reguliuojančių įstatymo projektų prieštaravimus pagrindiniam valstybės įstatymui – Konstitucijai (apie įstatyminę bazę žr. sk. I.3. „Valstybinės lietuvių kalbos įstatyminė bazė“ ir 1–3 priede).

Pasinaudojus kanadiečio Jacques Leclerc pasaulio kalbų politikų indeksu ir kitais šaltiniais, atlikta pastarojo dešimtmečio **kalbos standartizavimo ir jos vartojimo reguliavimo kai kuriose Europos šalyse analizė** (apie tai žr. sk. I.1.2. „Oficialiosios kalbos reglamentavimas ir priežiūra“). Išnagrinėjus Europos šalių kalbas reglamentuojančius įstatymus, prieita prie bendros išvados, kad juose vienaip ar kitaip atspindimos pagrindinės (tuo pačiu ir klasikinės) kalbos politikos ir jos reguliavimo problemos, skiriasi tik įgyvendinimo priemonės. Apibendrinus tyrimo rezultatus tapo akivaizdu, kad skirtingu metu ir skirtingais būdais daug kur vyksta

³ Suomijos kalbų institutas, globojamas Kultūros ir švietimo ministerijos, <https://www.kotus.fi/en>

⁴ Hebrajų kalbos akademija, <https://hebrew-academy.org.il/>

esminis kalbos ar kalbų politikos reguliavimo pokytis, t. y. posūkis iš priverstinės centralizuotos standartizacijos į paremtą informacinėmis technologijomis, todėl, viena vertus, nė kiek ne mažiau standartizuotos, bet, kita vertus, labiau individualizuotos. Tiesiog individui sudaromos galimybės pačiam pasirinkti kalbos variantą, kurio tinkamumas dėl aukštųjų technologijų tampa dar labiau standartizuotas nei tas, kurį nuo XX a. vidurio parinkdavo ir žinynuose, gramatikose bei žodynuose kodifikuodavo specialiosios kalbos norminimo komisijos, sudarytos iš kalbos mokslo autoritetų.

Visų dabartinių kompiuterinių rašybos ir kirčiavimo programėlių ir kompiuterinio vertimo programų sudarymo principas – teksto atpažinimas, o jį įgyvendinant turi būti remiamasi gausybe jau sukurtų tekstų tomis kalbomis, iš kurių ir į kurias verčiama. Matematinėje statistikoje didžiųjų skaičių dėsnis teigia, kad, vienodomis sąlygomis daug kartų stebint tą patį atsitiktinį dydį, stebėtų reikšmių aritmetinis vidurkis artėja prie tam tikros neatsitiktinės reikšmės, vadinamos *stebimojo dydžio (teoriniu) vidurkiu*. Tai reiškia, kad kalbos norminimas ir standartizacija vyksta nuolat ir daug didesniais mastais, bet ima tiesiogiai priklausyti nuo informacinių technologijų pažangos lygio. Tačiau tai nereiškia, kad įsivyrėja tik statistinės normos principas, nes tuomet kalba taptų mašinine. Bet būtent statistinių stebėsenos duomenų ir tekstynų analizės principais remiasi vadinamųjų galingųjų Europos kalbų standartizavimas ir norminimas anglų *Oxford English Dictionary, Cambridge Dictionary* ir vokiečių *Duden* žodynuose.

Kalbos, nespėjančios įvaldyti naujųjų informacinių technologijų, pasmerktos nunykti ar net išnykti. Todėl **dėmesys informacinėms technologijoms yra vienas iš pagrindinių ir lemiamų kalbos politikos uždavinių**. Tai akcentuojama ir Seimo jau patvirtintose Lietuvių kalbos plėtros skaitmeninėje terpėje ir kalbos technologijų pažangos 2021–2027 metų gairėse⁵.

Visuose Lietuvos Respublikos kultūros politikos pagrindų įstatymo projektuose pabrėžiama gimtosios kalbos ir rašto svarba saugant, kuriant ir puoselėjant Lietuvos kultūrinį savitumą pasaulyje. Vienas iš svarbiausių sėkmingo kultūros politikos įgyvendinimo principų yra kultūros prieinamumas – valstybė turi sudaryti sąlygas pažinti kultūros raiškos įvairovę, kad dalyvavimas kultūroje taptų visavertis. XXI a. šis procesas vyksta tiek realiojoje, tiek ir virtualiojoje erdvėje leisdamas peržengti ne tik žinybines, tarnybines, bet ir valstybių sienų ribas. 2021 m. Europos Komisijos pateiktoje Europos skaitmeninės transformacijos vizijoje iki 2030 m., vadinamajame

⁵ Nutarimas dėl lietuvių kalbos plėtros skaitmeninėje terpėje ir kalbos technologijų pažangos 2021–2027 metų gairių patvirtinimo, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. spalio 13 d. Nr. XIII-3324. Paskelbta: TAR, 2020-10-15, Nr. 21505, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/71152ab00eee11ebb74de75171d26d52>

Skaitmeninės politikos kelrodyje, kaip viena iš krypčių ir numatoma viešųjų paslaugų skaitmenizacija.

Tokia viešąja paslauga gali tapti **patogi prieiga prie patikimai debesijoje saugomų ir nuolat atnaujinamų elektroninių lietuvių kalbos duomenų sanaujų** – tekstynų, asmenvardžių ir vietovardžių duomenų bazių, senųjų raštų duomenų bazių, terminų bankų, tarmių įrašų ir kt. – su galimybe tiesiogiai įsitraukti į diskusijas, mokymus, reportažus lietuvių kalbos gyvavimo temomis. Pagrindinis šios paslaugos tikslas būtų sukurti priemonės plačiai visuomenei interaktyviai dalyvauti įvairiapusėje lietuvių kultūros ir kalbos sąveikoje, patogiai naudojantis ir remiantis jau sukauptais lietuvių kalbos duomenimis kurti naujus, atverti galimybę visuomenei interaktyviai spręsti su lietuvių kalba susijusius klausimus, garantuoti paveldo apsaugą.

Dešimtmečiais negaunant valstybės finansavimo, Lietuvoje **nevykdoma sisteminga kalbos vartojimo stebėseną, todėl negali būti periodiškai atnaujinamos norminės gramatikos, žodynai ir žinynai**. *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* pirmasis leidimas išėjo dar 1957 m., antrasis 1972 m. (abiejų atsak. red. Jonas Kruopas), trečiasis 1993 m. (atsak. red. Stasys Keinys), o visi kiti iki dabartinio aštuntojo yra perleidimai. Tuo tarpu 2013 m. pradėtas leisti Danutės Liutkevičienės redaguojamas *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas* yra įstrigęs ties 15-ąja abėcėlės raide. Kazio Ulvydo redaguotas akademinės gramatikos tritomis išleistas atitinkamai 1965, 1971 ir 1976 m., o parankinė Vytauto Ambrazo redaguota vienašė akademinė gramatika išleista 2006 m. Taigi daugelis tiek gramatikos, tiek *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* pavyzdžių yra iš XX a. vidurio ar dar anksčiau, jiems tuoj bus 100 metų, todėl jie nebeatspindi realiosios vartosenos. 2019–2022 m. atnaujinti rašybos ir skyrybos taisyklių sąvadai, jie tikriausiai kada nors dar bus susieti su tekstynais (apie tai žr. sk. II.1. „Valstybinės lietuvių kalbos korpuso būklė: žodynai, žinynai, tekstynai, duomenynai“). Jų rengimas buvo finansuojamas per VLKK valdomas programas, taip galėtų būti finansuojamas ir kitų norminių leidinių rengimas, bet būtinai *nenutrūkstamai*, o ne proginiais projektais, nes reikia užtikrinti permanentinę kalbos vartojimo stebėseną.

Kol kas šitokių leidinių nenutrūkstamo rengimo problema dabartinėmis finansavimo sąlygomis negali būti išspręsta, nes tokio pobūdžio darbams akademinės įstaigos negali gauti finansavimo pagal įstatymus, todėl jau dešimtmečiais viskas įšaldyta. Kardinalaus pakeitimo siūlymas būtų minėtų Didžiosios Britanijos ir Vokietijos pavyzdžiu kalbos norminimo ir standartizacijos veiklą vykdyti ten, kur pritaikius šiuolaikines technologijas rengiami žodynai, besiremiantys milijoniniais spaudos tekstynais. Visa tai būtų galima atlikti papildžius kalbos priežiūros ir reguliavimo institucijų funkcijas kalbos išteklių kuriamosiomis ir normų palaikomosiomis. VLKK jau dabar labai sėkmingai valdo įstatymu jai priskirtą Terminų banko koordinavimą, ekspertavimą ir finansavimą.

Siūlytina tokiu pačiu principu plėsti kalbos norminimo darbo barą, susijusį su nuolatiniu žodynų, gramatikų ir žinytų atnaujinimu, palaikymu ir sklaida skaitmeninėje erdvėje.

Būtent Terminų banko veikla kol kas nors iš dalies palaiko lietuvių mokslo srityje, nes **Lietuvos mokslas sparčiai pereina į anglų kalbą** (apie tai žr. sk. III.4. „Lietuvių kaip mokslo kalbos problemos“). Tai globalus reiškinys, bet, pavyzdžiui, Danija, iš dalies ir Latvija taiko tokį aukštojo mokslo finansavimo modelį, kad neišvystytų vien anglų kalbą. Lietuvos kalbos politikos strategijoje būtina apsispręsti, ar dar stengtis išsaugoti lietuvių kalbos pilnatvę pakeitus mokslo ir aukštojo mokslo finansavimo principus ir atitinkamai įstatymus, nes tai brangiai kainuoja ir nėra lengva, ar jau nuleisti rankas. Pusinis ir ne toks brangus sprendimas būtų organizuoti privalomąjį Terminų banko pildymą: prie kiekvieno Lietuvoje publikuojamo mokslinio darbo privalomai reiktų pateikti lietuviškus vartojamų terminų atitikmenis, net ir Lietuvoje besispausdinantiems užsieniečiams, kurie savo ruožtu papildytu Terminų banką, galėtų pateikti į lietuviškus vadovėlius ir kitą apyvartą.

Ne mažiau svarbi nei kalbos korpuso standartizavimas ir norminimas yra tų standartų ir normų sklaida, įsisavinimas, edukacija. **Iki šiol VLKK reguliuojama lietuvių kalbos politika neaprepdavo švietimo srities**, buvo ir yra tenkinamasi vadovėlių kalbos vertinimu, todėl padėtį reiktų keisti. Tokią rekomendaciją 2022 m. jau yra pateikusi VLKK organizuota darbo grupė, aptarusi lietuvių kalbos švietimo sistemoje problemas.

2021 m. Europos Tarybos priimtoje rezoliucijoje apibrėžti švietimo tikslai iki 2030 m., bet juos pasiekti Lietuvai nebus taip lengva. Tai nuolat rodo PISA tyrimai (apie tai žr. sk. III.2. „Tautinių mažumų švietimo problemos Lietuvoje“). Lietuvių kalbos ir literatūros mokymo rezultatus žūtbūt reikia gerinti. Švietimas yra viena iš sudedamųjų kalbos politikos dalių, todėl, **generuojant švietimo pokyčius, reikia numatyti kalbos politikos strategiją**. Švietimo darbo grupė prie VLKK konstatavo, kad lietuvių kalbos ugdymo turinys yra perkrautas ir neatitinka ateities žmogaus poreikių, jo įgyvendinimas neefektyvus, nes vietoj daugybės reikalaujamų išmokti terminų pakaktų kelis kartus mažiau, bet geriau suvoktų. Padaryti tokią atranką turi padėti kalbininkai – tai ne vien tik švietimo programų ir vadovėlių autorių darbas. Rekomenduota **nustatyti lietuvių kalbos švietimo kanoną**, kurio rengimui turėtų vadovauti VLKK. Šiuolaikišką lietuvių kalbos kanoną neturi sudaryti vien tik sintaksės taisyklės ir rašybos ar kirčiavimo vingrybės, sukrautos į vieną normų skrynią, joje turėtų tilpti nuorodos ir sąsajos su visa lietuvių kultūra. Tokios skaitmeninės skrynios turinys turi būti labai gerai apsaugotas, čia yra ko pasimokyti iš Islandijos. Kaip rodo šios šalies patirtis, svarbiausios sąlygos ir kanonui, ir paveldui egzistuoti – pripažinimas ir žinomumas.

Tokio kanono, nors taip ir neįvardyto, reikalingumą ne kartą pabrėžė užsienio lietuvių mokytojai ir kursų organizatoriai iš viso pasaulio, pvz., 2022 m. kovo 19 d. Užsienio reikalų ir Švietimo, mokslo ir sporto ministerijų organizuotoje diskusijoje „Lietuvių kalbos (ne)perdavimo priežastys – nuo mokslo iki praktikos“. Įstatymiškai sureguliuotinas ir emigrantų bei reemigrantų ir imigrantų vaikų mokymosi finansavimas, **galimybė mokytis ir laikyti egzaminus Lietuvoje nuotoliniu būdu, gyvenant užsienyje**, – tai jau kalbos politikos strategijos klausimas, nuo kurio sprendimo sėkmės priklauso lietuviškai kalbančių žmonių skaičiaus didėjimas ar mažėjimas (apie tai žr. sk. IV.1. „Sociolingvistinė situacija ir valstybinės kalbos prestižas“).

Specifinių problemų kyla emigrantams ir reemigrantams dėl jų vaikų mokymo lietuviškose (ir nelietuviškose) Lietuvos mokyklose. Jau aptariamas Lietuvių kalbos pagal kalbos mokėjimo lygius (A1–B2) bendrosios programos projektas, bet, gaila, jis ir vėl rengiamas vadovaujantis ne pačia pažangiausia kalbų mokymo metodika. Tiek emigrantams, tiek ir Lietuvoje mokiniams ir mokytojams vis dažniau naudojantis nuotoliniu mokymu, atsiskleidžia atitinkamų mokymo priemonių stygius.

Šalia stygiaus problemos randasi dar viena neabejotinai organizacinio pobūdžio problema, sukelianti katastrofinių padarinių: Švietimo, mokslo ir sporto ministerija bei kitos organizacijos projektais finansuoja nuotolinio mokymo priemonių kūrimą, tame tarpe ir lietuvių kalbos, o pasibaigus projekto galiojimo terminui nustoja galioti ir priemonė, nes **nėra centralizuoto nuotolinio lietuvių kalbos mokymo priemonių banko, kurį prižiūrėtų ir kuriuo rūpintųsi valstybė**.

Atnaujintina valstybinės kalbos mokėjimo sertifikavimo programa, bet kalbos politikos strategijoje **iš naujo turi būti aptarti jos tikslai**: dabartinė programa sukurta prieš tris dešimtmečius ir buvo skirta integruoti valstybinės kalbos nemokančius Lietuvos gyventojus, o dabar dažniausiai ji taikoma darbo imigrantams (apie tai žr. sk. IV.1.1. „Lietuvių kalba kaip svetimoji/negimtoji: mokėjimas, gebėjimų vertinimas ir sertifikavimas“). Strategijoje reikia atsakyti į klausimą, kaip nepaversti tarptautiškumo plėtos paprasčiausiu visuotiniu perėjimu prie anglų kalbos? Suvokusi, kad tarptautiškumas pirmiausiai turi būti naudingas pačiai valstybei ir jai kurti pridėtinį produktą, Danija sugebėjo kūrybiškai pasipriešinti niveliuojamiesiems šios srities Europos Sąjungos reikalavimams ir ne tik stabilizuoti anglų kalbos įsigalėjimą aukštojo mokslo sistemoje, bet ir išgarsėti kaip kalbos kursų šalis. Lietuvių kalbos kursų sistema Lietuvoje egzistuoja, parengta daug metodinės medžiagos, tačiau sistema vis dar stokoja turinio aprėpties ir sklaidos prieinamumo – todėl, kad tai permanentinis

procesas, kuriam reikia nuolatinio atnaujinimo ir priežiūros. Geriausias šios srities pavyzdys yra *Cambridge Assessment English*⁶.

Dar viena švietimo problema – iš esmės visų Europos valstybių pavyzdžiu – perėjimo prie mokymo valstybine kalba visose valstybės ir savivaldybių mokyklose, kaip neseniai padarė ir latviai, t. y. užsibrėžimas **kalbos politikos strategijoje siekti įtraukiosios dvikalbystės**. Kurk Lietuvai 2021 m. projekte apie lenkų tautinės mažumos švietimą⁷ cituojama Lenkijos tyrėjų išvada, kad „Šiuolaikinė Lietuvos švietimo sistema gali būti vertinama kaip pasaulinis fenomenas: ugdymas lenkų kalba šiai tautinei mažumai laisvai prieinamas visose ugdymo pakopose: nuo vaikų darželio iki aukštosios mokyklos.“ Kaip rodo labai prasti ir kol kas nelinkę gerėti lietuvių kalbos ir literatūros brandos egzaminų pažymiai, toks išskirtinumas Lietuvos valstybės požiūriu yra žalingas, todėl siūlytina keisti valstybinės kalbos politikos strategijos nuostatas. Tas pat pasakytina ir apie rusų tautinę mažumą – dabar nelietuviškose Lietuvos mokyklose lietuvių kalbos išmokstama nepakankamai (apie tai žr. sk. III.2. „Tautinių mažumų švietimo problemos Lietuvoje“).

Ir VLKK, ir VKI, ir kalbos tvarkytojai ataskaitose raportuoja, kad **kasmet auga jų teikiamų kalbos konsultacijų skaičius**, taigi didėja lietuvių kalbos informacijos sklaida. Pvz., 2021 m. VLKK konsultacijų bankas⁸ gavo 44 000 užklausų, VKI svetainėje⁹ sukaupta daugybė informacinės medžiagos, patarimų ir nuorodų, kasdien kalbos patarimus dalina ir skleidžia 60 kalbos tvarkytojų rajonuose. (apie tai žr. sk. I.4. „Valstybinės lietuvių kalbos komisijos, Valstybinės kalbos inspekcijos ir kalbos tvarkytojų veikla“). Minėtose konsultacijų svetainėse gausu nuorodų į pirminius kalbos informacijos šaltinius. Vis dėlto dar yra ko pasimokyti iš geriausiai organizuotų kitų šalių konsultavimo svetainių (paieška VLKK svetainėje painoka).

Kaip vienas iš kalbos politikos strategijos uždavinių keltinas bendro norminės lietuvių kalbos konsultavimo centro internete įsteigimas. Tai nereikia, kad būtinai visi kartu turi tame centre dirbti, – tai reiškia, kad lankytojai vienu visiems žinomu adresu galėtų rasti bet kokią su normine kalba susijusį atsakymą, kuriuos į tą avilį suneštų kelios organizacijos. Svarbu, kad visi žinotų, kur ieškoti atsakymo dėl rašybos ar kirčiavimo, pavardės kilmės ar kaip pasitikrinti terminus. Gali būti įsteigta kas nors panašaus į kunigaikščio Gedimino agentūrą ar platformą – Vilniaus 700-ųjų metinių proga. Ilgainiui gal tuo pačiu adresu, gavus prieigą prie kitų bazių, vienu žinomu adresu (kaip Kembridžo ar suomių Kotus instituto) būtų galima kaupti dėl informacijos apie lietuvių kalbą: pvz., kur mokytis, kaip linksnijuojamas

⁶ *Cambridge Assessment English*, <https://www.cambridgeenglish.org/>

⁷ Jankūnaitė, Renata; Župerkaitė, Agnė. Kurk Lietuvai. Lenkų tautinės mažumos švietimas.

Situacijos apžvalga, 2021, p. 7, file:///C:/Users/Fujitsu/Desktop/KURK-LT-1-GAIRE-FINALAS-1.pdf

⁸ Valstybinė lietuvių kalbos komisija, <http://www.vlkk.lt/konsultacijos>

⁹ Valstybinė kalbos inspekcija, <https://vki.lrv.lt/?lang=lt>

koks nors žodis, kurios vertimo programos geriausios, kuris kalbos korektorius, taislys patogesnis ir pan.

Visų čia minėtų ir aptartų kalbos strategijos tikslų ir uždavinių sprendimo sėkmės laidas yra **lietuvių kalbos prestižas**, jo kėlimo klausimai, nes prievarta mielas nebūsi, todėl itin svarbu strategijoje iškelti kalbos prestižo didinimo tikslą ir numatyti konkrečius uždavinius jo siekiant. Apskritai kalbos politiką įgyvendinančių institucijų ryšiai su visuomene pastaruoju metu pagyvėjo, ieškoma ir randama šiuolaikiškesnių praktinių sprendimų. Renginių tikslinėms grupėms, seminarų redaktoriams, mokytojams ar kalbos tvarkytojams pastaruoju metu imta organizuoti nemažai, vyksta šventės su mokslininkais ir kraštotyrininkais.

Sąvokos

Kalbos planavimas – tai išankstinio plano sudarymas numatant, kurias naujas kalbos funkcijas diegti, plėtoti jau esamas ar kurių atsisakyti, kokius nustatyti visuomenėje jau vartojamų ar dar siekiamų vartoti kalbų tarpusavio santykius, kokių pakitimų daryti kalbos raiškoje, kaip organizuoti kalbos ar kalbų mokymą ir mokymąsi. Kalbos planavimu paprastai užsiima valdžios organai, nes jo įgyvendinimas yra susijęs su įstatyminės bazės reguliavimu ir valstybės finansavimu, tačiau inicijuoti pokyčius gali ir nevyriausybinės organizacijos bei pavieniai asmenys. Pagrindiniai kalbos planavimo tikslai yra politinis dominavimas ir ekonominė nauda.

Kalbos planavimo terminą pirmasis pavartojo Einaras Haugenas: „Norminės rašybos, gramatikos ir žodyno rengimas, skirtas kalbų vartojimo požiūriu nehomogeniškai bendruomenei, yra kalbos planavimas“ (1959)¹⁰. Iš esmės tai reiškė kitaip pavadintą tą patį kalbos norminimą, kuris rengiant gramatikas ir žodynus buvo žinomas dar prieš Kristų. Tačiau XX a. viduryje, po Antrojo pasaulinio karo suaktyvėjus dekolonizacijos procesams, radosi poreikis suplanuoti, o dažniausiai padėti suplanuoti, kaip visapusiškai civilizuoti vietinę kalbą, kad išsivadavusiose šalyse ji galėtų būti vartojama šalia arba vietoj buvusios kolonistų kalbos. Tam reikėjo ne tik išplėtoti kalbos norminimo procesus lingvistiniu požiūriu nehomogeniškoje visuomenėje, bet ir aprėpti kalbų vartojimo sritį – kitaip sakant, imtis kalbos ar kalbų funkcijų planavimo¹¹.

Kalbos korpuso planavimas. Kalbos planavimas yra bandymas paveikti kalbos vartojimą: kuriami tikslai, uždaviniai ir strategijos, siekiant pakeisti kalbos vartojimo būdą. Iš pradžių, XX a. viduryje, kalbos planavimo samprata apsiribojo vienakalbe visuomene ir buvo susijusi tik su korpuso, t. y. kalbos struktūros, planavimu – sprendimais dėl gramatikos, žodyno, tarties ir rašybos standartizavimo, t. y. jų normų parinkimo (norminimo) ir kodifikavimo (įteisinimo). Kalbos standartizavimas vyksta skelbiant oficialiąsias kalbos normas gramatikose, žodynuose, žinynuose ir kitaip nustatant bendrinės (standartinės) kalbos raidos gaires.

Netruko paaiškėti, kad vien kalbos, t. y. korpuso, planavimo, o dar susijusio tik su poveikiu vienos kalbos vartojimui, nepakanka. Vis daugiau dėmesio reikalavo

¹⁰ Haugen, Einar. Planning for a Standard Language in Norway. *Anthropological Linguistic* 1 (3), 1959, p. 8–21.

¹¹ Lietuvoje iškyla ir terminologinio pobūdžio klausimas: ar tikslingiau vartoti jau įsigalėjusią vienaskaitinę šio termino formą, t. y. ar svarstyti apie *kalbos planavimą*, ar užsiimti *kalbų planavimu*. Kol kas atkakliai laikomasi nuostatos, kad planuoti galima tik valstybinės lietuvių kalbos vartojimą, bet, atrodo, ši nuostata gali keistis.

kalbų funkcijos, kalbų tarpusavio santykiai visuomenėje. Imta skirti korpuso ir *statuso planavimą*, o to skyrimo būtinumą nepriklausomai vienas nuo kito pagrindė Heinzas Klossas (1967)¹² ir Williamas Stewartas (1968)¹³.

Kalbos statuso planavimas. Kalbos statusą nusako jos atliekamos funkcijos ir tarpusavio santykiai su kitomis toje visuomenėje vartojamomis kalbomis. Pagal tai kalbos statusas gali būti oficialiosios kalbos (Lietuvoje tai atitinka valstybinės kalbos statusą), tarptautinio bendravimo, regioninės, namų kalbos, nykstančios ir kt. Kalbos statusas gali būti keičiamas ar planuojamas keisti numatant kalbos funkcijų visuomenėje išplėtimą, stiprinimą, susiaurinimą ar uždraudimą, o šie procesai gali būti tiek išreiškiami, tiek ir neišreiškiami teisiniu reglamentavimu – tai vadinama kalbos statuso planavimu.

Kalbos mokymo(si) planavimas. Bėgant metams, kalbos planavimas tapo neįmanomas be švietimo pokyčių, todėl Robertas Cooperis (1989)¹⁴ pasiūlė išplėsti termino sampratą įtraukiant *kalbos mokymo(si) planavimą*, t. y. tokią kalbos planavimo rūšį, kai valstybės ar vietos valdžios sistema per švietimą siekia atskirose vartotojų grupėse paveikti kalbos ar kalbų mokėjimą, jos ar jų įvaldymo ir raštingumo lygį. Prie mokymo(si) planavimo gali prisidėti ir nevyriausybinės organizacijos, tačiau jis dažniau siejamas su valdžia, nes, kaip teigė Bernardas Spolsky (2009)¹⁵, mokymo(si) planavimas aprėpia „sąmoningas pastangas paveikti kitų elgesį, susijusį su kalbos kodų įvaldymu, tam reikalingos struktūros kūrimu ir funkcinio paskirstymo reguliavimu“.

Kalbos prestižo planavimas. Kalbos prestižo (Trudgill, 1972)¹⁶, arba kalbos įvaizdžio (Labov, 2006)¹⁷, planavimas susijęs su palankaus psichologinio fono kūrimu, kuris būtinas siekiant ilgalaikės kalbos planavimo veiklos sėkmės. Kalbos prestižas – tai visuomenės rodoma išskirtinė pagarba kuriai nors kalbai ar tarmei, lyginant su kitomis kalbomis ar tarmėmis.

Kalbos politika. Spontaniškai atsiradęs *kalbos politikos* terminas imtas vartoti šalia ar pramaišui su *kalbos planavimo* terminu. Jų skirtumą gana įtikinamai paaiškino

¹² Kloss, Heinz. Abstand Languages and Ausbau Languages. *Anthropological Linguistics* 9, 1967, p. 29–41.

¹³ Stewart, William A. A Sociolinguistic Typology for Describing National Multilingualism. In: Joshua A. Fishman (ed.). *Readings in the Sociology of Language*. The Hague, Paris: Mouton, 1968, p. 529–545.

¹⁴ Cooper, Robert L. *Language Planning and Social Change*. Cambridge et al.: Cambridge University Press, 1989.

¹⁵ Spolsky, Bernard. *Language Management*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, p. 4.

¹⁶ Trudgill, Peter. Sex, Covert Prestige and Linguistic Change in the Urban British English of Norwich. *Language in Society* 1 (2), 1972, p. 175–195.

¹⁷ Labov, William. *The Social Stratification of English in New York*. Cambridge: Cambridge University of Cambridge Press, 2006, p. 58.

Robertas Kaplanas ir Robertas Baldaufas (1997)¹⁸: anksčiau laikyto išskirtinai valdžios prerogatyva kalbos planavimo pobūdis pakito, kai į šį buvusį gana uždarą valdžios atstovų, patartų kalbos planavimo specialistų, reguliuojamą procesą vis aktyviau ėmė įsitraukti visuomenė – procesas politizavosi, todėl ir radosi kalbos politikos samprata.

Tačiau Elana Shohamy siūlo neatsisakyti abiejų terminų, tik aiškiau juos atskirti¹⁹. Ji teigia, kad kalbos planavimas reiškia daugiabriaunę, bet gana konkrečią veiklą, apimančią kalbos vartojimo reguliavimą ir kalbinio elgesio kontrolę, o kalbos politiką ji sieja su bendresnio pobūdžio veikla, susijusia su kurios nors kalbos ar kalbos atmainos vartojimo skatinimu arba, atvirkščiai, atgrasymu. Istoriskai daugelis šalių taikė (kai kurios ir tebetaiko) tokią kalbos politiką, kuria buvo siekiama, neretai ir prievarta, populiarinti oficialiąją kalbą kitų kalbų sąskaita. Pastaruoju metu atvirkščiai, daug šalių ėmė taikyti tokią politiką, kuria skatinamos nykstančios regioninės ar etninės tautinių mažumų kalbos.

Bernardas Spolsky (2004) atkreipė dėmesį į visame pasaulyje kalbų politiką kontroliuojančius veiksnius, tokius kaip efektyvus bendravimo bet kur ir su bet kuo pasaulyje poreikis, spaudimas blankinti tautinę tapatybę, anglų, kaip pasaulinės kalbos, patrauklumas (ir pasipriešinimas jai) bei didėjantis susirūpinimas dėl žmogaus ir pilietinių teisių, taip pat darančių poveikį kalbai²⁰. Taip pažvelgus į kalbų politiką, kyla klausimas, ar iš viso ji gali būti kuriama ir vykdoma ir ar kalba apskritai gali būti valdoma. Būtent šia filosofija kartais vadovaujamasi ir Lietuvoje, neigiant patį kalbos reguliavimą²¹.

Kalbos politikos analizės modelis. Robertas L. Cooperis pasiūlė dabar jau visuotinai priimtą *kalbos politikos analizės modelį*: „Kieno kalbinę elgseną ir kokie veikėjai siekia paveikti, kokie jų tikslai, kokiomis aplinkybėmis ir kokiomis priemonėmis daromas poveikis, kaip priimami sprendimai ir kokių pasiekama rezultatų?“²².

Kalbos politikos uždaviniai. Nuo valstybės vykdomos arba planuojamos įgyvendinti kalbų politikos uždavinių priklauso kalbos planavimo motyvavimas. Šio meto ryžtingas Lietuvos posūkis aktyviai dalyvauti mokslo ir technologijų raidoje verčia susimąstyti dėl jas aptarnaujančių kalbų pasirinkimo ir

¹⁸ Kaplan, Robert B.; Baldauf, Robert. B. Jr. *Language Planning: from Practice to Theory*. Multilingual Matters Series 108. Clevedon et al.: Multilingual Matters LTD, 1997.

¹⁹ Shohamy, Elana. *Language Policy: Hidden Agendas and New Approaches*. London, New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2006, p. 49.

²⁰ Spolsky, Bernard. *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

²¹ Vaicekauskienė, Loretą; Šepetyt, Nerijus. *Lietuvių kalbos ideologija – norminimo idėjų ir galios istorija*. Vilnius: Naujasis židinys-Aidai, 2016.

²² Cooper, Robert L. *Language Planning and Social Change*. Cambridge et al.: Cambridge University Press, 1989, p. 98.

apsisprendimo, ar visos naujovės turi būti įvardijamos tik anglų kalba, ar tik ja turi būti skelbiami visi mokslo darbai. Čia Lietuva gana sėkmingai dirba tik viename iš barų – kaupia Terminų banką.

Kokių pasekmių nereguliuojant kalbų vartojimo netrukus gali būti susilaukta, rodo faktai iš Lietuvos moksleivių bendravimo: ne tik didmiesčių, bet ir periferijos mokyklose per pertraukas tarpusavyje neretai kalbamas angliškai, o tai iš dalies yra nulėmę kompiuteriniai žaidimai. Apie žaidimus adekvačiai šnekėti lietuviškai neįmanoma, nes nėra lietuviškų jų realijų atitikmenų, bet jeigu ir būtų stengiamasi versti, nebūtų spėjama, nes nuolat papildomoje žaidimų rinkoje vyrauja anglų kalba. Tačiau moksleiviai angliškai bendrauti ima visomis temomis, žaidimų kalba yra tik tai skatinantis ir lemiamas veiksnys.

Ar jau nieko neįmanoma padaryti? Tiek pasaulio, tiek Europos patirtis rodo, kad galima imtis priemonių, tiksliau – finansinio reguliavimo. Yra nenuleidusių rankų šalių, besistengiančių neužleisti visų pozicijų globaliajai anglų kalbai. Kaip žinia, įkalbinėjimai šioje srityje mažai tegali padėti, todėl jau suprasta, kad reikia šia kryptimi planuoti mokslo ir švietimo finansavimą, kaip tai daro Danija ir Latvija, svarbiausiu savo valstybių kalbų politikos uždaviniu iškėlusios galėjimą ir pasirengimą vartoti savo kalbą visose gyvenimo srityse. Danijoje švietimo finansavimas taip sureguliuotas, kad aukštojo mokslo kalba tapo danų, todėl Daniją net imta vadinti kalbos mokymo kursų šalimi, nes tiek daug jų ten veikia: danų kalbos mokėjimas Danijoje realiai reikalingas tiek aukštojo mokslo, tiek darbo srityje.

Panašiu, bet iš tikrųjų savitu keliu, žengia ir Latvija. Ten pagrindinė problema, šalia globaliosios anglų kalbos skverbimosi, yra gimtakalbių rusų švietimas ir rusų kalbos vartojimo sritys, todėl Latvija, nors ir sulaukdama ES institucijų priekaištų ir teismų bylų, vykdo savąją švietimo sistemos finansavimo politiką, siekdama, kad visi moksleiviai vienodai gerai išmoktų latviškai, nepaisant jų gimtosios kalbos. Lietuvoje lenkų ir rusų mokyklų programos ir mokymosi reglamentavimas didele dalimi tebėra tabu, nes nėra tokios kaip Danijos ar Latvijos kalbų politikos, grįstos siekiu gausinti pagrindinės valstybės kalbos vartotojų skaičių, kad visi piliečiai turėtų lygias galimybes.

Pasirinkimas sumažinti ar sustiprinti nacionalinius jausmus, apsisprendimas užkirsti kelią arba nedaryti kliūčių svetimos kultūros įtakai, skatinant mokslo, technikos ir ekonomikos plėtrą, verčia pasirinkti kalbos ar kalbų raidos kryptį, vieną ar kitą kultūros plėtros orientyrą, tokį kaip *tradicija* ar *modernumas*, – visa tai ir yra kalbos politikos uždaviniai.

Tam, kad būtų galima patarti, kaip valstybė turi reguliuoti kalbos politiką, kaip valdyti pradėtus procesus, kaip nustatyti, kam sekasi tai daryti ir kaip palyginti

atskirų šalių vykdomas kalbų politikas, vyko ir tebevyksta daug ginčų, tačiau vis dėlto dar prieš ketvirtį amžiaus sutarta, kad bene sėkmingiausiai visų debatų rezultatus yra pavykę apibendrinti Kanados Manitobos universiteto profesoriui Moshe Nahirui²³, kuris išskėlė ir apibrėžė 11 kalbos planavimo tikslų.

Šeši iš jų susiję su vadinamuoju korpuso planavimu, t. y. kalbos standartizavimu, tvarkymusi kalbos viduje.

Kalbos standartizavimas

1. ***Kalbos reforma*** (rašyba, rašmenų lotynizavimas). Kalbos reformos pavyzdys yra 1928 m. Atatiurko įvykdyta turkų kalbos reforma, kuria siekta ideologinio Turkijos valstybingumo pagrindimo: reforma numatė drastiškai išvalyti turkų kalbą nuo persų ir arabų kalbų skolinių ir, siekiant atsiverti pasauliui, arabiškąjį šriftą pakeisti lotyniškuoju. Kitas pavyzdys – 1996 m. vokiečių kalbos rašybos supaprastinimo reforma, kurios įgyvendinimą tebetęsia Dudeno žodyno leidykla²⁴.
2. ***Kalbos norminimas*** (žodynas, gramatika, tartis, kirčiavimas, rašyba, skyryba). Jis vyksta viešai skelbiant leksikos, gramatikos, kirčiavimo, rašybos ir skyrybos normas. Parengiamąjį darbą atlieka kalbininkai, o paskui arba patys skelbia žodynuose, gramatikose ir žinynuose, arba specialios kalbos reguliavimo institucijos.
3. ***Leksikos modernizavimas*** (nauji žodžiai). Tai gali būti naujai į kalbą patenkančių realijų įvardijimas, aktualizuojant jau esančių žodžių reikšmes, pvz., lustas, kuris šalia „gabalo“ reikšmės įgijo naują kompiuterijos termino (angl. chip) reikšmę. Bet dažniausias yra naujų žodžių kūrimas turimomis kalbos priemonėmis, pvz., angl. afterparty – dūzgės.
4. ***Stilistinis supaprastinimas*** (funkcinė stilistika, tartis). Šiais laikais linkstama bent iš dalies atsisakyti aukštojo ir žemojo stiliaus kontrastų, ypač tai ryšku teatro, žiniasklaidos, valdžios sferų kalboje. Pvz., Didžiojoje Britanijoje, silpnėja karalienės kalbos kultas ir įsigali kairiakrantės Temzės kalba.
5. ***Terminų suvienodinimas*** (terminų kūrimas, terminų bankas). Valstybei tenka pasirinkti naujų terminų įtraukimo į apyvartą politiką: jie gali būti niekaip nekeičiami, t. y. užrašomi ir vartojami angliškai, keičiami iš dalies, t. y.

²³ Nahir, Moshe. Language planning goals: A classification. *Language Problems and Language Planning* 8.3, 1984, p. 294-327, <https://benjamins.com/catalog/lplp.8.3>

²⁴ Duden, 1996, *Die deutsche Rechtschreibung*, 21ste Edition, https://www.duden.de/ueber_duden/auflagengeschichte

adaptuojami gramatiškai, ar tiesiog kuriami savi atitikmenys iš kalbos resursų, kaip, pvz., daroma Islandijoje. Lietuvoje, kaip ir Prancūzijoje, pasirinktas terminų suvienodinimo kelias įsteigiant terminų banką: kalbininkų komisija surenka atitinkamų sričių specialistų siūlomus adaptuotus, išverstus ar sukurtus terminus, palygina su analogiškais kitų sričių vartojamais terminais ir, ištaisę kalbos požiūriu, suvienodinę ir sunorminę VLKK, patalpina į viešą terminų banką.

6. *Pagalbinių kodų standartizavimas* (Unikodas, elektroninės vertimo, koregavimo ir redagavimo priemonės, aklųjų ir kurčiųjų kalbos). Ženkliai didėjant elektroninių paslaugų poreikiui, valstybė turi apsispręsti dėl jų pritaikymo savajai kalbai, Lietuvos atveju – lituanizavimo, nes tai ne tik labai brangiai kainuojantys, bet ir lemtingi dalykai. Nespėjantys tinkamai dalyvauti pritaikant ir kuriant elektronines bendravimo priemones, atitinkamai negalės arba dalyvavimas bus nekokybiškas pažangos procese, o tai gali sukelti vartotojų nepasitenkinimą, todėl lemtingu yra tapęs mašininio vertimo, redagavimo, lokalizavimo ir koregavimo problemų sprendimas, ypač aktualizavęsis nuotolinio darbo ir mokymo sąlygomis. Šiuolaikiška kalbos priežiūra, sklaida ir mokymas nebeįmanomi nekaupiant ir, svarbiausia, tinkamai nevaldant jau turimų skaitmeninių kalbos vartojimo ir mokymo priemonių. Be elektroninių, pagalbinių dar yra kodai, skirti aklųjų bendravimui Brailio raštu ir kurtiesiems gestų kalba.

Kalbos funkcionavimas

1. *Kalbos gaivinimas* (regioninės kalbos ir tarmės). Valstybė gali pasirinkti kalbos gaivinimo šaltinius – laikytis vieno kalbos standarto, ar naudotis natūraliais jos ištekliais, pvz., teritorinėmis tarmėmis. Visai dar neseniai Lietuvoje buvo laikomasi vieningo standarto principo, o pastaruoju metu požiūris pasikeitė, tarmės imtos puoselėti, jos įsileidžiamos į viešąjį gyvenimą.
2. *Kalbos rangavimas* (kalbos prestižo ugdymas). Kalbos prestižas tampa lemtingu sprendžiant kalbos išgyvenimo problemą: nuo valstybės piliečių vertybių skalėje užimamos vietos priklauso visų kalbos reformų likimas, o nesėkmė jas sprendžiant reiškia kalbos nykimą ar išnykimą – iš pradžių iš tam tikrų sričių (pvz., mokslo, švietimo, ypač aukštojo mokslo, valdymo), o paskui visišką buvusios pagrindinės valstybės kalbos atsisakymą.
3. *Kalbos plitimas* (kalbos vartotojų kiekio didinimas). Kalbos plitimas ir sklaida labai stipriai koreliuoja su valstybės politika, nes priklauso ne tik nuo vertybinės orientacijos, bet ir nuo finansavimo. Siekiant, kad valstybėje pagrindinės kalbos vartotojų skaičius ne mažėtų, o didėtų, reikalingos dvejopos reformos. Viena iš

jų yra valstybinės kalbos mokymo ir švietimo bei aukštojo mokslo. Lietuvoje tik jas reformavus gali būti sudaromos sąlygos ne vien gimtakalbiams vartoti valstybinę kalbą. Kita reforma sietina su politika, nukreipta neatsisakyti savo gimtos kalbos vien dėl patogumo, pvz., dirbant tarptautinėse organizacijose ar tarptautinėje erdvėje, taip pat tautinių mažumų dominuojamuose administraciniuose vienetuose.

4. ***Kalbos mokymas(is).*** Kitakalbių integravimas į šalies gyvenimą didele dalimi priklauso nuo kalbos mokėjimo sertifikavimo sistemos ir jos taikymo principų. Lietuvoje dabartiniai sertifikavimo principai buvo sukurti prieš tris dešimtmečius ir iš esmės buvo pritaikyti vietiniams kitakalbiams. Ilgainiui problema buvo išspręsta ir beveik neliko visiškai nemokančių lietuvių kalbos. Tačiau ta sistema nebeatitinka gyvenimo realijų – padidėjusio imigrantų iš negiminingų šalių skaičiaus. Būtina tiek sertifikavimo principų taikymo, tiek ir mokymo sistemos reforma, kad, Danijos pavyzdžiu, Lietuvoje vyrautų lietuvių kalba.
5. ***Kalbos palaikymas.*** Kalbos palaikymas – tai pastangos išsaugoti, puoselėti ir mokyti gimtosios ar išmoktosios kalbos, pvz., emigravus į kitas valstybes, kai dėl spaudimo jai kyla grėsmė. Kalbos palaikymo uždavinys gali iškilti bet kuriai tautinių mažumų kalbai valstybėje. Kalba gali būti stumiama ir iš kurios nors vartojimo srities, pvz., karybos.

Švietimo srities kalbų politikos uždaviniai

Skiriami šeši švietimo srities kalbų politikos uždaviniai²⁵:

1. **Nustatyti pagal mokyklos programą mokomų kalbų repertuarą ir jų hierarchiją.** Lietuvos kitakalbių (lenkų ir rusų) mokyklų, kuriose mokomoji kalba yra ne valstybinė, mokomųjų kalbų politika periodiškai derinama tarpvalstybiniu lygiu, tačiau iki šiol nėra suformuluota vieninga valstybinė Lietuvos kitakalbių švietimo politika, o tai turi padaryti valstybinės lietuvių kalbos politikos planuotojai ir formuotojai. Įstatymu įvestas reikalavimas laikyti valstybinius brandos egzaminus lietuviškai rodo kalbos politikos kryptį, bet nuoseklus ir nekeliantis erzelio jos realizavimas reikalauja ilgalaikio kalbos mokymo planavimo, todėl turi būti numatytas valstybinės kalbos politikoje. Pvz., Latvija tvirtai pasirinko ir aiškiai apsibrėžė kalbų politikos kryptį valstybinėse ir savivaldybių mokyklose išsilavinimą teikti latvių kalba, kad visi baigusieji Latvijos mokyklas vienodai gerai

²⁵ Kaplan, Robert B.; Baldauf Robert. B. Jr. *Language Planning: from Practice to Theory. Multilingual Matters Series 108.* Clevedon et al.: Multilingual Matters LTD, 1997.

būtų įvaldę latvių kalbą. Lietuvoje nėra suformuluotos kalbų politikos krypties šiuo klausimu, todėl neorganizuojamas ilgalaikis vieningas ir planuotas finansavimas bei mokymo programų ir specialistų rengimas.

2. Nustatyti mokytojų rengimo apimtį ir kokybę. Nenustačius kalbų politikos krypties, pvz., ar visi dalykai nelietuviškose mokyklose turi būti dėstomi ne valstybine kalba, o jeigu iš dalies, tai po kiek metų turėtų būti pereinama prie mokymo valstybine kalba, numatyti mokytojų, mokančių atitinkamomis kalbomis, darbo perspektyvą, dvikalbių mokytojų rengimo poreikį ir apimtį.

3. Įtraukti vietos bendruomenes. Planuojant kalbų politiką švietimo srityje, lemiamą žodį turi tarti vietos bendruomenės, todėl sprendimai turi būti daromi remiantis sociologinėmis gyventojų apklausomis, ne vien partijų nuomone.

4. Nustatyti, kokios medžiagos bus naudojamos ir kaip jos bus įtrauktos į programas. Vienas iš lemiamų veiksnių įgyvendinant suplanuotą kalbų politiką švietimo srityje yra švietimo orientacija, jo siejami tikslai. Neapsisprendžiant, ar Lietuvos lenkakalbės mokyklos rengia Lietuvos, ar Lenkijos piliečius, lenkiškų mokyklų švietimo programose nėra vieningo Lietuvos istorijos, kultūros ir literatūros naratyvo, todėl veikia į Lenkijos, o ne Lietuvos valstybę orientuotos jaunimo organizacijos, pvz., harcerų, kurių nariai prisiekia ištikimybę prie Pilsudskio širdies kapo ne Lietuvai.

5. Sukurti vietinę ir valstybinę vertinimo sistemą pažangai stebėti. Lietuva naudoja tarptautinėmis pažangos vertinimo sistemomis.

6. Nustatyti finansines išlaidas. Švietimo finansavimas yra lemiamas įgyvendinant kalbų politiką švietimo srityje. Šiuo metu problemų kelia kitakalbių mokytojų rengimas Lietuvos aukštosiose mokyklose dėl dviejų priežasčių: 1) drastiškai sumažėjo stojančiųjų į šias specialybes skaičius, 2) uždarius Vilniaus pedagoginį universitetą, sumažėjo vietų skaičius, 3) Vilniaus universitetas neskiria arba skiria labai nedidelį finansavimą polonistams ir rusistams rengti, todėl jų rengimo perspektyvos neapibrėžtos. Šio tipo – finansavimo – problemas gali ir turi spręsti valstybė, tik po to pritraukdama mecenatų finansavimą, bet tam turi būti numatyta kalbų politika švietimo srityje.

I. STATUSAS

I.1. Kalbos politika ir planavimas Europos Sąjungos šalyse

Kalbos politika yra kalbos vartojimo reguliavimas. Pagrindinis kalbos politikos subjektas yra valstybė, o kalbos politika – tai valstybės priimami sprendimai (taisyklės, rekomendacijos, gairės) dėl kalbos (ar kalbų) statuso, vartosenos, vartojimo sričių ir tų kalbų vartotojų teisių²⁶. Šią politiką valstybė vykdo oficialiai priimdama įstatymus, reikalingus išlaikyti nacionalinius prioritetus ir nustatyti asmenų ar asmenų grupių teises vartoti kalbą (ar kalbas). Daugelyje valstybių tuo tikslu steigiamos institucijos priimtiems įstatymams įgyvendinti bei prižiūrėti. Tačiau valstybės vykdoma kalbos politika gali būti ir nereglamentuota įstatymais, tačiau realiai ji vis tiek bus vykdoma skirstant tam tikrų sričių finansavimą ir formuojant viešąją opinią.

Valdžia nustato pasirinktą kalbos politiką įstatymais ir oficialiais teisės aktais, kuriais apibrėžiamos kalbos funkcijos valstybėje ir reglamentuojamos kalbos vartojimo sritys, siekiant įgyvendinti nacionalinį prioritetą. Kalbos politika priklauso nuo valdžios ideologijos ir politinių sprendimų, o jos įgyvendinimo sėkmė – nuo kalbos vartotojų nuostatų ir jų pastangų prisitaikyti ar keisti savo tuometines nuostatas ir vartoseną.

Kalbos politika gali būti labai paveiki, sulaukianti visuotinio pritarimo, bet ja politinėse grumtynėse galima ir manipuliuoti. Aiškiai išreikštės kalbos politikos pavyzdys yra 1988 m. Lietuvos Respublikos (dar sovietinės) Aukščiausiosios Tarybos apsisprendimas grąžinti lietuvių kalbai valstybinės kalbos statusą.

Daugybės pasaulio kalbų politikų sąvadas, kurį parengė sociolingvistas Jacques Leclercas, pristatomas Kanados Lavalio universiteto svetainėje *L'aménagement linguistique dans le monde*²⁷. Ten kalbos (kalbų) politikos klasifikatoriuje pagal tai, kokios kryptys vyrauja atitinkamoje valstybėje, pateikiami tokie kalbos politikos apibūdinimai: 1) asimiliavimo, 2) nuolaidžiavimo, 3) oficialiosios kalbos reklamos, 4) sektorių, 5) diferencijuoto teisinio statuso, 6) dvikalbystės (arba trikalbystės), kuri dar gali remtis: a) asmens teisėmis be teritorinių apribojimų, b) teritorinėmis asmens teisėmis, c) teritorinėmis teisėmis, 7) strateginės daugiakalbystės, 8) lingvistinės internacionalizacijos, 9) mišriu pagrindu.

²⁶ Kėvalienė, Dalia; Raipa, Alvydas. Pagrindiniai valstybinės kalbos politikos bruožai ir tendencijos, *Viešoji politika ir administravimas* 19, 2007, p. 47. Egzistuoja ir nevalstybinė kalbos politika – šeimos, tautinių bendrijų, religinių bendrijų, bet ji nėra valstybės reguliuojama.

²⁷ Leclerc, Jacques. Index par politiques linguistiques. In: *L'aménagement linguistique dans le monde*, Québec, TLFQ, Université Laval, 2003, <https://www.axl.cefano.ulaval.ca/>

Taigi kalbos politika priklauso nuo: 1) kalbų ar kalbos atmainų repertuaro, 2) kalbos vartojimo ideologijos ir 3) pastangų pakeisti ar paveikti kalbos vartoseną ir vartojimą valdymu, planavimu ar intervencija.

Kalbos planavimu, dar vadinamu *kalbos inžinerija*, susidomėta XX a. viduryje, ypač antrojoje pusėje, kai kilo kalbos planavimo poreikis naujose nepriklausomose valstybėse, kurioms teko iš esmės keisti kalbų pasirinkimą, vartojimą ir reglamentavimą, todėl reikėjo numatyti kalbų funkcijas ir jų įgyvendinimo priemones, įvertinant visuomenės galimybes ir nusiteikimą. Kalbos planavimas paprastai siejamas su valdžios įstaigų ir jos išlaikomų ar palaikomų institucijų veikla, tačiau negalima nuvertinti ir visuomeninių organizacijų ar atskirų asmenų pastangų. Tiesiogiai su kalbos planavimu yra susijusios kalbos reguliavimo institucijos, tokios kaip oficialios ar neoficialios agentūros, komisijos, inspekcijos, komitetai, akademijos ar draugijos. Kalbos planavimo objektai yra kalbos funkcijos, kalbos sandara, kalbos mokymas(is) ir kalbos prestižas.

Vadinasi, kalbos planavimas – tai tikslo dėl kalbos vartojimo užsibrėžimas ir pastangos jį įgyvendinti, siekiant politinio ar visuomeninio dominavimo, neretai ir ekonominės naudos.

Kalbos planavimo tikslai gali būti labai skirtingi. Jie sietini tiek su kalbine išraiška (1–6), tiek ir su kalbos funkcijomis (7–11):

1. Kalbos reforma – kalbos vartojimo palengvinimas, keičiant tokius išorinius elementus kaip rašyba ar nelotyniško pagrindo rašmenų perraša lotyniška abėcėle.
2. Kalbos gryninimas – pastangos apsaugoti kalbą nuo svetimos įtakos ir vidinių nesisteminių nuokrypių, jo išraiška yra kalbos norminimas.
3. Leksikos šiuolaikinimas – žodžių sugalvojimas arba pritaikymas.
4. Stilistinis supaprastinimas – kalbos vartojimo skirtingame socialiniame kontekste supaprastinimas tarties, gramatikos, leksikos ir stilistikos požiūriu.
5. Terminų suvienodinimas – savos terminų bazės kūrimas arba pritaikymas.
6. Pagalbinio kodo standartizavimas – pagalbinių ar ribinių kalbos sistemų, pvz., ženklų kurtiesiems, vietovardžių, taip pat transliteracijos ir transkripcijos taisyklių bei raidžių pritaikymo elektroninei erdvei standartizavimas.
7. Kalbos atgaivinimas – bandymas sugrąžinti į vartoseną beveik ar tik tam tikrose srityse išstumtą kalbą.
8. Kalbos rangavimas – siekis pelnyti prestižą visuomenėje pasirinktai kalbai.
9. Kalbos plitimas – siekis pagausinti kalbančiųjų kiekį.

10. Įvairiakalbių komunikacija – kalbinio bendravimo tarp skirtingų kalbų bendruomenių narių palengvinimas.
11. Kalbos palaikymas – gimtosios kalbos kaip pirmosios ar antrosios kalbos išsaugojimas, kai pasikeičia ar pablogėja kalbos statusas.

Kalbos planavimo tikslai priklauso nuo tokių kalbos vartojimo sąlygų kaip gimtosios kalbos atstovų skaičius, reali vartoseną, geografinę sklaidą ir socialinę bei ekonominę kalbančiųjų padėtis. Nacionalinė kalbos politika gali sušvelninti arba sustiprinti kai kurių iš šių veiksnių poveikį.

Kalbos planavimo tipai skiriami keturi: statuso (I), korpuso (II), mokymo(si) (III) ir prestižo (IV) planavimas.

I. Kalbos statuso planavimas susijęs su kalbos vartojimu ir jo reglamentavimu. Kalbos statuso, tai yra jos vartojimo sąlygų, planavimas nustato kalbos funkcijas visuomenėje ir juridinį ar paprotinį jų įteisinimą. Jį lemia įvairūs veiksniai:

1. Kalbos kilmė – kalbos statusas visuomenėje priklauso nuo kalbos kilmės – ar tai vietinė kalba, ar importuota į kalbos bendruomenę (pvz., rusų kalba sovietmečiu Lietuvoje).
2. Standartizacijos laipsnis – kalbos normų, apibrėžiančių sutartinai tinkamą jos vartojimą, mastas.
3. Juridinis kalbos statusas – jis dažniausiai, bet ne visada atitinka realųjį jos statusą visuomenėje:
 - a) vienintelė oficialioji kalba (pvz., lietuvių Lietuvoje, švedų Švedijoje);
 - b) viena iš oficialiųjų kalbų (pvz., prancūzų, vokiečių, italų ir retoromanų Šveicarijoje);
 - c) oficialioji regioninė kalba (pvz., orijų kalba Orisos valstijoje Indijoje);
 - d) palaikomoji kalba – neturi oficialaus statuso nacionaliniu ar regioniniu lygmeniu, tačiau valdžios institucijos ją palaiko tam tikroms funkcijoms atlikti (pvz., Vakarų Afrikos pidžin anglų kalba Nigerijoje, Liberijoje ir Siera Leonėje);
 - e) toleruojamoji kalba – nei propaguojama, nei draudžiama, nors pripažinta, bet iš tikrųjų ignoruojama (pvz., mištekų kalba Meksikoje);
 - f) draudžiamoji kalba – ribojama oficialiomis sankcijomis (iš dalies ribota lietuvių kalba 1864–1904 m., visiškai – galisų, baskų ir katalonų kalbos Francisco Franco režimo metu Ispanijoje).
4. Gyvybingumas – santykinis kalbos vartotojų kiekis, dažniausiai reiškiamas procentais.

Kalbos statusas yra kalbos padėtis kitų kalbų atžvilgiu. Kalbos statuso planavimas yra kalbos funkcijų, tokių kaip oficialioji, regioninė, vietinė ar tarptautinė, įgyvendinimas ir paskirstymas ar perskirstymas.

II. Kalbos korpuso planavimas susijęs su kalbos sandara. Skirtingai nuo statuso planavimo, kurio dažniausiai imasi administratoriai ir politikai, korpuso planavimas paprastai yra asmenų, turinčių specialią kvalifikaciją, darbas. Korpuso planavimas, arba kalbos norminimas, vykdomas nustatant oficialiąsias gramatikos, rašybos, tarties, skyrybos taisykles ir kaupiant žodynų kartotekas, o kodifikavimas įgyvendinamas leidžiant ar kitaip viešinant žodynus, gramatikas ir žinynus. Šiais laikais korpuso planavimas nebeįmanomas be terminų bankų, vietovardžių bazių, tekstynų, rašmenų lotynizavimo ir kalbos plėtros informacinėse technologijose.

Apibendrinant pasakytina, kad korpuso planavimas reiškia įsikišimą į kalbos raišką, preskriptyvią jos elementų atranką.

III. Kalbos mokymo(si) planavimas susijęs su kalbos mokymu ir mokėjimu. Mokymo(si) planavimas paprastai integruojamas į platesnį kalbų planavimo procesą, kuriame įvertinamas kalbų statusas, peržiūrimas korpusas ir per švietimo sistemą – nuo pradinių mokyklų iki universitetų – visuomenė supažindinama su kalbos normų pokyčiais. Šis procesas aprėpia kalbos ar kalbų mokymo programų ir priemonių rengimą, taip pat mokymo metodų pakeitimą, todėl rezultatai labai priklauso nuo finansinių galimybių. Politinio sprendimo reikalauja ir švietimo pokyčiai dvikalbystės ar daugiakalbystės sąlygomis, taip pat keičiantis kalbų prestižui.

Kalbos mokymo(si) skatinimas yra toks kalbos planavimas, kai valstybės ar vietos valdžia siekia paveikti kalbos sklaidą ir raštingumo lygį per švietimą.

IV. Kalbos prestižo planavimas susijęs su pagarbos lygiu kalbai. Daugeliu atvejų prestižine kalba tampa standartinė kalbos forma, nors būna išimčių. Prestižinėmis gali būti atskiros kalbos formos (tarties ar gramatinių konstrukcijų, leksikos ir kt.). Būtent kalbos prestižo mechanizmas paaiškina vienu kalbos formų ar net pačių kalbų įsigalėjimą kitų sąskaita, kartais iki visiško atsisakymo.

Prestižas – tai kalbos reputacija, kalbos psichologinis fonas, priklausantis nuo pagarbos, kurią bendruomenė jaučia kuriai nors kalbai ar tarmei.

I.1.1. Kalbos politikos reguliavimą vykdančios institucijos

Kalbos politikos įgyvendinimas neįmanomas be kalbos planavimo: išsikėlus tikslus, reikia numatyti, kaip jų bus siekiama, kokios bus pasirinktos priemonės, būtina

paskirti vykdytojus, imtis konkrečių darbų ir užtikrinti nuolatinę vykdymo kontrolę.

Nuo neatmenamų laikų kalbos politika buvo vykdoma visame pasaulyje – kuo stipresnė ir didesnė valstybė, tuo intensyviau: dažniausiai užkariauotose žemėse primestinai įsigalėdavo atėjūnų kalba. Didžiosiose Europos valstybėse dar prieš kelis šimtus metų sukurtos specialios organizacijos, kurių tikslas buvo puoselėti savo pačių kalbą – 1583 m. Florencijoje įsteigta italų kalbos Kruskos akademija (it. *Accademia della Crusca*²⁸), 1635 m. Paryžiuje – Prancūzų kalbos akademija (pranc. *Académie Française*²⁹), 1713 m. Madride – Karališkoji ispanų kalbos akademija (isp. *Real Academia Española*³⁰). Jos tebegyvuoja iki šiol, svarbiausias jų uždavinys – norminti ir skleisti kalbą, taigi ir reguliuoti jos vartojimą, todėl tokioms akademijoms labiausiai rūpi kalbos grynumas ir prestižas, jos dažniausiai leidžia preskriptyvius žodynus, rūpinasi kalbos prestižu.

Kai kuriose šalyse kūrėsi mokslo akademijų institutai³¹ ar žodynų redakcijos, tokios kaip vokiečių Dudeno³² ar anglų Oksfordo³³. Šitos įstaigos atlieka kalbos reguliuotojo vaidmenį savo produkcija, nes būtent ja formuoja kalbos standartus.

Ilgainiui daugelyje šalių buvo įsteigtos oficialiosios kalbos politikos įgyvendinimą prižiūrinčios organizacijos, tiesioginiai kalbos vartojimo reguliuotojai – tokios, kaip Valstybinė lietuvių kalbos komisija Lietuvoje³⁴, Lenkų kalbos taryba Lenkijoje³⁵.

Yra iš esmės tik kalbos puoselėjimu, vartojimo skatinimu užsiimančių draugijų, paprastai besirūpinančių negausiomis ar neoficialiosiomis kalbomis ar net tarmėmis – tokios kaip Viešoji bretonų kalbos tarnyba Prancūzijos Bretanės regione³⁶, Sališų kultūros ir švietimo draugija Kanadoje.

Kai kurios kalbos puoselėjimu, skatinimu ir sklaida užsiimančios įstaigos yra peržengusios visuomeninės draugijos ar bendrijos rėmus, nes yra išvysčiusios gana ženklią mokslinę ir visuomeninę veiklą, ypač kalbos mokymo srityje, jos dažniausiai finansuojamos valstybės, bet vis dėlto jų darbai neprilygsta mokslo institutų darbams. Dažniausiai tokios įstaigos vadinamos *akademijomis*, kartais *institutais*, jos

²⁸ Accademia della Crusca, <https://accademiadellacrusca.it/>

²⁹ Académie Française, <https://www.academie-francaise.fr/>

³⁰ Real Academia Española, <https://www.rae.es/>

³¹ Pvz., Čekijos Respublikos mokslo akademijos Čekų kalbos institutas, <https://ujc.avcr.cz/index.html>

³² Duden, <https://www.duden.de/woerterbuch>

³³ Oxford Languages, <https://languages.oup.com/>

³⁴ Valstybinė lietuvių kalbos komisija, <http://www.vlkk.lt/>

³⁵ Rada Języka Polskiego, <https://rjp.pan.pl/>

³⁶ Šios ir kitų čia minimų įstaigų internetinius adresus žr. toliau.

ypač daug dėmesio skiria kalbos prestižo ugdymui. Toks yra Gėlų kalbos institutas Škotijoje (Jungtinė Karalystė), Aragoniečių akademija Ispanijos Aragono regione.

Pabrėžtina, kad pastaruoju metu kai kuriose šalyse buvo sujungtos kelios atskiros anksčiau kalbos reguliavimo, tyrimo, mokymo, kalbos prestižo ugdymo darbus dirbusios įstaigos į vieną. Pavyzdžiui, Suomijoje įsteigtas Suomijos kalbų institutas, kuriame po vienu stogu sutelkta viskas, ko reikia sėkmingam suomių ir švedų bei kitų Suomijos kalbų tyrimui, reguliavimui ir mokymui. Analogiškas institucijas yra įsisteigusios Japonija ir Islandija.

Pasinaudojus Vikipedijos pateiktu abėcėliniu viso pasaulio kalbos reguliuotojų sąrašu³⁷, buvo rastos ir patikrintos nurodomų organizacijų svetainės (iš viso 116 adresų), iš kurių paaiškėjo tų įstaigų veiklos pobūdis. Pagal tai jos suskirstytos į keturias grupes.

Apžvelgiant visų šių organizacijų veiklą, galima išskirti 11 uždavinių, kurie yra joms iškelti jų steigėjų arba jos išsikėlusios pačios. Tokia veiklos analizė atspindi dabartinę šalių kalbos politikos ir kalbos planavimo būklę. Savaime aišku, kad nėra nė vienos visiškai tuos pačius uždavinius išsikėlusios organizacijos, nes visose šalyse skiriasi sociolingvistinė situacija.

Iškeltus uždavinius galima suskirstyti į du tipus: 1) kalbos standartizavimo; 2) kalbos funkcionavimo. Pirmojo tipo uždavinius galima apibūdinti kaip kalbos kokybės reguliavimo, o antrojo tipo – kaip kalbos kiekybės.

I. Kalbos standartizavimas:

2. Kalbos reforma (rašyba, rašmenų lotynizavimas).
3. Kalbos norminimas (žodynas, gramatika, tartis ir kirčiavimas, rašyba ir skyryba).
4. Leksikos modernizavimas (nauji žodžiai).
5. Stilistinis supaprastinimas (funkcinė stilistika, tartis).
6. Terminų suvienodinimas (terminų bankas).
7. Pagalbinių kodų standartizavimas (Unikodas, elektroninės vertimo, koregavimo ir redagavimo priemonės, kurčiųjų ir aklųjų kalbos).

II. Kalbos funkcionavimas:

8. Kalbos gaivinimas (regioninės kalbos ir tarmės).
9. Kalbos rangavimas (kalbos prestižo ugdymas).
10. Kalbos plitimas (kalbos vartotojų kiekio didinimas).
11. Kalbos mokymas(is).
12. Kalbos palaikymas.

³⁷ List of language regulators, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_language_regulators

Apžvelgiant visų 116 kalbos reguliuotojų veiklą, jie įvertinti pagal atliekamų uždavinių pobūdį ir sugrupuoti į keturias grupes, kurioms suteikti tokie sąlyginiai pavadinimai: *sargai*, *architektai*, *sodininkai* ir *auklės*.

I. **Sargai.** Valdžios išlaikomos ar palaikomos įstaigos skirtingose valstybėse, turinčios tam tikrą statusą vykdyti ir prižiūrėti pasirinktą ir patvirtintą šalies kalbos politiką. Jų yra 53.

II. **Architektai.** Tokios institucijos yra kalbotyros mokslo įstaigos, dažnai priklausančios mokslo akademijoms ir vykdančios kalbos tyrimus, bet ir daugiau ar mažiau susijusios su kalbos norminimu ir jo sklaida visuomenėje, paprastai dar prisiėmusios ir konsultavimo kalbos klausimais funkciją. Kai kurios iš tokių su kalbos puoselėjimu susijusių institucijų užsiima vien tik moksliniu ir praktiniu kalbos norminimu (Oksfordo ar Dudeno žodynų leidyklos ir kt.). Jų yra 36.

III. **Sodininkai.** Labai senas tradicijas turinčios ar ir naujai susikūrusios kalbos puoselėjimo organizacijos, dažniausiai vadinamos akademijomis. Jos itin daug dėmesio skiria kalbos prestižui ir kalbos mokymui(si). Tokios organizacijos yra tautiškai motyvuotos, puoselėjančios kalbos grynumą ir prestižą. Nemenka jų dalis propaguoja vietines kalbas. Jų yra 12.

IV. **Auklės.** Organizacijos, dažniausiai bendrijos ar draugijos, palaikančios, puoselėjančios ir fiksuojančios vietines kalbas ar tarmes. Jų yra 15.

I. Sargai

1. Amazigų (berberų) kalba, Alžyras, *Vyriausioji amazigų kultūros komisija*
<https://user.eng.umd.edu/~sellami/DEC95/HCA.html>
2. Amazigų (berberų) kalba, Marokas, *Karališkasis amazigų kultūros institutas* <https://www.ircam.ma/fr>
3. Birmiečių kalba, Mianmaras, *Mianmaro kalbos komisija*
<https://web.archive.org/web/20190723175227/http://www.myanmarlanguagecommission.myn.asia/en>
4. Botijų kalba, Butano karalystė, *Dzongkalbos raidos komisija*
<https://www.dzongkha.gov.bt/en>
5. Danų kalba, Danija, *Danų kalbos taryba* prie Kultūros ministerijos
<https://dsn.dk/>
6. Graikų kalba, Graikija, *Graikų švietimo ir kalbos politikos centras* prie Švietimo ir religijos ministerijos
<https://greeklanguage.gr/en/?v=c562607189d7>
7. Gvaranių kalba, Paragvajus, *Gvaranių kalbos akademija* (svetainės nėra, prieinama gramatika:

- <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10107709/1/A-Grammar-of-Paraguayan-Guarani.pdf>)
8. Hindi, Indija, *Centrinis hindi kalbos direktoratas* prie Švietimo ministerijos <http://www.chdpublication.mhrd.gov.in/english/contact.php>
 9. Indonezijos kalbos, Indonezija, *Kalbų plėtros ir puoselėjimo agentūra* prie Kultūros ir gerovės ministerijos <https://badanbahasa.kemdikbud.go.id/>
 10. Islandų kalba, Islandija, *Arnio Magnusono Islandijos instituto Islandų kalbos komiteto biuras*, atskaitingas švietimo, mokslo ir kultūros ministrui <https://www.arnastofnun.is/is>
 11. Kabijų kalba, Togas, *Kalbų valstybėje vartojimo koordinavimo komitetas* <https://academiekabiye.org/>
 12. Kazachų kalba, Kazachstanas, *Kazachstato Respublikos kultūros ministerija* <https://web.archive.org/web/20111102035137/http://www.mk.gov.kz/>
 13. Kečujų kalba, Peru, *Aukštoji kečujų kalbos akademija* (svetainės neturi, apie akademiją: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.21832/9781783094257-018/pdf> https://www.researchgate.net/publication/267534909_The_High_Academy_of_the_Quechua_Language_HAQL_in_Cuzco_Peru_Its_Time_Space_Form_and_Function)
 14. Khmerų kalba, Kambodža, *Karališkoji khmerų kalbos akademija* <https://omniglot.com/writing/khmer.htm>
 15. Kinijos aborigenų kalbos, Kinija, *Aborigenų kalbų taryba* https://www.cip.gov.tw/index.html?lang=en_US&CID=B20D85423B8EED93
 16. Kinų (mandarinų) kalba, Kinija, *Nacionalinis kalbų komitetas* (svetainė nepasiekiamo) https://en.wikipedia.org/wiki/National_Languages_Committee
 17. Kirgizų kalba, Kirgizija, *Nacionalinė valstybinės kirgizų kalbos ir kalbos politikos komisija* prie Prezidento http://kan.kg/en/about/state_language
 18. Korėjiečių kalba, Pietų Korėja, *Nacionalinis korėjiečių kalbos institutas* prie Kultūros ministerijos https://www.korean.go.kr/front_eng/intro/intro_02.do
 19. Kurdų kalba, Irakas, *Kurdų kalbos akademija* prie Kurdų regiono Vyriausybės <https://gov.krd/ka-en/>
 20. Laosiečių kalba, Laosas, *Laoso švietimo tyrimų institutas* prie Švietimo ir sporto ministerijos https://www-moes-edu-la.translate.google/?_x_tr_sch=http&_x_tr_sl=lo&_x_tr_tl=lt&_x_tr_hl=lt&_x_tr_pto=sc
 21. Latvių kalba, Latvija, *Valstybinės kalbos centras* prie Teisingumo ministerijos <https://lvportals.lv/iestade/838-valsts-valodas-centrs>
 22. Lenkų kalba, Lenkija, *Lenkų kalbos taryba* <https://rjp.pan.pl/>

23. Lietuvių kalba, Lietuva, *Valstybinė lietuvių kalbos komisija, atskaitinga Seimui* <http://www.vlkk.lt/> ; *Valstybinės kalbos inspekcija prie Kultūros ministerijos* <https://vki.lrv.lt/>
24. Malajų kalba, Malaizija, *Malaizijos malajų kalbos ir literatūros agentūra prie Švietimo ministerijos* <http://www.gerbangbahasa.gov.bn/>
25. Maltiečių kalba, Malta, *Nacionalinė maltiečių kalbos taryba* <http://www.kunsilltalmalti.gov.mt/>
26. Maorių kalba, Naujoji Zelandija, *Maorių kalbos komisija* <https://en.tetaurawhiri.govt.nz/home>
27. Mirandų kalba, Portugalija, *Mirandų kalbos institutas* https://hmn.wiki/lt/Anstituto_de_la_Lh%C3%A9ngua_Mirandesa
28. Mongolų kalba, Mongolija, *Mongolų kalbos taryba, jos sprendimus tvirtina Vyriausybė* <https://nclp.mn/>
29. Nepalų kalba, Nepalas, *Nepalo akademija*, https://nepalacademy-org-np.translate.google.com/translate/ne/110-2/?_x_tr_sl=ne&_x_tr_tl=lt&_x_tr_hl=lt&_x_tr_pto=sc
30. Norvegų kalba, Norvegija, *Norvegijos kalbų taryba* <https://www.sprakradet.no/>
31. Oksitanų kalba, Ispanija, Italija, Prancūzija, Monakas, *Oksitanų kalbos taryba* <https://clo-occitan.com/english/>
32. Olandų kalba, Belgija, Nyderlandai, Surinamas, *Olandų kalbos sąjunga* <https://taalunie.org/>
33. Persų kalba, Iranas, *Persų kalbos ir literatūros akademija prie Prezidento* <https://apll.ir/%d8%af%d8%b1%d8%a8%d8%a7%d8%b1%d9%87/>
34. Portugalų kalba, Portugalija, *Lisabonos mokslų akademijos Pažangiųjų studijų institutas ir Leksikografijos ir leksikologijos komisija, Vyriausybės konsultacinė įstaiga* <http://www.acad-ciencias.pt/>
35. Prancūzų kalba, Kanada, *Kvebeko prancūzų kalbos biuras prie Kultūros ministerijos* <https://www.211qc.ca/organisme/office-quebecois-de-la-langue-francaise-40379057> , prie jo yra *Vietovardžių komisija* <https://www.donneesquebec.ca/recherche/organization/commission-de-toponymie> , *Vyriausioji prancūzų kalbos taryba* <http://www.cslf.gouv.qc.ca/> kuri konsultuoja už prancūzų kalbą atsakingą ministrą Kvebeke
36. Prancūzų kalba, Prancūzija, *Generalinė prancūzų kalbos ir Prancūzijos kalbų delegacija prie Kultūros ministerijos* <https://www.culture.gouv.fr/Thematiques/Langue-francaise-et-langues-de-France>
37. Serbų kalba, Serbija ir Juodkalnija, *Serbų kalbos standartizacijos taryba* https://web.archive.org/web/20090210125316/http://rastko.org.rs/filologija/odbor/index_c.html
38. Sindi kalba, Pakistanas, *Sindi kalbos tarnyba prie Kultūros ir turizmo departamento* <https://sl.sindhila.org/>

39. Sinhalių ir tamilų kalbos, *Oficialiųjų Šri Lankos kalbų departamentas*
<https://languagesdept.gov.lk/web/index.php?lang=en>
40. Somalių kalba, Somalis ir Etiopija, *Regioninė somalių kalbos akademija*
https://frankensaurus.com/Regional_Somali_Language_Academy
41. Suomių kalba, Suomija, *Suomijos kalbų institutas, globojamas Kultūros ir švietimo ministerijos* <https://www.kotus.fi/en>
42. Svahilių kalba, Kenija, *Nacionalinė svahilių kalbos asociacija*
<http://chakita.org/>
43. Svahilių kalba, Tanzanija, *Nacionalinė svahilių kalbos taryba*
<https://www.bakita.go.tz/eng/welcome>
44. Švedų kalba, Švedija, *Švedų kalbos taryba* <https://www.isof.se/>
45. Švedų kalba, Suomija, *Suomijos kalbų institutas, globojamas Kultūros ir švietimo ministerijos* <https://www.kotus.fi/en>
46. Tajų kalba, Tailandas, *Tailando karališkosios tarnybos biuras prie Premjero*
<https://www.orst.go.th/?m=i>
47. Tamilų kalba, Indija, *Oficialiosios tamilų kalbos komitetas*
<http://cms.tn.gov.in/sites/default/files/whatsnew/tamil.pdf>
48. Tamilų kalba, Malaizija, *Tamilų kalbos standartizavimo taryba*
<https://astroulagam.com.my/lifestyle/role-malaysia-tamil-language-standardisation-council-94971>
49. Telugų kalba, Indija, *Oficialiųjų kalbų komisija prie Vyriausybės*
<http://rajbhashasamiti.gov.in/>
50. Turkų kalba, Turkija, *Turkų kalbos asociacija* <https://www.tdk.gov.tr/>
51. Urdu kalba, Indija, *Nacionalinė urdu kalbos skatinimo agentūra Švietimo ministerijoje* <https://www.urducouncil.nic.in/>
52. Urdu kalba, Pakistanas, *Nacionalinė kalbų skatinimo agentūra Švietimo ministerijoje* <https://nlpd.gov.pk/>
53. Valų kalba, JK, *Velso kalbos komisaras prie JK Velso savivaldos*
<https://www.welshlanguagecommissioner.wales/>
54. Volofų kalba, Senegalas, *Dakaro taikomosios kalbotyros centras*
<https://web.archive.org/web/20051109081306/http://www.osil.ch/gtf-rifal/dakar/clad1.html>

II. Architektai

1. Anglų kalba, JK, *Oksfordo anglų kalbos žodynas*
<https://www.oed.com/public/quicksearch/quick-search>
2. Armėnų kalba, Armėnija, *Armėnijos mokslų akademijos Armėnų kalbos institutas* <https://www.sci.am/orgsview.php?id=36&langid=1>
3. Bosnių kalba, Bosnija ir Hercegovina, *Sarajevo universiteto Bosnių kalbos katedra* https://en.wikipedia.org/wiki/University_of_Sarajevo
4. Bulgarų kalba, Bulgarija, *Bulgarų kalbos institutas* <https://ibl.bas.bg/>

5. Čekų kalba, Čekija, *Čekijos Respublikos akademijos Čekų kalbos institutas* <https://ujc.avcr.cz/index.html>
6. Hebrajų kalba, Izraelis, *Hebrajų kalbos akademija* <https://hebrew-academy.org.il/>
7. Ispanų kalba, 23 ispanakalbės šalys, *Ispanų kalbos akademijų asociacija*, <https://www.asale.org/>
8. Italų kalba, Italija, *Kruskos akademija* <https://accademiadellacrusca.it/>
9. Japonų kalba, Japonija, *Japonų kalbos ir kalbotyros institutas* <https://www.ninjal.ac.jp/english/>
10. Jidiš kalba, JAV, *YIVO žydų tyrimo institutas* <https://www.yivo.org/>
11. Katalonų kalba, Ispanija, Alikantė, *Katalonų kalbos studijų institutas* <https://www.iec.cat/activitats/entrada.asp>
12. Katalonų kalba, Ispanija, Valensija, *Valensijos kalbos akademija* <http://www.avl.gva.es/>
13. Kreolų kalba, Haitis, *Haičio kreolų kalbos akademija* <http://akademikreyol.net/>
14. Kroatų kalba, Kroatija, *Kroatų kalbos ir lingvistikos institutas* <http://ihjj.hr/>
15. Lotynų kalba, Vatikanas, *Popiežiaus lotynų kalbos akademija* https://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_academies/latinitatis/index.htm
16. Maharaštros kalba, Indija, *Maharaštros kalbos institutas* <https://www.masapapune.org/> (svetainė maharaštros kalba)
17. Makedonų kalba, Šiaurės Makedonija, *Makedonijos mokslo ir meno akademijos Kalbotyros ir literatūrologijos skyrius* <http://manu.edu.mk/en/lln/>
18. Moldavų kalba, Moldavija, *Moldavijos mokslų akademijos Bogdano Petriceicu Hasdeu rumunų filologijos institutas* <https://ifr.md/>
19. Portugalų kalba, Brazilija, *Brazilijos raštijos akademija* <https://www.academia.org.br/>
20. Portugalų kalba, Ispanija, Galisija, *Portugalų kalbos fondo Galisijos portugalų kalbos akademija* <https://www.academiagalega.org/>
21. Prancūzų kalba, Prancūzija, *Prancūzų kalbos akademija* <https://www.academie-francaise.fr/>
22. Puštūnų kalba, Afganistanas, *Afganistano mokslo akademijos Humanitarinių mokslų departamentas* <https://asa.gov.af/en>
23. Rumunų kalba, Rumunija, *Rumunijos akademijos Kalbotyros institutas* <https://lingv.ro/>
24. Rusų kaba, Rusija, *Rusijos mokslo akademijos V. Vinogradovo rusų kalbos instituto Rusų kalbos tarnyba* <https://www.ruslang.ru/>
25. Slovakų kalba, Slovakija, *Slovakijos mokslų akademijos Ludovito Šturo kalbotyros institutas* <https://www.juls.savba.sk/index.html> , <https://jazykovaporadna.sme.sk/>

26. Slovėnų kalba, Slovėnija, *Slovėnijos mokslo ir meno akademijos Filologijos ir literatūrologijos skyrius* <https://www.sazu.si/en/members/2>
27. Sorbų kalba, Vokietija, *Sorbų institutas prie Vokietijos mokslų akademijos* <https://www.serbski-institut.de/institut/>
28. Šiaurės fryzų kalba, Vokietija, *Šiaurės fryzų institutas prie Vokietijos mokslo akademijos* <https://www.nordfriiskinstituut.eu/de/>
29. Tadžikų kalba, Rusija, Tadžikistano Respublika, *Tadžikistano Respublikos mokslo akademijos Rudakio kalbos ir literatūros institutas* <http://www.iza.tj/>
30. Tagalų kalba, Filipinai, *Nacionalinės kultūros ir meno komisijos Tagalų kalbos komisija* prie Prezidento <https://web.archive.org/web/20120306040720/http://www.ncca.gov.ph/about-culture-and-arts/articles-on-c-n-a/article.php?igm=3&i=205>
31. Tetumų kalba, Rytų Timoras, *Nacionalinio Rytų Timoro universiteto Nacionalinis kalbotyros institutas* <https://untl.edu.tl/pt/centros/instituto-nacional-de-linguistica>
32. Totorių kalba, Rusija, Tatarstano respublika, *Tatarstano respublikos mokslų akademijos Galimdžano Ibragimovo kalbos, literatūros ir meno institutas* <http://www.antat.ru/en/iyli/>
33. Ukrainiečių kalba, Ukraina, *Nacionalinės Ukrainos mokslų akademijos Ukrainiečių kalbos institutas* <https://www.nas.gov.ua/EN/Org/Pages/default.aspx?OrgID=0000324>
34. Vakarų fryzų, Nyderlandai, *Karališkosios Nyderlandų meno ir mokslo akademijos Fryzų akademija* <https://www.fryske-akademy.nl/en/>
35. Vengrų kalba, Vengrija, *Vengrijos kalbotyros tyrimų centras* <http://www.nytud.hu/>, *Viešojo kalbos tarnyba* <http://www.nytud.hu/oszt/nyelvmuvelo/gyik/index.html>
36. Vietnamiečių kalba, Vietnamas, *Vietnamo socialinių mokslų akademijos Han-Nom rašties institutas ir Kalbotyros institutas* <http://en.vass.gov.vn/noidung/gioithieu/cocautochuc/Pages/thong-tin-don-vi.aspx?ItemID=152>
37. Vokiečių kalba, Vokietija, *Vokiečių rašybos taryba* <https://www.rechtschreibrat.com/>

III. Sodininkai

1. Airių kalba, Airija, *Airių kalbos institutas* <https://www.forasnagaeilge.ie/>
2. Aragoniečių kalba, Ispanija, Aragono regionas, *Aragoniečių akademija* <http://academiadelaragones.org/historia.htm>
3. Astūrų kalba, Ispanija, Astūrijos regionas, *Astūrų kalbos akademija* https://en.wikipedia.org/wiki/Academy_of_the_Asturian_Language
4. Galisų kalba, Ispanija, *Realinė Galisijos akademija* <https://academia.gal/>
5. Gėlų kalba, JK, Škotija, *Gėlų taryba* <https://www.gaidhlig.scot/gd/>

6. Jorubų kalba, Nigerija, *Jorubų akademija* <https://yorubaacademy.org/>
7. Katalonų kalba, Ispanija, Katalonijos regionas, *Katalonų kalbos tyrimo institutas* <https://www.iec.cat/activitats/entrada.asp>
8. Orijų kalba, Indija, *Orijų kalbos akademija*
<http://odishasahityaakademi.org/English/index.php>
9. Prancūzų kalba, Belgija, *Karališkoji prancūzų kalbos ir literatūros akademija*
<https://www.arlfb.be/plandusite.html>
10. Puštūnų kalba, Pakistanas, *Puštūnų kalbos akademija*
<http://khyber.org/pacademy/>
11. Retoromanų kalba, Šveicarija, *Retoromanų institutas*
http://www.liarumantscha.ch/?changeLang=_en
12. Veru kalba, Estija, *Veru institutas prie Kultūros ministerijos* <https://wi.ee/>

IV. Auklės

1. Bretonų kalba, Prancūzija, Bretanės regionas, *Viešoji bretonų kalbos tarnyba* <https://www.brezhoneg.bzh/>
2. Gudžaratų kalba, Indija, *Gudžaratų raštijos akademija* (svetainė tik gudžaratų kalba: <https://gujarativishwakosh.org>)
3. Igbo kalba, Nigerija, *Igbo kalbos ir kultūros propagavimo draugija* (svetainės neturi, yra mokymo priemonė <https://mandla.app/About/Igbo>)
4. Inuitų kalba, Kanada, *Kanados inuitų sąjunga* <https://www.itk.ca/>
5. Kašubų kalba, Lenkija, *Kašubų kalbos taryba, Kašubijos ir Pomeranijos asociacijos padalinys*
https://worldlanguages.fandom.com/wiki/Kashubian_Language_Council
6. Keltų kalba, JK, Kornvalio grafystė, *Keltų kalbos bendrija*
<https://www.cornwall.gov.uk/parks-leisure-and-culture/the-cornish-language/>
7. Kvėnų kalba, Norvegija, *Nacionalinis kvėnų kalbos ir kultūros centras*
<https://www.kvenskinstittut.no/>
8. Liuksemburgiečių kalba, Liuksemburgas, *Liuksemburgiečių kalbos taryba prie Vyriausybės*
https://gouvernement.lu/lb/actualites/toutes_actualites/communiqués/2019/03-mars/21-meisch-letzebuerger-sprooch.html
9. Maldyvų kalba, Maldyvai, *Maldyvų akademija*
<https://dhivehiacademy.edu.mv/> (svetainė maldyvų kalba)
10. Meniečių kalba, Meno sala, JK priklausinys, *Meniečių kalbos taryba*
https://www.learnmanx.com/media/News/Cooncil%20ny%20Gaelgey%20doc_2017.pdf
11. Mištekų kalba, Meksika, *Mištekų kalbos akademija* <https://es-academic.com/dic.nsf/eswiki/30141>

12. Sališų kalba, Kanada, *Sališų kultūros ir švietimo draugija*
<http://www.secwepemc.org/>
13. Sinhalų kalba, Šri Lanka, *Hela Havula* <http://helahavula.org/>
14. Škotų kalba, JK, Škotija, *Škotų kalbos centras*
<https://www.scotslanguage.com/>
15. Tamilų kalba, Singapūras, *Tamilų kalbos taryba prie Informacijos, komunikacijos ir meno ministerijos*
<https://www.languagecouncils.sg/tamil/en>

Taigi kalbos planavimo ir kalbos politikos uždavinių sprendimą reguliuoja, dažnai ir vykdo, speciali valdžios paskirtos ar visuomeninės organizacijos. Pagal šių uždavinių sprendimą šios organizacijos čia suskirstytos į keturias sąlygines grupes: prižiūrėtojų (53), architektų (36), sodininkų (12) ir auklių (15), priklausomai nuo to, kokius uždavinius daugiausiai sprendžia. Išskirta 11 kalbos planavimo ir politikos uždavinių, 6 iš jų susiję su kalbos standartizavimu, o 5 – su jos funkcionavimu. Pirmojo tipo uždavinius galima būtų apibūdinti kaip kalbos kokybės reguliavimo, o antrojo tipo – kaip kalbos kiekybės reguliavimo.

I.1.2. Oficialiosios kalbos reglamentavimas ir priežiūra

Oficialiosios kalbos istorijos ištakos labai senos, siekia senovės Persiją apie 500 metų prieš Kristų, kai aramėjų, o ne persų kalba buvo pasirinkta kaip priemonė perduoti valdžios nurodymus skirtingiems didžiulės imperijos regionams: Persijos valdovo įsakymus diktuodavo persiškai, raštininkai užrašydavo aramėjiškai, o regionuose jie būdavo verčiami į gimtąsias tų vietų gyventojų kalbas ir garsiai skaitomi.

Laikui bėgant oficialiosios kalbos funkcijos mažai tekito – visada tai buvo ir tebėra valdžios bendravimo su savo pavaldiniais priemonė, kurios vartojimą reglamentuoja įstatymai ar kiti teisės aktai arba visuomenės opinija. Kuo didesnė būdavo valstybė, tuo labiau prisireikdavo tokio pobūdžio rašomosios kalbos valdžios susižinojimui su savo pavaldiniais.

Kalbos formai, naudojami kaip priemonė atlikti valdžios bendravimo su savo pavaldiniais funkciją, keliama tinkamumo reikalavimai: ji turi būti kuo adekvačiau visų suprantama, todėl suvienodinama, t. y. standartizuojama. Pirmąją tokia standartizuota kalba laikoma daugiau nei prieš 200 metų prieš Kristų vartota rašomoji klasikinė kinų kalba. Kalbos standartizavimas susijęs su rašomąja jos forma, nes svarbiausia tokios kalbos funkcija yra kuo adekvatesnis valstybės susižinojimas su savo piliečiais. Tik labai nedidelė dalis iš maždaug 7 000 pasaulio kalbų turi standartinę formą, nes ne kiekviena kalba atlieka valstybės bendravimo su savo piliečiais funkciją, be to, ilgainiui kalbų funkcijos gali labai smarkiai pakisti.

Kalbos standartizavimas yra procesas, kurio metu nustatomos ir raštu gramatikose, žodynuose bei žinynuose fiksuojamos sutartosios suvienodintos kalbos atmainos formos. Tokia kalbos atmaina vadinama *standartine, rašomąja, literatūrine* ar *bendrine*. Šis procesas dėl savo prigimties yra nenutrūkstamas, todėl jam vykdyti sukuriamos specialios institucijos – akademijos, komisijos, agentūros ar institutai. Atskirų kalbos formų įteisinimo procesas tokiose institucijose vadinamas *kalbos norminimu*, o įteisintosios kalbos formos – *kodifikuotosiomis kalbos normomis*.

Siekdamos išlaikyti kalbos vientisumą bei sistemą, daugelis valstybių kalbos priežiūrai ir tyrimams skiria dėmesio ir lėšų, tai laikoma valstybingumo, prestižo ar net nacionalinio saugumo reikalu. Įvertinus, kad kalba nuolat keičiasi, tačiau rašytinė jos forma turi būti aiški, ypač švietimo, administravimo, teisingumo vykdymo ir kitose viešojo gyvenimo srityse, dažnai pripažįstama oficialaus jos statuso būtinybė ir jos normų, ypač rašomosios kalbos, reglamentavimas.

Pastaruoju metu kalbos politika sulaukia didžiulių iššūkių, verčiančių iš esmės keisti nusistovėjusį reglamentavimą, nes pakito atskaitos taškas. Net toks standartinės kalbos bastionas kaip Jungtinė Karalystė, dar prieš du dešimtmečius nedvejodamaėjusi seniai išmintu standartinės anglų kalbos norminimo ir puoselėjimo taku, ypač švietimo srityje, pastaruoju metu radikaliai keičia kursą. Nuo seno standartinės anglų kalbės galia buvo siejama su socialinių sluoksnių gradacija ir iš jos kylančiu kalba išreiškiamu saugumo jausmu. Dėl globalizacijos radęsi didžiuliai pokyčiai visuomenės struktūroje ir kultūroje suaktyvino individualizavimo procesus ir iš esmės pakeitė komunikavimo normas. Taigi, jeigu net anglų kalba, būdama *lingua franca* pasaulio mastu ir dažniausiu daugiakalbystės komponentu, pastaruoju metu patiria esminių pokyčių gimtakalbių anglų visuomenėje, tai visai nekeista, kad ir lietuvių kalba neišvengiamai pajuto padažnėjusį dabartinio pasaulio pulsą.

Kalbos vientisumą bei sistemą siekia išlaikyti ne tik Europos šalys. Daugelis valstybių kalbos priežiūrai ir tyrimams skiria dėmesio ir lėšų, tai laikoma valstybingumo, prestižo ar net nacionalinio saugumo reikalu. Įvertinus, kad kalba nuolat keičiasi, tačiau rašytinė jos forma turi būti aiški, ypač švietimo, administravimo, teisingumo vykdymo ir kitose viešojo gyvenimo srityse, dažnai pripažįstama oficialaus jos statuso būtinybė ir oficialus jos normų, ypač rašomosios kalbos, reglamentavimas.

Kalbės ar kalbų įstatyminis reguliavimas būna dvejopas: funkcinis ir puoselėjamasis. Pirmojo pobūdžio reguliavimas susijęs su kalbos vartojimu ar nevartojimu atskirose gyvenimo srityse, pvz., numatant oficialiojo bendravimo kalbą valstybinėse įstaigose, mokymosi kalbą ar kalbas švietimo sistemoje ir kt. Antrojo pobūdžio reguliavimas – kalbos norminimas. Jis daug senesnis, turintis galias tradicijas.

Nemaža Europos valstybių priėmusios valstybinės (arba nacionalinės ar oficialiosios) kalbos vartojimą reglamentuojančius įstatymus ir kitus teisės aktus. Konstitucijoje arba specialiu įstatymu 178-iose pasaulio valstybėse įteisinta oficialioji kalba, kurią privalo vartoti valdžia – įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė, o daugiau nei 100-e valstybių yra dvi ar net kelios oficialiosios kalbos³⁸. Daugelio šalių įstatymuose tokia kalba vadinama *oficialiąja*, kai kuriose šalyse *nacionaline* arba, kaip Lietuvoje, – *valstybine*. Yra valstybių, kuriose oficialioji kalba nėra įvardijama, tačiau įstatymuose nurodomos kalbos ar kalba, kuria piliečiai gali kreiptis į valstybines institucijas.

Valstybinės ar oficialiosios kalbės įstatymai egzistuoja Airijoje, Estijoje, Islandijoje, Latvijoje, Lenkijoje, Lietuvoje, Liuksemburge, Norvegijoje, Portugalijoje, Prancūzijoje, Rumunijoje, Slovakijoje, Slovėnijoje, Suomijoje, Švedijoje, Šveicarijoje ir Ukrainoje. Danijoje galioja rašybą saugantis įstatymas. Kai kurių šalių nacionalinėje teisėje reglamentuojamos sritys, kuriose privaloma vartoti valstybinę kalbą: valstybiniame sektoriuje, švietime, teismuose, darbo santykiuose, žymint produktus, viešojoje informacijoje ar žiniasklaidos priemonėse³⁹.

Visų – tiek mažųjų, tiek vidutinių, tiek ir labiausiai paplitusių kalbų, tokių kaip anglų, prancūzų, ispanų ar vokiečių, atstovai rūpinasi savo kalbos išsaugojimu, bet ne visose šalyse tai įteisinama įstatymais. JAV kartais net sarkastiškai pajuokaujama, kad jeigu būtų norima sukelti daugiau problemų šalyje, reikėtų įstatymiškai reglamentuoti oficialiąją šalies kalbą. Realybė tokia, kad ispanakalbė Amerika net nesirengia pereiti prie anglų kalbos ir atvirkščiai, tai geriau nė nemėginti reguliuoti. Įstatymiškai nebuvo įteisinta ir rusų kalba sovietų laikais, bet jos hegemonija ilgainiui tapo nekvestionuojama dėl sudarytų politinių aplinkybių. Kartais oficialiosios kalbės pripažinimo poreikis būna susijęs su valstybės sienų arba santvarkos pasikeitimu, ypač kai išryškėja vartojamų kalbų teisių nelygė.

Pastaraisiais dešimtmečiais itin aktuali tapo anglų kaip tarptautinės kalbos problema. Anglų kalba daro didžiulę įtaką kitų kalbų vartosenai. Pirmiausia visų sričių terminijai, iš esmės iš viso ją stumdama iš vartosenos ir tapdama tarptautine šios srities kalba. Dėl masinio anglų kalbos įsigalėjimo pasaulyje kyla viešųjų užrašų problema, katastrofiškai mažėja mokslo darbų nacionaline kalba. Kita vertus, daugelyje pasaulio šalių raštingumas negerėja, randasi priešiškas požiūris į kalbos taisyklingumą – to yra ne tik Lietuvoje, bet ir tokiose atkakliai savo kultūrą

³⁸ World Atlas, <https://www.worldatlas.com/articles/which-country-has-the-highest-number-of-official-languages-in-the-world.html>

³⁹ Pasaulio oficialiųjų kalbų žinynas: Leclerc, Jacques. *L'aménagement linguistique dans le monde*, <https://www.axl.cefan.ulaval.ca>

puoselėjančiose šalyse kaip Prancūzija, Norvegija, Vokietija. Anglakalbėse šalyse įsivystauja vienkalbystė, nes prarandama motyvacija mokytis kitų kalbų.

Tokiomis aplinkybėmis tampa aktualesnė valstybinių kalbos institucijų veikla, nors skirtingose šalyse ji labai įvairuoja. Kaip minėta, seniausia iš jų yra Kruskos italų kalbos akademija (pranc. *Accademia della Crusca*), įkurta dar 1583 m. Nemaža šalių yra įsteigusios valstybines kalbos komisijas, tarybas, agentūras, kai kuriose (Lietuvoje, Estijoje, Latvijoje) yra ir kalbos inspekcijos, nedidelėse bendruomenėse paprastai dirba kalbų komisarai ar ombudsmenai (Kosove, Velse, Kanadoje, Ispanijoje ir kt.).

Įvairiose šalyse skiriasi tokių institucijų pavadinimai, pavaldumas, veiklos aprėptis, uždaviniai ir funkcijos. Buvusi pagrindinė jų veiklos kryptis – bendrinės kalbos norminimas ir planavimas – smarkiai pakito ir išsiplėtė. Ypač aktuali tapo daugiakalbystės problema ir su tuo susiję švietimo bei kalbų prestižo klausimai. Europoje šias institucijas vienija Europos nacionalinių kalbų institucijų federacija (EFNIL). Jos narė yra ir Lietuva, jai atstovauja Valstybinė lietuvių kalbos komisija ir Lietuvių kalbos institutas (2022 m. abi šios organizacijos surengs EFNIL suvažiavimą Vilniuje, Lietuvių kalbos institute). Tarp EFNIL organizacijos narių yra ir Britų taryba, besirūpinanti šiuo metu populiariausia kalba Vakarų pasaulyje.

Apibendrinimas

1. Svarbiausia oficialiųjų (arba valstybinės, nacionalinės) kalbės (kalbų) funkcija – įgalinti adekvatų valdžios susižinojimą su savo piliečiais (pavaldiniais).
2. Pasaulyje 178 šalys įstatymais ir kitais teisės aktais yra nustatiusios oficialiųjų kalbės (kalbų) statusą, reglamentavusios sritis, kuriose privaloma vartoti oficialiąją, arba valstybinę, kalbą, ir numatiusios jos (ar jų) hierarchinius santykius su kitomis kalbomis. Valstybinė kalba laikoma valstybingumo, prestižo ir nacionalinio saugumo reikalu.
3. Daugelyje šių šalių numatytas kalbos normų, ypač rašomosios kalbos, palaikymo mechanizmas. Paprastai valstybės yra įsteigusios oficialiąją, arba valstybinę, kalbą (kalbomis) (nesvarbu, ar turinčia (turinčiomis) fiksuotą, ar ne tokį statusą) besirūpinančios valstybės išlaikomos organizacijos ar institucijos:
 - a) jos būna savarankiškos arba priklauso ministerijoms;
 - b) pagrindiniai jų tikslai – gerinti valstybinės kalbos vartojimo sąlygas, stiprinti, kurti ir skleisti tas kalbas palaikančią bazę (žodynus, duomenynus, tekstynus, gramatikas, rašybos, skyrybos, tarties vadovus ar žinynus ir kt.);
 - c) kai kuriose šalyse tokios organizacijos vykdo tiek mokslo tiriamąjį, tiek ir kalbos norminimo bei vartosenos tyrimo darbą arba per jas tai finansuojama.

4. Visos oficialiosios (arba valstybinės, nacionalinės) kalbos turi standartines (rašomąsias, literatūrines ar bendrines) savo atmainas. Paprastai valstybėse tokį standartizavimo procesą vykdo atitinkamos tų šalių akademijos, komisijos, agentūros ar institutai.

I.1.3. Latvijos, Danijos ir Prancūzijos kalbos politikos apžvalga

Latvija

Latvijoje gyvena 2 mln. gyventojų, iš kurių latvių yra šiek tiek daugiau nei pusė – 62 %, apie trečdalis – rusų, baltarusių ir ukrainiečių, daugelio iš jų gimtoji kalba yra rusų. Be latvių, Latvijoje konkuruoja dar dvi kalbos – rusų ir anglų. Latvių yra vienintelė valstybinė kalba Latvijoje, jos statusas atnaujintas 1988 m. Taip buvo padaryta dėl pagrindinio latvių etnos – latvių tautos – apsisprendimo ir dėl pirmojo 1918 m. Latvijos valstybingumo tęstinumo. Latvija yra unitarinė šalis, neskirstoma į jokių administracinius regionus kalbiniu ar tautiniu pagrindu.

1989 m. buvo paskelbtas valstybinės latvių kalbos įstatymas, papildytas 1992 m. Tada patvirtinti ir Valstybinės latvių kalbos mokėjimo sertifikavimo nuostatai, kurių įgyvendinimą prižiūrėti 1992 m. buvo įsteigta Valstybinės kalbos inspekcija, patvirtinti Valstybinės kalbos inspekcijos valdybos nuostatai. Tam, kad didelio pasipriešinimo sulaukęs kitakalbių mokymas latvių kalbos būtų geriau organizuotas, 1995 m. parengta ir patvirtinta Valstybinės kalbos įsisavinimo programa. Nuo 2006 m. parlamentas ėmė tvirtinti Valstybinės kalbos politikos gaires (2006–2014, 2014–2020, 2021–2028). Pagrindinis Gairių akcentas – latvių kalbos teisių valstybėje apsauga ir išlikimas pasaulio kalbų rinkoje.

Valstybine latvių kalba rūpinasi Valstybinės kalbos centras (lat. *Valsts valodas centrs*). Jo pareiga – teisės aktais užtikrinti valstybinės kalbos statusą, skatinti latvių kalbos mokymą(si), visuomenės švietimą, tyrimus. Latvijoje priimtas įstatymas, įpareigojantis parlamento narius turėti aukščiausius valstybinės kalbos įgūdžius, o Ministrų kabinetas priima reglamentus dėl kalbos vartojimo skleidžiant viešąją informaciją.

Pagrindiniai Latvijos kalbos politikos principai, įtvirtinti 1999 m. Valstybinės kalbos įstatyme⁴⁰, yra šie: 1) latvių kalba yra valstybinė; 2) valstybė garantuoja tautinėms

⁴⁰ Valsts valodas likums, <https://likumi.lv/ta/en/en/id/14740>

mažumoms galimybę išsaugoti, plėtoti ir vartoti savo kalbas vykdant tam tikras funkcijas. Šie principai įtvirtina kalbų sambūvio idėją, garantuojančią valstybinei kalbai aukščiausią poziciją kalbų hierarchijoje. Kalbos teisės aktai skatina sėkmingą kalbos politikos tikslų ir uždavinių įgyvendinimą teisinėje, pedagoginėje ir lingvistinėje srityje.

Be latvių kalbos, Valstybinės kalbos įstatymas numato lyvių, Latvijos vietinių gyventojų (4 skirsnis), ir latgalių rašto kalbos, kuri yra istorinis latvių kalbos variantas, palaikymą, apsaugą ir plėtrą (3 skirsnio 4 dalis).

Pagrindinis Valstybinės kalbos įstatymo tikslas – paversti Latviją vienakalbe valstybe su daugiakalbe visuomene. Įstatymas apibrėžia latvių kalbos vartojimą, o mažumų kalbės ir užsienio kalbės sąvokos sutampa, todėl tokomis laikomos, pavyzdžiui, rusų, lenkų ir lietuvių kalbos. Dėl šios priežasties įstatyme užsienio kalbės sąvoka yra apibendrinta – nurodant latvių ir tiesiog visų kitų kalbų hierarchinį ryšį. Latvijos kalbos politika siekiama plėtoti integruotą visuomenę, kuri užtikrintų latvių kalbos konkurencingumą, garantuotų mažumoms galimybę išlaikyti, plėtoti ir vartoti savo kalbas atliekant tam tikras sociolingvistines funkcijas bei užtikrintų žmogaus teisių apsaugą⁴¹.

Pagrindinis Latvijos valstybinės kalbos politikos, deklaruotos Valstybinės kalbos politikos gairėse 2015–2020 m.⁴², tikslas – užtikrinti latvių kalbos tvarumą ir kokybę, siekiant ne tik išlaikyti jos konkurencingumą Latvijoje, bet ir sklaidą visame pasaulyje.

Minėtam laikotarpiui buvo išsikelti 4 tikslai⁴³:

- 1) užtikrinti valstybinės kalbos teisinį statusą (Valstybinės kalbos įstatymo ir kitų norminių aktų įgyvendinimas, tarptautinis bendradarbiavimas ir kiti uždaviniai);
- 2) vykdyti valstybinės kalbos švietimo politiką (latvių kalbos mokymo metodikos ir reikalingos mokymo medžiagos aktualumas, prieinamumas ir patrauklumas bei srities specialistų ir mokytojų rengimas stiprinant valstybinės latvių kalbos statusą);
- 3) vykdyti latvių kalbos mokslinius tyrimus ir jos plėtrą (parama lingvistinės stebėsenos studijoms, latvių kalbos moksliniams tyrimams ir kalbos

⁴¹ European Federation of National Institutions for Language, Latvia, <http://www.efnil.org/projects/1le/latvia/latvia>

⁴² Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2015.–2020. gadam (informatīvādaļa), https://valoda.lv/wp-content/uploads/docs/Valodas_politika/01-valodas_politikas_pamatnostadnes_2015-2020.doc

⁴³ Latviešu valodas agentūra, The State language policy, <https://valoda.lv/en/state-language/state-language-policy/>

- technologijų plėtrai, įskaitant duomenų bazių kūrimą, terminiją ir akademinių bei mokslo populiarinimo publikacijų rengimą ir leidybą);
- 4) užtikrinti, kad visuomenė dalyvautų įgyvendinant valstybinės kalbos politiką ir plėtojant latvių kalbą (visuomenės įtraukimas, latvių kalbos kultūros plėtra ir tokios kultūrinės aplinkos, kurioje galėtų klestėti latvių ir lyvių kalbos, palaikymas).

Pagrindinis veiksnys, garantuojantis latvių kalbos apsaugą, yra ja kalbančiųjų skaičiaus didinimas ir latvių kalbos dominavimas aukštajame moksle. Numatytos būtinos sąlygos latvių kalbai puoselėti – bendrinės kalbos kokybės gerinimas, ypatingą dėmesį skiriant terminų banko kūrimui. Vykdam šią politiką numatyti ir finansiniai bei teisiniai kalbos apsaugos mechanizmai.

Svarbios latvių kalbos vartojimo plėtrą sąlygojančios aplinkybės yra rusų kalbos paplitimo laipsnis atskiruose regionuose: maždaug penktadalio tiek Rygos, tiek ir Latgalos krašto gyventojų pagrindinė kalba rusų, todėl susidaro savarankiškos kalbinės bendruomenės. Tyrimai rodo, kad jau apie pusė ne latviškai kalbančių Latvijos gyventojų yra įgiję pakankamus latvių kalbos įgūdžius. Dar vis kyla problemų įgyvendinant Kalbos įstatymo nuostatą dėl valstybinės kalbos vartojimo įstaigose ir renginiuose.

Valstybės ir savivaldybių institucijų, teismų ir teismų sistemai priklausančių įstaigų, valstybės ir savivaldybių įmonių, taip pat įmonių, kuriose didžiausią kapitalo dalį užima valstybė ar savivaldybė, organizuojami renginiai vyksta valstybine kalba. Jeigu vartojama užsienio kalba, vertimą į valstybinę kalbą pateikia organizatorius (žr. Valstybinės kalbos įstatymą, 1999, 1 str. 1 d.).

Išsikėlus tikslą užtikrinti latvių kalbos tvarumą ir kokybę, numatyta kartu siekti ir lygiavertės dvikalbystės, t. y. kad visi valstybines vidurinio lavinimo mokyklas baigę gyventojai, kurių gimtoji kalba kita nei latvių, išmoktų latvių kalbą tiek pat kaip mokiniai, baigę mokyklas latvių mokomąja kalba. Todėl ryžtingų žingsnių buvo žengta švietimo sistemoje: 1998 m. Švietimo įstatyme apibrėžta, kad išsilavinimo įgijimo kalba valstybinėse ir savivaldybių švietimo įstaigose yra latvių kalba, o visus brandos egzaminus visi turi laikyti latviškai. Valstybine kalba turi būti atliekami ir profesinės kvalifikacijos patikrinimai.

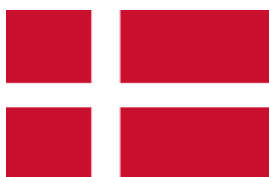
Latvių kalba ne valstybine kalba mokomose mokyklose buvo diegiama pamažu: 1995 m. numatyta du dalykus mokyti latviškai pradinėse klasėse ir tris vyresnėse. Nuo 2004 m. pereita prie 60 % : 40 % modelio, o nuo 2008 m. visi egzaminai laikomi tik latviškai. Tuo tikslu buvo parengtos ir patvirtintos valstybinės tautinių mažumų švietimo programos ir pradėtos nuosekliai įgyvendinti – iš pradžių penktadalyje mokyklų, vėliau – visose.

Aukštojo mokslo sistemoje taip pat buvo labai paplitusi rusų kalba, tačiau ją beveik išstūmė anglų, o latvių kalbos vartojimo problema liko. Tokia pati problema susijusi su mokslo kalba – dėl finansavimo ypatumų iš mokslo aplinkos traukiasi latvių kalba. Tačiau 2011 m. buvo taip pakeistas Aukštojo mokslo įstatymas, kad daugiau nei 6 mėn. Latvijoje studijuojantys užsienio studentai privalėjo įgyti latvių kalbos mokėjimo sertifikatus, o dėstytojai, su atitinkamomis išimtimis (proginės paskaitos, trumpalaikiai kursai) – dėstyti latviškai. Ne latviškai galėjo būti skaitoma ne daugiau kaip penktadalis paskaitų.

Tačiau ne taip lengvai sekėsi įgyvendinti numatytus kalbos politikos planus. Tikrąją kalbų hierarchiją daugiakalbėse visuomenėse visuomet geriau parodo sociolingvistinė situacija, o ne teisinis jų statusas. Todėl 2012 m. įvyko šalies referendumas dėl rusų kalbos kalbiniame kraštovaizdyje – 75 % balsavusiųjų pasisakė už latvių kaip vienintelę viešųjų užrašų kalbą. Įtakos turėjo ir tai, kad iki šiol dalis rusakalbių Latvijos gyventojų nėra įgiję Latvijos pilietybės, todėl negalėjo dalyvauti referendume.

Apibūdinant Latvijos sociolingvistinę situaciją, reikia nurodyti, kad mažąsias oficialiąsias kalbas tarptautinės konvencijos, chartijos ir deklaracijos saugo nepakankamai, todėl Latvija yra sulaukusi daugybės skundų į ES institucijas ir teismus dėl tautinių mažumų skriaudimo. Pagrindiniai Latvijos argumentai teismuose ir debatuose būna tautinės tapatybės apsauga globalizacijos sąlygomis. Lietuvos padėtis šiuo atžvilgiu daug palankesnė, kyla palyginti mažiau ir ne tokių aršių konfliktų dėl tautinių klausimų. Tačiau Latvijos kalbų politika nepalyginamai ryžtingesnė, o kalbų planavimas daug kryptingesnis. Latvija pasiekusi didelių poslinkių švietimo srityje, nes jau beveik perėjo prie mokymo valstybine kalba visų dalykų, išskyrus tautinės mažumos kalbą ir literatūrą.

Danija

Danija dalijama į 5 regionus: Pietų, Centrinį, Šiaurės, Zelandijos ir Kopenhagos. Grenlandija ir Farerų salos turi autonomijos teises. Danijoje gyvena 5,7 mln. gyventojų.

Danijos Karalystės oficialioji kalba yra danų, tačiau regionuose dar kalbama ir farerų (Fareruose – oficialioji), vokiečių bei grenlandų kalbomis. Daugumai danų anglų yra antroji jų kalba. Danijos valstybinėse mokyklose, kuriose mokoma tik daniškai, anglų kalbos pradeda mokytį nuo trečios klasės. Nuo septintos klasės pradeda mokytį ir trečiosios kalbos, dažniausiai vokiečių arba prancūzų, taip pat švedų.

Siekiant ilgesniam laikui apsigyventi Danijoje, būtina įsigyti ilgalaikę nacionalinę vizą ir leidimą gyventi. Danų kalbos mokėjimas yra būtina sąlyga, todėl Danijoje labai populiarūs danų kalbos kursai, yra įsteigtas modernus ir pajėgus tokių kursų tinklas, žinomiausias yra Kopenhagos kalbų centras⁴⁴.

Danų kalbos taryba (dan. *Dansk Sprognævn*) – tai mokslinių tyrimų institucija ir oficiali danų kalbos tvarkytoja, įkurta Kopenhagoje 1955 m. kaip Kultūros ministerijos padalinys. Jos tikslas – stebėti ir fiksuoti danų kalbos raidą. Ši įstaiga grynina viešąją kalbą, nagrinėja kitų kalbų įtaką danų kalbai, mokinių rašybą, socialinės žiniasklaidos kalbą, dirba su kalbų technologijomis, tobulina ir skleidžia danų gestų kalbą ir kt. Rūpinantis kalbos vartojimu, ateityje siekiama daugiau investuoti į švietimą ir danų kalbos technologijų mokslinius tyrimus. Taryba kasmet gauna apie 14 tūkst. užklausų (plg., Valstybinė lietuvių kalbos komisija 2021 m. gavo 44 tūkst.). Dauguma klausimų Danijoje susiję su rašyba, žodžių daryba, naujais žodžiais, terminais, prašoma paaiškinti įstatymus, sutartis ir kt. Vienas iš svarbiausių Danų kalbos tarybos uždavinių – rašybos žodyno leidyba. Žodyne pateikta rašyba privaloma mokykloms ir kitoms valstybės institucijoms (ministerijoms, valdžios įstaigoms). Kalbos tarybą sudaro 25 nariai, tarybos sekretoriatai dirba 21 žmogus.

Danijoje nėra specialaus įstatymo, reglamentuojančio danų kalbos apsaugą ir plėtrą. Aptariamam aspektui labiausiai susijęs 1997 m. priimtas Rašybos įstatymas⁴⁵, nurodantis, kad danų kalbos rašybą nustato Danų kalbos taryba ir tai skelbia Danų kalbos tarybos rašybos žodyne. Numatytųjų rašybos taisyklių turi laikytis visos viešojo administravimo institucijos, Folketingas, Danijos vienerių rūmų parlamentas ir su juo susijusios institucijos bei teismai. Tas pats pasakytina apie nevalstybines švietimo įstaigas, kurių pusę ar daugiau veiklos išlaidų padengia valstybė, ir privačias bei savarankiškas mokyklas, kuriose vaikai įgyja privalomąjį išsilavinimą.

Yra įstatymų, kuriuose danų kalbos vartojimas skirtingose srityse apibrėžiamas plačiau. Remiantis valdžios sprendimais, danų kalba laikoma būtinuoju mokomuoju dalyku, nes ji suteikia piliečiams galimybę dalyvauti valstybės gyvenime. Šis dalykas mokymo procese laikomas esminiu, nes leidžia mokiniams integruotis į Danijos visuomenę. Imigrantų vaikai pradinėje ir vidurinėje mokykloje danų kalbos kaip užsienio imti mokytis nuo 1993 m.

⁴⁴ Copenhagen Language Center, <https://www.kbh-sprogcenter.dk/en/about-us/>

⁴⁵ Lov om dansk retskrivning, LOV nr 332 af 14/05/1997, <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1997/332>

Darbo srityje įrenginių naudojimo taisyklės privalo būti pateikiamos ir danų kalba. Visuomeninių radijo ir televizijos paslaugų įstatymas numato, kad programos turi užtikrinti visuomenės prieigą prie informacijos ir svarbių socialinių debatų. Programos taip pat turi remtis danų kalba ir kultūra, o didelė dalis jų turi būti danų kalba arba skirtos danų auditorijai.

1973 m. Maisto produktų įstatymo 24 straipsnyje nustatyta, kad ženklavimas turi būti suprantamas ir įskaitomas. Jame nėra aiškiai nurodyta, kad tekstas turi būti danų kalba, tačiau vartotojų apsaugos organizacija teigia, kad etiketės turi būti danų kalba, jei produktas skirtas plačiajai visuomenei⁴⁶.

ES daugiakalbystės politikos fone Danijos kalbų politika išsiskiria savitumu. Danijoje labai atsakingai vertinama 2004 m. patvirtinta oficialioji Danijos kalbų politika. Ji neatitinka ES krypties daugiakalbystės link. Bet Danijoje motyvuotai paaiškinama, kad Danijos Vyriausybė yra paskaičiavusi, jog norint skatinti daugiakalbystę, švietime būtini tokie pokyčiai:

- 1) siekiant kokybiškai mokyklose išmokyti antrosios užsienio kalbos, jos mokyti reikėtų pradėti anksčiau nei nuo 7 klasės, jos mokymas turėtų būti privalomas, o ne pasirenkamas;
- 2) vidurinėse mokyklose pasirinkimas mokytis tokių kalbų kaip vokiečių ar prancūzų, nekalbant jau apie tokias kalbas kaip italų ar ispanų, ribojamas dėl dotacijos sąlygos surinkti būtiną išlaikyti egzaminų skaičių stojant į aukštąsias mokyklas, Todėl Danų kalbos tarybai buvo rekomenduota parengti švietimo pokyčių planą.

XX a. pabaigoje tapo aišku, kad pačiai danų kalbai iškilo pavojus, nes:

- 1) dėl globalizacijos labai išaugo anglų kalbos vartojimas;
- 2) dėl imigrantų ir pabėgėlių antplūdžio Danija nebegalėjo būti laikoma vienalyte kalbine visuomene;
- 3) danų kalba buvo neparuošta perėjimui į informacinę visuomenę.

2003 m. Danijos parlamente buvo organizuoti debatai, diskutuojama, kokių konkrečių iniciatyvų ketina imtis Vyriausybė siekdama stiprinti ir plėtoti danų kalbą, kad ji išlaikytų savo kultūrinę funkciją ir ateityje. Iš kultūros ministro pareikalauta imtis iniciatyvos stiprinant danų kalbos vartojimą.

Danų kalbos taryba buvo parengusi siūlymų, tačiau nebuvo reikalingų teisės aktų, kad siūlymai būtų įgyvendinti, taip pat sulaukta verslo ir aukštojo mokslo atstovų pasipriešinimo dėl galimų nepatogumų privalomai vartojant danų kalbą.

⁴⁶ European Federation of National Institutions for Language, Denmark, <http://www.efnil.org/projects/1le/denmark/denmark>

Danų pasirinkta kalbų politikos kryptis neatitiko ES kalbų politikos krypties, ypač jos posūkio. Kaip žinia, 2005 m. lapkričio 22 d. Europos Komisija paskelbė savo pirmąjį pranešimą apie daugiakalbystę, kuriame nurodė, kad ES kalbų politikos tikslas – daugiakalbiai ES piliečiai. Jánas Figelis buvo paskirtas komisaru, atsakingu už daugiakalbystę. Daugiakalbystė buvo argumentuojama kalbinių įgūdžių svarba darbuotojų judėjimo laisvei ir ES konkurencingumui užtikrinti. Todėl Komisija pasiūlė valstybėms narėms priimti nacionalines daugiakalbystės skatinimo veiksmų programas. Valstybių narių taip pat buvo prašoma 2007 m. pranešti apie priemones, kurių imtasi siekiant skatinti daugiakalbystę. Dar 2002 m. Europos Vadovų Tarybos susitikime Barselonoje buvo rekomenduota, kad moksleiviai labai anksti turėtų būti pradėdami mokytis dviejų ES šalių kalbų kaip užsienio kalbų. Užsibrėžtas tikslas, kad visi ES piliečiai įgytų praktinių dar dviejų ES kalbų įgūdžių, išskyrus savo valstybinės. Buvo įspėjama, kad užsienio kalbos mokymas neturėtų būti tapatinamas vien tik su anglų kalbos mokymu. Ypatingas dėmesys atkreiptas į technologines priemones, kurios gali skatinti daugiakalbystę, pavyzdžiui, į internetinius žodynus, automatinio vertimo sistemas, kalbos redaktorius ir korektorius, garsinės kalbos atpažinimo sistemas.

Paskelbusi šį pranešimą, EK parengė kalbinės kompetencijos rodiklio metodiką, kad būtų galima išmatuoti kalbų mokėjimo įgūdžius, o valstybės sudarė savo veiksmų planus. Tačiau daugiakalbystės tikslas nėra aiškiai išreikštas oficialiojoje Danijos kalbų politikoje. Šalis pasirinko dvikalbystės kryptį danų ir anglų kalbų link.

Vienas iš itin svarbių Danijos Vyriausybės patvirtintos kalbų politikos akcentų siejamas su danų kaip pagrindinės mokymo kalbos vaidmeniu aukštajame moksle. Tai pagrindinė priežastis, kodėl gana gausiai iš užsienio atvykstantys studentai taip entuziastingai lanko danų kalbos kursus. Siekiant, kad Danijos universitetai taptų dar patrauklesni užsienio studentams, mokymai siūlomi ir anglų kalba.

Nors ES kalbų politikoje buvo pasirinkta kryptis į daugiakalbystę, Danijoje įvyko atvirkščiai: antrosios užsienio kalbos mokymasis labai sumenko, aukštosios mokyklos buvo net priverstos uždaryti savo užsienio kalbų katedras, ypač italų ir rusų, taip pat vokiečių bei prancūzų kalbų.

2003 m. Danų kalbos tarybos parengtose kalbos politikos gairėse buvo punktas dėl užsienio kalbų mokymo stiprinimo. Buvo atkreiptas dėmesys į kitų nei anglų kalbos mokymą ir pasiūlytas būdas, kaip tai padaryti – reikalingi pokyčiai Danijos švietimo sistemoje: pradiniam ugdymui antra užsienio kalba turėtų būti įvesta anksčiau nei 7 klasėje ir turėtų būti privaloma.

Apibendrinant pasakytina, kad:

1. Danija apsisprendė, jog norint skatinti daugiakalbystę, jau pradinėje mokykloje turėtų būti pradedama mokytis ir kitų nei anglų kalbų ir tai turėtų būti privaloma. Taip pat buvo suvokta, kad tuo tikslu keistina aukštojo mokslo finansavimo sistema, priklausanti nuo studentų išlaikytų egzaminų skaičiaus, nes ši sistema nepalanki mokytis kitų nei anglų kalbų. Tačiau esminių pakeitimų nebuvo padaryta, todėl Danijoje vis labiau išigali danų-anglų dvikalbystė, o ne daugiakalbystė.

2. Pasirinkus kryptį į danų kalbą aukštojo mokslo sistemoje, buvo skirta daug dėmesio ir padidintas finansavimas kuriant danų kalbos mokymo metodiką ir kursų sistemą, kad atvykstantys į Daniją mokytis ar dirbti turėtų geras sąlygas išmokti danų kalbą. Danų kaip pagrindinės kalbos aukštojo mokslo sistemoje išlaikymas vertintinas kaip ypatinga danų kalbos politikos ir planavimo sėkmė.

Prancūzija

Prancūzijos Konstitucijos⁴⁷ 2 straipsnis skelbia, kad „Respublikos kalba yra prancūzų“. Remiantis šiuo konstituciniu principu, 1994 m. buvo paskelbtas įstatymas „Dėl prancūzų kalbos vartojimo“⁴⁸. Įstatymas numatė „teisę į prancūzų kalbą“ daugelyje skirtingų sričių. Tuometis Prancūzijos ministras pirmininkas Jacques'as Toubon'as tradiciškai Užsienio reikalų ministerijos dispozicijoje buvusią Tarptautinę frankofonijos organizaciją (pranc. *Organisation internationale de la Francophonie*, OIF), vienijusią prancūziškai kalbančias šalis ir regionus, taip pat šalis, kur ši kalba vartojama kaip skirtingomis kalbomis kalbančių bendravimo priemonė, t. y. *lingua franca*, pasiūlė priskirti ne Užsienio, o Kultūros ministerijai. Vėliau paaiškėjo, kad ši rokiruotė buvo labai sėkminga, nors iš pradžių jai ir priešintasi.

Kai ministras pirmininkas Toubon'as pasiūlė taisyklingų prancūziškų atitikmenų sąrašą *Franglais* – makaroniniam prancūzų ir anglų kalbų mišiniui, kuriam laikui net pats buvo tapęs pajuokos objektu. Bet vėliau priimtas visa tai reglamentuojantis įstatymas, iš pradžių pravardžiuotas *Viso gero įstatymu* (buvo siūloma atsisakyti makaronizmo), bet paskui imtas pagarbiai vadinti *Toubon'o įstatymu*, nes visi įsitikino, kad kalbos gryninimas nėra bergždžias užsiėmimas.

⁴⁷ France's Constitution of 1958 with Amendments through 2008:

https://www.constituteproject.org/constitution/France_2008.pdf?lang=en

⁴⁸ Loi n° 94-665 du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française:

<https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000005616341/>

Prancūzijoje galioja Toubon'o įstatymo ribojimas radijo stotims, kad „bent 40 % visų dainų per mėnesį, transliuojamų nuo 6.30 iki 22.30 val., būtų dainos *prancūzų kalba*“⁴⁹. Šis įstatymas taip pat įpareigoja vartoti prancūzų kalbą oficialiuosiuose valstybės leidiniuose, visuose skelbimuose, visose darbo vietose, komercinėse sutartyse, komunikacijos srityje, visose valstybės finansuojamose mokyklose ir kai kuriais kitais atvejais. Tiesa, nors įstatymas įpareigoja vartoti prancūzų kalbą visose transliuojamose audiovizualinėse programose, nereikalaujama versti muzikos kūrinius ir filmus į prancūzų kalbą, tik laikytis kalbų proporcijos.

Įstatymas netaikomas privačiai nekomercinei komunikacijai, pavyzdžiui, privačių įstaigų nekomerciniams internetiniams leidiniams. Jis nereglamentuoja tokios nekomercinės veiklos kaip knygų leidyba, filmai ir kt.

Piliečiams kalbos vartojimą užtikrina Generalinė prancūzų kalbos ir Prancūzijos kalbų delegacija (pranc. *Délégation générale à la langue française et aux langues de France*, DGLFLF) prie Kultūros ministerijos. Ši jungtinė delegacija, kurią galima pavadinti *Kultūros ministerijos atstovybe*, koordinuoja 19-os ekspertų kolegiją, atsakingą už terminiją ir naujadarus. Ji taip prisideda prie kalbos funkcionalumo palaikymo. Daug dėmesio skiriama aukštos kokybės skaitmeninių priemonių kūrimui. Delegacija teikia ataskaitas Prancūzijos parlamentui, kasmet rugsėjo viduryje parengia pranešimą, kuriame apžvelgia prancūzų kalbos vartojimą Prancūzijoje ir visame pasaulyje. Ši delegacija dalyvauja ir prancūzų migrantų mokymo programose, remia kalbos vartojimą žiniasklaidoje, organizuoja prancūzų kalbos ir frankofonijos savaitę visame pasaulyje.

Prancūzai taip pat turi senas tradicijas puoselėjančią Prancūzų kalbos akademiją (pranc. *Académie française*), kurioje yra 40 narių ir nuolatinis sekretorius, atstovaujantis akademijai oficialiose ceremonijose. Paryžiuje įsteigtos akademijos veiklos objektas – prancūzų kalbos ir literatūros studijos, kalbos gryninimas ir jos išlikimo užtikrinimas. 1625 m. įsteigtą kaip privačią instituciją, po 10 metų kardinolo de Richelieu pastangomis ėmėsi globoti pats Prancūzijos karalius. Kaip pristatoma oficialioje akademijos svetainėje⁵⁰, akademijos misija – paversti prancūzų kalbą ne tik elegantiška, bet ir pajėgia kurti visus menus ir mokslus. Institucija turi finansinę autonomiją. Čia veikia kelios komisijos, atsakingos už joms pavestas sritis. Akademijoje kaip gimtosios kalbos ugdymo dalis organizuojamos mokinių ekskursijos, siūlomos temos: žodyno sudarymas, kalbos, rašybos istorija, žodžių kūrimas ir kt.

Vartojančių prancūzų kalbą yra labai daug, jai tikrai negresia išnykimas, tačiau ir tokią galingą kalbą veikia globalizacija: skverbiasi anglų kalba. Prancūzų pavyzdys

⁴⁹ Ten pat.

⁵⁰ Académie française, <https://www.academie-francaise.fr/>

rodo, kad sąmoningomis ir kryptingomis valdžios ir tautos pastangomis galima pasiekti labai daug, bet tam būtinas kalbos planavimas ir to planavimo priežiūra, už kurią atsakinga speciali organizacija – Generalinė prancūzų kalbos ir Prancūzijos kalbų delegacija, Lietuvos VLKK atitikmuo. Antras galingas veiksnys yra Prancūzų kalbos akademijos veikla, užtikrinanti aukštą kalbos standartizacijos ir jos gryninimo lygį. Trečias veiksnys yra nuolatinis rūpinimasis kalbos prestižu – frankofonijos reiškiny.

I.1.4. Apibendrinimas

1. Kalbos politika priklauso nuo: 1) kalbų ar kalbos atmainų repertuaro; 2) kalbos vartojimo ideologijos; 3) pastangų pakeisti ar paveikti kalbos vartoseną ir vartojimą valdymu, planavimu ar intervencija.
2. Kalbos planavimas – tai tikslo dėl kalbos vartojimo užsibrėžimas ir pastangos jį įgyvendinti siekiant politinio ar visuomeninio dominavimo, neretai ir ekonominės naudos. Kalbos planavimo tikslai priklauso nuo tokių kalbos vartojimo sąlygų kaip gimtosios kalbos atstovų skaičius, reali vartoseną, geografinę sklaidą ir socialinę bei ekonominę kalbančiųjų padėtis. Nacionalinė kalbos politika gali sušvelninti arba sustiprinti kai kurių iš šių veiksnių poveikį.
3. Kalbos statusas yra kalbos padėtis kitų kalbų atžvilgiu.
4. Kalbos korpuso planavimas reiškia kišimąsi į kalbos raišką, preskriptyvią jos elementų atranką.
5. Kalbos mokymo(si) skatinimas yra toks kalbos planavimas, kai valstybės ar vietos valdžia siekia paveikti kalbos sklaidą ir raštingumo lygį per švietimą.
6. Kalbos prestižas – tai kalbos reputacija, kalbos psichologinis fonas, priklausantis nuo pagarbos, kurią bendruomenė jaučia kuriai nors kalbai ar tarmei.
7. Kalbos politikos ir kalbos planavimo uždaviniai yra kalbos standartizavimo ir kalbos funkcionavimo reguliavimas. Kalbos standartizavimas aprėpia kalbos reformą (rašybą, rašmenų lotynizavimas), kalbos norminimą (žodynas, gramatika, tartis ir kirčiavimas, rašybą ir skyrybą), leksikos modernizavimą (nauji žodžiai), stilistinį supaprastinimą (funkcinė stilistika, tartis), terminų suvienodinimą (terminų bankas), pagalbinių kodų standartizavimą (Unikodas, elektroninės vertimo, koregavimo ir redagavimo priemonės, kurčiųjų ir aklujų kalbos). Kalbos funkcionavimas aprėpia kalbos gaivinimą (regioninės kalbos ir tarmės), kalbos rangavimą (kalbos prestižo ugdymas), kalbos plitimą (kalbos vartotojų kiekio didinimas), kalbos mokymą(si), kalbos palaikymą.

8. Kalbos planavimo ir kalbos politikos uždavinių sprendimą reguliuoja, dažnai ir vykdo, speciali valdžios paskirtos ar visuomeninės organizacijos. Šiame darbe pagal šių uždavinių sprendimo pobūdį šios organizacijos gali būti suskirstytos į keturias sąlygines grupes: prižiūrėtojų, architektų, sodininkų ir auklių, priklausomai nuo to, kokios funkcijos vyrauja jų veikloje – kalbos priežiūros, norminimo ar puoselėjimo.

9. Svarbiausia oficialiosios (arba valstybinės, nacionalinės) kalbės (kalbų) funkcija yra įgalinti adekvatų valdžios susižinojimą su savo piliečiais (pavaldiniais).

10. Pasaulyje 178 šalys įstatymais ir kitais teisės aktais yra nustatiusios oficialiosios kalbės (kalbų) statusą, reglamentavusios sritis, kuriose privaloma vartoti oficialiąją, arba valstybinę, kalbą, ir numatiusios jos (ar jų) hierarchinius santykius su kitomis kalbomis. Valstybinė kalba laikoma valstybingumo, prestižo ir nacionalinio saugumo reikalu.

11. Daugelyje šių šalių yra vienaip ar kitaip numatytas kalbos normų, ypač rašomosios kalbos, palaikymo mechanizmas. Paprastai valstybės yra įsteigusios oficialiąją, arba valstybinę, kalbą (kalbomis) (nesvarbu, ar turinčia (turinčiomis) fiksuotą, ar ne tokį statusą) besirūpinančios valstybės išlaikomos organizacijos ar institucijos:

- a) jos būna savarankiškos arba priklauso ministerijoms;
- b) pagrindiniai jų tikslai – gerinti valstybinės kalbos vartojimo sąlygas, stiprinti, kurti ir skleisti tas kalbas palaikančią bazę (žodynus, duomenynus, tekstynus, gramatikas, rašybos, skyrybos, tarties vadovus ar žinynus ir kt.);
- c) kai kuriose šalyse tokios organizacijos vykdo tiek mokslo tiriamąjį, tiek ir kalbos norminamąjį bei vartosenos tiriamąjį darbą arba per jas tai finansuojama.

12. Apibūdinant Latvijos sociolingvistinę situaciją, reikia atkreipti dėmesį, kad mažasias oficialiąsias kalbas tarptautinės konvencijos, chartijos ir deklaracijos saugo nepakankamai, todėl Latvija yra sulaukusi daugybės skundų į ES institucijas ir teismus dėl tautinių mažumų skriaudimo. Pagrindiniai Latvijos argumentai tokiuose teismuose ir debatuose – tautinės tapatybės apsauga globalizacijos sąlygomis. Lietuvos padėtis šiuo atžvilgiu daug palankesnė, nes kyla palyginti mažiau ir ne tokių aršių konfliktų dėl tautinių klausimų. Tačiau Latvijos kalbų politika nepalyginamai ryžtingesnė, o kalbų planavimas daug kryptingesnis. Latvija yra pasiekusi didelių poslinkių švietimo srityje, nes jau beveik perėjo prie mokymo valstybine kalba visų dalykų, išskyrus tautinės mažumos kalbą ir literatūrą.

13. Danija apsisprendusi, kad norint skatinti daugiakalbystę, jau pradinėje mokykloje turėtų būti pradedama mokyti ir kitų nei anglų kalbų. Taip pat suvokta, kad tuo tikslu keistina aukštojo mokslo finansavimo sistema, priklausanti nuo

studentų išlaikytų egzaminų skaičiaus, nes ši sistema nepalanki mokytis kitų nei anglų kalbų. Tačiau esminių pakeitimų nepadaryta, todėl Danijoje vis labiau įsigali danų-anglų dvikalbystė, o ne daugiakalbystė. Pasirinkus kryptį į danų kalbą aukštojo mokslo sistemoje, daug dėmesio skirta ir padidintas finansavimas kuriant danų kalbos mokymo metodiką ir kursų sistemą, kad atvykstantys į Daniją mokytis ar dirbti turėtų geras sąlygas išmokti danų kalbą. Danų kaip pagrindinės kalbos aukštojo mokslo sistemoje išlaikymas vertintinas kaip ypatinga danų kalbos politikos ir planavimo sėkmė.

14. Prancūzijoje vartojančių prancūzų kalbą yra labai daug, jai tikrai negresia išnykimas, tačiau ir tokią galingą kalbą veikia globalizacija. Prancūzų pavyzdys rodo, kad sąmoningomis ir kryptingomis valdžios ir tautos pastangomis galima pasiekti labai daug, bet tam būtinas kalbos planavimas ir to planavimo priežiūra, už kurią atsakinga speciali organizacija – Generalinė prancūzų kalbos ir Prancūzijos kalbų delegacija, Lietuvos VLKK atitikmuo. Antras galingas veiksnys yra Prancūzų kalbos akademijos veikla, užtikrinanti aukštą kalbos standartizacijos ir jos gryninimo lygį. Trečias veiksnys yra nuolatinis rūpinimasis kalbos prestižu – frankofonijos reiškiny.

I.2. Valstybinės lietuvių kalbos politikos gairės: 2003–2008, 2009–2013, 2018–2022

Šiuolaikinio pasaulio technologijų skverbties sparta, intensyvus judumas, globalūs paslaugų ir prekių mainai, išsiplėtę socialiniai tinklai lemia visuomenių kalbinius įpročius, nuostatas, kalbų vartojimo ir mokymosi tendencijas. Daugiakalbystė tampa norma, ne išimtimi. Nors nacionalinių valstybių požiūris į kalbų statusą, prestižą, mokymąsi Europoje skiriasi, matyti, kad vis mažiau daugiakalbystė siejama su grėsme. Lietuvos valstybės institucijų ir visuomenės požiūris į daugiakalbystę keičiasi, nes globalizacijos plėtra ir su ja ateinančios kitos kalbos ir kultūros tampa kasdiene praktika.

I.2.1. Gairių tikslai, uždaviniai ir principai

Lietuvos valstybinės kalbos politikos planavimas ir įgyvendinimas grindžiamas pasitelkiant valstybinės kalbos politikos gaires (2003–2008, 2009–2013, 2018–2022): jose keliama tikslai, uždaviniai ir principai. Visų jų tikslai ir uždaviniai iš dalies skiriasi, bet nemaža dalis sutampa ir vis dar išlieka svarbūs ateityje. Pagrindinis visų valstybinės kalbos politikos gairių tikslas – *užtikrinti valstybinės kalbos funkcionavimą visose Lietuvos Respublikos viešojo gyvenimo srityse ir plėtoti jos raiškos galimybes*. Šis tikslas neabejotinai išlieka svarbus ir prioritetinis tolesniame valstybės raidos etape. Suprantama, kad šį tikslą siekiama įgyvendinti vartojant lietuvių kalbą, skatinant ją vartoti, stiprinant valstybinės kalbos teisinį pagrindą, garantuojant kalbos išteklių visomis formomis prieinamumą visoms visuomenės grupėms.

Pagrindinis šių trijų laikotarpių gairių skirtumas susijęs su Lietuvos naryste Europos Sąjungoje bei globalizacijos įtaka, nes pirmųjų gairių kūrimo ir įgyvendinimo pradžia rodo krypties pokytį: nuo pagrindinio akcento tautiniam ir kultūriniam savitumui („Lietuvių kalba yra Lietuvos tautinio ir kultūrinio savitumo pagrindas“ 2003–2008) iki bendresnių poreikių aktualinimo visuomenei (įskaitant užsieniečius), Lietuvos piliečiams („Lietuvių kalba yra valstybės ir jos gyventojų bendravimo priemonė visose viešojo gyvenimo srityse, vienas svarbiausių valstybės suverenumo, vientisumo ir tęstinumo požymių“ 2009–2013, 2018–2022) bei išeivijoje. Taigi 2003–2008 m. gairėse labiau pabrėžiamas *tradicijų puoselėjimas*, todėl pasižymi žymiai griežtesne retorika (pavyzdžiui, daug kalbama apie nuobaudas), mažai rašoma apie kalbos lankstumą, o 2018–2022 m. gairėse – *modernėjimas*. Perteklinio griežtumo retorika visuomenėje kėlė ir vis dar kelia daug diskusijų, kurios skatina pergaltoti kalbos politikos kryptis.

Paskutiniųjų dviejų laikotarpių gairių tikslai ir uždaviniai iš esmės nesikeičia, tik labiau akcentuoja gyvenimo realijų padiktuotą būtinybę dėmesį ir išteklius nukreipti aktualiausioms problemoms spręsti.

Lietuvos, kaip ir daugelio kitų Europos ir pasaulio valstybių pagrindinis politikos, ekonomikos, socialinio ir kultūrinio gyvenimo iššūkis yra globalizacija, paveikusi ir veikianti visas visuomeninio gyvenimo sritis, įskaitant kalbos ir kultūros lauką. Nacionalinėms kalboms tenka konkuruoti su plačiai vartojamomis, aukštą galios indeksą demonstruojančiomis kalbomis, ypač anglų. Tokioje situacijoje lietuvių kalba, kaip ir daugelis kitų rečiau vartojamų ir mažiau vartotojų turinčių Europos kalbų, patiria pokyčių. Kalbos ideologijos požiūriu tie pokyčiai dažnai vertinami kaip keliantys grėsmę („didžiausią grėsmę kelia vienos užsienio kalbos įsigalėjimas svarbiausiose visuomenės gyvenimo srityse – anglų kalba jau skverbiasi į aukštąjį mokslą, technologijas, mokslo tyrimus, sportą ir pramogas“ 2009–2013) ne tik kalbos vartosenai, sistemai ar prestižui, bet ir nacionaliniam saugumui. Remiantis kitų valstybių kalbų politikos nuostatomis, galima įžvelgti liberalesnes ir praktika grįstas tendencijas, kai padažnėjęs užsienio kalbų vartojimas suformuoja gretutinę daugiakalbystę: valstybėje šalia valstybinės kalbos, tautinių mažumų kalbų, leidžiama funkcionuoti globaliai anglų kalbai.

Jau 2009–2013 m. gairėse randasi naujas (išlieka ir 2018–2022) skirsnis „Kalbos prestižas“, nors uždaviniai minimi ir 2003–2008 m. gairėse, tačiau šiose *kalbos prestižas* atsiranda atskiru skirsniu, apibūdinama jo samprata, bandoma paaiškinti, kaip jo siekti. Esminis kalbos politikos posūkis lyginant 2009–2013 ir 2018–2022 m. gairių dokumentus sietinas su grįžtančiu padidėjusiu dėmesiu valstybinei kalbai. Svarbu paminėti, kad ankstesniame gairių dokumente buvo išskirtas skyrius apie kalbų mokymą. Vartojama daugiskaitos forma aiškiai implikavo lietuvių kalbą matant globalesnėje kalbų ekosistemoje, paskutinėse gairėse akcentuojama tik valstybinė kalba ir kitos kalbos minimos tik tiek, kiek reikia nusakyti jų santykį su lietuvių kalba. Nepaisant to skyriaus turinio, kuris daugiausiai ir nagrinėjo lietuvių kalbos situaciją ir perspektyvas, pats pokytis pavadinime (vienaskaitos formos vartojimas) rodo aiškų ideologinį posūkį, stiprinti valstybinės kalbos statusą dėl galimos grėsmės. Dėmesys prestižui susijęs su šiais pokyčiais.

Akivaizdu, kad klausimų aprėpties, detalumo ir apimties požiūriu 2018–2022 m. dokumentas išsamesnis, uždaviniai suaktualinti, pristatomi pagal sritis atskiruose skirsniuose, kurie lygiagrečiai atsiduria prie to paties pavadinimo skirsnių, apimančių lietuvių kalbos būklę, veiklos kryptis.

Apžvelgus ir įvertinus visų, ypač paskutiniojo, laikotarpių gairių tikslus, uždavinius ir įgyvendinimo plano pasiekimus, akivaizdu, kad artimiausiu laikotarpiu lietuvių kalbos perspektyva priklausys ne tik nuo išorinių veiksnių (pvz., anglų kalbos, technologijų skverbties), bet ir nuo vidinių, t. y. ideologinių, veiksnių.

Valstybinės kalbos politikos gairės yra vienas iš planavimo dokumentų, nustatančių pagrindinius artimiausių penkerių metų valstybinės lietuvių kalbos politikos

principus, tikslus, uždavinius, jų sprendimo būdus ir jos būklės pažangos kriterijus. Toliau kiek atidžiau aptariamos **2018–2022 m. gairės**. Jose išskiriami šie **tiksai**:

- 1) apibūdinti valstybinės kalbos politikos objektą;
- 2) pateikti glaustą valstybinės lietuvių kalbos funkcionavimo būklės apžvalgą (Būklė aptariama detaliau skaidant skyrių į keturis skirsnius: „Kalbos statusas“, „Kalbos prestižas“, „Kalbos vartoseną ir sistema“, „Kalbos mokymas“; aprašoma situacija, nuveikti darbai, darbų tęstinumas, pokyčiai, įvardijama, kas vis dar keistina);
- 3) apibrėžti 2018–2022 m. lietuvių kalbos funkcionavimo sritis ir raidos skatinimo kryptis;
- 4) nustatyti pagrindinius valstybinės kalbos politikos 2018–2022 m. tikslus ir uždavinius įvairiose valstybės ir visuomenės gyvenimo srityse (kalbos politikos tikslai paminėti IV skyriuje; svarbiausias iš jų – užtikrinti valstybinės kalbos tvarumą ir funkcionavimą visose Lietuvos viešojo gyvenimo srityse ir plėtoti jos raiškos galimybes);
- 5) numatyti lietuvių kalbos, kaip valstybinės kalbos, vartojimo 2018–2022 m. pokyčius ir pateikti jos būklės pažangos kriterijus.

Uždaviniai minimi V skyriuje, kuris taip pat skirstomas į tuos pačius keturis skirsnius: 1) „Kalbos statusas“; 2) „Kalbos prestižas“; 3) „Kalbos vartoseną ir sistema“; 4) „Kalbos mokymas“. Šiame skyriuje pabrėžiama, ką reikia atlikti norint įgyvendinti užsibrėžtus tikslus.

Vienu iš svarbesnių 2018–2022 m. gairių uždavinių – teisinės bazės, reglamentuojančios valstybinės kalbos priežiūrą ir funkcionavimą, atnaujinimas, taip pat akcentuojama įvairių kalbos tyrimų plėtra, išryškinamas dialogas su visuomene, grįžtamojo ryšio poreikis, sustiprinamas siekis didinti lietuvių kalbos prestižą Lietuvos ir užsienio lietuvių bendruomenėse, pabrėžiamas bendrinės kalbos modernumas, atsinaujinimas ir išteklių, ypač skaitmeninių, gausinimas, pabrėžiamas siekis gerinti lietuvių kalbos mokymą.

Valstybinės kalbos politikos 2018–2022 m. gairėse išskiriami keli pagrindiniai **principai**, aktualūs tolimesniam sėkmingam lietuvių kalbos funkcionavimui:

1. „Lietuvių kalbos tarmės yra lietuvių kalbos ir kultūros turtas, atlieka svarbias bendruomenių vienijimo funkcijas, todėl yra saugotinos ir palaikytinos. Jos vartojamos natūraliai, nėra reguliuojamos kalbos priežiūros priemonėmis, tačiau yra valstybinės kalbos politikos objektas.“

Skatintinas šių kalbos atmainų vartojimas ir remtini jų moksliniai tyrimai. Dėmesys tarmėms, jų prestižui tampa vis aktualesnis, nors, remiantis nuostatų tyrimais

matyti, kad dažniausiai tarmių vertė įsivaizduojama, realiai jos vis menkliau vartojamos, niveliuojasi⁵¹.

2. „Valstybinės kalbos politika turi ugdyti sąmoningą ir kūrybišką visuomenės požiūrį į lietuvių kalbos vartojimą, lietuvių kalbos vertės ir savitumo suvokimą.“

Šis principas susijęs su daugeliu kitų principų ir ilgalaikių procesų, nes deklaratyvus teiginys gali sunkiai būti įgyvendintas praktikoje. Labiausiai šis teiginys sietinas su švietimo sistema. 2018–2022 m. gairių išskirtinumas – nauji būdai, kaip motyvuoti, sudominti visuomenę lietuvių kalba ir paskatinti ją vartoti, kurti ir atnaujinti. Pavyzdžiui, plačiai nuaidėjęs Nacionalinio diktanto konkursas.

3. „Valstybinės kalbos politika turi tenkinti visuomenės, įskaitant ir užsienyje gyvenančius tautiečius, socialinės, nacionalinės ir kultūrinės vienybės poreikį.“

Aiškiau formuluojamas išeivijos vaidmuo:

4. „Lietuvių kalbą išeiviai laiko svarbia paveldėtąja kalba ir rūpinasi jos išlaikymu ir prestižu. Dauguma jų norėtų išmokyti lietuvių kalbos savo atžalas, bet susiduria su įvairiomis problemomis. Trūksta informacijos apie paveldėtosios kalbos išlaikymą ir jo strategijas, apie šeimos kalbų politikos formavimą“.

Remtis reikia Globalios Lietuvos idėja – telkianti, o ne skaidanti Lietuva yra tolesnė perspektyva, įtraukianti ir kitus svarbius valstybės politikos uždavinius, pvz., dvigubos pilietybės klausimus, pavardžių rašymą ir kt.

5. „Taip pat svarbu minėti, kad valstybinės kalbos politika turi derėti su Europos Sąjungos kalbų politika, skatinančia išlaikyti daugiakultūrės Europos kalbų įvairovę, laikomą viena didžiausių Europos vertybių. Siekiant užtikrinti esamų ir būsimų kitakalbių bendruomenių integraciją į Lietuvos visuomenę, būtina joms garantuoti ne tik valstybinės kalbos mokymą, bet ir jų teisę išsaugoti savo kultūras ir kalbas.“

Kitakalbių, naujųjų imigrantų integracija vis labiau aktualės, taps politinių nesutarimų priežastimi. Būtina aiškiai derinti įvairių institucijų pozicijas, bendradarbiavimą, ypač numatantį švietimo, darbo rinkos ir kitų paslaugų sektoriuose, kuriuose kalbiniai klausimai bus labai svarbūs. Išsamiau kalbama apie emigraciją, reemigraciją ir imigraciją. Taip pat ir apie migrantų paveldėtąją kalbą.

⁵¹ Vaicekauskienė, Loreta. Lietuvių kalbos norminimo šimtmetis: daug ideologijų ir šiek tiek vartosenos. Naujasis Židinys-Aidai 5–6, 2010, p. 165–172; Mikulėnienė, Danguolė et. al.: *Lietuvių kalbos variantai: tyrėjo ir paprastojo kalbos bendruomenės nario perspektyvos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020.

6. „Valstybinės kalbos politika aprėpia ir komunikacijos bei kalbos informacinių technologijų sistemų, tarp jų ir skirtų specialiųjų poreikių žmonėms, kūrimą, diegimą ir plėtrą.“

Išskirta informacinių technologijų sistemų svarba, kuri nebuvo minima anksčiau, apžvelgiama didesnė lietuvių kalbos pritaikymo elektroninei terpei pažanga, minimos patvirtintos Lietuvių kalbos plėtos informacinėse technologijose 2014–2020 m. gairės (ankstesniame dokumente ši plėtra įvardijama kaip netolygi ir nepakankama). Reikėtų remtis naujausiomis Lietuvių kalbos plėtos informacinėse technologijose 2022–2027 m. gairėmis. Skaitmeninimas turi tapti prioritetu įvairioms veikloms ir priemonėms.

Dėmesys technologijoms ir jų plėtrai akivaizdus ir ankstesnėse gairėse, tačiau natūralu, kad 2018–2022 m. gairėse ši tema persipina keliais lygmenimis. Jose minimas ne tik įprastų IT sistemų, bet ir skirtų specialiųjų poreikių žmonėms kūrimas, diegimas, plėtra. Nurodytos ir lietuvių kalbos plėtos IT 2014–2020 m. gairės, skirtos užtikrinti lietuvių kalbos išlikimą, raidą, sklaidą elektroninėje terpėje. Šių dienų valstybinės kalbos politikos gairėse vis daugiau kalbama ne tik apie IT plėtrą, bet ir tinkamą pasinaudojimą jomis: visaverčiam funkcionavimui elektroninėje terpėje teikiama vis naujų galimybių, pavyzdžiui, „didžiųjų duomenų analizė, mašininio mokymosi ir neuroninių tinklų pritaikymas kalbos analizei, dirbtinio intelekto kūrimas su kalba susijusioms paslaugoms, tobulesnis mašininis vertimas ir kt.“. Be to, palyginti su ankstesnėmis gairėmis, akivaizdus patobulėjimas elektroninėje terpėje: „parengta nemažai pirminių skaitmeninių kalbos išteklių <...> ir pagrindinių kalbos analizės priemonių <...>, sukurta sudėtingų internetinės kalbos paslaugų <...>, sukurta lietuvių kalbos ontologija, lokalizuota nemažai kompiuterinių programų ir įrankių“.

I.2.2. Apibendrinimas

Minėti principai dera ir persipina su naujausių gairių pagrindiniais uždaviniais, kurie, neabejotinai, bus reikšmingi ir toliau – tiek rengiant kalbos politikos planus, tiek juos įgyvendinant:

1. **Stiprinti lietuvių kalbos prestižą** – akivaizdu, kad valstybėje svarbu ne tik teisinė kalbos padėtis, bet ir visuomenės požiūris į pačią kalbą, pagarba jai. Ypač visuomenei aktualus ir tolimesniam sėkmingam kalbos funkcionavimui svarbus klausimas yra lietuvių kalbos prestižas. Svarbu ugdyti visuomenės kalbos sąmoningumą, siekti, kad tai būtų pasididžiavimas. Jau prieš gerą dešimtmetį vykdyti tyrimai atkleidė didelę anglų kalbos Lietuvoje naudą ir jos aukštą prestižą, tačiau anuomet lietuvių kalba buvo vertinama labiau palankiai nei šiandien. Nerimą kelia naujų tyrimų rezultatai – lietuvių kalbos prestižas smunka drastišku

greičiu. Klausimas, kodėl taip atsitiko ir ką daryti, tampa labai svarbus. Jaunosios kartos kalbinai įpročiai, nuostatos turėtų rasti tyrėjų ir kalbos politikų dėmesio centre.

2. Užtikrinti bendrinės kalbos modernumą, atsinaujinimą ir gausinti jos išteklius visuomenės poreikiams tenkinti – šis uždavinys itin svarbus, nes dažnai pamirštama, kad kalba – kintantis objektas, o jos pagrindinė funkcija – tarnauti žmonėms ir tenkinti visuomenės poreikius.

3. Skatinti tarmių vartojimą – gyvą lietuvių kalbos paveldą – svarbu, ypač šiandien, kai gyvename perteklinės informacijos ir medijų amžiuje. Deklaruojamos nuostatos apie tarmes skiriasi nuo tikrojo jų vertinimo, nes, nepaisant teigiamų pasisakymų apie tarmes, jų puoselėjimą, išsaugojimą, daugelis žmonių, ypač jaunesniosios kartos, nedrįsta viešai kalbėti tarmiškai, siedami tarmiškumą su provincialumu ir kitais neigiamais veiksniais⁵². Tai reiškia, kad šis uždavinys tiesiogiai susijęs, visų pirma su švietimu bei visuomenės kalbos suvokimo ugdymu.

4. Užtikrinti galimybę mokytis lietuvių kalbos ir mokytis lietuvių kalba visais Lietuvos švietimo sistemos lygmenimis – svarbus dėl kokybiško kalbos švietimo įgyvendinimo, (ypač jaunosios kartos) raštingumo ugdymo, kalbos kultūros ir kalbinės savimonės. Skatinti ir užtikrinti galimybę mokytis lietuvių kalbos, ypač Lietuvos regionuose (Visaginas, Pietryčių Lietuva ir kt.) gyvenančias tautines mažumas, joms dėmesys turi būti padidintas (ankstyvuojant ugdymo laikotarpiu). Svarbu naujuosius imigrantus skatinti integruotis ir mokytis lietuvių kalbos, kultūros pažinimo. Skatinti visų švietimo lygmenų pedagogų dalyvavimą kvalifikacijos kėlimo ir persikvalifikavimo programose.

5. Skatinti lietuvių kalbos mokymą (mokymąsi) užsienyje – šis uždavinys šiandien – vienas svarbiausių, nes išeivijos jaunuomenė, lankanti užsienio mokyklas, atsiduria lietuvių kalbos ir kultūros paribyje. Reikėtų skatinti daugiau nuotolinių iniciatyvų, rengti kūrybiškus jaunimui patrauklius įrankius ir priemones. Aktuali išlieka ir lietuvių kalbos bei kultūros sklaida pasauliui, tęsiant Baltistikos centrų veiklą ir kuriant naujas iniciatyvas.

⁵² Vaicekauskienė, Loreta; Aliūkaitė, Daiva. Overt and covert evaluation of language varieties in the Lithuanian speech community. In: Tore Kristiansen and Stefan Grondelaers (Eds.) *Language (De)standardisation in Late Modern Europe: Experimental Studies*. Oslo: Novus, 2013, p. 97–124, tačiau žr. ir apie naują tarmių prestižo augimo perspektyvą: Ramonienė, Meilutė (Red.). Tarmių mokėjimas, vartojimas ir kalbinės nuostatos. *Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*, 2022 (rengiama spaudai).

I.3. Valstybinės lietuvių kalbos įstatyminė bazė

Lietuvių kalbos išsaugojimas ir stiprinimas yra strateginis Lietuvos valstybės uždavinys. Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plane numatyta skatinti visuomenės kalbinį sąmoningumą ir juo grindžiamą nacionalinę savivertę (2.3.1)⁵³. 2021–2030 metų nacionaliniame pažangos plane, patvirtintame Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d., 4 strateginiu tikslu siekiama stiprinti tautinį ir pilietinį tapatumą, didinti kultūros skvarbą ir visuomenės kūrybingumą. Šiam tikslui įgyvendinti keliamas toks uždavinys:

„Atsižvelgiant į technologinių pokyčių, globalizacijos iššūkius bei galimybes, itin svarbu išsaugoti lietuvių kalbos, kaip tautinio tapatumo ir vertybinio pagrindo, svarbą ir aktyvų vartojimą, kad ji būtų ir išliktų patogi ir patraukli bendrauti kasdieniniame, profesiniame, viešame ir privačiame gyvenime, o ypač neprarastų savo gyvybingumo naudojantis technologijomis. Uždaviniu siekiama skatinti lietuvių kalbos vartojimą, stiprinti jos statusą ir prestižą, vertės suvokimą.“⁵⁴

Lietuvos kultūros politikos strategija, patvirtinta Vyriausybės 2019 m. birželio 26 d.⁵⁵, keldama 4 strateginį tikslą – kurti tvarią socialinę ir ekonominę kultūros vertę nacionalinei pažangai, numatė uždavinį: užtikrinti kultūros politikos vaidmenį formuojant ir įgyvendinant nacionalinius prioritetus. Jį detalizuojant atkreiptas dėmesys į tai, kad dėl gyventojų migracijos, technologijų plėtros ir didžiųjų tarptautinių kalbų įtakos dalis lietuvių praranda tapatinimosi su gimtąja kalba jausmą, o viešojoje erdvėje, ypač skaitmeninėje, iškyla kalbos nevartojimo (o ne tik netaisyklingo vartojimo) problema. Strategijoje pabrėžiama, kad lietuvių kalba turi būti išsaugota kaip tapatybės pagrindas ir nematerialusis kultūros paveldas, o valstybinės kalbos politika turi tenkinti visuomenės socialinės, nacionalinės ir kultūrinės vienybės poreikį (36.4).

2021–2030 metų Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos kultūros ir kūrybingumo plėtros programoje, patvirtintoje Vyriausybės 2021 m. rugsėjo 29 d., vertinant globalizacijos iššūkius kalbos gyvybingumui skaitmeninėje erdvėje ir kalbiniam tapatumui, nurodyta tokia problemos priežastis: „7.2. Valstybinės

⁵³ Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155. Paskelbta: TAR, 2021-03-17, Nr. 5318, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d698ded086fe11eb9fecb5ecd3bd711c>

⁵⁴ 2021–2030 metų nacionalinis pažangos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 998, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2021-10-09. Paskelbta: TAR, 2020-09-16, Nr. 19293, <https://lr.lt/lt/aktuali-informacija/xvii-vyriausybe/strateginis-valdymas/2021-2030-m-nacionalinis-pazangos-planas>

⁵⁵ Lietuvos kultūros politikos strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. 665. Paskelbta: TAR, 2019-07-03, Nr. 10879, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6aa23a109d4d11e9878fc525390407ce>

lietuvių kalbos prestižo trūkumas silpnina visuomenės kalbinį tapatumą⁵⁶. Šiai priežasčiai panaikinti reikia įvairaus lygmens priemonių, užtikrinančių lietuvių kalbos gyvybingumą ir didinančių jos prestižą.

Kad būtų įgyvendinti strateginiai valstybės tikslai ir uždaviniai, turi būti tinkamai suformuoti teisiniai kalbos politikos pagrindai, įgalinantys lietuvių kalbos vartojimą visose viešojo gyvenimo srityse. Siekiant užtikrinti valstybinės kalbos funkcionavimą, neužtenka Konstitucijoje įtvirtinto valstybinės kalbos statuso – turi būti paisoma visuotinai pripažinto bendrojo teisės principo *ubi ius, ibi remedium* – jeigu yra kokia nors teisė, tai turi būti ir jos gynimo priemonė. 1992 m. priėmus Konstituciją, buvo kuriama statusui įtvirtinti būtina teisinė sistema: įstatymais ir kitais teisės aktais numatytos kalbos statuso įgyvendinimo ir apsaugos priemonės, suteikti specialūs įgaliojimai institucijoms. Keičiantis socialinei ir kultūrinei situacijai, įstatymai turi būti atnaujinami ir kaskart tarpusavyje vėl suderinamos valstybinės kalbos vartojimo teisinės normos.

Šio skyriaus tikslas – atlikti valstybinės kalbos politiką reglamentuojančių Lietuvos įstatymų ir poįstatyminių teisės aktų analizę ir įvertinti: 1) jų galimybes užtikrinti šios kalbos statusą ir aktyvų vartojimą viešajame gyvenime; 2) dėmesį kalbos taisyklingumo reikalavimams; 3) suderinamumą su kitais įstatymais, poįstatyminiais aktais ir strateginiais valstybės dokumentais; 4) teisinį kalbos politiką vykdančių ir prižiūrinčių institucijų veiklos reglamentavimą.

Apžvelgiami ne tik šiuo metu galiojantys įstatymai, bet ir Seimui svarstyti pateikti projektai: 1) Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projektas; 2) Tautinių mažumų įstatymo projektas; 3) Įstatymų projektai dėl juridinių asmenų pavadinimų sudarymo. Dabar dar tik rengiami įstatymai turės įtakos valstybinės kalbos vartojimui iki 2030 m., todėl, siekiant reaguoti į kalbos politikos aktualijas ir perspektyvas, šios studijos 1–3 priede siūloma rekomendacijų dėl tolesnio jų tobulinimo.

I.3.1. Konstitucija⁵⁷ ir Konstitucinio Teismo nutarimai

Konstitucija – pagrindinis dokumentas, priimtas 1992 m. spalio 25 d. referendumu ir suteikęs lietuvių kalbai konstitucinį statusą 14 straipsniu „Valstybinė kalba –

⁵⁶ 2021–2030 metų Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos kultūros ir kūrybingumo plėtros programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. rugsėjo 29 d. nutarimu Nr. 781. Paskelbta: TAR, 2021-09-30, Nr. 20500, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/a4bc48c021db11eca51399bc661f78e7>

⁵⁷ Rašant įstatymų pavadinimus, pirmieji žodžiai *Lietuvos Respublikos* rašomi tik išnašose ir literatūros sąrašė, kur pateikiamas visas bibliografinis aprašas.

lietuvių kalba“⁵⁸. Nustatant, kad lietuvių kalba yra valstybinė, siekiama užtikrinti ne tik tautos, kaip valstybės kūrėjos, tapatybę, jos tautinę savimonę bei saviraišką, bet ir darnų valstybės valdymo organų, įvairių institucijų, įstaigų, organizacijų ir įmonių funkcionavimą, taip pat piliečių teisių ir laisvių apsaugą⁵⁹.

14 straipsnis priklauso Konstitucijos I skirsnii „Lietuvos valstybė“, kurio normos negali būti pakeistos, atšauktos ar apribotos jokiais įstatymais, jokiais tarptautinėmis sutartimis, o tik visuotiniu tautos referendumu (Konstitucijos 148 str. 2 d.). Ši I skirsnio normų nuostata yra pats stipriausias valstybinės kalbos teisinės apsaugos garantas, turintis saugoti lietuvių kalbą nuo politinių partijų ir kitokių visuomenės grupių ambicijų⁶⁰.

Pagal Konstituciją, tik Konstitucinis Teismas turi teisę oficialiai išaiškinti, kaip reikia suprasti lietuvių kalbos, kaip valstybinės kalbos, statusą, jo taikymą konkrečiose kalbos vartojimo situacijose. Konstitucinis Teismas sprendžia, ar su valstybine kalba susiję įstatymai atitinka Konstituciją. Lietuvių kalbos, kaip valstybinės kalbos, statuso turinys atskleistas ir sukonkretintas keliuose nutarimuose ir sprendimuose⁶¹, iš jų svarbiausi šie:

Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, priimtas 1999 m. spalio 21 d.⁶²

Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 3 straipsnio 6 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, priimtas 2006 m. gegužės 10 d.⁶³

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija, priimta 1992 m. spalio 25 d. referendumu. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014, <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>

⁵⁹ Apie valstybinės kalbos statuso įgyvendinimą ir kalbos politiką žr. Vainiutė, Milda. Lietuvių kalbos kaip valstybinės konstitucinis statusas: pagrindiniai aspektai. *Jurisprudencija* 4 (122), 2010, p. 36–37, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1025/980>

⁶⁰ Vaišvila, Alfonsas. Lietuvių kalbos konstitucinis statusas ir jo pažeidimai. *Gairės* 2(231), 2014 m. vasaris, p. 14–19, <http://media.search.lt/GetFile.php?OID=251620&FID=734890>

⁶¹ Apie Konstitucinio Teismo nutarimus žr. Vainiutė, Milda. Lietuvių kalbos kaip valstybinės konstitucinis statusas: pagrindiniai aspektai. *Jurisprudencija* 4 (122), 2010, p. 36–37, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1025/980>

⁶² Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 1999-10-27, Nr. 90-2662, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.88906?jfwid=bnp209lv4>

⁶³ Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 3 straipsnio 6 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, priimtas

Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo, sprendimas priimtas 2014 m. vasario 27 d.⁶⁴

Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo 75 straipsnio 2, 3 dalių, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 1 d. nutarimo Nr. 149 „Dėl Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo įgyvendinimo“ 1.2, 3.6 papunkčių ir šiuo nutarimu patvirtinto Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų moksliniams tyrimams, eksperimentinei plėtrai ir meno veiklai plėtoti skyrimo mokslo ir studijų institucijoms tvarkos aprašo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, priimtas 2020 m. gruodžio 7 d.⁶⁵

Šie nutarimai ir sprendimai pabrėžia, kad valstybinė kalba saugo tautos tapatybę, integruoja pilietinę tautą, užtikrina suvereniteto raišką, valstybės vientisumą ir nedalomumą, efektyvų valstybės ir savivaldybių įstaigų funkcionavimą, yra svarbi piliečių lygiateisiškumo sąlyga. Konstitucinis valstybinės kalbos statuso įtvirtinimas taip pat reiškia, kad įstatymų leidėjas privalo įstatymais nustatyti, kad jos vartojimas būtų užtikrinamas viešajame gyvenime, ir numatyti apsaugos priemonės⁶⁶. Konstitucinio Teismo išaiškinimai yra neskundžiami ir privalomi visoms valstybės institucijoms ir piliečiams:

„Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai, kuriais baigiama konstitucinės justicijos byla, t. y. **Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, yra privalomi** visoms valdžios institucijoms, teismams, įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams“⁶⁷.

Jei priimant įstatymus kyla grėsmių valstybinės kalbos vartojimui, ypač dėl vartojimo sričių viešajame gyvenime siaurimo, politikai turi teisę kreiptis į

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta209/content>

⁶⁴ Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo, sprendimas priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta37/content>

⁶⁵ Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo 75 straipsnio 2, 3 dalių, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 1 d. nutarimo Nr. 149 „Dėl Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo įgyvendinimo“ 1.2, 3.6 papunkčių ir šiuo nutarimu patvirtinto Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų moksliniams tyrimams, eksperimentinei plėtrai ir meno veiklai plėtoti skyrimo mokslo ir studijų institucijoms tvarkos aprašo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. gruodžio 7 d. Nr. KT208-N17/2020, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2279/content>

⁶⁶ Valstybinės kalbos konstitucinio statuso samprata dar atskleidžiama Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2007 m. gegužės 5 d., 2009 m. lapkričio 6 d. nutarimuose.

⁶⁷ Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo, sprendimas priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta37/content>

Konstitucinį Teismą ir prašyti išaiškinti, ar priimti įstatymai neprieštarauja Konstitucijai.

I problema: į Konstitucinio Teismo nutarimus neatsižvelgta 2022 m. priimant Asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymą. Įstatymo analizę žr. I.3.10. sk.

II problema: į Konstitucinio Teismo nutarimus neatsižvelgta rengiant Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projektą Nr. XIVP-880. Įstatymo analizę žr. 1 priede.

III problema: į Konstitucinio Teismo nutarimus neatsižvelgta rengiant Tautinių mažumų įstatymo projektą Nr. XIII P-1696. Įstatymo analizę žr. 2 priede.

IV problema: į Konstitucinio Teismo nutarimus neatsižvelgta rengiant Civilinio kodekso 2.40 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą ir Valstybinės kalbos įstatymo 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą. Jų analizę žr. 3 priede.

I.3.2. Valstybinės kalbos įstatymas

Valstybinės kalbos įstatymas priimtas 1995 m. sausio 31 d. Nr. I-779, dabar galioja suvestinė 2002 m. birželio 13 d. redakcija⁶⁸. Jis įtvirtina lietuvių kalbos kaip valstybinės statusą (2 str.), nustato vartojimą viešajame gyvenime, numato jos apsaugą, kontrolę ir atsakomybę už šio įstatymo pažeidimus, bet nereglementuoja gyventojų neoficialaus bendravimo, religinių bendruomenių ir asmenų, priklausančių tautinėms bendrijoms, renginių kalbos (1 str.).

Įstatymas apibrėžia tas viešojo gyvenimo sritis, kuriose turi būti privalomai vartojama valstybinė kalba:

- 1) priimami ir skelbiami įstatymai bei kiti teisės aktai (3, 9 str.);
- 2) visos institucijos, įstaigos, įmonės ir organizacijos tvarko raštvedybą, rengia dokumentus ir susirašinėja (4–5 str.);
- 3) aptarnaujami gyventojai, vyksta teismo procesai (7, 8 str.);
- 4) vyksta oficialūs valstybės ir savivaldos institucijų renginiai (10 str.);
- 5) rašomi vietovardžiai, viešieji užrašai ir juridinių asmenų pavadinimai (14, 16, 17 str.);
- 6) rodomos viešos audiovizualinės programos, kino filmai verčiami į lietuvių kalbą arba rodomi su lietuviškais subtitrais (13 str.).

⁶⁸ Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. sausio 31 d. Nr. I-779, galiojanti suvestinė 2002 m. birželio 13 d. redakcija. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 1995-02-18, Nr. 15-344, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15211/asr>

Įstatymas numato, kaip užtikrinti sklandų bendravimą su užsienio valstybių fizinkiniais ir juridiniais asmenimis:

- 1) turi būti vartojama valstybinė ir greta jos kita šalims priimtina kalba, o sudarant sandorius gali būti pridedami vertimai į užsienio kalbą (9 str.);
- 2) į valstybinę kalbą turi būti verčiami kitomis kalbomis daromi pranešimai oficialiuose renginiuose, išskyrus tarptautinius renginius (10 str.).

Valstybinės kalbos nemokantiems teismo proceso dalyviams teikiamos nemokamos vertėjo paslaugos (8 str.).

Į įstatymą įtrauktos nuostatos dėl valstybinės kalbos mokymosi ir mokėjimo:

- 1) valstybė garantuoja Lietuvos gyventojams teisę įgyti bendrąją, profesinę, aukštesniąją bei aukštąją išsilavinimą valstybine kalba (11 str.) ir įpareigoja mokyklas jos išmokyti (12 str.);
- 2) valstybės ir savivaldos institucijų, įstaigų, tarnybų vadovai, taip pat tarnautojai ir pareigūnai turi ją mokėti pagal Vyriausybės nustatytas kalbos mokėjimo kategorijas (6 str.).

Įstatymas iškelia klausimus dėl kalbos taisyklingumo ir numato tokius reikalavimus:

- 1) rūpintis taisyklingos lietuvių kalbos prestižu, sudaryti sąlygas saugoti kalbos normas, asmenvardžius, vietovardžius, tarmes ir rašytinius kalbos paminklus, užtikrinti materialinę bazę valstybinei kalbai funkcionuoti, visapusiškai remti kaip prioritetinę mokslo šaką lietuvių kalbos tyrimus ir ją tiriančias mokslo įstaigas, kalbos mokslo ir praktikos knygų leidybą (19 str.);
- 2) taisyklingos kalbos mokėjimo reikalavimus įtraukti į valstybės tarnautojų, pedagogų, visuomenės informavimo priemonių ir leidybos darbuotojų atestavimo nuostatus (21 str.);
- 3) visuomenės informavimo priemonės (spauda, televizija, radijas ir kt.), knygų ir kitų leidinių leidėjai privalo laikytis taisyklingos kalbos normų (22 str.);
- 4) visi viešieji užrašai turi būti taisyklingi (23 str.).

Įstatymas numato dvi kalbos priežiūros institucijas ir apibrėžia jų funkcijas:

- 1) Valstybinė lietuvių kalbos komisija (VLKK) – nustato valstybinės kalbos globos kryptis ir uždavinius, aprobuoja kalbos normas (20 str.);
- 2) Valstybinė kalbos inspekcija (VKI) – kontroliuoja įstatymo vykdymą (25 str.).

Šių institucijų funkcijos ir uždaviniai detaliau aprašyti atskiruose įstatymuose: Valstybinės lietuvių kalbos komisijos įstatyme ir Valstybinės kalbos inspekcijos įstatyme (apie tai žr. I.3.4–5 sk.).

Be to, valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo kontrolę turi vykdyti ir savivaldybės. Tai jas įpareigoja Vietos savivaldos įstatymas (galiojanti suvestinė redakcija 2021-11-01–2022-12-31), kurio 7 straipsnis „Valstybinės (valstybės perduotos savivaldybėms) funkcijos“ numato tokią funkciją: „13) valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo kontrolė“⁶⁹. Šio įstatymo 57 straipsnis „Savivaldybių raštvedyba“ nustato, kad raštvedyba, apskaitos, ataskaitų finansiniai ir techniniai dokumentai „tvarkomi lietuvių kalba ir turi atitikti galiojančiuose teisės aktuose nustatytus raštvedybos reikalavimus“⁷⁰.

Valstybinės kalbos įstatymą, priimtą 1995 m., Seimas ne kartą siekė atnaujinti: 2006, 2008–2011, 2013–2017 m., tačiau to padaryti iki šiol nepavyko. Vyriausybė 2015 m. birželio 17 d. nutarimu Nr. 606 ir 2017 m. lapkričio 29 d. nutarimu Nr. 997 buvo pateikusi išvadą dėl įstatymo projekto ir iš esmės jam pritarusi, tik pasiūliusi tobulinti⁷¹. 2021 m. Seime registruotas Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projektas Nr. XIVP-880, taigi jam numatytas aukštas konstitucinio įstatymo statusas⁷², kuris teisės aktų hierarchijoje suteikia aukštesnę galią nei paprastiesiems (ordinariniais) įstatymams. Įstatymą būtina priimti, tačiau konstitucinių įstatymų projektai negali būti svarstomi ir priimami skubos tvarka. Jie priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių, o keičiami ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma⁷³.

I problema: 2021 m. Seime registruotas Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projektas Nr. XIVP-880 neatitinka kai kurių esminių Valstybinės kalbos įstatymo nuostatų ir Konstitucinio Teismo nutarimų. Šio projekto analizę žr. 1 priede.

II problema: 2018 m. Seime registruoti du projektai, susiję su tautinėmis mažumomis ir jų vartojamomis kalbomis, nedera su Valstybinės kalbos įstatymo, Administracinių nusižengimų kodekso, Civilinio kodekso ir kitų įstatymų nuostatomis:

⁶⁹ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 1994 m. liepos 7 d. Nr. I-533, galiojanti suvestinė redakcija 2021-11-01–2022-12-31. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 1994-07-20, Nr. 55-1049, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5884/asr>

⁷⁰ Ten pat.

⁷¹ Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projekto Nr. XIIP-558, priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. lapkričio 29 d. Nr. 997. Paskelbta TAR, 2017-12-07, Nr. 19750, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/dbdfca41db5111e782d4fd2c44cc67af?jfwid=-f3xm4aep>

⁷² Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projektas, registruotas Seime 2021 m. rugsėjo 27 d. Nr. XIVP-880, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/ca87b4701f6211ecad9fbbf5f006237b?jfwid=kjtiqcyhp>

⁷³ Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projekto, 2021-10-11, Nr. XIVP-880, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c7b0a5b02a9111ec99bbc1b08701c7f8?jfwid=kjtiqcyhp>

- 1) Tautinių mažumų įstatymo projektas Nr. XIIP-1696;
 - 2) Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 7, 14 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1697
- Šių projektų analizę žr. 2 priede.

III problema: 2021 m. Seime registruoti du įstatymų projektai, susiję su juridinių asmenų pavadinimais, nedera su Valstybinės kalbos įstatymo bei Administracinių nusižengimų kodekso nuostatomis:

- 1) Civilinio kodekso 2.40 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas⁷⁴
 - 2) Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas⁷⁵.
- Šių projektų analizę žr. 3 priede.

I.3.3. Įstatymas dėl Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo

Įstatymas dėl Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo priimtas 1995 m. vasario 7 d. Nr. I-789, dabar galioja suvestinė 2011 m. liepos 19 d. redakcija⁷⁶. Įstatymas įpareigoja Vyriausybę ir VLKK numatyti įgyvendinimo priemones ir tvarką:

- 1) Vyriausybė turi patvirtinti valstybinės kalbos vartojimo ir ugdymo programą ir nustatyti, kokia tvarka taisyklingos kalbos reikalavimai taikomi pareigūnams, tarnautojams, pedagogams, visuomenės informavimo priemonių ir leidybos darbuotojams (1 str.);
- 2) VLKK turi nustatyti tvarką, kaip pateikti informaciją kitomis kalbomis tarptautiniams reikalams transporte, muitinėse, viešbučiuose, bankuose, turizmo agentūrose, reklamose (2 str.).

Šis įstatymas numato išimtį branduolinės energetikos srityje vartoti Tarptautinės atominės energijos agentūros (TATENA) oficialiąsias kalbas, tačiau susirašinėjant su Lietuvos institucijomis – vartoti valstybinę kalbą (3 str.).

I.3.4. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos įstatymas

⁷⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.40 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/67c13430a80511eb98ccba226c8a14d7?jfwid=yerqnfucf>

⁷⁵ Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d6526900a80511eb98ccba226c8a14d7?jfwid=pohw8qco9>

⁷⁶ Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. vasario 7 d. Nr. I-789, galiojanti suvestinė 2011 m. liepos 19 d. redakcija. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 1995-02-18, Nr. 15-347, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15221/xBFIDrOTfW>

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos įstatymas priimtas Seimo 1993 m. kovo 25 d. Nr. I-108, dabar galioja suvestinė 2016 m. gruodžio 29 d. redakcija⁷⁷. Šiuo įstatymu apibrėžiama teisinė VLKK padėtis: tai valstybės įstaiga, įsteigta Seimo ir jam atskaitinga (1 sk. 1). Įstatymas nustato jos sudarymo tvarką (2, 8, 9 str.), uždavinius (3), veiklos principus (4 str.), teises (5 str.), darbo organizavimą (7 str.) ir lėšas (10 str.).

Įstatymas įtvirtina tokias VLKK teises (5 str.):

- 1) iš valstybės ir savivaldybių institucijų, visų Lietuvoje veikiančių įstaigų, įmonių ir organizacijų gauti ir rinkti informaciją apie lietuvių kalbos būklę ir vartojimą;
- 2) gauti informaciją ir svarstyti, kaip šios komisijos nutarimų įgyvendinimą kontroliuoja Valstybinė kalbos inspekcija;
- 3) dalyvauti valstybės ir savivaldybių institucijų posėdžiuose, konferencijose ir pasitarimuose, kuriuose svarstomi lietuvių kalbos klausimai, teikti siūlymus dėl šių klausimų sprendimo.

Įstatymas numato tokius su valstybine kalba susijusius VLKK uždavinius (3 str.):

- 1) sprendžia Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo klausimus;
- 2) teikia Seimui, Prezidentui ir Vyriausybei siūlymus kalbos politikos ir Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo klausimais, teikia Seimui išvadas dėl teisės aktų kalbos;
- 3) teikia valstybės institucijoms ir įstaigoms išvadas dėl teisės aktų projektų, kuriuose yra nuostatų, reglamentuojančių valstybinės kalbos vartojimą;
- 4) nustato kalbos tvarkybos kryptis, sprendžia norminimo ir kodifikavimo klausimus;
- 5) vertina ir tvirtina norminamuosius kalbos veikalus (žodynus, žinynus, vadovus, vadovėlius);
- 6) rūpinasi lietuvių kalbos diegimu į informacijos technologijas;
- 7) rūpinasi svetimybų keitimu lietuviškais atitikmenimis, tarmių ir etninių vietovardžių išsaugojimu, tvirtina etninių žemių lietuviškų tradicinių vietovardžių sąrašą ir nustato vartojimo tvarką;
- 8) rūpinasi visuomenės kalbos kultūra – kalbos būkle viešajame gyvenime;
- 9) svarsto kalbos vartosenos ir norminimo klausimus ir priima dėl jų sprendimus;
- 10) nustato bendruosius kalbos tvarkytojų kvalifikacinius reikalavimus.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos valstybinės lietuvių kalbos komisijos įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. kovo 25 d. Nr. I-108, galiojanti suvestinė 2016 m. gruodžio 29 d. redakcija. Paskelbta: *Lietuvos aidas*, 1993-03-27, Nr. 58-0; *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 102-3628, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5412/SwSlyNwRBc>

Kad būtų įgyvendinti šie uždaviniai, įstatymas apibrėžia veiklos principus ir numato, kad VLKK dirba bendradarbiaudama su valstybės institucijomis, Lietuvių kalbos institutu, aukštosiomis mokyklomis, Valstybine kalbos inspekcija, valstybės ir savivaldybių institucijų bei įstaigų kalbos tvarkytojais, Lietuvių kalbos draugija ir kitomis institucijomis bei organizacijomis (4.3 str.).

Kalbos norminimui ir tvarkybai svarbi 6 straipsnio nuostata: VLKK nutarimai yra privalomi valstybės ir savivaldybių institucijoms, visoms Lietuvoje veikiančioms įstaigoms, įmonėms ir organizacijoms (6 str. 1). Jie skelbiami Teisės aktų registre (TAR) (6 str. 1).

VLKK, atlikdama jai pavestus uždavinius, įgyvendindama Valstybinės kalbos įstatymą, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos įstatymą, Terminų banko įstatymą, atsižvelgdama į Lietuvos pažangos strategiją „Lietuva 2030“ ir kitus dokumentus, šiuo metu vykdo dvi kalbos programas:

- 1) Valstybinės kalbos vartojimo, norminimo ir sklaidos programą, patvirtintą VLKK 2021 m. kovo 25 d. nutarimu Nr. N-5 (188), skirtą 2022–2028 m. ;
- 2) Lietuvių kalbos prestižo stiprinimo programą, patvirtintą VLKK 2019 m. balandžio 25 d. nutarimu Nr. N-5 (175), skirtą 2020–2024 m.⁷⁸

Atsižvelgiant į VLKK funkcijas ir uždavinius, jai pavesta atlikti Lietuvių kalbos plėtros skaitmeninėje terpėje ir kalbos technologijų pažangos 2021–2027 metų gairių įgyvendinimo stebėseną⁷⁹. Gairės parengtos remiantis Valstybinės kalbos įstatymu, Valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gairėmis, Valstybinės kalbos politikos 2019–2022 metų gairių įgyvendinimo priemonių planu ir kitais dokumentais. Jomis siekiama užtikrinti visavertį lietuvių kalbos vartojimą skaitmeninėje terpėje, įtvirtinti ir palaikyti jos statusą informacinėje visuomenėje, apsaugoti nuo vadinamojo skaitmeninio išnykimo, sudaryti galimybes kitakalbiams integruotis į Lietuvos visuomenę ir sumažinti lietuviškai kalbančiųjų atskirtį globalioje žinių visuomenėje.

I.3.5. Valstybinės kalbos inspekcijos įstatymas

Valstybinės kalbos inspekcijos įstatymas, priimtas 2001 m. gruodžio 18 d. Nr. IX-672, dabar galioja suvestinė 2017 m. sausio 1 d. redakcija⁸⁰. Įstatymas nustato VKI

⁷⁸ Apie šias programas žr. VLKK tinklalapyje: <http://www.vlkk.lt/programos/kalbos-programos>

⁷⁹ Lietuvių kalbos plėtros skaitmeninėje terpėje ir kalbos technologijų pažangos 2021–2027 metų gairės, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. spalio 13 d. Nr. XIII-3324. Paskelbta: TAR, 2020-10-15, Nr. 21505, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/911407f20ee911ebbedbd456d2fb030d>

⁸⁰ Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos inspekcijos įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2001 m. gruodžio 18 d. Nr. IX-672, galiojanti suvestinė 2017 m. sausio 1 d. redakcija.

uždavinius, funkcijas, darbo organizavimo tvarką, darbuotojų teises, pareigas, atsakomybę (1 str.). VKI steigia, nuostatus tvirtina, prireikus reorganizuoja ar likviduoja Vyriausybė (2 str. 1).

Įstatymas apibrėžia VKI uždavinius: kontroliuoti, kaip valstybės ir savivaldybių institucijose, įstaigose, įmonėse ir organizacijose laikomasi Valstybinės kalbos įstatymo, VLKK nutarimų ir kitų teisės norminių aktų, nustatančių valstybinės kalbos vartojimo bei taisyklingumo reikalavimus (4 str. 1). Uždaviniams įgyvendinti numatytos tokios VKI funkcijos (4 str. 2):

- 1) nagrinėti jos įgaliojimų sričiai priskirtas administracinių teisės pažeidimų bylas;
- 2) pagal savo įgaliojimus nagrinėti skundus ir prašymus;
- 3) konsultuoti valstybės institucijų, savivaldybių ir kitų įstaigų kalbos tvarkytojus;
- 4) imtis priemonių, kad būtų išvengta Valstybinės kalbos įstatymo pažeidimų;
- 5) informuoti visuomenę apie savo veiklą;
- 6) atlikti kitas teisės norminiuose aktuose nustatytas funkcijas.

Be VKI, valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo kontrolę turi vykdyti ir savivaldybės. Vietos savivaldos įstatymo (galiojanti suvestinė redakcija 2021-11-01–2022-12-31) 7 straipsnis „Valstybinės (valstybės perduotos savivaldybėms) funkcijos“ numato tokią funkciją: „13) valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo kontrolė“⁸¹.

Kad būtų įgyvendinamos VKI funkcijos, jai suteiktos tokios teisės (5 str.):

- 1) tikrinti, ar laikomasi įstatymų ir kitų teisės norminių aktų, nustatančių valstybinės kalbos vartojimą ir jos taisyklingumą, reikalavimų;
- 2) gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų, įmonių, įstaigų, organizacijų duomenis ir dokumentus, reikalingus VKI funkcijoms atlikti;
- 3) reikalauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų, įmonių, įstaigų, organizacijų paaiškinimų dėl Valstybinės kalbos įstatymo, kitų teisės norminių aktų, nustatančių šios kalbos vartojimą ir jos taisyklingumą, pažeidimų, taip pat dėl teisėtų VKI nurodymų nevykdymo;
- 4) reikalauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų, įmonių, įstaigų, organizacijų, kad būtų pašalinti Valstybinės kalbos įstatymo ir kitų teisės norminių aktų, nustatančių šios kalbos vartojimą ir jos taisyklingumą, pažeidimai;

Paskelbta: *Valstybės žinios*, 2001-12-30, Nr. 111-4027, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0058572509B3>

⁸¹ Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 1994 m. liepos 7 d. Nr. I-533, galiojanti suvestinė redakcija 2021-11-01–2022-12-31. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 1994-07-20, Nr. 55-1049, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5884/asr>

- 5) teikti valstybės ir savivaldybių institucijoms, įmonėms, įstaigoms, organizacijoms privalomus nurodymus kalbos vartojimo bei jos taisyklingumo klausimais;
- 6) įstatymų nustatytais atvejais surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolus;
- 7) nagrinėti administracinių teisės pažeidimų bylas ir taikyti administracines nuobaudas;
- 8) teikti siūlymus VLKK ir Seimo komitetams dėl teisės norminių aktų tobulinimo valstybinės kalbos vartojimo bei taisyklingumo klausimais;
- 9) dalyvauti VLKK ir jos pakomisių posėdžiuose, naudotis VLKK duomenų bazėmis.

Teisę kontroliuoti valstybinės kalbos vartojimą bei jos taisyklingumą ir taikyti administracines nuobaudas už pažeidimus VKI suteikia ne tik šis įstatymas, bet ir Administracinių nusižengimų kodeksas (apie tai žr. I.3.6 sk.).

I problema: įstatymu numatytas dvigubas pavaldumas. VKI – biudžetinė įstaiga, veikianti prie Kultūros ministerijos ir jai atsakinga, VKI viršininkas pavaldus kultūros ministrui (3 str. 1), tačiau VKI atskaitinga ir Valstybinei lietuvių kalbos komisijai (3 str. 2). Ne rečiau kaip kartą per metus VKI turi pateikti jai savo veiklos ataskaitą, taip pat periodiškai pranešti apie tikrinant rastus trūkumus (3 str. 2). Dvigubas pavaldumas sudaro prielaidas mažesniame savarankiškumui ir iniciatyvumui, prideda papildomų veiklos derinimo ir atskaitomybės klausimų.

II problema: šiuo įstatymu ir Administracinių nusižengimų kodeksu numatytam kalbos kontroliavimui bei administracinių nuobaudų skyrimui priešinasi dalis visuomenės. Nors VKI nepiktnaudžiauja įstatymų suteiktomis teisėmis ir vengia taikyti administracines nuobaudas, tačiau dalis mokslo ir plačiosios visuomenės vis tiek nepalankiai žiūri į kalbos priežiūros priemones. VKI daugiausia dirba prevenciškai: apie pastebėtus pažeidimus praneša raštu ir nurodo terminą, per kurį pažeidimas turi būti ištaisytas. Jį ištaisius, nuobaudos netaikomos.

III problema: su šiuo įstatymu nesuderintas Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projektas, Seime registruotas 2021 m. Projekte VKI neįvardyta kaip kalbos priežiūrą atliekanti institucija, nors tokia numatyta, kuri turėtų įgaliojimus veikti šioje srityje ir užtikrinti, kad būtų laikomasi pastarojo įstatymo reikalavimų (apie įstatymo projektą žr. 1 priede).

I.3.6. Administracinių nusižengimų kodeksas ir Vartotojų teisių apsaugos įstatymas

Administracinių nusižengimų kodeksas priimtas 2015 m. birželio 25 d. įstatymu Nr. XII-1869, dabar galioja suvestinė 2022 m. kovo 31 d. redakcija⁸². Įstatymas svarbus valstybiniam lietuvių kalbos statusui palaikyti: lietuvių kalbos vartojimui viešajame gyvenime garantuoti ir taisyklingumui užtikrinti. Jo XXV skyriuje administraciniais nusižengimais laikomi tokios veikos (už jas juridinių asmenų vadovams ar kitiems atsakingiems asmenims numatomos baudos):

- 1) valstybinės kalbos nevartojimas viešajame gyvenime: kaip administracinis nusižengimas apibrėžiamas šiuose straipsniuose:

497 straipsnis. Valstybinės kalbos nevartojimas

1. Valstybinės kalbos nevartojimas juridinių asmenų antspauduose, spauduose, blankuose, iškabose, tarnybinių patalpų ir kituose viešuose užrašuose
 2. Valstybinės kalbos nevartojimas Lietuvos Respublikos gaminių ir paslaugų pavadinimuose ir jų aprašuose, Lietuvoje parduodamų prekių naudojimo (vartojimo) instrukcijose
-

499 straipsnis. Valstybinės kalbos nevartojimas atliekant tarnybines pareigas

1. Valstybinės kalbos nevartojimas atliekant tarnybines pareigas (pagal nustatytą valstybinės kalbos mokėjimo kvalifikacinę kategoriją) valstybės ir savivaldybių institucijose ir įstaigose, kituose juridiniuose asmenyse
-

500 straipsnis. Valstybinės kalbos nevartojimas raštvedyboje ir susirašinėjant Lietuvos Respublikoje

1. Valstybinės kalbos nevartojimas juridinių asmenų raštvedyboje ir susirašinėjant Lietuvos Respublikoje
-

501 straipsnis. Dokumentų pateikimas nevalstybine kalba

1. Juridinių asmenų dokumentų nevalstybine kalba arba be vertimo į valstybinę lietuvių kalbą pateikimas valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, kitiems Lietuvos Respublikos juridiniams asmenims ir fiziniams asmenims, išskyrus įstatymuose numatytus atvejus
-

502 straipsnis. Televizijos ir radijo programų, televizijos, kino filmų nevertimas į valstybinę kalbą

1. Radijo ir (ar) televizijos programų transliuotojų ir užsakomųjų visuomenės informavimo audiovizualinėmis priemonėmis paslaugų teikėjų programų, televizijos, kino filmų demonstravimas be vertimo į valstybinę lietuvių kalbą, išskyrus įstatymuose numatytus atvejus
-

503 straipsnis. Autentiškų ir oficialių Lietuvos vietovardžių formų nevartojimas

⁸² Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. birželio 25 d. įstatymu Nr. XII-1869, galiojanti suvestinė 2022 m. kovo 31 d. redakcija. Paskelbta: TAR, 2015-07-10, Nr. 11216, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b>

1. Autentiškų ir oficialių Lietuvos vietovardžių formų neavartojimas teisės aktuose, kituose oficialiuose leidiniuose, kartografijoje, kelių ir gatvių rodyklėse, iškabose, antspauduose, komunikacijose, Lietuvos Respublikos gaminių ir paslaugų dokumentuose, vadovėliuose

2) VLKK nutarimų ir VKI pareigūnų nurodymų nevykdymas: kaip administracinis nusižengimas jis apibrėžiamas šiame straipsnyje:

498 straipsnis. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimų ir Valstybinės kalbos inspekcijos pareigūnų nurodymų nevykdymas

1. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimų valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo klausimais ir Valstybinės kalbos inspekcijos pareigūnų nurodymų dėl valstybinės kalbos vartojimo nevykdymas

Kodeksas suderintas su Valstybinės kalbos įstatymu, Valstybinės kalbos komisijos įstatymu, Valstybinės kalbos inspekcijos įstatymu, tačiau su kodeksu nesuderinti kai kurie naujai priimti teisės aktai ir Seimui svarstyti pateikti įstatymai (projektai).

Greta Administracinių nusižengimų kodekso teisę gauti teisingą ir visapusišką informaciją valstybine kalba apie prekes ir paslaugas numato Vartotojų teisių apsaugos įstatymas⁸³ (3 straipsnis, 3); juo remiantis valstybinė kalba privaloma visuose vartotojams skirtuose viešuosiuose išoriniuose ir vidiniuose prekybos ir paslaugų teikimo vietų užrašuose, įskaitant prekybos ir paslaugų teikimo vietų pavadinimus (5 straipsnis, 2); kokybės garantija turi būti valstybine kalba (16 straipsnis, 2). Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba už nurodytų reikalavimų nesilaikymą taip pat numato baudas (40 straipsnis, 1–4).

I problema. Administracinių nusižengimų kodekso straipsnių, kuriuose keliama reikalavimai dėl kalbos taisyklingumo, taikymą apsunkina 2019 m. VLKK priimtas nutarimas Nr. N-1 (171) „Dėl Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo 1997 m. gruodžio 18 d. nutarimo Nr. 68 „Dėl Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo“ pripažinimo netekusiu galios“⁸⁴. Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad nors VLKK tokį nutarimą priėmė, tačiau šiuo sprendimu neatšaukė nei pareigos viešajame gyvenime vartoti valstybinę kalbą, nei reikalavimų išlaikyti jos taisyklingumą, todėl šios Administracinių nusižengimų kodekso teisinės nuostatos tebegalioja iki šiol ir VKI gali jas taikyti. Tačiau, priėmus nutarimą, VKI ir savivaldybėse dirbantys kalbos tvarkytojai nebeturi vieno iš dokumentų, kuriais

⁸³ Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 1994 m. lapkričio 10 d. Nr. I-657. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 1994-12-07, Nr. 94-1833; galiojanti suvestinė redakcija 2022-01-03–2022-05-27, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.6020/epYOFGvwv>

⁸⁴ Valstybinė lietuvių kalbos komisija, <http://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/nutarimai/nut>

remdamiesi galėtų nustatyti administracinius nusižengimus ir daryti poveikį viešajai kalbai (apie tai dar žr. I.3.5 ir II.1.5 sk.)

II problema: 2018 m. Seime registruoti du projektai, susiję su tautinėmis mažumomis ir jų vartojamomis kalbomis, nederantys su Valstybinės kalbos įstatymo, Administracinių nusižengimų kodekso, Civilinio kodekso ir kitų įstatymų nuostatomis:

- 1) Tautinių mažumų įstatymo projektas Nr. XIIIIP-1696;
 - 2) Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 7, 14 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-1697.
- Šių projektų analizę žr. 2 priede.

III problema: 2021 m. Seime registruoti du įstatymų projektai, susiję su juridinių asmenų pavadinimais, nederantys su Administracinių nusižengimų kodekso nuostatomis bei Valstybinės kalbos įstatymu:

- 1) Civilinio kodekso 2.40 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas⁸⁵;
 - 2) Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas⁸⁶.
- Šių projektų analizę žr. 3 priede.

I.3.7. Švietimo įstatymas

Švietimo įstatymas priimtas 1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489, dabar galioja suvestinė 2022 m. sausio 1 d. redakcija⁸⁷. Šis įstatymas nustato švietimo tikslus, švietimo sistemos sandaros ir veiklos principus bei valstybės įsipareigojimus (1 str.).

Aprašant švietimo tikslus, į pirmąją jų įtraukta nuostata, kad siekiama „išlavinti dabartiniam gyvenimui svarbius komunikacinius gebėjimus, padėti įsisavinti žinių visuomenei būdingą informacinę kultūrą, užtikrinant valstybinės kalbos, užsienio kalbų ir gimtosios kalbos mokėjimą“ (3 str. 1);

Sudarant švietimo tinklą (28 str.), keliamas reikalavimas užtikrinti švietimo prieinamumą ir valstybine, ir tautinių mažumų kalba:

⁸⁵ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.40 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/67c13430a80511eb98ccba226c8a14d7?jfwid=yerqnfucf>

⁸⁶ Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d6526900a80511eb98ccba226c8a14d7?jfwid=pohw8qco9>

⁸⁷ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos - Atkuriamojo Seimo 1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489, galiojanti suvestinė 2022 m. sausio 1 d. redakcija Paskelbta: *Lietuvos aidas*, 1991-08-06, Nr. 153-0, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr>

28 straipsnis. Švietimo teikėjų tinklas

6. Savivaldybė privalo turėti optimalų pradinio, pagrindinio, vidurinio ir neformaliojo vaikų ir suaugusiųjų švietimo programų teikėjų tinklą, **užtikrinantį asmenų ugdymąsi ir jų teisę mokytis valstybine kalba**, ir pagalbą mokiniui, mokytojui ir mokyklai teikiančių įstaigų tinklą. Vietovėse, kuriose savivaldybė neužtikrina asmenų teisės mokytis pagal ikimokyklinio, priešmokyklinio ir bendrojo ugdymo programas valstybine kalba, gali būti steigiamos valstybinės mokyklos, kuriose **ugdymo programos vykdomos valstybine kalba**.

7. Vietovėse, kuriose tradiciškai gausiai gyvena tautinė mažuma, jeigu bendruomenė prašo, savivaldybė **laiduoja mokymąsi tautinės mažumos kalba arba tautinės mažumos kalbos**.

Atskiru straipsniu nustatoma teisė mokytis valstybine ir gimtąja kalba (30 str.): kiekvienam Lietuvos piliečiui ir užsieniečiui, turinčiam teisę nuolat ar laikinai gyventi, garantuojamas mokymas valstybine kalba ir valstybinės kalbos mokymasis (30 str. 1). Tautinėms mažumoms sudaromos sąlygos puoselėti tautinį, etninį ir kalbinį tapatumą, mokytis gimtosios kalbos, istorijos ir kultūros. Bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo mokyklose, kuriose įteisintas mokymas tautinės mažumos kalbos arba mokymas tautinės mažumos kalba, kai kurie dalykai gali būti mokomi šia kalba, tačiau lietuvių kalbos dalykas laikomas sudėtine visos ugdymo programos dalimi ir numatoma, kad jos mokymui turi būti skiriama ne mažiau laiko kaip gimtosios kalbos (30 str. 2).

Tokiose mokyklose pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programos vykdomos taikant dvikalbį ugdymą: tautinės mažumos ir lietuvių kalba. Visos bendrąjį ugdymą teikiančios mokyklos turi užtikrinti valstybinės kalbos mokėjimą pagal švietimo ir mokslo ministro patvirtintas bendrąsias programas (30 str. 7, žr. ir 38 str. 4). Tai atitinka Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje numatyto projekto „Visiems prieinama gera mokykla ir šiuolaikinis ugdymo turinys“ iniciatyvą „Kokybiškas ugdymas tautinių mažumų mokyklose“⁸⁸, todėl Švietimo įstatymas yra tinkamas pagrindas kokybiškam ugdymui užtikrinti.

Įstatymas palaiko lituanistinį švietimą užsienyje ir numato galimybes užsienio lietuviams mokytis lietuvių kalba Lietuvos mokyklose, pagal patvirtintą tvarkos aprašą organizuoja lietuvių kalbos pasiekimų vertinimą (nustatant lietuvių kalbos mokėjimo lygį) (25 str. 2–4). Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje numatyta vykdyti projekto „Visiems prieinama gera mokykla ir šiuolaikinis ugdymo turinys“ iniciatyvą „Lituanistinių švietimo mokyklos“⁸⁹, todėl Vyriausybė gali vadovautis Švietimo įstatymu organizuodama lituanistinių

⁸⁸ Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa, priimta Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. Nr. XIV-72. Paskelbta: TAR, 2020-12-11, Nr. 27121, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/973c87403bc311eb8c97e01ffe050e1c>

⁸⁹ Ten pat.

švietimo mokyklų kūrimą užsienyje ir taikydama kalbos pasiekimų lygių vertinimo sistemas, kurios susietos su Lietuvoje parengtomis sistemomis (dėl vertinimo ir sertifikavimo problemų žr. IV.1.1 sk.).

I problema: nepagrįsta teisė priimti sprendimą dėl mokymo valstybine kalba ar tautinės mažumos kalba įvedimo ir nutraukimo (44 str. 4). Įstatyme sakoma, kad „Mokyklos (išskyrus aukštąsias mokyklas) struktūros pertvarka – [...] mokymo valstybine kalba ar tautinės mažumos kalba įvedimas ar pabaiga mokykloje, paskirties keitimas) – vykdoma valstybinės ir savivaldybės mokyklos – savininko teisės ir pareigas įgyvendinančios institucijos (dalyvių susirinkimo), kitų mokyklų – savininko (dalyvių susirinkimo) sprendimu, jeigu įstatymai, nustatantys konkrečias juridinių asmenų teises formas, nenustato kitaip.“ Remiantis šio įstatymo 30 str. 1, mokymas valstybine kalba ir valstybinės kalbos mokymasis turi būti garantuojamas visiems Lietuvos piliečiams ir užsieniečiams, turintiems teisę nuolat ar laikinai gyventi, todėl mokyklos savininkas negalėtų priimti tokio sprendimo.

II problema: netiksli mokyklų pavadinimų sudarymo ir rašymo tvarka (41 str. 15). Įstatyme numatyta, kad mokyklų pavadinimų (išskyrus aukštųjų mokyklų pavadinimus) sudarymo ir rašymo tvarką, suderinus su VLKK, tvirtina švietimo ir mokslo ministras. Vyriausybė 2018 m. liepos 25 d. *pakeitė Juridinių asmenų registro nuostatus*, todėl nuo 2020 m. sausio 1 d. atsisakyta privalomos kalbos ekspertizės. Sudarant pavadinimus, turėtų būti remiamasi Valstybinės kalbos įstatymu ir Įmonių, įstaigų ir organizacijų simbolinių pavadinimų darymo taisyklėmis⁹⁰.

III problema: su Švietimo įstatymo nuostatomis dėl tautinių mažumų švietimo (28 str. 7 ir 30 str. 2) nesuderintas Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projektas, Seime registruotas 2021 m. (apie tai žr. 1 priede).

I.3.8. Mokslo ir studijų įstatymas

Mokslo ir studijų įstatymas priimtas 2009 m. balandžio 30 d. Nr. XI-242, dabar galioja suvestinė 2022 m. vasario 28 d. redakcija⁹¹. Įstatymas nustato mokslo ir studijų principus, vienas iš jų – lituanistikos prioritetas (3 str. 1, 2). Tai labai svarbi nuostata valstybinės kalbos statusui įgyvendinti: valstybė įsipareigoja teikti prioritetą lituanistikos tyrimams ir studijoms, juos stiprinti Lietuvoje ir užsienyje. Mokslo ir studijų institucijos, įgyvendinančios šį prioritetą, laikomos vykdančiomis

⁹⁰ Įmonių, įstaigų ir organizacijų simbolinių pavadinimų darymo taisyklės, atnaujintos 2013 m. balandžio 4 d. nutarimu Nr. N-2(138). Paskelbta: *Valstybės žinios*, 2004-02-20, Nr. 27-867; *Valstybės žinios*, 2013-04-10, Nr. 37-1836, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.227406/asr>

⁹¹ Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. balandžio 30 d. Nr. XI-242, galiojanti suvestinė 2022 m. vasario 28 d. redakcija. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 2009-05-12, Nr. 54-2140, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.343430/asr>

ypatingos nacionalinės svarbos veiklą (3 str. 3), todėl institutams, kaupiantiems ir tiriantiems lituanistikos paveldą, suteikiamas ypatingos svarbos statusas (12 str. 4):

3 straipsnis. Mokslo ir studijų principai

3. Valstybė teikia lituanistikos tyrimams ir studijoms, sprendžiantiems esminius tautos tapatybės išsaugojimo, stiprinimo Lietuvoje ir užsienyje ir jos raidos uždavinius, **prioritetą**. Mokslo ir studijų institucijos, kiek jos dalyvauja įgyvendinant šį prioritetą, laikomos vykdančiomis ypatingos nacionalinės svarbos veiklą.

12 straipsnis. Mokslinių tyrimų institutas

4. Valstybiniai mokslinių tyrimų institutai, kurių tikslas – kaupti, sisteminti, saugoti, skleisti nematerialųjį ir dokumentinį lituanistikos paveldą, vykdyti fundamentinius lietuvių kalbos, etnologijos, raštijos, kultūros ir istorijos paveldo tyrimus, **turi ypatingos nacionalinės svarbos statusą**. Šį statusą įgyvendina Vyriausybė, tvirtindama jų įstatus ir priimdama kitus teisės aktus.

Lituanistikos tyrimams ir sklaidai LMT parengta Valstybinė lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programa, kurios paskirtis – konkursinio finansavimo būdu koordinuoti ir integruoti lituanistinius tyrimus ir jų sklaidą Lietuvoje ir užsienyje, įgyvendinti lituanistinių mokslo tyrimų prioritetą, stiprinti indėlį į humanistikos plėtrą ir taip suteikti mokslinį pagrindą pilietinei ir kultūrinei savimonei ugdyti bei lituanistiniam paveldui saugoti⁹². Programa remia ir mokslo, ir sklaidos projektus.

Nors lituanistika Mokslo ir studijų įstatyme nurodoma kaip prioritetinga mokslo sritis, tačiau dabartiniuose strateginiuose valstybės dokumentuose trūksta realių priemonių nuolatiniams lituanistikos tyrimams ir studijoms stiprinti bei tęstinumui užtikrinti.

I problema: į Mokslo ir studijų įstatymo nuostatas dėl lituanistikos prioriteto per mažai atsižvelgiama strateginiuose valstybės dokumentuose. 2022 m. sausio 26 d. Vyriausybė, įgyvendindama 2021–2030 metų nacionalinio pažangos plano (priimtas 2020 m. rugsėjo 9 d.) 1.1–1.3 ir 3.7 pažangos uždavinius, patvirtino 2022–2030 m. plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijos mokslo plėtros programą⁹³, tačiau joje nenumatyta priemonių, kaip kurti aukšto lygio mokslo žinias, didinančias šalies konkurencingumą, lituanistikos srityje. Programoje iškelta visoms mokslo sritims būdinga problema (3), kad nepanaudojamas dalyvavimo tarptautinėse MTEP programose potencialas, ir tarp kitų priežasčių nurodyta: „3.5. Vystant nacionalinius prioritetus (pvz., lituanistika),

⁹² Apie programą ir jos rezultatus žr. <https://www.lmt.lt/lt/mokslo-finansavimas/valstybes-uzsakomieji-tyrimai/lituanistikos-20162024-m.-programa/247>

⁹³ 2022–2030 m. plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijos mokslo plėtros programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2022 m. sausio 26 d. Nr. 67. Paskelbta: TAR, 2022-01-27, Nr. 1281, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ba9d56107f7411ec993ff5ca6e8ba60c>

kartu ir kitose srityse vis dar trūksta nacionalinių priemonių glaudesnės sąsajos (kurįmanoma) su tarptautinėmis programomis.“ Ta pati priežastis pakartota ir prie 6-tos problemos dėl neišnaudojamo mokslo potencialo sprendžiant valstybei bei visuomenei kylančius iššūkius ir didinant studijų kokybę. Tai rodo, kad lituanistikos plėtrą ir toliau numatoma plėtoti daugiausia siejant su tarptautiškumu ir neieškant efektyvių vidinių priemonių (dėl lituanistikos tyrimams nepalankių tarptautiškumo reikalavimų vertinant mokslo darbus ir mokslo institucijų rezultatus žr. III.4 sk. „Lietuvių kaip mokslo kalbos problemos“). 2021–2030 metų Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos kultūros ir kūrybingumo plėtros programoje, patvirtintoje Vyriausybės 2021 m. rugsėjo 29 d., numatytas 4.7 uždavinys „Didinti lietuvių kalbos aktualumą globalizacijos ir technologinių pokyčių kontekste“ ir lėšos jam įgyvendinti⁹⁴.

II problema: Mokslo ir studijų įstatymo nuostatų neatitinka planai aukštosiose mokyklose didinti studijų programų užsienio kalbomis skaičių. Į Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programą įtrauktas prioritetinis projektas „Aukščiausios kokybės, tarptautiškos ir prieinamos studijos“, kuriuo siekiama studijų kokybės ir numatoma tokia iniciatyva: „stiprinsime studijų tarptautiškumą, motyvuosime aukštąsias mokyklas didinti studijų programų užsienio kalbomis skaičių (ypač magistrantūros)“⁹⁵. Vykdam šią iniciatyvą, atkreiptinas dėmesys į tai, kad Mokslo ir studijų įstatyme numatyta, jog valstybinėse aukštosiose mokyklose dėstomoji kalba yra lietuvių, o studijos užsienio kalbomis – tik išimtys (58 str. 1–4): kitomis kalbomis dėstyti galima, jei: 1) studijų rezultatai siejami su užsienio kalbos mokėjimu, 2) paskaitas skaito užsienio dėstytojai; 3) pagal tam tikrą studijų programą studijuoja užsienio studentai; 4) studijos vyksta pagal jungtines studijų programas, sudarytas su užsienio valstybių aukštosiomis mokyklomis.

I.3.9. Terminų banko įstatymas

Terminų banko įstatymas priimtas Seimo 2003 m. gruodžio 23 d. Nr. IX-1950, dabar galioja suvestinė 2018 m. sausio 1 d. redakcija⁹⁶. Įstatymas nustato: 1) terminų banko kūrimą, tvarkymą, naudojimą ir finansavimą; 2) terminų banką tvarkančių, jam

⁹⁴ 2021–2030 metų Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos kultūros ir kūrybingumo plėtros programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. rugsėjo 29 d. nutarimu Nr. 781. Paskelbta: TAR, 2021-09-30, Nr. 20500, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/a4bc48c021db11eca51399bc661f78e7>

⁹⁵ Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa, priimta Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. Nr. XIV-72. Paskelbta: TAR, 2020-12-11, Nr. 27121, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/973c87403bc311eb8c97e01ffe050e1c>

⁹⁶ Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 23 d. Nr. IX-1950, galiojanti suvestinė 2018 m. sausio 1 d. redakcija. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 2004-01-13, Nr. 7-129, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.224652/HQpbOHxGXU>

duomenis teikiančių ir juos naudojančių juridinių bei fizinių asmenų pareigas, teisės bei atsakomybę (1 str.).

Įstatymas numato, kad terminų banką kuria, jo veikimą, nuolatinę priežiūrą ir duomenų atnaujinimą užtikrina VLKK kartu su Seimo kanceliarija (4 str. 1–2). Terminų banko metodika paremta VLKK patvirtintomis kūrimo, tvarkymo ir naudojimo taisyklėmis (2 str. 5).

Įstatymas detalai apibrėžia terminų teikimo, jų tvirtinimo ir skelbimo tvarką (8, 9 str.). Lietuvos teisės aktuose vartojamų arba siūlomų vartoti terminų straipsnių rinkiniai VLKK Terminologijos pakomisės teikimu aprobuojami VLKK (11 str. 1–2). Ne teisės aktuose vartojamų terminų straipsnių rinkinius, remdamasis Terminologijos pakomisės sprendimu, aprobuoja VLKK pirmininkas. Tokie terminai laikomi teiktinais (11 str. 3).

Įstatymu reglamentuota aiški terminų teikimo, jų tvirtinimo ir skelbimo tvarka. Jis laisvai prieinamas internete: <http://terminai.vlkk.lt/>. Terminų bankas finansuojamas iš valstybės biudžeto (5 str.). Nuolatinis finansavimas garantuoja nuoseklų terminų banko pildymą ir tvarkymą, o tai užtikrina galimybę vartoti sunormintus lietuviškus terminus. Šis įstatymas lemia, kad terminų bankas yra gerai veikianti valstybės informacinė sistema ir gali būti pavyzdžiu, kaip kurti kitus kalbos politiką įgyvendinančius įstatymus.

I.3.10. Asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymas

2022 m. sausio 18 d. Seimas priėmė naują Asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymą⁹⁷, bet jis dar neįsigaliojęs. Įstatymas turėtų įsigalioti 2022 m. gegužės 1 d., Vyriausybei priėmus įgyvendinamuosius teisės aktus. Sausio 25 d. Prezidentas įstatymą pasirašė, tačiau 37 Seimo nariai kreipėsi į Konstitucinį Teismą prašydami įvertinti, ar įstatymas neprieštarauja Konstitucijai, todėl jo įsigaliojimo terminas ir įgyvendinimo būdai dar nėra aiškūs. Įsigaliojus įstatymui, 1991 m. sausio 31 d. nutarimas Nr. I-1031 Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taps negaliojančiu⁹⁸. Asmenvardžių rašymo klausimas tebėra aktualus, jis priešina visuomenei ir kelia problemų tiek politikams, tiek kalbininkams.

⁹⁷ Lietuvos Respublikos asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2022 m. sausio 18 d. Nr. XIV-903. Paskelbta: TAR, 2022-01-26, Nr. 1142, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/32ec5f92790211ecb2fe9975f8a9e52e?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=f95fd288-3491-4957-ad9c-02f6f92784fe>

⁹⁸ Ten pat.

Pasas ir tapatybės kortelė yra oficialūs dokumentai, liudijantys asmens ir valstybės nuolatinį teisinį ryšį. Šie dokumentai rodo asmens priklausymą valstybei, t. y. pilietybę, o ne tautybę, todėl vardas ir pavardė Lietuvos piliečių asmens dokumentuose iki šiol buvo rašomi valstybine, o ne asmens tautine kalba. Vardo ir pavardės įrašas oficialiame dokumente laikomas asmens tapatybės patvirtinimu.

Pilietybė, kaip asmens ir valstybės nuolatinis teisinis ryšys, yra viešojo gyvenimo sritis. Asmenvardžiai funkcionuoja bendrame žodžių sraute tiek sakytinėje, tiek rašytinėje kalboje, todėl vardo ir pavardės rašymas turi būti pritaikytas daugumos piliečių patogumui. Reglamentuojant jų vartojimą valstybine kalba, siekiama užtikrinti darnų valstybės valdymo organų, įvairių institucijų, įmonių, įstaigų, organizacijų funkcionavimą ir lygias galimybes piliečiams dalyvauti politiniame, ekonominiame, socialiniame ir kultūriniame valstybės gyvenime.

Seimo priimtame Asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatyme, nustatančiame pagrindinius reikalavimus, kaip rašyti asmens vardus ir pavardes Lietuvos piliečio asmens tapatybę patvirtinančiuose dokumentuose, civilinės būklės aktų įrašuose ir kituose Lietuvoje išduodamuose oficialiuose dokumentuose, numatyta vardą ir pavardę rašyti lietuviškais rašmenimis, bet padaryta ir išimčių:

3 straipsnis. Vardų ir pavardžių rašymas

1. Lietuvos Respublikos piliečio vardas ir pavardė Lietuvos Respublikos piliečio asmens tapatybę patvirtinančiuose dokumentuose ir civilinės būklės aktų įrašuose rašomi **lietuviškais rašmenimis, išskyrus** šio straipsnio 3 dalyje ir šio įstatymo 4 straipsnio 2 dalyje **nustatytus atvejus**⁹⁹.

3 straipsnio 3 dalyje ir 4 straipsnio 2 dalyje nurodomos tokios išimtys:

3 straipsnis. Vardų ir pavardžių rašymas

3. **Ne lietuvių tautybės** Lietuvos Respublikos piliečio prašymu jo ir jo vaikų vardai ir pavardės Lietuvos Respublikos piliečio asmens tapatybę patvirtinančiuose dokumentuose ir civilinės būklės aktų įrašuose **rašomi lotyniškos abėcėlės rašmenimis** (be diakritinių ženklų)¹⁰⁰.

4 straipsnis. Vardų ir pavardžių nurašymas ir perrašymas

2. Lietuvos Respublikos piliečio vardas ir pavardė Lietuvos Respublikos piliečio asmens tapatybę patvirtinančiuose dokumentuose ir civilinės būklės aktų įrašuose gali būti

⁹⁹ Lietuvos Respublikos asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2022 m. sausio 18 d. Nr. XIV-903. Paskelbta: TAR, 2022-01-26, Nr. 1142, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/32ec5f92790211ecb2fe9975f8a9e52e?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=f95fd288-3491-4957-ad9c-02f6f92784fe>.

¹⁰⁰ Ten pat.

nurašomi arba perrašomi **lotyniškos abėcėlės rašmenimis** (be diakritinių ženklų), jeigu:

- 1) jis arba jo vienas iš tėvų, senelių, prosenelių ar kitų pagal tiesiąją giminystės liniją protėvių turėjo ar turi kitos valstybės pilietybę ir vardas ir (ar) pavardė šiais rašmenimis įrašyti dokumento šaltinyje;
 - 2) jis vardą ir (ar) pavardę įgijo užsienio valstybėje, kurioje gyvena ar gyveno, ir vardas ir (ar) pavardė šiais rašmenimis įrašyti dokumento šaltinyje;
 - 3) jis pasirenka sutuoktinio, kurio pavardė dokumento šaltinyje įrašyta ne lietuviškais rašmenimis, pavardę;
 - 4) jo tėvų ar vieno iš tėvų pavardė dokumento šaltinyje įrašyti ne lietuviškais rašmenimis¹⁰¹.
-

Įstatymas suteiks teisę išimties tvarka rašyti asmenvardžius ne lietuvių kalbos, o lotyniškos abėcėlės rašmenimis jau esamiems Lietuvos piliečiams, laikantiems save ne lietuvių tautybės asmenimis, ir pilietybę priimantiems užsieniečiams bei santuoką su jais sudarantiems asmenims ir jų vaikams.

I problema: įstatymas priimtas nesilaikant Konstitucinio Teismo nutarimų: neatsižvelgta į VLKK ir kitų kalbos specialistų išvadas. Asmenvardžiai yra kalbotyros ir teisės objektas, todėl jų rašymo asmens dokumentuose problemų negali spręsti vienos srities specialistai. Kaip rodo mokslo darbai, pasaulyje šiuos klausimus aprėpia kalbos politika, kurią vykdo valstybės valdomosios ir vykdomosios įstaigos. Siekiant kalbos politiką optimizuoti, visuomet pasitelkiami mokslininkai (ši sritis vadinama kalbų planavimu), tačiau lemiamus sprendimus priima politikai¹⁰².

Konstitucinis Teismas 2014 m. vasario 27 d. byloje Nr. 14/98 priėmė sprendimą Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo, kuriame konstatavo, kad vardo ir pavardės rašymo Lietuvos piliečių asmens dokumentuose taisyklės turi būti nustatomos įstatymu, bet galutinį sprendimą politikai turi priimti tik išklaušę kalbos specialistų nuomones ir argumentus, gavę ir įvertinę oficialias išvadas:

„Įstatymu nustatant, kaip Lietuvos Respublikos piliečio pase turi būti rašomi asmens vardas ir pavardė, turėtų būti remiamasi specialiomis žiniomis ar specialia (profesine) kompetencija; todėl Seimas, vadovaudamasis konstituciniu atsakingo

¹⁰¹ Ten pat.

¹⁰² Teorinę apžvalgą žr. Spolsky, Bernard (ed.). *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge University Press, 2012. Kvebeko Lavalio universiteto internetiniame puslapyje pateikiami 2007 m. parengti 194 šalyse vykdomos kalbos politikos dokumentai ir sisteminis jų vertinimas, žr. Leclerc, Jacques. *Page d'accueil. L'aménagement linguistique dans le monde*. Québec, TLFQ, Université Laval, <http://www.axl.cefanelaval.ca/index.html>.

valdymo principu, **turi gautas oficialias išvadas, *inter alia* VLKK oficialią išvadą, išdėstyta poziciją (siūlymus), tinkamai įvertinti.**"¹⁰³

VLKK išvadas dėl Lietuvos piliečių vardų ir pavardžių rašymo asmens dokumentuose Seimui yra keletą kartų pateikusi raštu:

- 1) 2014 m. rugsėjo 5 d. išvadą dėl Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymų projektų Nr. XIIP-1653 ir Nr. XIIP-1675;
- 2) 2015 m. birželio 18 d. išvadą dėl Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymų projekto Nr. XIIP-1653(2);
- 3) 2017 m. gegužės 23 d. išvadą dėl Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių įstatymų projektų Nr. XIIIIP-535 ir Nr. XIIIIP-471;
- 4) 2021 m. lapkričio 5 d. išvadą dėl 2021 m. birželio 2 d. Vyriausybės teiktų siūlymų nutarime Nr. 392 Dėl Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių rašymo asmens dokumentuose įstatymo projekto Nr. XIIIIP-471, Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projekto Nr. XIIIIP-535 ir Lietuvos Respublikos Seimo nario Mindaugo Puidoko 2017 m. birželio 19 d. pasiūlymo dėl Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių rašymo dokumentuose įstatymo projekto Nr. XIIIIP-535¹⁰⁴.

Nuomonę asmenvardžių rašymo klausimu yra pareiškusios ir kitos lituanistinės įstaigos. Lietuvių kalbos instituto Mokslo tarybos nariai raštu pateikė išvadas:

- 1) 2016 m. vasario 29 d. Seimui išvadą dėl asmens tapatybės kortelės ir paso įstatymo Nr. XII-1519 5 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-3796¹⁰⁵;
- 2) 2021 m. gegužės 3 d. atsakymą Seimo nariui akad. Eugenijui Jovaišai į paklausimą dėl valstybinės lietuvių kalbos erdvės susiaurinimo, greta kitų klausimų išdėstydami nuomonę dėl piliečių asmenvardžių rašymo asmens dokumentuose¹⁰⁶.

Atsakydami į klausimus dėl asmenvardžių rašymo oficialiuosiuose Lietuvos piliečių asmens dokumentuose, VLKK ir kiti kalbos specialistai rėmėsi kalbos tyrimais ir Konstitucinio Teismo nutarimais.

¹⁰³ Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo, sprendimas priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d. byloje Nr. 14/98, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta37/content>

¹⁰⁴ Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Dėl išvados pateikimo, 2021-11-05, Nr. S1-416 (1.7).

¹⁰⁵ Lietuvių kalbos instituto Mokslo taryba. Lietuvių kalbos instituto išvada dėl asmens tapatybės kortelės ir paso įstatymo Nr. XII-1519 5 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-3796, 2016-02-29.

¹⁰⁶ Lietuvių kalbos instituto Mokslo taryba. Atsakymas į Seimo nario akad. Eugenijaus Jovaišos 2021 m. gegužės 3 d. paklausimą Nr. SN(J4)-S-05 dėl planuojamo valstybinės lietuvių kalbos erdvės susiaurinimo, 2021-05-03.

Konstitucinis Teismas 1999 m. spalio 21 d. byloje Nr. 14/98 priėmė nutarimą, kad 1991 m. sausio 31 d. nutarimo Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase 2 punktas neprieštaruja Konstitucijai¹⁰⁷. Nutarimo normos, kad vardas ir pavardė piliečio pase rašomi lietuviškais rašmenimis ir pagal tarimą, turi būti taikomos visiems be išimties piliečiams nepriklausomai nuo tautybės¹⁰⁸.

2014 m. Konstitucinio Teismo sprendime pabrėžtas pagrindinis principas – asmenvardžiai Lietuvos piliečių asmens dokumentuose turi būti rašomi valstybine kalba. Taip rašyti įpareigoja konstitucinis valstybinės kalbos statusas:

„Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos piliečio pasas yra oficialus dokumentas, patvirtinantis asmens ir valstybės nuolatinį teisinį ryšį, t. y. asmens pilietybę, kad pilietybės santykiai yra viešojo valstybės gyvenimo sritis, **asmens vardas ir pavardė piliečio pase turi būti rašomi valstybine kalba**. Kitaip būtų paneigtas konstitucinis valstybinės kalbos statusas.“¹⁰⁹

VLKK savo išvadose dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos piliečių asmens dokumentuose (2014 m. rugsėjo 5 d., 2015 m. birželio 18 d., 2017 m. gegužės 23 d., 2021 m. lapkričio 5 d.) laikėsi vienodos pozicijos: piliečių vardai ir pavardės asmens dokumentuose turi būti rašomi lietuviškais rašmenimis, tačiau, atsižvelgiant į dabartinius poreikius, gali būti daroma išimčių. Seimui 2021 m. lapkričio 5 d. VLKK dar kartą pateikė išvadą laikydamasi tos pačios nuostatos ir nurodė tik dvi išimtis:

„Lietuvos Respublikos piliečių vardai ir pavardės asmens tapatybę patvirtinančiuose dokumentuose rašytini **lietuviškais rašmenimis, išskyrus dvi galimas išimtis**:

a) **užsieniečių**, įgijusių Lietuvos Respublikos pilietybę, vardai ir pavardės Lietuvos Respublikos išduodamuose asmens dokumentuose jų pageidavimu įrašomi lotyniško raidyno rašmenimis pagal dokumento šaltinį – kitos valstybės išduotą asmens dokumentą;

b) **su užsieniečiu santuoką sudariusio** ir jo pavardę paėmusio Lietuvos Respublikos piliečio, taip pat **tokių sutuoktinių vaikų** pavardės gali būti rašomos lotyniško raidyno rašmenimis, dokumento šaltiniu laikant užsieniečio asmens dokumentą.“¹¹⁰

¹⁰⁷ Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 1999-10-27, Nr. 90-2662, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.88906?jfwid=bnp209lv4>.

¹⁰⁸ Ten pat.

¹⁰⁹ Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo, sprendimas priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d. byloje Nr. 14/98, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta37/content>

¹¹⁰ Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Dėl išvados pateikimo, 2021-11-05, Nr. S1-416 (1.7).

Lietuvių kalbos instituto Mokslo tarybos nariai, 2021 m. gegužės 3 d. atsakydami į Seimo nario akad. Eugenijaus Jovaišos paklausimą, pateikė savo nuomonę dėl tolesnio Lietuvos piliečių asmenvardžių rašymo asmens dokumentuose valstybine kalba ir numatė taip pat tik šias dvi išimtis¹¹¹.

Abi savo nuomonę pareiškusios institucijos nesiūlė išimčių jau esamiems Lietuvos piliečiams, laikantiems save ne lietuvių tautybės asmenims. Seimo kanceliarijos Teisės departamentas 2022 m. sausio 12 d. išvadose atkreipė Seimo narių dėmesį į 2014 m. vasario 27 d. Konstitucinio Teismo sprendimą ir jame nurodytą doktriną dėl konstitucinio valstybinės kalbos statuso bei jos apsaugos principų. Departamentas pabrėžė, kad įstatymas nedera su Konstitucinio Teismo formuojama konstitucine jurisprudencija – Seimas negali neatsižvelgti į oficialias VLKK išvadas. Tačiau Seimas neatsižvelgė ne tik į VLKK, bet ir į Teisės departamento išvadas.

II problema: įstatymas neatitinka Konstitucinio Teismo nutarimų: neįvertintas poveikis lietuvių kalbos sistemai, vartojimo tradicijai ir savitumui. 2014 m. Konstitucinis Teismas nurodė, kad priimant sprendimą dėl piliečių asmenvardžių rašymo asmens dokumentuose turi būti paisoma konstitucinio imperatyvo saugoti valstybinę lietuvių kalbą, įvertinti galimą pavojų bendrinei kalbai ir jos savitumui, tarp jų ir asmenvardžių rašymo savitumui:

„Taigi pagal Konstituciją įstatymų leidėjas ar jo įgaliota institucija, apibrėždama esminius valstybinės kalbos vartojimo klausimus, *inter alia* nustatydama Lietuvos Respublikos piliečių vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase taisyklės, **turi paisyti konstitucinio imperatyvo saugoti valstybinę lietuvių kalbą ir įvertinti galimą pavojų bendrinei lietuvių kalbai, lietuvių kalbos savitumui.** Pagal Konstituciją **netoleruotina, kad šios taisyklės, *inter alia* įtvirtinančios nelietuviškų asmenvardžių (vardo ir pavardės) rašymą Lietuvos Respublikos piliečio pase, būtų nustatytos neįvertinus jų poveikio bendrinei lietuvių kalbai, lietuvių kalbos savitumui, *inter alia* lietuviškų asmenvardžių rašymui.**“¹¹²

Konstitucinis Teismas 2014 m. įpareigojo VLKK pateikti oficialią išvadą, ar gali būti nustatytos kitokios asmenvardžių rašymo taisyklės, kurios būtų taikomos nepažeidžiant lietuvių kalbos sistemos ir savitumo, išsaugant vartojimo tradiciją. Tačiau Seime priimant įstatymą, nebuvo keliamas klausimas dėl poveikio lietuvių kalbos sistemai ir vartojimo tradicijai, jokie tyrimai nebuvo atlikti. Iki šiol nėra

¹¹¹ Lietuvių kalbos instituto Mokslo taryba. Atsakymas į Seimo nario akad. Eugenijaus Jovaišos 2021 m. gegužės 3 d. paklausimą Nr. SN(J4)-S-05 dėl planuojamo valstybinės lietuvių kalbos erdvės susiaurinimo, 2021-05-03.

¹¹² Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo, sprendimas priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d. byloje Nr. 14/98, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta37/content>.

įvertinta, kaip vartosenoje funkcionuotų Lietuvos piliečių asmenvardžiai, parašyti nelietuviškais rašmenimis ir remiantis kitų kalbų rašybos principais.

Atsižvelgiant į VLKK ir LKI Mokslo tarybos narių siūlymus, asmenų vardas ir pavardė oficialiuose dokumentuose turėtų būti rašomi valstybine lietuvių kalba: 1) lietuvių abėcėle, kurią sudaro 32 raidės, 2) remiantis lietuvių kalbos rašybos principais. Nelietuviškų raidžių vartojimas rašant vardus ir pavardes asmens dokumentuose būtų abėcėlės pakeitimas. Sąrašuose pavardės rašomos pagal abėcėlę, todėl raidėms *q, x, w* abėcėlėje taip pat turės būti numatyta vieta, apibrėžtos jų vartojimo taisyklės ir išimtys.

Dar prieš priimant įstatymą, 2022 m. sausio 13 d. Lietuvos lenkų rinkimų akcijos-Krikščioniškų šeimų sąjunga įregistravo pataisą, kad asmens dokumentuose rašant asmenvardžius lotyniškais rašmenimis būtų naudojami ir diakritiniai ženklai¹¹³. Pataisės įsigaliojimas buvo numatytas 2023 m. rugsėjo 1 d., nes atsižvelgta į būtinybę pertvarkyti registrus bei informacines sistemas ir užtikrinti asmens tapatybės nustatymą. 2022 m. sausio 18 d. Seimo teisės ir teisėtvarkos komitetas šiam pasiūlymui kol kas dar nepritarė. Priimtame įstatyme pritaikyta pasaulinė praktika „nepaisyti ženklų virš liniuotės“, t. y. diakritikų virš raidžių ir po jomis¹¹⁴, kurią numato Tarptautinės civilinės aviacijos organizacijos (TCAO, angl. *International Civil Aviation Organization*, ICAO) Mašininio skaitymo kelionės dokumentų taisyklės (angl. *Machine Readable Travel Documents*)¹¹⁵.

Svetimi diakritiniai ženklai dokumentuose ir viešojoje rašomojoje kalboje neišlaikomi daugelyje valstybių, be to, į bendrinės kalbos abėcėlę neįsileidžiamos ir kai kurios raidės, ypač *q, w, x, y, z*, žr. Europos kalbų žemėlapi. Jei būtų priimta minėta Lietuvos lenkų rinkimų akcijos-Krikščioniškų šeimų sąjungos įregistruota pataisa, leidžianti rašyti asmenvardžius dokumentuose su diakritiniais ženklais, tokie rašmenys ateitų į rašomąją lietuvių kalbą kartu su asmenvardžiais iš įvairių pasaulio šalių, plg. Europos žemėlapi.

¹¹³ Apie diakritinių raidžių rašymo problemas žr. Aleknavičienė, Ona. Rašyti pavardes valstybine kalba nėra nusižengimas, 2015-11-18, <https://alkas.lt/2015/11/18/o-aleknaviciene-rasyti-pavardes-valstybine-kalba-nera-nusizengimas/>.

¹¹⁴ Atkreiptinas dėmesys dar į Civilinės metrikacijos taisyklėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R-160, daromą išlygą: „Vardas ir pavardė paraidžiui gali būti perrašyti be šalutinių (diakritinių) ženklų, jei techniškai negalima jų įrašyti.“

¹¹⁵ Doc 9303 Machine Readable Travel Documents. Eighth Edition, 2021. International Civil Aviation Organization, https://www.icao.int/publications/Documents/9303_p3_cons_en.pdf

III problema: įstatymas neatitinka Konstitucijos (29 str.) ir Konstitucinio Teismo nutarimų: pažeidžia piliečių lygiateisiškumą dėl tautybės ir kalbos. Iki šiol galiojęs 1991 m. sausio 31 d. nutarimas Nr. I-1031 Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase, kurio 1 ir 2 punkte nustatyta piliečių vardus ir pavardes asmens dokumentuose rašyti lietuviškais rašmenimis, suteikė vienodas sąlygas visiems piliečiams ir nesudarė prielaidų diskriminacijai dėl tautybės ir kalbos.

1999 m. spalio 21 d. Konstitucinio Teismo nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai pabrėžė:

„Asmens tautybė taip pat negali būti pagrindas asmeniui reikalauti, kad jam nebūtų taikomos taisyklės, kylančios iš valstybinės kalbos statuso. Kitaip būtų pažeistas konstitucinis visų asmenų lygybės įstatymui principas“¹¹⁷.

Lietuvoje iki šiol jokios piliečių grupės, susidariusios tautiniu pagrindu, neturėjo privilegijų dėl asmenvardžių rašymo asmens dokumentuose, buvo laikomasi Konstitucijos 29 straipsnio, kad negalima teikti privilegijų dėl lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties ir kt. Priėmus įstatymą, juos rašyti originalo kalba turės teisę ne visi piliečiai, o tik lotyniško pagrindo rašmenis vartojančių kalbų atstovai. Iš tautinių bendrijų rašyti galės lenkai, vokiečiai, anglai, turkai, bet negalės rusai, baltarusiai, ukrainiečiai, žydai, armėnai, gruzinai, totoriai ir daugybė kitų.

Europos Žmogaus Teisių Teismas 2004 m. gruodžio 7 d. Mentzen (Mencena) byloje prieš Latviją nagrinėjo pareiškėjos skundą dėl pavardės transkripcijos latviškais rašmenimis: Latvijos pilietė, ištekėjusi už Vokietijos piliečio Mentzen, reikalavo latviškame pase jos pavardę rašyti vokiškai *Mentzen*, tačiau Latvijos valdžios įstaiga išdavė pasą pagal latvių kalbos reikalavimus įrašyta sugramatinta pavardės forma *Mencena* (peticijos Nr. 71074/01). Šioje byloje Europos Žmogaus Teisių Teismas pabrėžė, kad valstybinė kalba yra viena pagrindinių konstitucinių vertybių, tokių kaip šalies teritorija, santvarka, vėliava, ir skundą atmetė.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas Malgožatos Runevič-Vardyn 2011 m. gegužės 12 d. byloje Nr. C-391/09 patvirtino, kad šiuo metu Lietuvoje galiojanti asmenvardžių rašymo civilinės būklės dokumentuose teisinė tvarka ES teisės nepažeidžia.

Visose šalyse valstybinė kalba yra piliečius vienijanti bendra kalba. Ji yra svarbi ir kaip piliečių lygiateisiškumo sąlyga, leidžianti visų tautybių piliečiams vienodomis

¹¹⁷ Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo, sprendimas priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d. byloje Nr. 14/98, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta37/content>

sąlygomis bendrauti su valstybės ir savivaldybių įstaigomis, įgyvendinti savo teisėtus interesus, dirbti viešąsias paslaugas teikiančiose institucijose, dalyvauti valstybės kuriamajame darbe. Valstybė turi būti suinteresuota pilietine visuomenės integracija, todėl neturėtų rūšiuoti piliečių pagal tautybę ir taikyti skirtingas asmenvardžių rašymo taisykles.

IV problema: neaiški dokumento šaltinio samprata. Nepalaikytinas siūlymas keisti asmenvardžių rašymą remiantis kitais, negu dabar galioja, asmens dokumentais: pvz., giminaičių dokumentais, išduotais ne Lietuvos valstybės. Vilniaus krašto atveju tai būtų okupacinės Lenkijos valdžios, Klaipėdos ir Mažosios Lietuvos – okupacinės Vokietijos valdžios, taip pat okupacinės carinės Rusijos ir kt. Aneksija laikoma neteisėta, todėl praktika remtis istorinių okupacinių valdžių, neturinčių tęstinumo, išduotais dokumentais negalima. Tokios praktikos nėra jokiaje pasaulio šalyje. Kaip rodo Italijos patirtis, okupacijų palikti pėdsakai naikinami, o ne įteisinami¹¹⁸. Nepagrįstas ir siūlymas remtis ne tik istorinio laikotarpio asmens dokumentais, bet ir asmenvardžių įrašais bažnytinėse knygose, žemės, nekilnojamojo turto ar kituose nuosavybės liudijimuose, civilinės būklės dokumentuose ir kt.

Europoje iki šiol vyksta atvirkščias procesas, pavyzdžiui, Austrijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje ir kitur valstybė tarpininkauja grąžinant pakeistas pavardžių lytis. Ir Lietuvoje tai nebūtų sunku padaryti, nes Antanas Salys 1939 m. buvo parengęs pavardžių atlietuvinimo programą, o 2016 m. patikslintos Asmens vardo ir pavardės keitimo taisyklės¹¹⁹, palengvinančios šią procedūrą.

Jei įsigalios Asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymas, valstybinė lietuvių kalba taps viena iš daugelio Lietuvoje oficialiai vartojamų kalbų, bet ne vienintele visiems privaloma kalba. Jos viešasis vartojimas bus susiaurintas kitų kalbų naudai, įstatymas pažeis konstitucinį jos statusą, todėl yra taisytinas (pasiūlymus žr. I.3.11 sk.).

I.3.11. Išvados ir rekomendacijos

I. Teisiniai valstybinės kalbos politikos pagrindai, įgalinę valstybinės lietuvių kalbos funkcionavimą viešajame gyvenime ir užtikrinę darnų valstybės valdymo organų, įvairių institucijų, įstaigų, organizacijų ir įmonių veikimą, taip pat piliečių teisių ir laisvių apsaugą, buvo suformuoti po 1992 m., priėmus Lietuvos Konstituciją. Lietuvių kalbos, kaip valstybinės kalbos, statuso esmė atskleista

¹¹⁸ Kalėdienė, Laima. Nuomonė ir argumentai dėl asmenvardžių rašymo reglamentavimo, 2021-10-27, <https://alkas.lt/2021/10/27/l-kalediene-nuomone-ir-argumentai-del-asmenvardziu-rasymo-reglamentavimo/>

¹¹⁹ Asmens vardo ir pavardės keitimo taisyklės, patvirtinta Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2016 m. gruodžio 28 d. įsakymu Nr. 1R-333. Paskelbta: TAR, 2016-12-28, Nr. 29704, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/60ffbd44cd4111e69185e773229ab2b2/asr>

Konstitucinio Teismo nutarimuose ir sprendimuose. Priimtas valstybinės kalbos vartojimą reglamentuojantis Valstybinės kalbos įstatymas (1995), kalbos priežiūrą ir įstatymo laikymosi kontrolę vykdančių institucijų įstatymai: Valstybinės lietuvių kalbos komisijos įstatymas (1993), Valstybinės kalbos inspekcijos įstatymas (2001) ir kt.

II. Dauguma įstatymų po keletą kartų taisyti ir atnaujinti, parengtos ir internete paskelbtos suvestinės redakcijos, jie suderinti su kitais įstatymais, nustatančiais valstybinės kalbos vartojimą viešajame gyvenime: Švietimo įstatymu, Mokslo ir studijų įstatymu, Administracinių nusižengimų kodeksu, Vartotojų teisių apsaugos įstatymu ir kt. Globalizacijos iššūkiai, informacinių technologijų pokyčiai ir padidėjęs mobilumas įvairiose visuomenės gyvenimo srityse iškelia būtinybę peržiūrėti dabar galiojančius įstatymus, teikti Seimui svarstyti jų pataisas ar parengti naujus.

III. Pirmiausia atnaujintas arba pakeistas nauju turėtų būti pagrindinis valstybinės kalbos vartojimą reglamentuojantis Valstybinės kalbos įstatymas, bet Seime 2021 m. rugsėjo 27 d. registruotas Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projektas Nr. XIVP-880 dar nepriimtas. Kadangi šis įstatymas priskirtas konstitucinių įstatymų kategorijai, juo turi būti sureguliuojami esminiai valstybinės kalbos vartojimo viešajame gyvenime aspektai ir nustatytos svarbiausios jos apsaugą užtikrinančios taisyklės. Tačiau dar nepriėmus tokio visą valstybinę kalbą reglamentuojančio įstatymo, jį siekiama išskaidyti atskiromis dalimis ir jau priimami ar rengiami priimti išvestiniai įstatymai.

IV. Kaip atskiras įstatymas 2022 m. sausio 18 d. priimtas Asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymas, turintis įsigalioti nuo 2022 m. gegužės 1 d., kai Vyriausybė priims įgyvendinamuosius teisės aktus. Kadangi Seimo nariai kreipėsi į Konstitucinį Teismą prašydami įvertinti, ar įstatymas neprieštarauja Konstitucijai, tai jo įsigaliojimo terminas ir įgyvendinimo būdai dar nėra aiškūs. Dėl šio įstatymo darytinės tokios išvados ir siūlytinės rekomendacijos:

- 1) jei įsigalios įstatymas, valstybinė lietuvių kalba taps viena iš daugelio Lietuvoje oficialiai vartojamų kalbų, bet ne vienintele visiems piliečiams privaloma oficialiąja kalba. Jos viešasis vartojimas bus susiaurintas kitų valstybių valstybinių kalbų naudai, įstatymas prieštaraus Lietuvos Konstitucijai ir Konstitucinio Teismo doktrinai, bus pažeistas konstitucinis jos statusas.
- 2) dėl gyventojų migracijos gali būti daromos išimtys Lietuvos pilietybę priimančioms kitų valstybių piliečiams ir jų vaikams, su kitų valstybių piliečiais santuoką sudarantiems asmenims ir tokių šeimų vaikams, tačiau jei išimčių skaičius bus didinamas nepagrįstai (ir ne lietuvių tautybės Lietuvos piliečiams), tai bus ženkliai susiaurinamos valstybinės kalbos vartojimo ribos, kenkiama jos statusui ir socialiniam prestižui.

- 3) įstatymas įteisins tautinių mažumų diskriminaciją dėl nevienodų galimybių rašyti asmenvardžius oficialiuose dokumentuose. Dabartiniame geopolitiniame kontekste nepalaikytina praktika suteikti kai kurioms tautinėms mažumos privilegijų dėl asmenvardžių rašymo nevalstybine kalba, nes tai didina atskirtį ir provokuoja įtampą tarp lietuvių ir ne lietuvių tautybės asmenų. Užuoat rūšiačius žmones pagal kalbą ir tautybę, reikėtų siekti pilietiškai susitelkusios visuomenės, kuri gebėtų vadovautis Lietuvos Konstitucija ir išlaikyti valstybės stabilumą;
- 4) įsigaliojus įstatymui, leidžiančiam esamų Lietuvos piliečių vardą ir pavardę asmens dokumente rašyti kitomis kalbomis, bus destabilizuoja lietuvių kalbos rašybos sistema, pakenkta lietuvių kalbos vartojimo tradicijai ir lietuvių kalbos savitumui.
- 5) prieš priimant galutinį sprendimą dėl įstatymo, ypač rengiant įgyvendinamuosius teisės aktus, rekomenduotina:
 - a) išsamiai įvertinti (atliekant galimybių studiją), kokį poveikį viešajam gyvenimui ir valstybinei kalbai turėtų tokia Lietuvos piliečių asmenvardžių rašymo asmens dokumentuose reforma;
 - b) aiškiai apibrėžti dokumentus, kuriuos civilinės metrikacijos įstaigai turės pateikti esami ne lietuvių tautybės Lietuvos piliečiai, norėdami pasikeisti savo vardą ir pavardę;
 - c) apibrėžti, kaip bus nustatoma asmens tautybė;
 - d) numatyti mechanizmą, kaip viešąsias pareigas einantys asmenys bus apmokomi svetimų kalbų rašybos ir tarties.

V. Valstybinės kalbos politiką reglamentuojantys įstatymai turi užtikrinti teisinio reguliavimo stabilumą ir tapti tvirtu pagrindu brėžiant tolesnes kalbos politikos kryptis, uždavinius ir priemones valstybiniuose planavimo dokumentuose. Naujai rengiami įstatymai neturi sudaryti prielaidų pažeisti konstitucinį valstybinės kalbos statusą, juos svarstant ir priimant teisinis nihilizmas netoleruotinas. Atnaujinant valstybinės kalbos politikos įstatyminę bazę, svarbu siekti, kad būtų nuosekliai laikomasi tokių esminių principų:

- 1) išsaugoti lietuvių kalbos, kaip lietuvių tautinio tapatumo ir valstybės vertybinio pagrindo, sampratą;
- 2) stiprinti valstybinės kalbos statusą ir užtikrinti privalomą vartojimą viešajame gyvenime;
- 3) palaikyti tautinių mažumų integraciją į valstybės gyvenimą, bet garantuoti teisę vartoti savo kalbą ir išlaikyti kultūrinį savitumą;
- 4) stiprinti socialinį valstybinės kalbos prestižą ir naudingumą;
- 5) skirti pakankamai dėmesio bendrinės kalbos korpuso standartizavimui ir norminimui, nustatytų standartų ir normų sklaidai;
- 6) prieš priimant įstatymus ar pataisas, įvertinti poveikį lietuvių kalbos sistemai, vartojimo tradicijai ir savitumui;

- 7) numatyti sąlygas moderniai lietuvių kalbos raidai naudojantis informacinėmis technologijomis;
- 8) užtikrinti galimybę mokytis lietuvių kalbos ir lietuvių kalba visais švietimo sistemos lygmenimis;
- 9) kuriant įstatymus išlaikyti sistemiškumo principą ir teisės normas suderinti tarpusavyje.

VI. Strateginiuose valstybės dokumentuose per mažai atsižvelgiama į Mokslo ir studijų įstatymo nuostatas dėl lituanistikos prioriteto. Šie dokumentai, skatindami kūrybišką Lietuvos piliečių dalyvavimą ir Lietuvos, ir Europos Sąjungos politiniame, socialiniame bei kultūriniame gyvenime, turi suderinti keletą reikalavimų: palaikyti lietuvių kalbos statusą ir prestižą, saugoti Lietuvos piliečių kalbinę bei kultūrinę tapatybę, užtikrinti visavertį valstybinės kalbos vartojimą viešajame gyvenime. Strateginiuose valstybės dokumentuose, keliančiuose nacionalinės pažangos uždavinius, turėtų būti numatyta efektyvių priemonių visuma, skirta lituanistikos tyrimams ir studijoms suaktyvinti.

I.4. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos, Valstybinės kalbos inspekcijos ir kalbos tvarkytojų veikla

I.4.1. Reglamentavimas, uždaviniai ir perspektyvos

Valstybinė lietuvių kalbos komisija (toliau – Komisija, Kalbos komisija, VLKK) yra Lietuvos Respublikos Seimo įsteigta valstybės įstaiga. Jos veiklos pobūdis, uždaviniai, funkcijos ir sandara pirmą kartą įstatymu nustatyti 1993 m.¹²⁰, paskui keletą kartų tobulinti (1994, 1995, 1998, 2001, 2004, 2008, 2014, 2016 m.). Nuo 1993 m. pasikeitė Kalbos komisijos statusas, bet ji nelaikoma nauja institucija, kadangi tęsia ankstesnių Komisijų veiklą.

1961 m. prie Lietuvos mokslų akademijos prezidiumo buvo įsteigta visuomeninė Lietuvių kalbos komisija, tik ji nedeklaravo savo ryšių su tarpukariu veikusiomis komisijomis. Taip daryta dėl sovietmečio, nors iš tikrųjų darbo tęstinumas buvo suvokiamas. Su pertraukomis ji veikė iki 1970 m. Atnaujinta Lietuvių kalbos komisija prie Lietuvos mokslų akademijos vėl ėmė veikti 1976–1981, 1984–1990 m., kol 1990 m. birželio 20 d. buvo sudaryta Valstybinė lietuvių kalbos komisija prie Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo¹²¹, o nuo 1993 m. – prie Lietuvos Respublikos Seimo. 2001 m. ši komisija buvo reorganizuota – nuo jos atskirta **Valstybinė kalbos inspekcija** (VKI).

Oficialiai įteisinus Valstybinę lietuvių kalbos komisiją 1993 m., ir tada, ir dabar iš esmės keliama du pagrindiniai uždaviniai:

- 1) norminti lietuvių kalbą;
- 2) rūpintis valstybinės kalbos statuso įgyvendinimu:

„1 straipsnis. Valstybinė lietuvių kalbos komisija prie Lietuvos Respublikos Seimo sprendžia lietuvių kalbos kodifikacijos, normų vartojimo ir Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo klausimus.“¹²²

Uždavinys „norminti lietuvių kalbą“ rodo sąsają tiek su prieškariu, tiek ir iki nepriklausomybės atgavimo dirbusiomis kalbos komisijomis, kurios būdavo steigiamos tik šio pobūdžio klausimams spręsti, kartais dar siauresniems, pvz., pavardžių atlietuvinimo. Uždavinys norminti kalbą serginti lietuviškumą visada

¹²⁰ Lietuvos Respublikos valstybinės lietuvių kalbos komisijos statuso įstatymas, Nr. I-108, 1993-03-25, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.33A63C3E9D4C>

¹²¹ Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas *Dėl valstybinės lietuvių kalbos komisijos sudarymo*, Nr. I-294, 1990-06-20, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.4E15BDA2FA64>

¹²² Lietuvos Respublikos valstybinės lietuvių kalbos komisijos statuso įstatymas, Nr. I-108, 1993-03-25, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.33A63C3E9D4C>

buvo ir yra pagrindinis – būtent taip supranta Komisijos veiklą didelė dalis visuomenės ir pačių kalbininkų, nors kartais vertina gana prieštaringai¹²³.

Uždavinys įgyvendinti valstybinės lietuvių kalbos statusą vėl atgavusiai nepriklausomybę šaliai buvo tapęs gyvybiškai svarbus: būtent kalba tapo pretekstu maištauti *jedinstvininkams*¹²⁴, Pietryčių Lietuvos autonomijų kūrėjams¹²⁵. Per pusšimtį metų trukusį sovietmetį lietuvių kalba buvo iš dalies išstumta iš kai kurių viešojo gyvenimo sričių, vešėjo lietuvių–rusų dvikalbystė. Tuo metu lietuvių kalbai, dar palyginti neseniai susigražinusiai valstybinės kalbos statusą (1988 m., pirmąkart jis pripažintas 1922, vėliau 1928 ir 1938), ypač jos vartojimui valstybės reguliuojamose srityse, buvo skiriamas išskirtinis dėmesys ir pripažįstama didžiulė reikšmė stiprinant valstybingumą. Todėl natūralu, kad valstybės institucijos statusą įgijusiai Kalbos komisijai buvo patikėta spręsti šį naujai iškeltą uždavinį dėl valstybinės kalbos vartojimo ir diegimo visose viešosiose visuomenės gyvenimo srityse. Tokiomis aplinkybėmis atsirado nuostata, kad visi Komisijos nutarimai privalomi:

„3 straipsnis. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo nutarimai yra privalomi visoms valstybės institucijoms, politinėms ir visuomeninėms organizacijoms, masinės informacijos priemonėms, o jų nesilaikymas užtraukia įstatymo nustatytą administracinę atsakomybę.“¹²⁶

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimų ir Valstybinės kalbos inspekcijos pareigūnų nurodymų nevykdymas apibrėžiamas kaip administracinis nusižengimas Administracinių nusižengimų kodekso 498 straipsnyje (apie tai žr. I.3.6 sk.).

Toks su lietuvių kalba susijusių sprendimų privalomumas ir jų sureikšminimas visiškai atitiko tiek visą sovietmetį nenuilstamai triūsusių lietuvių kalbos puoselėtojų lūkesčius¹²⁷, tiek ir didelės dalies gyventojų euforines nuotaikas dėl

¹²³ Spauldoje periodiškai užverda diskusijos dėl kalbos politikos ir atspindi itin kontrastingas visuomenės nuomones, plg. Vaicekauskienė, Loreta; Subačius, Giedrius. VLKK „priemonių plano projektas“ – abejotina kalbos politikos paslauga visuomenei. *15 min.*, 2018-08-29, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/komentarai/loreta-vaicekauskiene-giedrius-subacius-vlkk-priemoniu-plano-projektas-abejotina-kalbos-politikos-paslauga-visuomenei-500-1020476>; Karsokaitė, Viktorija. „Servisas-007“: įmonės pavadinimus galės registruoti be Kalbos komisijos leidimo. *15 min.*, 2019-12-30, <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/servisas-007-nuo-kitu-metu-toki-pavadinima-bus-galima-registruoti-be-vlkk-662-1247954?copied> ir kt.

¹²⁴ *Jedinstvo* (liet. *Vienybė*) – Lietuvos prosovietinė organizacija, veikusi 1988–1991 m.

¹²⁵ Garšva, Kazys. Lietuvos lenkų autonomijos kūrimo istorija. In: Garšva, Kazys; Grumadienė, Laima (sud.). *Lietuvos Rytai*. 1993, Vilnius: Valstybinis leidybos centras, p. 399–415.

¹²⁶ Lietuvos Respublikos valstybinės lietuvių kalbos komisijos statuso įstatymas, Nr. I-108, 1993-03-25, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.33A63C3E9D4C>

¹²⁷ Pupkis, Aldonas. *Lietuvių kalbos sąjūdis 1968–1988 m.* Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2016, 494 p.

atkovotos laisvės ir valstybingumo. Po trijų dešimtmečių, kai įstatyminė bazė jau sukurta ir statusas iš esmės įtvirtintas, visuomenė ėmė kvestionuoti reikalavimą visus VLKK nutarimus laikyti privalomais.

Metodologiniai kalbos norminimo principai buvo patvirtinti 1997 m.¹²⁸, pirmasis iš jų bendrinę lietuvių kalbą apibrėžė kaip priešpriešą tarmėms ir socialiniams dialektams:

„Bendrinė kalba, kaip sąmoningai tvarkomas ir įvairius visuomenės bendravimo bei kultūros poreikius tenkinantis reiškinys, yra priešybė tarmėms ir socialiniams dialektams, kurie rutuliojasi stichiškai ir tarnauja tik tam tikriems visuomenės sluoksniams.“

Nieko stebėtina, kad tuomet buvo įtvirtinta Europoje, ypač Didžiojoje Britanijoje, galiojusi bendrinės kalbos samprata. Be to, ji savo ruožtu buvo perimta dar iš Jono Jablonskio (1860–1930) laikų. Tokia pačia metodologija buvo vadovaujamasi ir visoje Sovietų Sąjungoje – tarmės buvo gujamos iš viešumos, tarminis bendravimas mokyklose tiesiog netoleruojamas¹²⁹. Nepalaikytos ir kitos nenorminės kalbos atmainos¹³⁰, net teatre ir kine (kur dėl savo taisyklingumo ji tapo tarsi negyva¹³¹). Buvo nuspręsta normas įteisinti juridiskai:

„Kad bendrinės kalbos kodifikacijos kriterijų būtų laikomasi ne tik teoriškai, bet ir praktiškai, ir kad būtų laiduojamas normų pastovumas, normos turi būti juridiskai įteisintos.“¹³²

¹²⁸ Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo 1997-01-30 posėdžio protokolinis nutarimas *Lietuvių bendrinės kalbos tvarkybos principai, kodifikacijos kriterijai ir jų taikymas*, <http://www.vlkk.lt/aktualiausios-temos/kalbos-tvarkybos-principai-kodifikacijos-kriterijai>

¹²⁹ Kliukienė, Regina, Kalbėjimas su tėvais tarmiškai ir gyventojų požiūris į tarmes Žemaitijos miestuose (kiekybinė analizė). *Taikomoji kalbotyra* 5, 2014, p. 1–15, <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2014~1473237175269/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

¹³⁰ Vaicekauskienė, Loreta. *Oficialioji lietuvių kalba yra negyva kalba*. Žurnalistai apie lietuvių kalbos standartą televizijoje ir radijuje. *Darbai ir dienos* 55, 2011, p. 191–207, <http://www.sociolingvistika.lt/failai/PDF/Vaicekauskiene%202011%20Negyva%20kalba.pdf>

¹³¹ Grumadienė, Laima, Sociolingvistinis požiūris į dabartinės bendrinės lietuvių kalbos tarties normas, *Aktualūs bendrinės tarties klausimai. Seminaro tezės*. Vilnius: Valstybinė lietuvių kalbos komisija prie Lietuvos Respublikos Seimo, p. 6.

¹³² Ten pat.

Taip radosi *Didžiųjų kalbos klaidų sąrašas*, kurį nuolat 1997–2014 m. savo nutarimais plėtė ir tvirtino VLKK¹³³, o 2019 m. sausio 31 d. atsisakė jo privalomumo statuso¹³⁴. Šis žingsnis sukėlė nemenką tiek visuomenės¹³⁵, tiek pačių kalbininkų reakciją¹³⁶, nes tai reiškė ženklų posūkį bendrinės kalbos tvarkybos, ypač jos priežiūros, srityje.

Didžiųjų kalbos klaidų sąrašas nebuvo vienintelis VLKK iniciatyva sunormintos kalbos orientyras. Jais turėjo tapti ir *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* (DLKŽ), ir *Lietuvių kalbos gramatika* (LKG), bet užsitęsė kodifikavimo procesas. DLKŽ ėmė senti morališkai, nes pirmasis Jono Kruopo redaguotas leidimas išėjo dar 1954 m. Vėliau 1993 m., vadovaujant Stasiui Keiniui, jis buvo vis atnaujinamas, dabar išleistas jau aštuntasis leidimas (ir elektroninė bei internetinė jo versija)¹³⁷. Vadovaujant Danutei Liutkevičienei, Lietuvių kalbos institute jau trečias dešimtmetis rengiamas šiuolaikinės kalbos duomenimis grįstas *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*¹³⁸ (apie šiuos žodynus žr. II.1.4 sk.). Tačiau jo finansavimas iš esmės nutrūkęs, nes žodyno rengimas nekvalifikuojamas kaip mokslinis darbas, koks turi būti dirbamas mokslo tyrimo institute. Dėl kitokių priežasčių, bet vis dėlto aklavietėje atsidūręs ir šiuolaikinės lietuvių kalbos gramatikos rengimas (apie žodyną ir gramatikų vertinimo problemas žr. III.4 sk.).

Tiek DLKŽ, tiek LKG remiamasi 70–100 metų senumo kalbos pavyzdžiais, todėl atnaujinti juos būtina, bet tai neįmanoma be nuolatinės ir sistemingos kalbos stebėsenos ir naujų duomenų surinkimo. Šioje galimybių studijoje aprašoma (apie tai žr. II.1 sk.), kokių esama kalbos duomenų bazių ir įrankių, kuriais remiantis būtų galima rengti atitinkamą žodyną ir gramatiką. Šiais laikais, kaip rodo daugelio šalių patirtis, toks darbas turi vykti nenutrūkstamai. Tai, kad kalbos normoms iliustruoti

¹³³ Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. 46 dėl „Neteiktinų svetimybų ir jų darinių“ sąrašo, 1994-05-26, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.D3EF876C8547>; Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. N-3(152) „Didžiosios kalbos klaidos“, 2014-02-02, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D3EF876C8547/asr>

¹³⁴ Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimas Nr. N-1 (171) „Dėl Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo 1997 m. gruodžio 18 d. nutarimo Nr. 68 „Dėl Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo“ pripažinimo netekusiu galios“, 2019-01-31, <http://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/nutarimai/nut>

¹³⁵ Laučius, Vladimiras, Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo panaikinimas – revoliucinis žingsnis ar tik fasado perdažymas? *lrt.lt*, 2019-02-01, <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/243699/didziuju-kalbos-klaidu-saraso-panaikinimas-revoliucinis-zingsnis-ar-tik-fasado-perdazymas>

¹³⁶ Miliūnaitė, Rita, Lūžis valstybinės lietuvių kalbos normų priežiūros sistemoje. *Baltų filologija* XXVIII (1), 2019, p. 123–139,

https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/BF/BF28-1/BF28-01_04-Miliunaite.pdf

¹³⁷ *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, vyr. red. Stasys Keinys, 8-as patais. ir papild. leid., Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021, XXVI, 973 p., <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/>

¹³⁸ *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*, vyr. red. Danutė Liutkevičienė, parengta 15 raidžių, <https://ekalba.lt/bendrines-lietuviu-kalbos-zodynas/>

pateikiami gerokai senstelėję pavyzdžiai, menkina bendrinės lietuvių kalbos prestižą.

VLKK vis dėlto pavyko kodifikuoti¹³⁹ Nijolės Sližienės ir Adelės Valeckienės žinyną *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba*¹⁴⁰. Neseniai atnaujintos ir VLKK kodifikuotos skyrybos¹⁴¹ bei rašybos¹⁴² taisyklės (apie tai žr. II.1.1 sk.), įteisinta *Rekomendacija dėl pagrindinių lietuvių kalbos bendrinės tarties normų patvirtinimo*¹⁴³.

Be įpareigojimo vykdyti jau minėtus du uždavinius – norminti lietuvių kalbą ir rūpintis valstybinės kalbos statuso įgyvendinimu, VLKK 1998 m. dar buvo įpareigota „rengti ir tvirtinti lietuvių, prūsų ir kitų baltų etninių žemių lietuviškų tradicinių vietovardžių sąrašą“. Šio uždavinio vykdymo sėkmę iš esmės lėmė VLKK galimybės skirti lėšų moksliniams tyrimams ir sisteminiui. Didelė dalis tradicinių, t. y. ne Lietuvos teritorijoje esančių, vietovardžių (egzonimų) jau susisteminta, elektroninėje erdvėje prieinami atvirkštiniai jų sąrašai¹⁴⁴, todėl dabar svarbu parengti juos visuomenei patogesne forma ir viešinti toliau.

VLKK kalbos politikos ir kalbos planavimo uždaviniai

Be programų koordinavimo ir administravimo, VLKK, kaip numatyta jos įstatymo, veiklą vykdo pakomisėse. 2021 m. dirbo 10 nuolatinių ar laikinųjų ekspertinių pakomisių, parengdavusių klausimus, kuriuos vėliau svarstydavo ir tvirtindavo VLKK. Pagal problematiką jų darbą galima suskirstyti pagal 11 kalbos politikos uždavinių¹⁴⁵ schemą (uždavinio numeris nurodomas gale skliaustuose).

¹³⁹ Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Nutarimas dėl lietuvių kalbos rašybos ir skyrybos Nr. 60, 1997-06-19, suvestinė redakcija Nr. N-1 (158) 2016-06-26, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/4f6dd40029c611e6a222b0cd86c2adfc?positionInSearchResults=75&searchModelUUID=6085c5ee-c58c-4402-85de-7eb86c48fdb2>

¹⁴⁰ *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba*, parengė Nijolė Sližienė, Adelė Valeckienė, 2-as leid. Vilnius: Mokslas, 262 p. ²1992 (¹1989).

¹⁴¹ Valstybinės lietuvių kalbos komisija. Nutarimas dėl lietuvių kalbos skyrybos taisyklių Nr. N-10 (180), 2019-12-19, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c4aebb41058b11ea89c8a7a5d3a86552/asr>

¹⁴² Valstybinės lietuvių kalbos komisija. Nutarimas dėl lietuvių kalbos rašybos taisyklių Nr. N-1 (190), 2022-01-06, <http://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/nutarimai/del-lietuviu-kalbos-rasybos-taisykliu-patvirtinimo>

¹⁴³ Rekomendacija dėl pagrindinių lietuvių kalbos bendrinės tarties normų patvirtinimo Nr. PN-18 (k-26), 2021-12-16, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fe746fc3630611ecb2fe9975f8a9e52e?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=c4e94624-216d-4524-a7ee-c00fdd954c88>

¹⁴⁴ Tradiciniai lietuviški vietovardžiai. Atvirkštiniai baltų etninių žemių lietuviškų vietovardžių sąrašai, <http://www.vlkk.lt/aktualiausios-temos/soetimvardziai/tradiciniai-lietuviski-vietovardziai>

¹⁴⁵ Plačiau žr. p. 15. Čia pateikiamas tik uždavinių sąrašas.

Kalbos politikos uždaviniai:

I. Kalbos standartizavimas:

1. Kalbos reforma (rašyba, rašmenų lotynizavimas)
2. Kalbos norminimas (žodynas, gramatika, tartis, kirčiavimas, rašyba, skyryba)
3. Leksikos modernizavimas (nauji žodžiai)
4. Stilistinis supaprastinimas (funkcinė stilistika, tartis)
5. Terminų suvienodinimas (terminų kūrimas, terminų bankas)
6. Pagalbinių kodų standartizavimas (Unikodas, elektroninės vertimo, koregavimo ir redagavimo priemonės, aklujų ir kurčiųjų kalbos)

II. Kalbos funkcionavimas:

7. Kalbos gaivinimas (regioninės kalbos ir tarmės)
8. Kalbos rangavimas (kalbos prestižo ugdymas)
9. Kalbos plitimas (kalbos vartotojų kiekio didinimas)
10. Kalbos mokymas(is)
11. Kalbos palaikymas

Pakomisių ir grupių 2021 m. darbai:

- 1) **Kalbos politikos pakomisė** (2 posėdžiai) sprendė pagalbinių kodų standartizavimo problemas: a) nelietuviškų asmenvardžių užrašymo dokumentuose ir b) dėl *Baltarusijos* bei *Gudijos* pavadinimo – abu pagalbinių kodų standartizavimo (6 uždavinys).
- 2) **Gramatikos, rašybos ir skyrybos pakomisė** (2 posėdžiai): a) svarstė atnaujintas *Lietuvių kalbos rašybos taisykles ir komentarus* (2 uždavinys) ir b) priesagos *-ietis* vartoseną – kalbos norminimo (2 uždavinys) ir leksikos modernizavimo (3 uždavinys) klausimai.
- 3) **Tarties ir kirčiavimo pakomisė** (9 posėdžiai): a) rengė kirčiavimo (2 uždavinys) ir b) tarties (2 uždavinys) rekomendacijas.
- 4) **Vardyno pakomisė** (7 posėdžiai): a) normino vietovardžius (6 uždavinys), b) sprendė dėl *Baltarusijos* bei *Gudijos* pavadinimo (6 uždavinys), c) rengė nelietuviškų asmenvardžių užrašymo dokumentuose taisykles (6 uždavinys).
- 5) **Žodyno pakomisė** (7 posėdžiai): a) svarstė *Bendrinės lietuvių kalbos žodyno* ištrauką (2 uždavinys), b) lyčiai jautrios kalbos gaires (3 uždavinys).
- 6) **Laikinoji jidiš ir hebrajų kalbų pakomisė** (4 posėdžiai): adaptavo pavadinimus jidiš ir hebrajų kalbomis lietuviškai (3 uždavinys).
- 7) **Laikinoji švietimo politikos grupė** (4 posėdžiai): a) lietuvių kalbos mokymo bendrojo lavinimo mokyklose programų (10 uždavinys), b)

- lietuvių kalbos mokymo ne lietuvių kalba mokyklų programose (9 uždavinys), c) skaitmeninių išteklių ir priemonių kontrolės (6 uždavinys), d) lietuvių kalbos mokymo užsienyje ir reemigrantų programos ir priemonių (10 ir 11 uždavinys).
- 8) **Terminologijos pakomisė** (4 posėdžiai): a) aprobuoti 694 terminų straipsniai (5 uždavinys).
 - 9) **Svetimžodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis skyrius**: a) suteiktos asmenvardžių įvardijimo konsultacijos – 250 (5 uždavinys), b) terminų derinimas su ES (5 uždavinys).
 - 10) **Informacinių technologijų grupė** (6 posėdžiai): a) lietuvių kalbos išsaugojimą ir gyvybingumą palaikančių skaitmeninių išteklių plėtra (6 uždavinys).
 - 11) **Vadovėlių kalbos taisyklingumo vertinimo grupė** (2 posėdžiai): įvertinta 8 vadovėlių kalba (2 uždavinys).
 - 12) **Lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo bendrosios programos** projekto svarstymas (2 posėdžiai): pateikta pastabų Nacionalinei švietimo agentūrai (10 uždavinys).
 - 13) **Seminarai kalbos konsultacijos redaktoriams** (16 seminarų): paskaitos (10 uždavinys).
 - 14) **Konsultacijos telefonu ir internetu** (44 000 konsultacijų: 32 % internetu, 68 % telefonu) (2, 3, 4, 5 uždavinys).
 - 15) **Konsultacijų bankas** (lankytasi apie 1 090 000 kartų, 33 % - leksikos klausimai) (2, 3, 4, 5 uždavinys).
 - 16) **Juridinių asmenų pavadinimai**: konsultacijos (3, 6 uždavinys).
 - 17) **Kalbinis švietimas**: konkursai, šventės, renginiai (7, 8 uždavinys). **eismų informavimas** (69 dėl asmenvardžių) ir **organizacijų konsultavimas** (8 uždavinys).

Veiklą suskirsčius pagal problematiką, galima pritaikyti 11 kalbos politikos uždavinių schemą. Paaiškėjo, kad tarp programinio VLKK finansavimo ir pačios komisijos veiklos nėra daug skirtumų darbo tikslų aspektu, jie neesminiai. Kad tuo būtų įsitikinta, pagal VLKK veiklos 2021 m. ataskaitą¹⁴⁶ visi deklaruoti darbai įvertinti 11-os kalbos politikos uždavinių aspektu.

¹⁴⁶ Valstybinė lietuvių kalbos komisija. 2021 metų veiklos ataskaita, 2022-03-04, http://www.vlkk.lt/media/public/file/Veiklos_ataskaitos/VLKK_ataskaita_2021.pdf

VLKK veikla 2021 m. vykdanč kalbos politikos ir kalbos planavimo uždavinius

I. Kalbos standartizavimas

	Uždavinys	Darbų kiekis	%
1	Kalbos reforma	neaktualu	-
2	Gramatikos ir žodyno norminimas	5	22
3	Leksikos modernizavimas	2	9
4	Stilistinis supaprastinimas	-	-
5	Terminų suvienodinimas	3	13
6	Pagalbinių kodų standartizavimas	5	22

II. Kalbos funkcionavimas

	Uždavinys	Darbų kiekis	%
7	Kalbos gaivinimas	1	4
8	Kalbos rangavimas	1	4
9	Kalbos plitimas	2	9
10	Kalbos mokymas(is)	3	13
11	Kalbos palaikymas	1	4

VLKK veiklos kalbos planavimo uždaviniai rodo, kad jie skiriasi, bet ne iš esmės nuo finansuojamų projektų veiklos uždavinių. Paaškejo, kad vis dėlto yra nemažas skirtumas tarp dėmesio, skiriamo standartizavimo uždaviniams projektuose (22 %) ir veikloje (13 %). Didžiausias skirtumas – pagalbinių kodų standartizavimo srityje: programose skiriama daug daugiau dėmesio – programose tai sudarė 22 %, o realioje veikloje – tik 3 %.

VLKK veiklos tikslai organizuojant 2021 m. projektus

VLKK veiklos tikslai išdėstyti dviejose dabar VLKK vykdomose programose. Pirmoji yra VLKK 2021 m. kovo 25 d. nutarimu Nr. N-5 patvirtinta Valstybinės kalbos vartojimo, norminimo ir sklaidos programa ir priemonių planas (2022–2028)¹⁴⁷. Nors ši programa dar tik pradedama vykdyti, nuspręsta būtent pagal ją matuoti rodiklius, kadangi ji atspindi realius VLKK tikslus ir uždavinius, nes yra nukreipta į ateitį. Antra priežastis, kodėl pasirinkta matuoti būtent pagal šią programą, yra ta, kad ši programa nėra iš esmės kitokia, kuo nors besiskirianti nuo ankstesnių metų programos. Programoje iškelti 5 uždaviniai ir numatyta 15 priemonių.

¹⁴⁷ VLKK 2021 m. kovo 25 d. nutarimas Nr. N-5 <http://www.vlkk.lt/programos/projektu-vykdydas/valstybines-kalbos-vartojimo-norminimo-ir-sklaidos-programa>

Valstybinės kalbos vartojimo, norminimo ir sklaidos programa ir priemonių planas (2022–2028)

	Uždaviniai		Priemonės
1.	Vykdyti ekspertinę veiklą, būtiną valstybinės kalbos funkcionavimo, bendrinės lietuvių kalbos norminimo ir kodifikavimo klausimams spręsti	1.	Vykdyti ekspertinę veiklą vertinant dabartinės vartosenos aktualijas ir aprobuojant bendrinės lietuvių kalbos normas, sprendžiant kitus valstybinės kalbos statuso palaikymo ir vartojimo klausimus (2, 3, 4 uždaviniai)
		2.	Vertinti terminų žodynus, terminų standartus ir terminų straipsnių rinkinius, vadovėlius ir kitas mokomąsias priemones, kalbos praktikos, informacinius, kitus kalbos leidinius ir priemones (5 uždaviniai)
2.	Vykdyti taikomuosius lietuvių kalbos mokslo tyrimus, gausinti lietuvių kalbos terminiją ir plėtoti terminų tvarkybos sistemą	1.	Vykdyti įvairių kalbotyros sričių (gramatinės sandaros, leksikos, vardyno ir kitų) taikomuosius mokslo tyrimus (2, 3, 6 uždaviniai)
		2.	Vykdyti bendrinės kalbos (vartosenos, kalbos vartotojų nuostatų, sąveikos su kitomis kalbos atmainomis ir kitomis kalbomis) tyrimus (7, 8 uždaviniai)
		3.	Rengti aiškinamuosius terminų žodynus ir terminų straipsnių rinkinius (5 uždavinys)
3.	Užtikrinti mokslo ir mokymo kalbos ugdymą ir sklaidą	1.	Remti akademinės ir profesinės kalbos ugdymą aukštosiose mokyklose (3, 4 uždaviniai)
		2.	Organizuoti bendrinės lietuvių kalbos įgūdžių tobulinimo seminarus mokslo žurnalų, vadovėlių ir kitų priemonių rengėjams, redaktoriams ir vertėjams, aukštųjų mokyklų dėstytojams ir doktorantams, bendrojo ir specialiojo ugdymo mokyklų mokytojams (2, 3, 4 uždaviniai)
		3.	Remti lituanistinių leidinių (monografijų ir studijų, terminų žodynų, mokslo

			straipsnių rinkinių ir mokslo populiarinųjų priemonių) leidybą (2, 5 uždaviniai)
4.	Užtikrinti veiksmingą visuomenės kalbinį švietimą ir ugdymą	1.	Rengti ir skelbti kalbos praktikos rekomendacijas, filologinius žodynus ir žinynus, informacinius ir kitus kalbos leidinius (2, 6, 8 uždaviniai)
		2.	Organizuoti visuomenės kalbinį švietimą ir ugdymą per žiniasklaidą (televizijos ir radijo laidų kūrimas, straipsnių ir kitų priemonių skelbimas) (8 uždavinys)
		3.	Kurti ir plėtoti skaitmeninius lietuvių kalbos išteklius (duomenų bazes, bankus ir kalbos patarimų svetaines) bei įrankius (6 uždavinys)
		4.	Remti valstybinės kalbos mokymo kursus suaugusiems kitakalbiams ir į Lietuvą atvykusiems užsieniečiams (10, 11 uždaviniai)
		5.	Aprūpinti viešąsias bibliotekas aktualiais lituanistiniais leidiniais (8 uždavinys)

Antroji yra VLKK 2021 m. kovo 25 d. nutarimu Nr. N-5 patvirtinta Lietuvių kalbos prestižo stiprinimo 2020¹⁴⁸-2024 m. programa¹⁴⁹, kurioje numatyti 3 uždaviniai ir 9 priemonės.

Lietuvių kalbos prestižo stiprinimo 2020–2024 m. programa

	Uždaviniai		Priemonės
1.	Skatinti domėjimąsi lietuvių kalba, formuoti teigiamas visuomenės (įvairių tikslinių grupių, tarp jų ir užsienio lietuvių bendruomenių) nuostatas dėl lietuvių kalbos ir jos vartojimo, aktyvinti akademinės bendruomenės, žiniasklaidos ir visuomenės dialogą aktualiais kalbos klausimais	1.	Plėtoti lietuvių kalbos, kultūros ir tapatybės tyrimus (rengti konferencijas, diskusijas, straipsnių rinkinius, monografijas ir kt. leidinius) (7, 11 uždaviniai)
		2.	Plėtoti politinį ir kultūrinį žiniasklaidos, akademinės bendruomenės ir visuomenės

¹⁴⁸ Programa buvo kelis kartus koreguota ir vėl tvirtinta.

¹⁴⁹ VLKK 2021 m. kovo 25 d. nutarimas Nr. N-5, <http://www.vlkk.lt/programos/projektu-vykdydas/lietuviu-kalbos-prestizo-stiprinimo-programa>

			dialogą dėl lietuvių kalbos perspektyvos globaliame pasaulyje (surengti forumų, viešų paskaitų, diskusijų su žiniasklaidos, akademinės bendruomenės ir visuomenės atstovais) (8 uždavinys)
		3.	Remti vietinių kalbos variantų ir kalbinių nuostatų tyrimus Lietuvos regionuose (7 uždavinys)
		4.	Rengti vasario 16 – kovo 11 d. Lietuvių kalbos dienas Lietuvoje ir užsienyje (11 uždavinys)
2.	Skatinti lietuvių kalbos raiškos priemonių kūrimą ir vartojimą	1.	Remti lietuvių kalbos savitumą ir turtingumą atskleidžiančius literatūros, teatro, kino, muzikos kūrinius ir skatinti jų sklaidą (7, 8 uždaviniai)
		2.	Remti leidinius ir edukacines priemones, populiarinančias lietuvių kalbos išteklius (sinonimiją, frazeologiją, patarles, priežodžius, naujadarus ir pan.) (7, 8 uždaviniai)
3.	Stiprinti lietuvių kalbos prestižą plėtojant visuomenės lingvistinį švietimą	1.	Parengti ir pateikti kalbinę informaciją įvairiose medijose (radijo ir TV laidų kūrimas ir transliavimas, kalbinių interneto svetainių, socialinių tinklų paskyrų kūrimas ir plėtojimas, užsakomųjų publikacijų šalies ir regioninėje spaudoje skelbimas ir kt.) (8 uždavinys)
		2.	Rengti kalbos konkursus ir viktorinas (8 uždavinys)
		3.	Remti užsienio lietuviams skirtas priemones, padedančias išlaikyti paveldėtąją lietuvių kalbą ir jos prestižą (11 uždavinys)

Lietuvių kalbos prestižo stiprinimo 2020-2024 m. programa. VLKK veikla 2021 m. kalbos prestižo stiprinimo uždavinių vykdymo aspektu

I. Kalbos standartizavimas

	Uždavinys	Darbų kiekis	%
1	Kalbos reforma	neaktualu	
2	Gramatikos ir žodyno norminimas	5	13
3	Leksikos modernizavimas	4	12
4	Stilistinis supaprastinimas	4	12

5	Terminų suvienodinimas	5	13
6	Pagalbinių kodų standartizavimas	1	3

II. *Kalbos funkcionavimas*

	Uždavinys	Darbų kiekis	%
7	Kalbos gaivinimas	5	13
8	Kalbos rangavimas	9	24
9	Kalbos plitimas	-	-
10	Kalbos mokymas(is)	1	3
11	Kalbos palaikymas	4	11

Abi šiuo metu vykdomos VLKK programos įvertintos pagal 11 kalbos politikos uždavinių, kurie keliami kalbos kalbos reguliuotojams. Vertinimas yra sąlygiškas, tačiau pagrindinės veiklos kryptis atspindi gana gerai. Skaičiavimo metodika tokia: kiekviena abiejose programose numatyta priemonė buvo priskirta atitinkamam kalbos reguliavimo uždaviniui, santykį tarp uždavinių atspindi procentai.

Paiškę, kad VLKK daugiausiai dėmesio skiria kalbos prestižo ugdymui (8-asis kalbos reguliuotojų uždavinys), tai sudaro ketvirtadalį VLKK veiklos (24 %). Perpus mažiau, 11–13 % veiklos skiriama net keturiems uždaviniams: kalbos norminimui (13 %), leksikos modernizavimui (12 %), terminams (13 %), kalbos gaivinimui, t. y. darbui su tarmėmis, (13 %) ir kalbos palaikymui, t. y. darbui su užsienio lietuviais (11 %). Nedaug dėmesio susilaukia kalbos mokymas (3 %), darbas su pagalbinais kalbos kodais, čia turima omenyje kalbos pritaikymas elektroninei erdvei. Stilistiniam kalbos supaprastinimui, pritaikymui skiriama 8 %.

Apibendrinant galima pastebėti, kad VLKK darbai tolygiai pasiskirstę tiek kalbos standartizavimo, galima sakyti lingvistinėje, srityje, tiek ir kalbos funkcionavimo, prestižo ugdymo, tarmių gaivinimo – 49 % : 51 %.

Pastebėtina, kad uždavinių vykdymo analizė parodė, jog pagal VLKK atliekamus darbus jos veikla panašėja į pačių šiuolaikiškiausių kalbos reguliuotojų veiklos profilį – ji tampa ne kontroliuojančiu, o generuojančiu kalbos politikos realizavimo centru. Patys sėkmingiausi šių laikų kalbos politikos reguliuotojai – jau minėti Suomijos, Islandijos, Japonijos ir kiti institutai – ne tik užsako šiai veiklai reikalingus darbus, bet ir yra savo įstaigose sutelkę specialistus, išteklius ir organizatorius. VLKK veikla būtų dar vaisingesnė, jei galėtų per projektus organizuoti nuolatinę kalbos stebėseną ir norminamųjų kalbos veikalų – žodyno, gramatikos, žinytų, duomenų bazių, tekstynų – rengimą. Svarbiausia tokio pobūdžio darbų ypatybė – tiriamojo ir mokslinio darbo nenutrūkstamumas, o tam reikalingas ilgalaikis projektų finansavimas. Tokią galimybę dabar turi tik LMT, bet VLKK tai galėtų

reguluoti tikslingiau ir kryptingiau. Tai ji yra įrodžiusi sėkmingai organizuodama Terminų banko veiklą.

XX a. paskutinį dešimtmetį sugriežtinus kalbos taisykles, reikėjo stiprinti ir jų priežiūrą. Todėl 1995 m. pačioje VLKK buvo įsteigtas specialus padalinys – Valstybinės kalbos inspekcija¹⁵⁰. Šios inspekcijos, 2001 m. atskirtos nuo VLKK¹⁵¹, veiklos esmę galima būtų apibūdinti kaip jau aptartų dviejų pagrindinių valstybinės kalbos statuso įgyvendinimo uždavinių kontrolę: 1) kalbos taisyklingumo; 2) kalbos vartojimo viešajame gyvenime.

Antrasis uždavinys – įgyvendinti valstybinį lietuvių kalbos statusą – nuo pat XX a. pabaigos iki dabar daugiausiai problemų kelia dėl valstybinės kalbos reglamentavimo sričių, visų pirma tautinėms mažumoms. Dar 1995 m. priimtame Valstybinės kalbos įstatyme šiandien ši nuostata atrodo esanti suformuluota pernelyg abstrakčiai¹⁵².

„1 straipsnis. (...) Valstybinės kalbos įstatymas nereglamentuoja Lietuvos gyventojų neoficialaus bendravimo kalbos, nevaržo tautinių mažumų religinės ir kultūrinės veiklos, mokymosi jų gimtąja kalba.“¹⁵³

Nebegaliaja ir dar sovietmečiu 1989 m. priimtas Tautinių mažumų įstatymas, iš esmės buvęs atsaku į lietuvių kalbos paskelbimą valstybine 1988 m.¹⁵⁴ Todėl jau daug metų rengiami ir atnaujinami Tautinių mažumų įstatymo ir jo variantų projektai, kuriuose aptariami ir kalbų reglamentavimo klausimai¹⁵⁵. Paprastai juose keliamos su viešuoju kalbų vartojimu susijusios problemos, aptariama teisė vartoti tautinės mažumos (kartais vartojamas *tautinės bendrijos* terminas) kalbą:

- 1) bendraujant raštu ar žodžiu su savivaldos viešojo administravimo subjektais;
- 2) organizuojant mokymo procesą bendrojo ugdymo ar (ir) neformaliojo švietimo mokyklose;

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos valstybinės lietuvių kalbos komisijos statuso įstatymas, Nr. I-746, 1995-01-12, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.33A63C3E9D4C/KdgvFYUNle>

¹⁵¹ Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos inspekcijos įstatymas, Nr. IX-672, 2001-12-18, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0058572509B3>

¹⁵² Konstitucijos 37 str. vartojama ne *tautinės mažumos*, o *tautinės bendrijos* sąvoka. Lietuvos Respublikos Konstitucija, <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>

¹⁵³ Lietuvos Respublikos Valstybinės kalbos įstatymas, Nr. 1995-01-31, Nr.I-779, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15211?jfwid=32wf6lrm>

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas Nr. XI-3412, 1989-11-23 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.18856?jfwid>

¹⁵⁵ Apie vieną iš paskutiniųjų variantų žr. Seime – tautinėms mažumoms skirtas *Daugiakultūrio tapatumo išsaugojimo įstatymo* projektas, *lrytas.lt*, 2021-06-04, <https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2021/06/04/news/seime-tautinems-mazumoms-skirtas-daugiakulturio-tapatumo-issaugojimo-istatymo-projektas-19619404>

- 3) greta valstybinės kalbos užrašant gyvenamųjų vietovių ir gatvių pavadinimus;
- 4) užrašant asmenvardžius asmens dokumentuose.

Pastarasis reikalavimas patenkintas 2022 m. sausio 18 d. priėmus Asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymą¹⁵⁶ (abiejų įstatymų analizę ir nederėjimą su dabar galiojančiais įstatymais, reglamentuojančiais valstybinės kalbos vartojimą, žr. I.3.10 ir 2 priede).

Dar 1998 m. VLKK statuso įstatymu įgijo daugiau galių, nes gavo teisę:

- 1) disponuoti tam tikromis, tiesa, palyginti nedidelėmis, lėšomis organizuoti valstybinės lietuvių kalbos ugdymo programas;
- 2) koordinuoti Kalbos inspekcijos inspektorių, apskričių ir savivaldybių kalbos tvarkytojų darbą ir juos atestuoti.¹⁵⁷

Uždavinys „organizuoti valstybinės kalbos ugdymo programas“ vykdomas finansuojant kalbos kultūros dėstymą aukštosiose ir aukštesniosiose mokyklose. Tai reiškia supažindinimą su lietuviškąja specialybės terminija ir kalbos kultūros pagrindais, daugiausia dėmesio skiriant vartosenoje pasitaikančių nukrypimų nuo bendrinės kalbos normų taisymui, kai iš pradžių pristatoma klaida, o paskui taisyklinga versija. Šitokia dėstymo metodika yra susilaukusi daug kritikos. Ši finansavimo programa, labai entuziastingai sutikta ir vykdyta aukštojo ir aukštesniojo mokslo įstaigose, ko gero, atgyveno ir ją reikia reorganizuoti.

Uždavinys VLKK koordinuoti valstybinės kalbos priežiūros darbą laikui bėgant įgavo visai kitokį pobūdį, nei buvo planuota 1998 m. Įsivaizdavimą, kad **kalbos tvarkytojai** visuomet turės galimybę „kontroliuoti, kaip mieste (rajone) vykdomas Valstybinės kalbos įstatymas, Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo nutarimai ir kiti valstybinės kalbos vartojimą ir jos taisyklingumą reglamentuojantys teisės aktai; vykdyti specialius Kalbos inspekcijos nurodymus“¹⁵⁸, gerokai pakoregavo kardinalus visuomenės požiūrio į kalbos klaidų taisymą pasikeitimas, ypač panaikinus reikalavimą laikytis *Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo*. Tame pačiame 1999 m. VLKK nutarime nurodoma, kad „kalbos tvarkytojo pareiginius nuostatus tvirtina savivaldybės administratorius“. Visų savivaldybių nuosta-

¹⁵⁶ Lietuvos Respublikos asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymas, Nr. XIV-903, 2022-01-18, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/32ec5f92790211ecb2fe9975f8a9e52e?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=f95fd288-3491-4957-ad9c-02f6f92784fe>

¹⁵⁷ Lietuvos Respublikos valstybinės lietuvių kalbos komisijos statuso įstatymas, Nr. VIII-922, 1998-11-12, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.D5EB0CFE1253>

¹⁵⁸ Valstybinė lietuvių kalbos komisija prie Lietuvos Respublikos Seimo. Nutarimas dėl savivaldybės kalbos tvarkytojo pavyzdinių nuostatų, Nr. 2(71), 1999-06-17, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.83472>

tuose yra punktas, kad „Administracija nėra pavaldi valstybės institucijoms.“¹⁵⁹ Dar 2008 m. tuometė VLKK pirmininkė Irena Smetonienė apie tai sakė:

„Naujojoje kalbos įstatymo redakcijoje esame pasiūlę stiprinti Kalbos inspekciją. O dabar kalbos tvarkytojai yra savivaldybių darbuotojai – jie nepriklauso nei Kalbos inspekcijai, nei Kalbos komisijai. Jie to darbo, kurį mes įsivaizduojame – inspektoriaus darbo – dažniausiai neatlieka, bet redaguoja tekstus.“¹⁶⁰

Šias mintis patvirtino ir tai, kad 2019 m. balandžio 27 d. vykusiam 20-ajame visuomeninės Lietuvių kalbos draugijos (LKD) suvažiavime 28 savivaldybių (Lietuvoje jų yra 60) kalbos tvarkytojai prisistatė susijungę į Savivaldybių kalbos tvarkytojų skyrių, priklausančią LKD. Kaip svarbiausią motyvą jie nurodė savo darbo pobūdžio panašumą į LKD veiklą – prevencinę, šviečiamąją – ir apgailestavo, kad beveik pora dešimtmečių jų statusu, reikiamu funkcijos finansavimu ir kitais susijusiais dalykais menkai tesirūpinama¹⁶¹. Šio skyriaus pirmininke išrinkta Klaipėdos rajono savivaldybės Ryšių su visuomene skyriaus vedėja Daiva Beliokaite.

Panašios mintys išsakytos ir VLKK 2021 m. lapkričio 24 d. organizuotame Kalbos forume „Regioninė kalbos politika. Būti ar nebūti pokyčiams?“¹⁶². 2020–2021 m. VLKK ir VKI vadovai kelis kartus vyko į savivaldybes susitikti su jų kalbos tvarkytojais, aptarti problemų ir organizacinių klausimų, kad išsiaiškintų kalbos tvarkytojų darbo problemas.

Ne kartą mėginta teikti siūlymų ir Seime, kaip spręsti kalbos tvarkytojų problemas. 2011 m. buvo parengtas VKI įstatymo keitimo projektas¹⁶³. 2012 m. šio įstatymo keitimo pasiūlymas Seime buvo pagrįstas Valstybės kontrolės išvadomis dėl savivaldybių kalbos tvarkytojų darbo neefektyvumo atliekant kalbos taisyklingumo kontrolės funkciją. Pagrindinė priežastis – jų pavaldumas ne valstybės, o savivaldos įstaigoms. Todėl buvo siūlyta panaikinti kalbos kontrolės funkciją savivaldybėse ir, perdavus ją VKI, steigti teritorinius jos skyrius:

¹⁵⁹ Žr. 2011 m. patvirtintos Panevėžio miesto savivaldybės administracijos veiklos 9 punktą, <https://www.panevezys.lt/lt/veikla/nuostatai.html>

¹⁶⁰ Smetonienė, Irena, Jaunimas nori taisyklingos lietuvių kalbos, 2008-02-22, <http://www.vlkk.lt/naujienos/kitos-naujienos/irena-smetoniene-jaunimas-nori-taisyklingos-lietuviu-kalbos>

¹⁶¹ Kalbos tvarkytojai susivienijo į skyrių Lietuvių kalbos draugijoje. Šakių rajono savivaldybė, 2019-04-27, <https://www.sakiai.lt/naujiena/kalbos-tvarkytojai-susivienijo-i-skyriu-kalbos-draugijoje-20190429>

¹⁶² VLKK kalbos forumas „Regioninė kalbos politika. Būti ar nebūti pokyčiams?“, 2021-11-24, <https://www.youtube.com/watch?v=5D6g44ozFg0&t=209s>

¹⁶³ Lietuvos Respublikos Valstybinės kalbos inspekcijos įstatymo 2, 4, 5, 6 ir 7 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-3520(3), 2011-12-13, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.414115>

„Atsižvelgiant į tai, kad daugelyje savivaldybių kalbos tvarkytojai neatlieka kontrolės funkcijų, ir siekiant racionaliai panaudoti lėšas, tikslinga panaikinti minėtą savivaldybių funkciją ir Valstybinėje kalbos inspekcijoje įsteigti teritorinius skyrius, kurie efektyviai kontroliuotų Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimą visoje Lietuvos teritorijoje.“¹⁶⁴

2021 m. Kultūros ministerijos Centralizuoto vidaus audito skyriaus VKI 2020 m. veiklos vertinimo išvadose akcentuojama, kad tikslinga centralizuoti ūkio subjektų veiklos priežiūrą kalbos priežiūros srityje visos šalies mastu tam, kad būtų tinkamai įgyvendinama valstybės kalbos vartojimo ir taisyklingumo kontrolė ir užtikrinamas tinkamas ir efektyvus lėšų (specialiųjų tikslinių dotacijų) panaudojimas, skiriamas šiai funkcijai vykdyti. Modeliui, kai kalbos priežiūrą užtikrina vienintelė institucija – Kalbos inspekcija su jai pavaldžiais struktūriniais padaliniais – pritarė ir Valstybės kontrolė, ir Kultūros ministerijos Vidaus audito skyrius. Šitoks modelis tikrai palai-kytinas ir, kaip rodo praktika, perspektyvus, nes VKI pajėgi imtis tokių funkcijų.

VKI 2020 m. veiklos ataskaitoje¹⁶⁵ įtraukiami savivaldybių kalbos tvarkytojų pateiktų ataskaitų duomenys:

Svarbiausieji kalbos tvarkytojų darbai

Veikla	Darbų apimtys
Įmonių dokumentacijos tikrinimas	630
Spaudos leidinių tikrinimas	173
Interneto svetainių tikrinimas	537
Radijo ir TV laidų tikrinimas	43
Neperiodinių leidinių tikrinimas	484
Reklamos tikrinimas	15 006
Konsultacijos el. paštu	14 297
Konsultacijos telefonu	11 818
Atmintinių rengimas	328
Straipsniai spaudoje	192
Skundų nagrinėjimas	63

Kaip matyti iš 2020 m. VKI ataskaitos, savivaldybių kalbos tvarkytojai nuveikia daug kalbos tvarkybos darbų. Tačiau skaičiai labai skiriasi – privalomų darbų, be

¹⁶⁴ Stundys, Valentinas, Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Valstybinės kalbos inspekcijos įstatymo 2, 4, 5, 6 ir 7 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=-wbkgqm837&documentId=TAIS.414117&category=TAK>

¹⁶⁵ Valstybinės kalbos inspekcijos 2020 metų veiklos ataskaita, p. 59, https://vki.lrv.lt/uploads/vki/documents/files/2020_20Valstybin%C4%97s_20kalbos_20inspekcijos_20veiklos_20ataskaita.pdf

abejo, nuderinama ženkliai daugiau. Pagal pareigybių aprašus jiems priklauso reklamos tekstų tikrinimas ir tvirtinimas, skundų nagrinėjimas ir atsakymai pareiškėjams, konsultacijos raštu ir žodžiu.

Nors visuomenėje kyla aštrių diskusijų dėl vykdomos kalbų politikos kitų nei lietuvių kalbų atžvilgiu, pvz., vietovardžių užrašymo gyvenamosiose vietovėse¹⁶⁶, įmonių pavadinimų registravimo¹⁶⁷, asmenvardžių rašymo ne lietuvių abėcėlės raidėmis¹⁶⁸, bendravimo kalbos su savivaldybės darbuotojais¹⁶⁹ ir kt., vis dėlto akivaizdu, kad lietuvių kalbos priežiūros sistema pradeda pereiti nuo teisinių sankcijų prie rekomendacinio bei prevencinio darbo. Tokia kryptis atsispindi ir dvejų pastarųjų metų VKI darbo ataskaitose.

Apskritai šių dienų kontekste kai kurios VKI įstatymo nuostatos jau skamba nešiuolaikiškai, nes ne visai atitinka didelės dalies visuomenės lūkesčius, todėl koreguotina pati lietuvių kalbos priežiūros sistema. Tokios nuostatos laikosi ir aktyvi kalbos politikos specialistė Rita Miliūnaitė:

„akivaizdu, kad lietuvių kalbos priežiūros sistema pradeda pereiti nuo teisinių sankcijų prie rekomendacinio bei prevencinio darbo. Todėl vienas iš svarbiausių kalbos politikos uždavinių – stiprinti lietuvių kalbos prestižą visuomenėje, kad ji pati jaustų daugiau atsakomybės už kalbos gyvybingumo išlaikymą ir atnaujinimą.“¹⁷⁰

Panaikinus 68-ąją VLKK nutarimą dėl *Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo*, VKI galėtų ir toliau vykdyti jai numatytus uždavinius: „kontroliuoti, kaip valstybės ir

¹⁶⁶ LNK žinios. Dobrovolska keliuose regionuose siūlo įteisinti daugiakalbystę: politologas tai vadina visuomenės skaldymu. *Delfi*, 2021-03-12,

<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/dobrovolska-keliuose-regionuose-siulo-iteisinti-daugiakalbyste-politologas-tai-vadina-visuomenes-skaldymu.d?id=86677811>

¹⁶⁷ Vaiškūnas, Jonas, Gegužės 3-ios dežavų: valstybinės kalbos išdavikai kyla. *Delfi*, 2021-05-06.

<https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/jonas-vaiskunas-geguzes-3-ios-dezavu-valstybines-kalbos-isdavikai-kyla.d?id=87116337>

¹⁶⁸ Rasimas, Liudvikas Narcizas, Lietuvos Respublikos Seimas negali svarstyti tokių įstatymų.

Alkas, 2021-03-08, [https://alkas.lt/2021/03/08/l-n-rasimas-lietuvos-respublikos-seimas-negali-svarstyti-tokiu-istatymu-projektu/?fbclid=IwAR1POEFbN5_fKZBC-89a-](https://alkas.lt/2021/03/08/l-n-rasimas-lietuvos-respublikos-seimas-negali-svarstyti-tokiu-istatymu-projektu/?fbclid=IwAR1POEFbN5_fKZBC-89a-79L1AvyYZ8Kzg57p113H017v5xrHdcQLmKuqkQ&doing_wp_cron=1615645583.2521529197692871093750)

[79L1AvyYZ8Kzg57p113H017v5xrHdcQLmKuqkQ&doing_wp_cron=1615645583.2521529197692871093750](https://alkas.lt/2021/03/08/l-n-rasimas-lietuvos-respublikos-seimas-negali-svarstyti-tokiu-istatymu-projektu/?fbclid=IwAR1POEFbN5_fKZBC-89a-79L1AvyYZ8Kzg57p113H017v5xrHdcQLmKuqkQ&doing_wp_cron=1615645583.2521529197692871093750)

¹⁶⁹ Lapėnienė, Sofija, Tautinių mažumų klausimas supriešino: pribrendo sprendimas, tačiau sąvokos ir žmonių likimas neaiškūs. *lrt.lt*, 2021-03-08,

<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1359732/tautiniu-mazumu-klausimas-supriesino-pribrendo-sprendimas-taciau-savokos-ir-zmoniu-likimas-neaiskus>

¹⁷⁰ Miliūnaitė, Rita, Lūžis valstybinės lietuvių kalbos normų priežiūros sistemoje. *Baltu*

filologija XXVIII (1), 2019, p. 123–139,

https://www.apgads.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/apgads/PDF/BF/BF28-1/BF28-01_04-Miliunaite.pdf

savivaldybių institucijose, visose Lietuvos Respublikoje veikiančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose laikomasi Valstybinės kalbos įstatymo, VLKK nutarimų ir kitų teisės norminių aktų, nustatančių valstybinės kalbos vartojimo bei taisyklingumo reikalavimus¹⁷¹, nes tai numato Administracinių nusižengimų kodekso 498 straipsnis (apie tai žr. I.3.6 ir II.1.1. sk.). Tokia teise VKI niekada nepiktnaudžiavo ir daugiausia taikė rekomendacines bei prevencines priemones.

I.4.2. Išvados ir rekomendacijos

Išvados

1. Oficialiai įteisinus Valstybinę lietuvių kalbos komisiją 1993 m., jai ir tada, ir dabar keliama du pagrindiniai uždaviniai:

- a) norminti lietuvių kalbą;
- b) rūpintis valstybinės kalbos statuso įgyvendinimu.

2. Metodologinius kalbos norminimo principus VLKK patvirtino 1997 m., pirmasis iš jų bendrinę lietuvių kalbą apibrėžė kaip priešpriešą tarmėms ir socialiniams dialektams. Dabar tokia formuluotė nebeatitinka VLKK vykdomos kalbos politikos.

3. 1993 m. įteisinta nuostata visus VLKK nutarimus laikyti privalomais atitiko to meto reikalavimus. Neatsisakant šio principo esminių kalbos politikos sprendimų tvirtinimo atveju, vertėtų iš visų VLKK nutarimų būtent tokius ir išskirti (gal jų skirtingu įvardijimu), nes kartais paradoksaliai skamba, kad apie bet kurį VLKK nutarimą galima pasakyti, kad jis visuomenei yra privalomas.

4. 2019 m. atsisakius privalomojo *Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo* statuso, visuomenei neaiškesnė tapo norminių kalbos veikalų (žodynų, gramatikų, žinynų) kaip normų orientyro samprata – kurie iš jų yra privalomieji, o kurie tik orientaciniai.

5. Tiek norminio žodyno, tiek norminės gramatikos, taip pat norminių žinynų rengimo darbai vyksta pernelyg lėtai, o kai kurie iš viso yra sustoję.

6. VLKK, dar 1998 m. pradėjusi koordinuoti uždavinio parengti ne Lietuvoje esančių baltiškų vietovardžių sąrašą, įgijo milžinišką programinio finansavimo organizavimo patirtį, todėl iš dalies veikia kaip kalbos politikos uždavinių sprendimų įgyvendinimo organizatorė – kalbos politikos agentūra, šiuo atžvilgiu turinti daug panašumų į pažangiausius kitų šalių analogus.

7. VLKK, kaip numatyta jos įstatymo, veiklą vykdo ir pakomisėse. 2021 m. sėkmingai dirbo 10 nuolatinių ar laikinųjų ekspertinių pakomisių, parengdavusių

¹⁷¹ Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos inspekcijos įstatymas, Nr. IX-672, 2001-12-18, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0058572509B3>

klausimus, kuriuos vėliau svarstydavo ir tvirtindavo VLKK, todėl tokia praktika pasiteisino.

8. VLKK veiklos kalbos planavimo uždaviniai rodo, kad jie skiriasi, bet ne iš esmės nuo finansuojamų projektų veiklos uždavinių. Paaiškėjo, kad vis dėlto yra nemažas skirtumas tarp dėmesio, skiriamo standartizavimo uždaviniams projektuose (22 %) ir veikloje (13 %). Didžiausias skirtumas – pagalbinių kodų standartizavimo srityje: programose skiriama daug daugiau dėmesio – 22 %, o realioje veikloje – tik 3 %.

9. VLKK sėkmingai vykdo įstatymu reguliuojamą Terminų banko organizavimo veiklą. Šios veiklos pavyzdžiu VLKK yra pajėgi plėsti savo vadovaujamojo, kontroliuojamojo ir finansavimo organizavimo darbus.

10. VLKK ir VKI dalyvavimas teikiant konsultacijas teisinių dokumentų rengėjams labai reikšmingas, bet kartais persipinantis dėl apibrėžtų funkcijų pasidalijimo.

11. Uždavinys „organizuoti valstybinės kalbos ugdymo programas“ vykdomas per VLKK finansuojant kalbos kultūros dėstymą aukštosiose ir aukštesniosiose mokyklose. Ši finansavimo programa atgyveno ir ją reikia reorganizuoti, bet nenutraukti.

12. Įvyko teigiamai vertintinas VKI veiklos pobūdžio posūkis iš kontroliuojamojo ir baudžiamojo į konsultuojamąjį.

13. Palaikytina Kultūros ministerijos Centralizuoto vidaus audito skyriaus VKI 2020 m. veiklos vertinimo išvada, kurią palaikė ir kitos institucijos, kad tikslinga kurti modelį, kai kalbos priežiūrą užtikrina vienintelė institucija – VKI – su jai pavaldžiais struktūriniais padaliniais rajonuose.

14. Palaikytinas VLKK mėginimas nuo 2021 m. aktyviau dalyvauti švietimo organizavimo procese.

15. Palaikytinas VLKK mėginimas nuo 2021 m. aktyviau dalyvauti kalbos skaitmenizacijos organizavimo procesuose.

17. Kalbos konsultacijų organizavimo veikla tiek VLKK, tiek VKI yra sėkminga ir intensyvėjanti, nors reikėtų duomenų pateikimo sistemų modernizacijos.

Rekomendacijos

1. Patikslinti ir atnaujinti 1997 m. metodologinius kalbos norminimo principus, iš kurių vienas bendrinę lietuvių kalbą apibrėžė kaip priešpriešą tarmėms ir socialiniams dialektams.

2. Patikslinti ir atnaujinti teisinį formulavimą dėl visų, o ne tik dėl rekomenduojamųjų VLKK nutarimų privalomojo statuso.

3. Patikslinti ir atnaujinti teisinį formulavimą dėl visų, o ne tik dėl rekomenduojamųjų norminamųjų veikalų privalomojo statuso, nes dabar privalomasis yra tik rašybos ir skyrybos žinynas.
4. Imtis atsakomybės vadovauti ir ieškoti finansavimo šaltinių, kad būtų paspartinti norminamųjų kalbos veikalų rengimo darbai.
5. Plėsti VLKK vykdomą programinį finansavimą, kad VLKK ir toliau galėtų veikti kaip kalbos politikos įgyvendinimo organizatorė.
6. Plėsti VLKK, kaip numatyta jos įstatymo, veiklą pakomisėse, nes išankstinis klausimų ekspertavimas didina VLKK sprendimų kokybę.
7. Terminų banko veiklos organizavimo pavyzdžiu VLKK įrodžius savo pajėgumą, rekomenduojama plėsti jos vadovaujamojo, kontroliuojamojo ir finansavimo organizavimo veiklą.
8. Interesantams aiškiau reglamentuotinas VLKK ir VKI dalyvavimas teikiant konsultacijas teisinių dokumentų rengėjams yra labai reikšmingas ir plėstinas, bet aiškiau apibrėžtinas funkcijų pasidalijimas.
9. Reorganizuoti specialybės kalbos kultūros dėstymą ir jo finansavimą aukštosiose ir aukštesniosiose mokyklose.
10. Steigti valdžios institucijų rekomenduojamą vieną kalbos priežiūros instituciją VKI ir rajonų tvarkytojų jungimo pamatu.
11. VLKK aktyviau dalyvauti švietimo organizavimo procese, ypač kuriant laikmetį atliepantią lietuvių kalbos kanoną, iš esmės atnaujinant lietuvių kalbos mokymo turinį, diegiant šiuolaikišką požiūrį į kitakalbių mokymą, rengiant elektroninių mokymo priemonių ir įrankių arsenalą.
12. VLKK dar aktyviau dalyvauti kalbos skaitmenizacijos organizavimo procesuose.
13. Modernizuoti duomenų pateikimo sistemas ir iki šiol tiek VLKK, tiek ir VKI sėkmingai vykdant kalbos konsultacijų organizavimo veiklą.

II. KORPUSAS

II.1. Valstybinės lietuvių kalbos korpuso būklė: žodynai, žinynai, tekstynai, duomenynai

Korpuso planavimas yra viena sudedamųjų kalbos planavimo dalių – greta statuso, išmokimo ir prestižo planavimo. Valstybinės lietuvių kalbos statusas teisiškai įtvirtintas Konstitucijos, apibrėžtas Valstybinės kalbos įstatymo bei kitų iš jų išplaukiančių teisės aktų. Korpuso planavimas traktuojamas kaip kalbos formų, tinkamų numatytoms valstybinės kalbos funkcijoms atlikti, nustatymas, įteisinimas ir palaikymas.

Kalba suvokiama ne tik kaip komunikacijos priemonė, bet ir kaip tapatybės pagrindas, nematerialusis kultūros paveldas, todėl ji turi būti ir atitinkanti šiandienius komunikacijos poreikius, ir formuojanti bei palaikanti tautinį tapatumą. 2021–2030 metų nacionaliniame pažangos plane, patvirtintame Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d., keliant 4 strateginį tikslą – stiprinti tautinį ir pilietinį tapatumą, didinti kultūros skvarbą ir visuomenės kūrybingumą – numatytas uždavinys skatinti aktyvų lietuvių kalbos vartojimą, kad ji būtų patogi ir patraukli bendrauti viešajame ir privačiajame gyvenime, o ypač neprarastų savo gyvybingumo naudojantis technologijomis¹⁷².

Lietuvos kultūros politikos strategijoje, patvirtintoje Vyriausybės 2019 m. birželio 26 d., keliant 4 strateginį tikslą – kurti tvarią socialinę ir ekonominę kultūros vertę nacionalinei pažangai, pabrėžta, kad būtina įvertinti dabarties iššūkius, kylančius lietuvių kalbai, ir užtikrinti jos, kaip valstybinės kalbos, statusą bei gyvybingą raidą. Strategijoje atkreiptas dėmesys į tai, kad siekiant ją vartoti viešojoje erdvėje, ypač skaitmeninėje, turi būti visų pirma stiprinamas jos prestižas, antra, deramo lygio lituanizavimas (36.4)¹⁷³.

2021–2030 metų Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos kultūros ir kūrybingumo plėtros programoje, patvirtintoje Vyriausybės 2021 m. rugsėjo 29 d., kalbant apie iššūkius, kuriuos informacinės technologijos ir globalizacija kelia kalbos gyvybingumui skaitmeninėje erdvėje bei kalbiniam tapatumui, numatytas toks 4.7 uždavinys: „Didinti lietuvių kalbos aktualumą globalizacijos ir

¹⁷² 2021–2030 metų nacionalinis pažangos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 998, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2021-10-09. Paskelbta: TAR, 2020-09-16, Nr. 19293, <https://lr.lt/lt/aktuali-informacija/xvii-vyriausybe/strateginis-valdymas/2021-2030-m-nacionalinis-pazangos-planas>

¹⁷³ Lietuvos kultūros politikos strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. 665. Paskelbta: TAR, 2019-07-03, Nr. 10879, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6aa23a109d4d11e9878fc525390407ce>

technologinių pokyčių kontekste“¹⁷⁴. Programoje įvardytos dvi spęstinos priežastys:

„7.1. Neužtikrinamas spartesnis valstybės ir šiuolaikinės visuomenės poreikius atitinkančios, dinamiškos ir visavertės lietuvių kalbos funkcionavimo sistemos atnaujinimas.

7.1.1. Lietuvių kalbos politikos ir planavimo įgyvendinimas atsilieka nuo technologinės pažangos diegimo į lietuvišką skaitmeninę terpę.

7.1.2. Kalbinės informacijos sklaidos ir viešo prieinamumo trūkumas.

7.2. Valstybinės lietuvių kalbos prestižo trūkumas silpnina visuomenės kalbinį tapatumą.

7.2.1. Gimtosios lietuvių kalbos ir jos tarmių vertės kalbinėje bendruomenėje (visuomenėje) suvokimo trūkumas.

7.2.2. Didėjantis gyventojų atotrūkis skaitymo gebėjimų srityje.“¹⁷⁵

Kad būtų užtikrintas aktyvus kalbos vartojimas ir jos naudingumas kultūros, mokslo, verslo srityse, jos korpusas turi visavertiškai plėtotis – tiek palaikydamas esamas bendrinės kalbos normas, tiek įtraukdamas naujovių. Visų kalbos lygmenų norminimas ir kodifikavimas turi vykti nenutrūkstamai, kad neatsirastų atotrūkio tarp normų ir kalbos raidos, kuriai didelę įtaką daro spartėjantis visuomenės mobilumas ir technologinė pažanga. Todėl planuojant korpusą, būtina remtis nuolat atnaujinamomis kalbos duomenų sanauptomis: žodynais, įvairaus pobūdžio tekstynais ir duomenynais. Kalbos formoms įvertinti ir vartosenai reguliuoti būtinos ir vartoseną norminančios priemonės: žinynai, gramatikos, terminų bankai. Kodifikavimą turi užtikrinti tam įgaliojimus turinčios institucijos.

Korpuso planavimas yra visų kalbos lygmenų – fonetikos, ortografijos, morfologijos, sintaksės ir leksikos, tarp jų ir terminijos, – norminimas ir kodifikavimas, t. y. kalbos normų nustatymas ir įteisinimas¹⁷⁶. Kalbos korpuso kuriamąjį ir palaikomąjį darbą Lietuvoje nuolat vykdo kelios mokslo institucijos. Jos atlieka dabartinės lietuvių kalbos reiškinių vertinimą, įtvirtinimą ir normų diegimą spausdintiniuose leidiniuose bei skaitmeninėje terpėje:

- **Lietuvių kalbos institutas:** nuolat vykdo fundamentiniai ir taikomuosius lietuvių kalbos bei jos pokyčių tyrimus, kaupia ir skaitmenina kalbos išteklius.
- **Vytauto Didžiojo universitetas:** daug dėmesio skiria lietuvių kalbos tekstynams, duomenų bazėms, internetinėms mokomosioms programoms.

¹⁷⁴ 2021–2030 metų Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos kultūros ir kūrybingumo plėtos programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. rugsėjo 29 d. nutarimu Nr. 781. Paskelbta: TAR, 2021-09-30, Nr. 20500, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/a4bc48c021db11eca51399bc661f78e7>

¹⁷⁵ Ten pat.

¹⁷⁶ Cooper, Robert L. *Language Planning and Social Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.

- **Vilniaus universitetas:** labiausiai orientuojasi į lietuvių kalbos studijoms skirtus leidinius.

Šios institucijos 2018 m. pradėjo vykdyti 5 projektus: „Lietuvių šneka valdomų paslaugų plėtra“ (LIEPA-2), „Lietuvių kalbos teksto sintaksinės-semantinės analizės informacinės sistemos viešųjų paslaugų vystymas“ („Semantika-2“), „Mašininio vertimo sistemų ir lokalizavimo paslaugų tobulinimas ir plėtra“, „Integruotų lietuvių kalbos ir rašties išteklių informacinės sistemos plėtra“ („Raštija 2“) ir „Lietuvių kalbos išteklių informacinės sistemos plėtra“ („E. kalba“). Iki 2020 m. pabaigos buvo numatyta sukurti 21 viešą elektroninę paslaugą. Tai tęstiniai projektai, jie vykdyti kartu su verslo įmonėmis. Finansavimas lietuvių kalbos sprendiniams skaitmeninėje erdvėje įgyvendinti skirtas iš ES fondų investicijų veiksmų programos 2 prioriteto „Informacinės visuomenės skatinimas“ 02.3.1-CPVA-V-527 priemonės „Lietuvių kalba informacinėse technologijose“ Nr. 02.3.1-CPVA-V-527¹⁷⁷. Lietuvių kalbai išlikti skaitmeninėje erdvėje svarbus ir ES finansuojamas 2021–2022 m. projektas „Europos kalbų lygybė“ (angl. *European Language Equality*, ELE), kurio tikslas – parengti programą, kuri būtų strateginė mokslinių tyrimų, inovacijų ir jų įgyvendinimo darbotvarkė ir aiškus veiksmų planas, kaip iki 2030 m. pasiekti visišką skaitmeninę Europos kalbų lygybę.

Pagrindinė mokslinius tyrimus finansuojanti institucija Lietuvoje – **Lietuvos mokslo taryba** (LMT), vykdanči konkursinį mokslo finansavimą. Su lietuvių kalba susiję mokslo tiriamieji ir sklaidos projektai remiami daugiausia pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą, mokslininkų grupių projektų finansavimo priemonę bei Europos bendradarbiavimo mokslo ir technologijos srityje (COST) programą. Pagal Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą iki 2022 m. pradžios įvyko 10 kvietimų ir paskelbtas XI.

Korpuso kuriamąjį ir palaikomąjį darbą nuolat aktyvina **Valstybinė lietuvių kalbos komisija** (VLKK) inicijuodama ir remdama programas, būtinas Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo klausimams spręsti. Programose numatytiems darbams atlikti skelbiami vieši konkursai. 2011–2020 m. vykdyta Lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų funkcionavimo ir kaitos tyrimų 2011–2020 m. programa. Šiuo metu vykdomos dvi programos:

- 1) Valstybinės kalbos vartojimo, norminimo ir sklaidos programa, patvirtinta VLKK 2018 m. gegužės 3 d. nutarimu Nr. N-2 (164), skirta 2022–2028 m.;

¹⁷⁷ Lietuvos kultūros politikos strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. 665. Paskelbta: TAR, 2019-07-03, Nr. 10879, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6aa23a109d4d11e9878fc525390407ce>. Apie valstybinei kalbai ir mokslo sklaidai svarbius projektus dar žr. ES finansuojami projektai, <http://lki.lt/es-finansuojami-projektai/#1560771946925-045b45f7-74c4>

- 2) Lietuvių kalbos prestižo stiprinimo programa, patvirtinta VLKK 2019 m. balandžio 25 d. nutarimu Nr. N-5 (175), skirta 2020–2024 m.¹⁷⁸

VLKK ne tik nustato lietuvių kalbos tvarkybos kryptis, sprendžia lietuvių kalbos norminimo ir kodifikavimo klausimus, bet ir vertina bei tvirtina svarbiausius norminamuosius kalbos veikalus (žodynus, žinytus, vadovus, vadovėlius).

VLKK pavesta atlikti visuomenei šiuo metu itin aktualių Lietuvių kalbos plėtros skaitmeninėje terpėje ir kalbos technologijų pažangos 2021–2027 metų gairių įgyvendinimo stebėseną¹⁷⁹. Šiomis gairėmis siekiama užtikrinti visavertę lietuvių kalbos vartojimą skaitmeninėje terpėje, apsaugoti nuo vadinamojo skaitmeninio išnykimo ir sumažinti lietuviškai kalbančiųjų atskirtį globalioje žinių visuomenėje. Gairės parengtos remiantis Valstybinės kalbos įstatymu, Valstybinės kalbos politikos 2018–2022 metų gairėmis, Valstybinės kalbos politikos 2019–2022 metų gairių įgyvendinimo priemonių planu ir kitais dokumentais. Šiuos uždavinius numatoma įgyvendinti gausinant patikimus ir pakartotinai pritaikomus skaitmeninius kalbos išteklius, plėtojant kalbos technologijas ir viešąsias paslaugas, atitinkančias žinių visuomenės poreikius (apie uždavinių įgyvendinimo priemones plačiau žr. IV gairių skyriuje (42–47punktai). Lietuvių kalba, kaip viena iš oficialiųjų ES kalbų, įtraukiama į tokius svarbius projektus kaip mašininis vertimas, dalykinės terminologijos vertimas ir terminų bazių kūrimas.

Lietuvių kalbos plėtros skaitmeninėje terpėje ir kalbos technologijų pažangos 2021–2027 metų gairių III skyriuje „Lietuvių kalbos technologijų būklė ir jų plėtros galimybės“ pateikta išsami kalbos technologijų būklės apžvalga, apžvelgti mokslo ir studijų institucijų projektai ir atlikti darbai, numatytos plėtros galimybės. Būklė gairėse įvertinta pagal septynias technologijų sritis: nacionalinės kalbos technologijų ir duomenų infrastruktūra, kalbos duomenys ir duomenų rinkiniai, mašininis vertimas ir lokalizavimas, šnekos technologijos, natūraliosios kalbos apdorojimas, natūraliosios kalbos supratimas ir natūraliosios kalbos generavimas¹⁸⁰, todėl šioje galimybių studijoje toliau visi darbai nebus apžvelgti.

Siekiant įvertinti korpuso kuriamąjį ir palaikomąjį darbą, galimybių studijoje pasirinkti pagrindiniai kalbos norminamieji ir duomenų kaupiamieji darbai, daugiausia dėmesio skiriant tiems, kurie būtini kokybiškai bendrinės kalbos vartosenai užtikrinti, t. y. apžvelgti į kalbos praktiką, o ne teoriją orientuoti darbai. Aptariamieji per paskutinius šešerius metus (2016–2021) sukurti

¹⁷⁸ Apie šias programas žr. VLKK tinklalapyje: <http://www.vlkk.lt/programos/kalbos-programos>

¹⁷⁹ Lietuvių kalbos plėtros skaitmeninėje terpėje ir kalbos technologijų pažangos 2021–2027 metų gairės, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. spalio 13 d. nutarimu Nr. XIII-3324.

Paskelbta: TAR, 2020-10-15, Nr. 21505, [https://e-](https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/911407f20ee911ebbedbd456d2fb030d)

[seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/911407f20ee911ebbedbd456d2fb030d](https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/911407f20ee911ebbedbd456d2fb030d)

¹⁸⁰ Ten pat, 28–41 punktas.

spausdintiniai ir elektroniniai leidiniai (žodynai, žinynai), internetiniai tekstynai, duomenynai, duomenų bazės, tačiau paminimi ir senesnieji, jei naujų neparengta ir senesniaisiais remiamasi iki šiol.

Anotuojant lietuvių kalbos korpusą liudijančius ir jo priežiūrai aktualius darbus, vertinama kalbos duomenų aprėptis, pagrindiniai parengimo principai ir tikslai, išryškinami tradicinių ir elektroninių versijų skirtumai, norminamosios galimybės, išbaigtumas. Siekiama atkreipti dėmesį į mokslininkams ir institucijoms kylančias problemas, išryškinamos tolesnės tęstinumo galimybės ir pateikiama rekomendacijų dėl perspektyvos. Darbai aprašomi tokia tvarka: 1) rašyba ir skyryba; 2) tartis ir kirčiavimas; 3) gramatika; 4) leksika; 5) kalbos (darybos, leksikos, sintaksės) norminimas. Dėl skaitytojų patogumo (vengiant ilgų išnašų) darbų bibliografiniai duomenys pateikiami pačiame tekste, o dėl vizualumo duodama spausdintų veikalų iliustracijų.

II.1.1. Rašyba ir skyryba

Iki 2019 m. vienintelis norminamasis veiklas, atitikęs kodifikacinius reikalavimus, buvo Nijolės Sližienės ir Adelės Valeckienės parengta *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba* (1989, ²1992)¹⁸¹. Ji 1996 m. buvo aprobuota VLKK nutarimu Nr. 58, todėl tapo ir atriminiu Administracinių nusižengimų kodekso¹⁸² šaltiniu. 1992 m. į šį kodeksą buvo įtraukti trys straipsniai, numatantys teisinę atsakomybę, jei nevartojama valstybinė kalba ir nevykdomi VLKK nutarimai. Kadangi *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba* buvo aprobuota VLKK nutarimu, tai nesilaikantiems rašybos ir skyrybos normų galėjo būti skiriamos administracinės nuobaudos (kodekso straipsnius žr. I.3.6 sk.). Ši teisinė nuostata dėl VLKK nutarimų tebegalioja ir dabar¹⁸³ (žr. toliau).

2019 m. VLKK patvirtino naujas *Lietuvių kalbos skyrybos taisykles*:

¹⁸¹ *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba*, parengė Nijolė Sližienė, Adelė Valeckienė, 2-as leid. Vilnius: Mokslas, 262 p. ²1992 (¹1989).

¹⁸² Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. birželio 25 d. įstatymu Nr. XII-1869, galiojanti suvestinė 2022 m. kovo 31 d. redakcija. Paskelbta: TAR, 2015-07-10, Nr. 11216, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b>. Iki 2015 m. jis vadintas *Administracinių teisės pažeidimų kodeksu*.

¹⁸³ Miliūnaitė, Rita. Lūžis valstybinės lietuvių kalbos normų priežiūros sistemoje. *Baltu filologija* XXVIII (1), 2019, p. 124–125, https://vki.lrv.lt/uploads/vki/documents/files/DKKS_Mili_%C5%ABnait_%C4%97.pdf

VLKK *Lietuvių kalbos skyrybos taisyklės*, patvirtintos Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2019 m. lapkričio 7 d. nutarimu Nr. N-8 (178), pakeistos (redakcinės korekcijos) 2019 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. N-10 (180)¹⁸⁴, <http://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/nutarimai/nutarimo-del-lietuviu-kalbos-taisykles>

Kadangi šitos taisyklės patvirtintos VLKK nutarimu, tai yra oficialiai kodifikuotos. Jų laikytis svarbu siekiant taisyklingos rašytinės kalbos vartosenos. Už nesilaikymą gali būti taikomos *Administracinių nusižengimų kodekse* numatytos nuobaudos pagal 498 straipsnį „Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimų ir Valstybinės kalbos inspekcijos pareigūnų nurodymų nevykdymas“.

Taisyklės apima būdingiausius skyrybos atvejus. Jos išdėstytos pagal sakinio sandarą, sakinio dalis ir kitus sintaksinius požymius. Skyrimas grindžiamas pirmiausia sintaksiniais požymiais. Kai jie aiškūs ir semantinis vertinimas vienareikšmis, taisyklės apibrėžiamos kaip privalomosios. Kai galimà tų požymių interpretacija (norint pabrėžti prasminius atspalvius) ir atitinkamai dvejopas arba trejopas skyrimas, parodoma suskliaučiant ženklą. Pateikiami ir svarbiausi neskryrimo atvejai.

- Albinas Drukteinis. *Lietuvių kalbos skyryba: taisyklės, komentarai, patarimai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2020, 192 p.

Šis leidinys ir VLKK 2019 m. nutarimu patvirtintos *Lietuvių kalbos skyrybos taisyklės*¹⁸⁵ sudaro vientisą dabartinės lietuvių kalbos skyrybos reguliavimo šaltinį. Leidinyje taisyklės suformuluotos plačiau negu nutarime, pateikiama vartosenai aktualių, bet į nutarimą nepatekusių pagrindinių taisyklių variantų ir skyrelių, išsamiau aiškinama vartoseną. Iliustraciniai pavyzdžiai imti daugiausia iš publicistinių, mokslinių, administracinių tekstų, o ne iš grožinės literatūros kaip ankstesniuose leidiniuose.

¹⁸⁴ *Lietuvių kalbos skyrybos taisyklės*, patvirtintos Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2019 m. lapkričio 7 d. nutarimu Nr. N-8 (178), pakeistos (redakcinės korekcijos) 2019 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. N-10 (180). Paskelbta: TAR, 2019-11-12, Nr. 18100, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f282c780052411ea9d279ea27696ab7b>, <http://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/nutarimai/nutarimo-del-lietuviu-kalbos-taisykles>

¹⁸⁵ *Lietuvių kalbos skyrybos taisyklės*, 2019, <http://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/suvestines-nutarimu-redakcijos/lietuviu-kalbos-skyrybos-taisykles-suvestine-redakcija>.

Leidinyje parengtas pagal VLKK inicijuotą projektą „Rašybos ir skyrybos tyrimas ir leidinio „Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba“ rengimas“ (vadovas dr. Albinas Drukteinis), remtą iš *Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos programos lėšų*¹⁸⁶.

VLKK 2022 m. sausio 6 d. nutarimu Nr. N-1 (190) patvirtino leidinį *Lietuvių kalbos rašyba: taisyklės, komentarai, patarimai*, kurį parengė Rasuolė Vladarskienė ir Palmira Zemlevičiūtė. Šiuo metu jis dar nepaskelbtas, bet prieinamas internete:

Lietuvių kalbos rašyba: taisyklės, komentarai, patarimai, parengė Rasuolė Vladarskienė ir Palmira Zemlevičiūtė

[http://www.vlkk.lt/media/public/file/Nutarimai/Ra %C5 %A1yba_2022.pdf](http://www.vlkk.lt/media/public/file/Nutarimai/Ra%C5%A1yba_2022.pdf)¹⁸⁷

Šios taisyklės irgi yra oficialiai kodifikuotos. Rengimą rėmė VLKK pagal *Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ugdymo ir sklaidos programą*. Leidinio pagrindas – lietuvių kalbos rašybos taisyklės, paskelbtos knygoje *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba* (2-as pataisytas leidimas, 2019; „Rašybos“ dalį parengė Nijolė Sližienė). Remtasi ir VLKK nutarimais, kuriuose reglamentuoti rašybos dalykai, *Europos Sąjungos institucijų vertimo į lietuvių kalbą vadovu* (2014), VLKK Konsultacijų banko konsultacijomis¹⁸⁸.

Leidinyje pirmiausia nagrinėjama rašto sistema ir pagrindiniai rašybos principai, toliau pateikiamos lietuvių kalbos rašybos taisyklės ir jų komentarai bei patarimai, kaip tas taisykles taikyti. Aptariamas balsių ir priebalsių, sudurtinių žodžių rašymas, žodžių rašymas kartu ar atskirai, kėlimas į kitą eilutę, vardų ir įvairių pavadinimų rašymo taisyklės, nagrinėjami kitų kalbų asmenvardžių ir vietovardžių rašymo ypatumai, santrumpų sudarymas ir vartojimas, grafinių ženklų rašymas.

Rengiant leidinį, aktualių rašybos pavyzdžių imta iš *Lietuvių kalbos žodyno, Dabartinės lietuvių kalbos žodyno, Bendrinės lietuvių kalbos žodyno, Lietuvos Respublikos terminų banko, Lietuvos Respublikos teisės aktų registro, Juridinių asmenų registro, Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno, Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno, Tarptautinių*

¹⁸⁶ Naujas leidinyje „Lietuvių kalbos skyryba. Taisyklės, komentarai, patarimai“, <http://www.vlkk.lt/naujienos/kitos-naujienos/naujas-leidiny-lietuviu-kalbos-skyryba-taisykles-komentarai-patarimai>.

¹⁸⁷ *Lietuvių kalbos rašyba: taisyklės, komentarai, patarimai*, parengė Rasuolė Vladarskienė ir Palmira Zemlevičiūtė. Patvirtinta VLKK 2022 m. sausio 6 d. Nr. N-1 (190), [http://www.vlkk.lt/media/public/file/Nutarimai/Ra %C5 %A1yba_2022.pdf](http://www.vlkk.lt/media/public/file/Nutarimai/Ra%C5%A1yba_2022.pdf)

¹⁸⁸ Ten pat, p. 5.

žodžių žodyno, Pasaulio vietovardžių, Lietuvos vietovardžių žodyno, Visuotinės lietuvių enciklopedijos, dokumentų duomenų bazės EUR-Lex ir kt.

Leidiny s parengtas vyk dant VLKK remtą projektą „Rašybos ir skyrybos tyrimas ir leidinio „Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba“ rengimas“ pagal Valstybinės kalbos norminimo, vartojimo, ug dymo ir sklaidos programą. Jis skirtas plačiajai visuomenei: kuriantiems įvairių stilių tekstus ir mokantiems kitus taisyklingai juos rašyti, taip pat redaktoriams ir vertėjams.

II.1.2. Tartis ir kirčiavimas

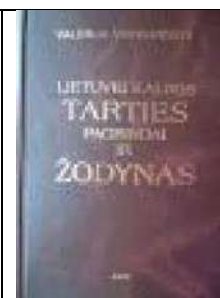
Bendrinės kalbos tarties ir kirčiavimo normos pateikiamos žodynuose, žiny nuose, aiškinamos vadovėliuose ir monografijose. Internete funkcionuoja programos, kirčiuojančios lietuvišką tekstą, programa, mokanti tarties ir kirčiavimo, tarties žodynas, lietuvių šnekos duomenų bazė.

- Vytautas Vitkauskas. *Lietuvių kalbos tarties žodynas*, 2-as patais. ir papild. leid. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, ²2002 (¹1985). 318 p.

Tai pirmasis lietuvių kalbos tarties žodynas. Pirmas leidimas išėjo 1985, antras pataisytas ir papildytas leidimas – 2002 m. Žodyno paskirtis – pateikti lietuvių bendrinės kalbos taisyklingos tarties normas, atkreipti dėmesį į pagrindinio žodyno fondo žodžių garsų tarimą, galimus variantus, atskirų žodžių foneminę sudėtį, kirčiavimo ypatybes. Žodyno pirmo leidimo apimtis – apie 25 tūkst. bendrinės kalbos žodžių, o antro – apie 28 tūkst.

- Valerija Vaitkevičiūtė. *Lietuvių kalbos tarties pagrindai ir žodynas*. Vilnius: Pradai, 2001, 1241 p.

Valerijos Vaitkevičiūtės veikale *Lietuvių kalbos tarties pagrindai ir žodynas* (2001). skelbiama eksperimentinių lietuvių kalbos tarties tyrimų studija ir žodynas. Žodyne pateikiamas bendrinės kalbos žodžių kirčiavimas ir norminio tarimo transkripcija.

● **Aldonas Pupkis.** *Lietuvių bendrinė tartis: norminimo istorija ir dabartis.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2021, 256 p.

Tai bendrinės lietuvių kalbos tarties norminimo istorijos tyrimas – analitinė šio kalbos lygmens istorija. Knygoje parodytas jos raidos kelias: atsiradimo sąlygos XIX–XX a. sandūroje, norminimas ir vartojimas tarpukario Lietuvoje, sovietmečiu ir atkūrus nepriklausomybę 1990 m. Aapžvelgtos ir šių dienų tarties funkcionavimo ir kodifikacijos ypatybės. Visa tai gali padėti spręsti dabartinius tarties norminimo bei ugdymo klausimus.

Be istorinės apžvalgos, studijoje keliamas tikslas nuodugniai išanalizuoti dabartinės bendrinės tarties funkcionavimo ypatumus įvairiose jos vartojimo srityse, aptarti probleminius dabartinių tarties normų klausimus, ieškoti atsakymų, kaip jas būtų galima patikslinti ir priartinti prie vartosenos.

Lietuvių kalbos tarties žodynas

<https://klc.vdu.lt/tartis/>

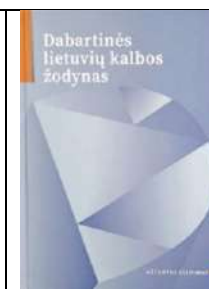
VDU parengtame internetiniame žodyne pateikiama 75 000 žodžių ir jų formų iš rišlių tekstų. Žodžiai sukirčiuoti remiantis bendrinės kalbos normomis ir perrašyti fonetiniais rašmenimis. Įvade aptariamos garsinės lietuvių kalbos ypatybės, taisyklingos tarties normos ir būdingesni jos pažeidimai.

Nuo spausdintinių Vitkausko ir Vaitkevičiūtės tarties žodynų jis skiriasi tuo, kad pateikia ne vien antraštinių žodžių tarimą. Šis žodynas sudarytas remiantis rišlios kalbos tekstais ir duodamos įvairios žodžių formos. Ateityje ketinama jį išplėsti ir pateikti bent antraštines formas tų žodžių, kurių pasirinktuose tekstuose nebuvo¹⁸⁹.

Žodynas skiriamas studentams, besimokantiems bendrinės tarties, pedagogams, radijo ir televizijos diktoriaus bei laidų vedėjams, aktoriams, visiems, kurie mokosi taisyklingos lietuvių kalbos tarties.

¹⁸⁹ Įvadas, <https://klc.vdu.lt/tartis/>

- **Dabartinės lietuvių kalbos žodynas** / vyriausiasis redaktorius Stasys Keinys, 8-as patais. ir papild. leid. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, ⁸2021.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (DLKŽ, 8-as leid. 2021; elektroninė versija atmintuke – 2021; internetinis leidinys – nuo 2011)¹⁹⁰ – šiuo metu pagrindinis žodynas, teikiantis dabartinės lietuvių kalbos žodžių kirčiavimo normas. Įvade yra skyrius „Žodžių kirčiavimas“, kuriame aiškinamas įvairių kalbos dalių kirčiavimas, pateikiamos kirčiuočių paradigmos, atkreipiamas dėmesys į variantiškumą ir variantų pirmenybę.

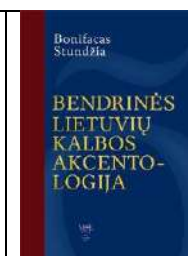
Antraštiniai žodžiai ir pagrindinės jų formos kirčiuotos: daiktavardžių, būdvardžių, skaitvardžių, įvardžių nurodytos kirčiuotės: (1), (2), (3), (3^a), (3^b), (3^{4a}), (3^{4b}), (4). Bendrinėje kalboje vartoti siūlomas pirmasis kirčiavimo variantas. Jis nustatomas atsižvelgiant į VLKK siūlymus ir nutarimus.

- Danguolė Mikulėnienė, Bonifacas Stundžia, Antanas Pakerys. **Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo žinynas (su CD)**. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla, 2007, 302 p.

Leidinį *Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo žinynas* sudaro knyga ir kompaktinė plokštelė. Knygoje nagrinėjami įvairių kalbos dalių kirčiavimo dėsningumai. Kirčiavimas siejamas su žodžių daryba ir kaityba. Kompaktinėje plokštelėje pateikiami bendrinių ir tikrinių žodžių žodynai.

- Bonifacas Stundžia. **Bendrinės lietuvių kalbos akcentologija**. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, 256 p.

Tai vadovėlis, skirtas studentams lituanistams. Jame aprašyta bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimo sistema, aptartas kirtis ir priegaidė bei jų santykis su linijiniais

¹⁹⁰ Apie DLKŽ ir šiuo metu rengiamą *Bendrinės lietuvių kalbos žodyną* (BKŽ) žr. toliau.

kalbos elementais – skiemenimis, morfemomis, žodžiais. Jame skirta vietos ir praktiniam elementarių kirčiavimo taisyklių mokymui.

Kirčiuoklė

http://donelaitis.vdu.lt/main.php?id=4&nr=9_1

Kirčiuoklis

<https://kalbu.vdu.lt/mokymosi-priemones/kirciuoklis/>

Kirčiuoklė – tai VDU Kompiuterinės lingvistikos centro parengta programa, kirčiuojanti lietuvišką tekstą¹⁹¹. Kirčiavimo įrankį sukūrė Giedrius Norkevičius, Asta Kazlauskienė, Gailius Raškinis, Airenas Vaičiūnas, Adas Petrovas. Morfologinė žodžio informacija gaunama naudojant Vytauto Zinkevičiaus sukurta lemavimo įrankį ir Vido Daudaravičiaus parengtą vienareikšminimo įrankį.

Kirčiuoklis – taip pat šio centro parengta programa, kuri pateikia kirčiavimo gretybes ar homoformas ir suteikia galimybę pasirinkti vieną iš jų. Įtraukti beveik visi šiuo metu *Dabartinės lietuvių kalbos žodyne* ir VLKK rekomendacijose teikiami kirčiavimo variantai. Šios programos ypač svarbios viešosios sakytinės kalbos vartotojams (dėstytojams, laidų vedėjams, renginių dalyviams) ir kalbos besimokantiems.

Mokomoji tarties ir kirčiavimo programa

<http://tartis.vdu.lt/>

Ši programa, parengta VDU¹⁹², suteikia galimybę įgyti teorinių lietuvių kalbos fonetikos, tarties ir kirčiavimo žinių, pamatyti vizualiai, kaip veikia kalbos padargai tariant lietuvių kalbos garsus. Patogu mokytis taisyklingos tarties ir kirčiavimo klausantis profesionalių diktorių įrašų ir atliekant praktines užduotis, galima pasitikrinti dažniausių žodžių kirčiavimą ir tarimą.

Programa labiausiai skiriama kitakalbiams, besimokantiems lietuvių kalbos, tačiau tinka ir bendrojo lavinimo mokyklų moksleiviams; studentams lituanistams, klausantiems lietuvių bendrinės kalbos fonetikos ir akcentologijos kursų; aukštųjų mokyklų studentams, besidomintiems lietuvių kalbos kultūra. Ja gali naudotis visi, kuriems rūpi taisyklinga lietuvių bendrinės kalbos tartis ir kirčiavimas.

Programa 2017 m. atnaujinta: atsižvelgta į dėstytojų ir studentų pastabas dėl medžiagos pateikimo, patobulinta užduočių patikra, įtraukta garsų transkripcija tarptautinės fonetinės abėcėlės rašmenimis.

¹⁹¹ Apie kirčiavimą internetu, <http://donelaitis.vdu.lt/main.php?id=4&nr=9>

¹⁹² Apie projektą, <http://tartis.vdu.lt/>

Sąskaitinės kalbos įrašų bazė

<http://donelaitis.vdu.lt/garsynas/>

Bazė VDU kaupia ir pildyta dviem etapais: 2007–2008 ir 2012–2014 m. Iš viso bazėje šiuo metu yra 45 val. garsinių įrašų ir juos atitinkančių tekstinių perrašų (anotacijų). Sąskaitinės kalbos įrašų bazei kaupti panaudoti dvejopo pobūdžio įrašai. Beveik pusę medžiagos sudaro profesionalių diktorių ir aktorių skaitomi tekstai ir įrašai. Tai radijo ir televizijos laidų, radijo spektaklių, pasakų vaikams įrašų fragmentai. Kita dalis – spontaniškos kalbos įrašai, įrašyti būtent šiai bazei.

Lietuvių šnekos garsynas LIEPA

<https://xn--ratija-ckb.lt/liepa>

Vilniaus universitete kuriamas lietuvių šnekos garsynas LIEPA – fonetiškai reprezentatyvi lietuvių šnekos duomenų bazė, pritaikyta šnekos technologijų moksliniams tyrimams ir konstravimo darbams bei elektroninėms paslaugoms. Šiuo metu įgyvendinamas projektas LIEPA-2, kuriuo planuojama garsyno apimtį papildyti iki 1 000 valandų. Vykdamas projektą, sukurtos 7 paslaugos vartotojams ir 5 infrastruktūros paslaugos:

- 1) 7 paslaugos vartotojams:
 - **Tartuvas** leidžia išgirsti per internetą, kaip tarti lietuvių kalbos naujažodžius.
 - **Naršytuvas** leidžia naršyti internete duodant kompiuteriui komandas balsu.
 - **Pažintuvas** leidžia ugdyti pažinimo įgūdžius taikant komandas balsu.
 - **Valdytuvas** leidžia valdyti kompiuterį balsu.
 - **Ieškotuvus** leidžia ugdyti gebėjimus šneka ieškoti išteklių apie UNESCO kultūros paveldą pasaulyje.
 - **Pagalbininkas** padeda neįgaliesiems šnekantis su kompiuteriu plėtoti socialinius gebėjimus, savitvarką, savitarną, formuoti informacinių technologijų naudojimo įgūdžius.
 - **Lietuvių šnekos sintezatorius akliesiems** skaito balsu tai, kas rodoma kompiuterio ekrane.
- 2) 5 infrastruktūros paslaugos:
 - **Elektroninio teksto skaitytuvas** – programinė įranga, skaitanti lietuvišką elektroninį tekstą balsu (lietuvių šnekos sintezatorius).
 - **Interneto puslapių atidarymo balsu programinė įranga** – programinė įranga, sudaranti galimybes balso komandomis atverti interneto puslapius.
 - **Lietuvių šnekos atpažinimo variklis** – programinė įranga, atpažįstanti lietuvių šneką.

- Garsynas – 113 valandų anotuotas lietuvių šnekos garsynas.
- Balso įrašų laboratorija – Vilniaus universiteto Filologijos fakultete¹⁹³.

II.1.3. Gramatika

- *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*. Redaktorius Vytautas Ambrazas, 4-as patais. leid. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas. ⁴2005. 754 p., ¹1994, ²1996, ³1997

Autorių kolektyvo parengtoje gramatikoje siekiama nuosekliai aprašyti dabartinės lietuvių kalbos vidinę sandarą ir kartu apibrėžti svarbiausias žodžių, jų formų ir sakinių sudarymo bei vartojimo normas. Gramatinių raiškos priemonių sistema aprašoma skiriant fonologijos, morfologijos ir sintaksės lygmenis. Prie morfologijos šliejasi žodžių daryba. Visus lygmenis stengiasi apibūdinti pagal tuos pačius sisteminio nagrinėjimo principus atsižvelgiant į formų skiriamuosius požymius, susijusius su tam tikromis reikšmėmis bei funkcijomis.

Kad knyga būtų prieinama kuo platesniems skaitytojų sluoksniams, joje stengiasi nenutolti nuo įprastinių kategorijų bei terminų. Gramatika skirta visiems, jaučiantiems poreikį suprasti dėsnius, kuriais pagrįsta bendrinės kalbos gramatinė sistema, ir jais naudotis kasdienės kalbos praktikoje. Tai ne vadovėlis, o veikiau gramatikos žinynas, apimantis fonologiją, morfologiją (kartu su žodžių daryba) ir sintaksę.

I problema. Planuojant lietuvių kalbos korpusą, iki šiol iš esmės remiasi 1994 m. autorių kolektyvo išleista gramatika. Nors pripažįstama, kad ji ne visai atitinka dabartinės kalbos būklę, pasenusi iliustracinė medžiaga, bet kartojami šiek tiek pataisyti ir papildyti leidimai.

II problema. Ši gramatika nėra patvirtinta kaip norminamasis veikalas.

III problema. Būtina parengti internetinę gramatikos versiją, kurią būtų galima naudoti švietimo bei mokslo reikmėms, kalbos technologijoms ir jomis grindžiamoms paslaugoms kurti.

IV problema. Parengti naują gramatiką (tiek tradicinę, tiek internetinę) būtų galima tik tada, jei būtų pakeista mokslo darbų vertinimo ir institucijų finansavimo tvarka.

¹⁹³ Apie projektą LIEPA, <https://xn--ratija-ckb.lt/liepa/>

Dėl per menko vertinimo dabar ją rengti nuostolinga ir mokslo institucijoms, ir patiems mokslininkams: ji neprilyginama tarptautiniams leidiniams ir už ją skiriama mažai taškų, o nuo vertinimo priklauso instituto finansavimas ir mokslininkų kvalifikacijos atitiktis (plačiau apie nepalankią mokslo darbų vertinimo politiką žr. sk. III.4. Lietuvių kaip mokslo kalbos problemos). Gramatikos rengimas – ilgalaikis darbas ir jam turėtų būti garantuotas nuolatinis finansavimas.

- **Meilutė Ramonienė, Joana Pribušauskaitė. *Praktinė lietuvių kalbos gramatika*.** Vilnius: Baltų lankų vadovėliai, 2019, 263 p.

Tai naujo tipo mokomoji lietuvių kalbos gramatika, pristatanti gramatinę kalbos sandarą funkciniu aspektu. Į gramatinę sistemą žvelgiama kaip į kalbos išteklius, leidžiančius kurti prasmes vartojant kalbą kaip susižinojimo, bendravimo priemonę.

Gramatikos adresatas – įvairių lygių, bet labiausiai – pažengusiųjų ir mokančiųjų lietuviškai lygio mokiniai, kurie jau geba lietuviškai bendrauti, bet stokoja bendro gramatinės sandaros vaizdo, gramatinės sinonimikos. Gramatikoje itin pabrėžiami tie dalykai, kurie sudėtingi kitakalbiamis, yra nelengvai išmokstami ir juos vartojant pasitaiko tipiškų klaidų.

Lietuvių kalbos morfemikos duomenų bazė

<https://klc.vdu.lt/morfema/>

VDU kuriamą duomenų bazę sudaro 72 264 žodžių formos: 11 522 būdvardžiai, 30 134 bendriniai daiktavardžiai, 530 įvardžių, 473 skaitvardžiai, 28 273 veiksmažodžiai (12 162 asmenuojamosios formos, 3 183 bendratys, 10 777 dalyviai, 1 047 pusdalyviai, 1 104 padalyviai), 1 332rieveiksmiai. Internete prieinamoje morfemikos bazėje kol kas nepateikiami tikriniai daiktavardžiai, dalelytės, jungtukai, prielinksniai, jaustukai, išiktukai.

Morfologinis anotatorius

<https://klc.vdu.lt/anotatorius/>

VDU kuriamas morfologinis anotatorius. Automatiškai anotuojant tekstus, susiduriama su dideliu morfologiniu daugiareikšmiškumu – reiškiniu, kai tam pačiam žodžiui ar žodžio formai pateikiamos kelios lemos (antraštiniai žodžiai)

arba kelios gramatinės pažymos. Pritaikius statistinius modelius ir panaudojus 1 mln. žodžių pusiau automatiškai parengtą morfologiškai anotuotą tekstyną, sukurtas vienareikšminimo įrankis, kurio tikslumas apie 94 %. Antraštinių lietuvių kalbos žodžių formų nustatymo tikslumas apie 99 %.

Morfologiškai anotuotas tekstynas MATAS

<http://clarin-lt.lt/>

Tekstynas MATAS rengtas VDU 2002–2014 m. Kaip pagrindas imtas 1 mln. žodžių tekstynas, sudarytas 2006 m. ir papildytas naujais tekstais. Pirmiausia MATO tekstai buvo anotuoti automatiškai morfologiškai, vėliau kalbininko peržiūrėti ir sutvarkyti. MATĄ sudaro 1,6 mln. tekstų, sudarytų iš dokumentų, grožinės literatūros kūrinių, mokslinių tekstų. Kaip ir *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne*, didžiausią dalį (36 %) sudaro publicistikos tekstai.

Sintaksiškai anotuotas tekstynas ALKSNIS

<https://clarin.vdu.lt/xmlui/handle/20.500.11821/10>

Lietuvių kalbos sintaksiškai anotuotas tekstynas ALKSNIS parengtas VDU 2016 m. Tekstynas suplanuotas kaip lietuviškosios sintaksinės analizės etalonas. Tokiems tekstynams būdinga tai, kad jie nedideli, optimalios žanrinės sudėties, o sintaksinė analizė, nors ir atlikta automatiškai, bet peržiūrėta ir ištaisyta kalbininkų. Remiantis sintaksinės analizės etalonu, galima kurti statistiniu pagrindu veikiančią sintaksinę analizatorių ir plėsti automatinę sintaksinę analizę. Tekstyną sudaro 30 599 žodžiai, 2 355 sintaksiškai anotuoti sakiniai. ALKSNIO tekstai apima keturias žanrines dalis: bendrosios bei specialiosios periodikos ir grožinės literatūros dalys yra apylygės, o administracinių tekstų dalis mažiausia, nes tai specifinė lietuvių kalba¹⁹⁴.

Iš naujausių mokslo tiriamųjų darbų minėtina **Daivos Šveikauskienės** 2021 m. studija **Lietuvių kalbos gramatikos kompiuterizavimas**¹⁹⁵, kurioje aptariami tiek Lietuvos mokslininkų tyrimai, tiek kitų šalių tyrėjų atlikti darbai, susiję su gramatikos kompiuterizavimu. Studijoje nurodomos pagrindinės sritys, kuriose galimą gramatikos sąsają su kompiuteriais: tekstynų anotavimas, morfologinių bei sintaksinių analizatorių kūrimas, pati skaitmeninė gramatika ir gramatikos informacinė sistema.

¹⁹⁴ Plačiau apie MATO ir ALKSNIO anotavimo ir paieškų sistemas žr. Bielinskienė, Agnė; Boizou, Loïc; Rimkutė, Erika. Lietuvių kalbos morfologiškai ir sintaksiškai anotuoti tekstynai. *Bendrinė kalba* 90, 2017, p. 1–30.

¹⁹⁵ Šveikauskienė, Daiva. *Lietuvių kalbos gramatikos kompiuterizavimas. Mokslo studija*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021, doi.org/10.35321/e-pub.11.lietuviu-gramatikos-kompiuterizavimas

II.1.4. Leksika: žodynai, tekstynai, duomenynai

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (DLKŽ)

<https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/>

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas – universalus aiškinamasis dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Jame pateikiami sunorminti, bendrinei kalbai tinkami žodžiai: jų formos, rašyba, kirčiavimas. Paaiškinamos svarbiausios jų reikšmės, pavyzdžiais parodomas junglumas ir vartoseną, duodama nemažai populiarių frazeologizmų. Santrumpomis nurodomas stilistinis apibūdinimas ir vartojimo sritis.

Neteiktini žodžiai pažymimi santrumpa *ntk.* (= neteiktinas), iš aktyviosios vartosenos išėję, bet literatūroje randami – santrumpa *psn.*, eufemizmai – *euf.*, tarminiai žodžiai – *tarm.*, *žem.*, *vak.*, *aukšt.* ir pan. (dėl pokyčių nuo septinto leidimo žr. toliau).

Atsižvelgiant į įvairius kalbos vartotojų poreikius, žodynas leidžiamas ir kaip spausdintinė knyga, ir įvairiomis elektroninėmis formomis. Kiekvieną kartą leidimai atnaujinami ir papildomi remiantis vartosenos tyrimais ir įsitvirtinančiais naujais žodžiais bei terminais.

I. Tradiciniai ir elektroniniai leidimai. Pirmas leidimas išėjo 1954 m. (apie 45 000 žodžių), antras papildytas ir pataisytas – 1972 m. (apie 60 000 žodžių, abiejų atsak. redaktorius Jonas Kruopas (1908–1975)), trečias papildytas ir pataisytas – 1993 m. (apie 75 000 žodžių, šio ir vėlesnių leidimų vyr. redaktorius Stasys Keinys), ketvirtas – 2000 m. (nežymiai pataisytas).

Ketvirtojo leidimo pagrindu 2002 m. išleista **kompaktinė plokštelė su** aiškinamuoju svarbiausių Lietuvos ir pasaulio **vietovardžių priedu** (jį parengė Laimutis Bilkis). 2003 m. išleistas penktas iš naujo redaguotas, pataisytas ir papildytas vien elektroninis leidimas (**kompaktinė plokštelė**), kuriame pateikta apie 80 tūkstančių žodžių (kartu su maždaug 3 000 Lietuvos ir pasaulio vietovardžių dalimi). 2006 m. vartotojus pasiekė šiek tiek pataisytas šeštas (trečias elektroninis) leidimas.

Septintas pataisytas ir papildytas leidimas išėjo 2012 m. Neteiktini žodžiai, ankstesniuose leidimuose (nuo pirmo iki šešto) dar duoti pažymint santrumpa *ntk.* (= neteiktinas), nuo septinto į žodyną netraukiami. Neduodama ir siaurai vartojamų, tarminių, labai specialių, pasenusių, vulgarių žodžių ir jų reikšmių. Jei manoma, kad skaitytojui jų gali prireikti, taikomas nuorodinis aiškinimas: nukreipiama į bendrinėje kalboje plačiau vartojamus žodžius ir reikšmes.

Naujausias leidimas – aštuntas – kaip **tradicinė knyga** pasirodė 2021 m.:

- ***Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*** / vyriausiasis redaktorius Stasys Keinys, 8-as patais. ir papild. leid. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021.

2021 m. išleista ir aštunto leidimo **elektroninė versija atmintuke**:

- ***Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*** / vyriausiasis redaktorius Stasys Keinys, 8-as patais. ir papild. leid., elektroninė versija (USB atmintuke). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021.

Abu šie leidimo variantai papildyti ir atnaujinti: priedas papildytas 200 naujų žodžių iš rengiamo *Bendrinės lietuvių kalbos žodyno*; grąžinti kai kurie anksčiau nenorminiais laikyti žodžiai, bet VLKK pripažinti vartotinais bendrinėje kalboje; grąžinti kai kurie žodžiai, kurių septintame DŽ leidime buvo atsisakyta ribojant spausdintinio leidinio apimtį; atnaujintas nuorodinis žodžių aiškinimas; pagal VLKK nutarimus pataisyta žodžių rašyba ir kirčiavimas¹⁹⁶.

II. Internetinis leidinys. Nuo 2011 m. Lietuvių kalbos institutas skelbia žodyno leidimą internete¹⁹⁷, elektroninė versija atnaujinta 2021 m.:

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas / vyriausiasis redaktorius Stasys Keinys, 8-as patais. ir papild. leid., elektroninis variantas, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021, <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/>

Tiek spausdintiniame žodyne, tiek elektroninėje jo versijose pateikiama apie 75 000 dabartinės lietuvių kalbos žodžių (apie 50 000 žodyno straipsnių), plačiau vartojamų mokslo, meno, religijos, technikos ir kitų sričių terminų, šnekamosios kalbos, regioninių (tarminių) žodžių, atspindinčių įvairius funkcinius kalbos stilius. Kaip minėta, nuo septinto leidimo neduodama neteiktinų, siaurai vartojamų, tarminių, labai specialių, pasenusių, vulgarių žodžių ir jų reikšmių.

¹⁹⁶ Apie tai žr. <http://lki.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodyno-elektronine-versija-atmintuke/>, <http://lki.lt/lietuviu-kalbos-instituto-knygyne-naujausias-dabartines-lietuviu-kalbos-zodyno-leidimas/>

¹⁹⁷ Apie skirtumus nuo šešto leidimo žr. <https://ekalba.lt/dabartines-lietuviu-kalbos-zodynas/apie/D%C5%BD%20Apie%20%C5%BEodyn%C4%85>

Šis žodynas – tai nuolat atnaujinama ir dėl publikavimo įvairiomis formomis visuomenei lengvai prieinama korpuso planavimo priemonė. Jis reikalingas visiems vartotojams, norintiems taisyklingai kalbėti ir rašyti, ypač viešojoje erdvėje.

I problema. DLKŽ nėra patvirtintas kaip norminamasis veiklas, atitinkantis kodifikacinius reikalavimus. Jį patvirtinti turėtų VLKK. Šiuo metu yra įsigalėjusi teismų praktika remtis DLKŽ kaip norminamuoju veikalu, tačiau teisiškai tai nėra korektiška, todėl būtina kurį nors iš žodynų – DLKŽ ar rengiamą BKŽ – kodifikuoti.

II problema. Nors žodynas nuolat taisomas ir pildomas, tačiau dėl daugybės neaktualių pavyzdžių jis neatitinka *dabartinės kalbos* sampratos. Tai buvo suvokta ir konstatuota praėjusio amžiaus paskutinįjį dešimtmetį, todėl imtasi rengti iš esmės naują *Bendrinės lietuvių kalbos žodyną* (BKŽ), tačiau jis dar tik įpusėtas (apie jį žr. toliau).

III problema. Šis žodynas turėtų būti pildomas remiantis šiuolaikinėmis kalbos technologijos priemonėmis, pagrįstomis tekstynais ir jų analize, t. y. jame esančių lemu lyginimu su dideliuose tekstynuose vartojama leksika. 2021 m. atlikus *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* 6-ojo leidimo skaitmeninės versijos lemu analizę ir palyginus su *Jungtinio lietuvių kalbos tekstyno* duomenimis, buvo nustatyta: 1) žodyne esančios, bet tekстыne neužfiksuotos leksikos; 2) žodyne nepateiktos, bet tekстыne dažnai vartojamos leksikos¹⁹⁸. Pastarąją leksiką turėtų būti pildomi nauji žodyno leidimai, o neaktualių galima atsisakyti. Šis metodas, paremtas universalia *Hunspell* platforma, gali būti taikomas ne tik tradiciniams žodynams atnaujinti, bet ir naujiems rengti.

Lietuvių kalbos žodynas (LKŽ)

www.lkz.lt

Tai daugiatomis žodynas, 1941–2002 m. leistas kaip spausdintinė knyga, dabar leidžiamas įvairiomis elektroninėmis formomis. Jis laikomas pagrindiniu rašytinio ir sakytinio lietuvių kalbos paveldo šaltiniu.

I. Tradiciniai ir elektroniniai leidimai. *Lietuvių kalbos žodynas* (LKŽ) – spausdintinis dvidešimties tomų leidinys: t. I–XX, 1941–2002. Medžiaga iš rašytinių šaltinių ir tarmių jam kaupta 100 metų: nuo 1902 iki 2002 m. Žodynas parengtas remiantis 4,5 mln. vienetų kartoteka, tačiau sudaryta dar ir 0,5 mln. vienetų papildymų kartoteka. Jo rengimo darbai baigti 2002 m., kai išleistas 20-as tomas.

¹⁹⁸ Petrauskaitė, Rūta; Dadurkevičius, Virginijus. Tradicinių aiškinamųjų žodynų antraštyno atnaujinimo būdas. *Taikomoji kalbotyra* 16, 2021, p. 42–48, <https://www.zurnalai.vu.lt/taikomojikalbotyra/article/view/23843>

Lietuvių kalbos žodynas, t. I–XX, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1941–2002¹⁹⁹.

Žodyną sudaro apie 0,5 mln. leksikografinių straipsnių (antraštinių ir paantraštinių žodžių), sudarytų renkant duomenis maždaug iš 1 000 šaltinių. Jame pateikiami lietuvių kalbos žodžiai iš senųjų ir dabartinių raštų bei tarmių. Tarmių leksika pagal fonetinius dėsnius transponuota į bendrinę kalbą. Žodyno straipsniuose pateikiama informacijos apie: 1) žodžio geografiją – paplitimą tarmėse, jį rodo geografinės santrumpos; 2) žodžio istoriją – ją rodo šaltinių santrumpos, iš jų matyti, kada žodis pavartotas; 3) žodžio kilmę – ženklų x žymimi skoliniai, nurodant kalbą, iš kurios atėjo; 4) žodžio semantiką – pateikiamos ne tik reikšmės, bet ir jų atspalviai; 5) stiliaus ypatybes – žodžiai, kurių stilistinis pobūdis ryškus, turi stilistines pažymas (pasenę žodžiai, istorizmai, neologizmai, eufemizmai, perkeltine reikšme vartojami žodžiai ir kt.); 6) lietuvių etnologiją ir etnografiją – mažieji tautosakos žanrai (priežodžiai, patarlės, mįslės, palyginimai), frazeologija.

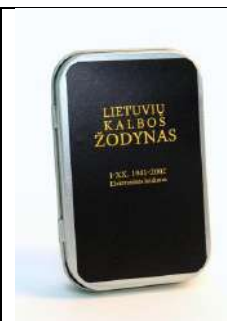
Žodynas reikšmingas ne tik lietuvių kalbos istorijos ir lyginamiesiems indoeuropiečių kalbų tyrimams, bet ir kalbos norminamiesiems darbams: jame pateikta iliustracinė medžiaga parodo vartoseną rašytinėje ir sakytinėje kalboje, todėl jo duomenimis remiasi kalbos normintojai priimdami sprendimus.

2013 m. išleistas antras **elektroninis leidimas atmintuke**. Jame atsižvelgta į Valstybinės lietuvių kalbos komisijos priimtas kirčiavimo bei skolinių vertinimo rekomendacijas, žodyno autorių ir redaktorių nustatytus abejotinus transponavimo atvejus, interneto svetainės www.lkz.lt lankytojų pastabas²⁰⁰.

¹⁹⁹ Iliustracija iš <http://old.lkz.lt/dzl.php?7>

²⁰⁰ Apie žodyno atnaujinimą žr. Naktinienė, Gertrūda. Elektroninio *Lietuvių kalbos žodyno* naujovės. *Kalbos kultūra* 85, 2012, p. 92–102, <http://www.bendrinekalba.lt/?85>.

- ***Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002):*** elektroninis leidimas su žinyne atmintuke (USB), Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2013

II. Internetinis leidinys. Nuo 2005 m. *Lietuvių kalbos žodynas* funkcionuoja internete:

Lietuvių kalbos žodynas (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas. Redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. redaktorė), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė, Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zabarskaitė, programuotojai: Evaldas Ožeraitis, Vytautas Zinkevičius. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija 2017), www.lkz.lt.

Jame, kaip ir tradicine forma išleistame 20-ies tomų leidinyje, atspindėta lietuvių kalbos leksika nuo XVI a. iki XX a. pabaigos. Spausdintinis leidinys buvo rengiamas septynis dešimtmečius. Per tą laiką keitėsi žodyno sudarymo ir redagavimo principai, įvyko rašybos ir skyrybos reforma, todėl rengiant pirmą internetinį leidimą tekstai buvo redaguojami ir adaptuojami. Internetinis variantas dar kartą atnaujintas 2008 m.: pataisyti žodyno redaktorių ir interneto svetainės lankytojų pastebėti netikslumai, remtasi naujais teoriniais ir praktiniais kalbos darbais, tikslintas antraštinių žodžių normiškumo vertinimas. 2017 m. sukurta daugiau paieškos galimybių²⁰¹.

Lietuvių kalbos žodynas nebuvo kuriamas kaip norminamasis. Dėl daugybės kalbos duomenų, užrašytų iš rašytinių šaltinių ir gyvosios kalbos, jis vertingas įvairių sričių mokslininkams, bet juo irgi negali būti remiamasi kaip kodifikuojamuoju veikalu.

Bendrinės lietuvių kalbos žodynas (BKŽ)

Žodynas rengiamas keletą dešimtmečių, nuo 2013 m. LKI dalimis skelbiamas interneto svetainėje <http://bkz.lki.lt>. Jis atspindi realiai funkcionuojančią leksiką ir taisyklingą bendrinės kalbos žodžių vartoseną. Nenorminių, neteiktinų ar vengtinų žodžių jame nepateikiama, bet greta pagrindinės normos leksikos, žodžių darybos, kirčiavimo ar kitų variantų duodama ir šalutinės normos variantų. Rengiant žodyną, atsižvelgiama į naujus žinių visuomenės bei prestižinės kalbos vartojimo

²⁰¹ Plačiau apie paiešką žr. Paieška „Lietuvių kalbos žodyne“.

poreikius, nuolat kintančią kalbos padėtį, naujausius bendrinės kalbos tyrimo ir norminimo rezultatus, paskelbtą ar kitaip pareikštą kitų ir šio žodyno tekstų kritiką²⁰².

Žodyne pateikiami ne tik bendriniai, bet ir kai kurie tikriniai žodžiai (dažnesni vietovardžiai, mitologiniai vardai ir pan.). Žodžių straipsniuose po antraštinių žodžių duodamos pagrindinės žodžių formos, gramatinė, akcentinė, stilistinė, tarminė informacija, reikšmių aiškinimai, dedama iliustracinių vartosenos pavyzdžių, frazeologizmų ir kitokių duomenų. Sintaksinis junglumas žymimas klausiamaisiais įvardžiais (*ko, kam, ką, kuo, kame, dėl ko, su kuo* ir kt.).

Žodynas kirčiuotas: daiktavardžių, būdvardžių, skaitvardžių, įvardžių nurodomos kirčiuotės: (1), (2), (3), (3^a), (3^b), (3^{4a}), (3^{4b}), (4). Jei vardažodis turi kirčiavimo variantų, nurodomos visos kirčiuotės, o pagrindinis variantas – pirmasis. Žodyne kirčiuojami ne tik antraštiniai žodžiai ir pagrindinės jų formos, bet ir visi žodžiai iliustraciniuose pavyzdžiuose. Jei antraštinis žodis turi kelis kirčiavimo variantus, tai žodžiai pavyzdžiuose kirčiuojami pagal pirmąjį antraštinio žodžio kirčiavimo variantą.

Spartėjant mokslo ir technikos pažangai, stiprėja būtinybė nuolat atnaujinti leksiką ir plėsti jos skelbimą internetinėje erdvėje. Šis žodynas – svarbi valstybinės kalbos korpuso kūrimo ir palaikymo priemonė, skirta tiek mokslo, tiek plačiajai visuomenei. Norint atkreipti dėmesį į jo rengimą lydinčias problemas (apie jas žr. toliau), pateikiama informacijos apie 2016–2021 m. paskelbtas dalis: D. 5: Ž; D. 6: R; D. 7: G (g–gyvuoti); D. 8: G (Gižai–gvinėjietiškas); D. 9: K (k–karžygiškumas) D. 10: A (a–anapestinis); D. 11: L (l–Lieporiai); D. 12: K (kas–kilninti). Šį žodyną būtina rengti toliau, tačiau daugybę metų darbą stabdo trys problemos:

I problema. BKŽ kol kas negali būti laikomas norminamuoju veikalu. Jis galėtų būti tokiu pripažįstamas, nes atspindi realiai funkcionuojančią leksiką ir taisyklingą bendrinės kalbos žodžių vartoseną, bet turėtų būti baigtas ir kodifikuotas VLKK.

II problema. BKŽ rašomas su pertrūkiais. Tai lemia mokslo darbų vertinimo ir institutų finansavimo politika. Jį rengti Lietuvių kalbos institutui nenaudinga. BKŽ neprilyginamas tarptautiniams leidiniams, už jį skiriama mažai taškų, o nuo vertinimo priklauso instituto finansavimas.

²⁰² Liutkevičienė, Danutė. Bendros žinios apie žodyną, [https://ekalba.lt/bendrines-lietuviu-kalbos-zodynas/apie/BLK %C5 %BD %20Bendros %20 %C5 %BEinios %20apie %20 %C5 %BEodyn %C4 %85](https://ekalba.lt/bendrines-lietuviu-kalbos-zodynas/apie/BLK%C5%BD%20Bendros%20%C5%BEinios%20apie%20%C5%BEodyn%C4%85)

III problema. Nors institute dirba grupė patyrusių leksikografų, jie negali atsidėti vien BKŽ rašymui – turi imtis darbų, laikomų tarptautiniais, kad institutui uždirbtų daugiau taškų, o patys galėtų pretenduoti į aukštesnes pareigas, kurioms keliamas tarptautiškumo reikalavimas.

Kiti elektroniniai žodynai

Lietuvių kalbos instituto skaitmeninių išteklių sistemoje „E. kalba“ skelbiami internetiniai leidiniai, parengti anksčiau išleistų žodynų pagrindu ar rengiami nauji. Ši sistema dabar apima 19 žodynų: 9 vienakalbius ir 10 dvikalbių:

Vienakalbiai žodynai	Dvikalbiai žodynai
• Bendrinės lietuvių kalbos žodynas • Dabartinės lietuvių kalbos žodynas • Lietuvių kalbos žodynas • Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas • Sinonimų žodynas • Antonimų žodynas • Frazeologijos žodynas • Palyginimų žodynas • Sisteminis lietuvių kalbos žodynas	• Lietuvių–anglų kalbų žodynas • Anglų–lietuvių kalbų žodynas • Lietuvių–latvių kalbų žodynas • Latvių–lietuvių kalbų žodynas • Lietuvių–lenkų kalbų žodynas • Lenkų–lietuvių kalbų žodynas • Lietuvių–vokiečių kalbų žodynas • Vokiečių–lietuvių kalbų žodynas • Lotynų–lietuvių kalbų žodynas • Senosios graikų–lietuvių kalbų žodynas

Problema. Atsižvelgiant į kalbos pokyčius ir visuomenės poreikius, būtina nuolat atnaujinti sinonimų, antonimų, palyginimų, frazeologijos žodynus, taip pat suskaitmeninti tarties, junglumo ir kitus žodynus ir užtikrinti, kad pagal „vieno langelio principą“ būtų prieinama kuo daugiau skaitmeninių išteklių.

Etimologiniai ir kiti spausdintiniai žodynai

LKI per pastaruosius penkerius metus tradicinėmis knygomis išleista keletas etimologinių žodynų, vienas dvikalbis:

Etimologiniai ir kiti žodynai	
2016	Kregždys, Rolandas. <i>Lietuvių kalbos polonizmo žodynas</i> = <i>Słownik polonizmów w języku litewskim</i> . 1: <i>Studia Etymologica Baltica</i> II. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2016. 764 p.
2016	Kregždys, Rolandas. <i>Lietuvių kalbos polonizmo žodyno specifikacija</i> = <i>Charakterystyka słownika polonizmów w języku litewskim</i> : <i>Studia Etymologica</i>

	Baltica I = Polish loanwords in Lithuanian – Lexis specification. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2016. 288 p.
2018	<i>Lietuvos vietovardžių žodynas</i> , 3 tomas: G–H ats. red. Laimutis Bilkis, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2018. XXXIV, 382 p.
2019	Čepienė, Nijolė. <i>XVI–XXI a. lietuvių kalbos germanizmų ir jų darinių žodynas</i> Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2019. 1048 p.
2020	Melnikienė, Danguolė. <i>Dictionnaire lituanien-français = Lietuvių–prancūzų kalbų žodynas</i> . Paryžius: Hermann éditeur, 2020. 1160 p.
2021	<i>Lietuvos vietovardžių žodynas</i> , 4 tomas: I–J, ats. red. Laimutis Bilkis, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021. XXXIV, 312 p.

VLK Lietuvos Respublikos terminų bankas

terminai.vlkk.lt

Lietuvos Respublikos terminų bankas – valstybės informacinė sistema, kurią sudaro nustatyta tvarka sutvarkytų ir internete pateiktų aprobuotų, teiktinų lietuvių kalbos terminų ir neteiktinų terminų visuma. Jo paskirtis – užtikrinti nuoseklų sunormintų lietuvių kalbos terminų vartojimą, ypač Lietuvos teisės aktuose, sukurti bendrą įvairių valstybės institucijų informacinę sistemą, prie kurios galėtų prisijungti ir duomenis teikti kiti juridiniai ir fiziniai asmenys, kuria galėtų laisvai naudotis vartotojai ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje dirbantys įvairių sričių specialistai.

Terminų banko kūrimas, tvarkymas, finansavimas, duomenis teikiančių, juos tvarkančių ir naudojančių juridinių ir fizinių asmenų pareigos, teisės ir atsakomybė reglamentuojama Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymu²⁰³. Terminų banką kuria ir veikimą užtikrina Terminų banko tvarkytojai – VLKK (duomenų tvarkytoja ir valdytoja) kartu su Seimo kanceliarija (informacinės sistemos tvarkytoja).

Terminų banke skelbiami VLKK įvertintų, kalbos taisyklingumo reikalavimus ir terminologijos principus atitinkančių terminų žodynų terminai, taip pat teisės aktų terminai. Jis kuriamas tokiais etapais: terminų straipsnių rengimas, ekspertizė, svarstymas VLKK, skelbimas Terminų banke. Šiuo metu banke galima rasti 50 terminų žodynų terminus, iš viso terminų daugiau kaip 253 000 (2021 m.)²⁰⁴.

²⁰³ Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 23 d. Nr. IX-1950, galiojanti suvestinė 2018 m. sausio 1 d. redakcija. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 2004-01-13, Nr. 7-129, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.224652/HQpbOHxGXU>

²⁰⁴ *Terminų bankas*, <http://www.vlkk.lt/terminu-bankas>

Dabartinės lietuvių kalbos tekstynas

<http://tekstynas.vdu.lt/tekstynas/menu?page=about>

Tai VDU parengtas tekstynas – visuma elektroninį pavidalą turinčių ir specialia programine įranga aprūpintų tekstų, skirtų filologinei, statistinei, sociologinei ar kitokiai kalbos vienetų vartosenos analizei. Tai visuotinai pripažintas įvairialypis duomenų šaltinis, kuriuo naudojasi įvairių sričių mokslininkai ir praktikai.

Tekstynas yra tęstinis, ištisu tekstų rinkinys, rengiamas pagal skaitomumo, o ne leidybos tendencijas, sudaromas pagal kai kurių kitų Europos kalbų (anglų, vokiečių, danų, čekų ir kt.) tekstynų sandaros principus.

Tekstyno dydis, žanrų ir temų įvairovė lemia plačias pritaikymo galimybes: jis gali būti naudojamas ir kaip medžiaga žodynams, ir kaip praktinė lietuvių kalbos mokymo ar mokymosi priemonė, teikianti autentiškų lietuvių kalbos pavyzdžių.

Lietuvių mokslo kalbos tekstynas

<http://coralit.lt/>

Mokslo kalbai kurti ir tirti 2007–2010 m. Vilniaus universitete parengtas *Lietuvių mokslo kalbos tekstynas* (lot. *Corpus Academicum Lithuanicum*, CorALit, vadovas Algimantas Juozapavičius, koordinatorė Aurelija Usonienė). Tekstyno tikslas – sukaupti rašytinės mokslo kalbos duomenų bazę, kuri galėtų būti naudojama akademinio diskurso kiekybiniais ir kokybiniais parametrais tirti, žanrų įvairovei, tarpdalykiškumui atskleisti, informacijai apie mokslo kalbos savitumo formavimąsi ar nykimo tendencijas suteikti.

I tekstyną įtraukti 1999–2009 m. publikuoti leidiniai, tekstai suskirstyti į humanitarinių, socialinių, fizinių, biomedicinos ir technologijos mokslų kryptis (pagal mokslo sričių klasifikatorių). Šiuo metu tekstyną sudaro apie 9 mln. žodžių. Internetinis tekstynas – geras įrankis įvairių sričių tyrimams atlikti, mokslo veikalams ir mokymo priemonėms rengti, žodynams sudaryti.

I problema. Nuo tekstyno parengimo praėjo daugiau kaip dešimt metų, todėl tekstyną reikėtų atnaujinti.

Lietuvių kalbos daiktavardinių frazių žodynas

<https://klc.vdu.lt/fraziu-zodynas/>

Tai pirmasis tekstyno duomenimis pagrįstas lietuvių kalbos pastoviųjų junginių žodynas. Žodyne atsispindi didelė pastoviųjų junginių įvairovė: kolokacijos,

frazeologizmai, ilgesnės teksto atkarpos (kartais net keli sakiniai). Daiktavardinės frazės nustatytos statistiškai apskaičiavus žodžių traukos tekste įvertį 100 mln. žodžių apimties *Dabartinės lietuvių kalbos tekstyne*, reprezentuojančiame 1991–2002 m. rašytinę lietuvių kalbą. Žodyną sudaro beveik 69 tūkst. daiktavardinių frazių.

Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas

<https://ekalba.lt/naujazodziai/naujienos>

Nuo 2011 m. Ritos Miliūnaitės iniciatyva sudarinėjamas tęstinis internetinis žinynas *Lietuvių kalbos naujažodžių duomenynas*. 2021 m. duomenynas iš atskiros svetainės <http://naujazodziai.lki.lt> perkeltas į Lietuvių kalbos skaitmeninių išteklių sistemą „E. kalba“. Jame kaupiami nuo XX a. pabaigos viešojoje vartosenoje atsirandantys nauji žodžiai (skoliniai ir naujadarai), žodžių junginiai ir santrumpos, naujos žodžių reikšmės, jame teikiama **informacijos ir apie jų kilmę, vartojimą ir norminimą**²⁰⁵.

Tai nuolat pildoma duomenų bazė, iš kurios matyti naujausi lietuvių kalbos leksikos vartojimo pokyčiai ir polinkiai. Sukaupus daugiau duomenų, tikimasi parodyti ir naujažodžių dinamiką: kada ir kokiuose šaltiniuose nauji žodžiai fiksuoti, kiek ir kaip jie plinta vartosenoje, kokie ryškėja nauji žodžių darybos modeliai²⁰⁶.

Naujažodžiai kaupiami su vartosenos pavyzdžiais iš žiniasklaidos, reklamos, grožinės bei mokslinės literatūros, viešosios šnekamosios kalbos ir elektroninės komunikacijos. Orientuojamasi į sritis, kuriose vartojama bendrinė lietuvių kalba, taip pat viešai prieinama elektroninės komunikacijos kalba: interneto tinklaraščiuose, komentaruose ir diskusijų forumuose, socialiniuose tinkluose, iš kur į bendrinę kalbą patenka naujų, dar nesunormintų reiškinių²⁰⁷. Kuriamas duomenynas – ne tik geras išteklius kalbos normintojams ir vartotojams, bet ir daug galimybių teikianti priemonė korpusui įvairiais lygmenimis atnaujinti. Bendrinei kalbai tinkantys leksikos vienetai iš jo keliama į *Bendrinės lietuvių kalbos žodyną*²⁰⁸.

²⁰⁵ Miliūnaitė, Rita. Įvadas, [https://ekalba.lt/naujazodziai/apie/ND %20 %C4 %AEvadas](https://ekalba.lt/naujazodziai/apie/ND%20%C4%AEvadas)

²⁰⁶ Ten pat.

²⁰⁷ Apie naujažodžius,

[https://ekalba.lt/naujazodziai/apie/ND %20Apie %20nauja %C5 %BEod %C5 %BEius](https://ekalba.lt/naujazodziai/apie/ND%20Apie%20nauja%C5%BEod%C5%BEius)

²⁰⁸ Žr. Murmulaitytė, Daiva. „Naujažodžių duomenyno“ leksika pakeliui į „Bendrinės lietuvių kalbos žodyną“. *Acta Linguistica Lithuanica* 75, 2016, p. 68-88.

Remiantis naujažodžių duomenynu, atliekami tyrimai. Iš naujausių minėtina **Daivos Murmulaitytės** 2021 m. monografija **Naujažodžių darybos ir morfemikos tyrimų perspektyvos** (*Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno atvejis*)²⁰⁹

Skolinti terminai ir jų atitikmenys

<http://sta.lki.lt>

Tai Lietuvių kalbos institute 2014 m. parengtas internetinis skolintų terminų ir jų atitikmenų žodynas (vyr. redaktorė dr. Albina Auksoriūtė, programuotojai: Evaldas Ožeraitis, Vytautas Zinkevičius). Svarbiausias jo tikslas – pateikti terminų žodynuose ir enciklopedijose vartojamus skolintus terminus ir lietuviškus tą pačią sąvoką įvardijančius atitikmenis²¹⁰.

Rengiant atsižvelgta į tai, kad įvairių mokslo sričių terminijoje vis daugėja skolinių, kurie nėra tikri tarptautiniai terminai. Tie skoliniai neretai stumia iš vartosenos lietuviškus, neleisdami išnaudoti lietuvių kalbos įvardijimo išgalių. 2002 m. Terminologijos skyriuje (dab. Terminologijos centras) pradėta kaupti skolintų terminų, kurie turi lietuviškų atitikmenų, duomenų bazė (ją 2002–2005 m. rėmė VLKK). Skolinti ir lietuviški terminai, jų apibrėžtys bei atitikmenys kitomis kalbomis rinkti iš aiškinamųjų terminų žodynų, specialiųjų enciklopedijų, taip pat iš keliakalbių terminų žodynų ir bendrųjų enciklopedijų.

2006 m. naudojantis duomenų bazėje sukaupta medžiaga pradėtas rengti aiškinamasis skolintų terminų ir lietuviškų jų atitikmenų žodynas (finansuotas taip pat VLKK). Remiantis 1956–2010 m. išleistais aiškinamaisiais bei verčiamaisiais terminų žodynais, atlikta esamos lietuviškos ir skolintos terminijos inventorizacija. Iš skirtingu laiku išleistų šaltinių duomenų matyti terminijos raida, pirmenybės teikimas ir įsigalėję variantai.

Žodyne yra 1 842 skolintų vienažodžių terminų straipsniai, kuriuose pateikiamos skolintų vienažodžių ir jų lietuviškų vienažodžių ar keliažodžių atitikmenų sinonimų eilutės, imtos iš terminų žodynų ir enciklopedijų. Apibrėžčių pradžioje pateikiama tarptautinio ar svetimos kilmės žodžio etimologija (jei buvo šaltinyje). Į žodyną dedami ir šaltiniuose neteiktinai laikomi skolinti terminai (žymimi santrumpa *ntk.*). Antraštiniai žodžiai kirčiuojami.

²⁰⁹ Murmulaitytė, Daiva. Naujažodžių darybos ir morfemikos tyrimų perspektyvos (*Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno atvejis*). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021, doi.org/10.35321/e-pub.16.naujadaros-tyrimu-perspektyvos

²¹⁰ Skolintų terminų ir jų atitikmenų žodynas, <http://sta.lki.lt/>

Žodynas skirtas įvairių sričių specialistams, rengiantiems terminų žodynus, terminų standartus, enciklopedijas ir įvairias mokomąsias priemones, taip pat redaktoriams ir vertėjams.

I problema. Nuo žodyno parengimo praėjo 7 metai, todėl jį reikėtų atnaujinti.

Naujųjų skolinių duomenų bazė (NSDB)

<http://nsdb.sociolingvistika.lt/?lid=1>

Internetinė *Naujųjų skolinių duomenų bazė* (NSDB) sukurta 2013 m. Loretos Vaicekauskienės iniciatyva²¹¹. Bazėje pateikiami viešuosiuose *rašytiniuose* tekstuose nuo Nepriklausomybės atkūrimo vartojami įvairių kalbų žodžiai. Į ją įtraukta daugiau kaip 2 295 antraštiniai žodžiai ir per 9 000 jų vartosenos iliustracijų iš spaudos, interneto, kitų viešosios informacijos šaltinių, valstybės dokumentų. Tai tęstinė, naujais faktais pildoma bazė, todėl jos žodžių skaičius keičiasi²¹².

Į bazę traukiami bendriniai žodžiai arba kaip bendriniai vartojami pavadinimai, adaptuoti pagal lietuvių kalbos rašybos ir morfologijos taisykles arba pasidaryti iš skolintų kamienų su lietuvių kalbos priesagomis (hibridai), taip pat ir neadaptuoti žodžiai, jų dėmenys, pastovios reikšmės junginiai, žodžių trumpiniai ir santrumpos.

NSDB skirta:

- 1) informacijai apie skolinius teikti: nurodoma reikšmė, originalo forma, vartosenoje rasti atitikmenys, rašybos variantai, formaliai susiję (tą patį skolintą kamieną turintys) žodžiai, pateikiama vartosenos pavyzdžių;
- 2) automatinei duomenų atrankai ir rūšiavimui: NSDB galima atlikti *skolinių grupių* paiešką pasirinktais pjūviais;
- 3) skatinti bendradarbiauti su tyrėjais: vartotojai kviečiami pildyti bazėje teikiamą informaciją - siūlyti naujus įrašus ar tikslinti esamus²¹³.

NSDB nėra skolinių norminimo priemonė – ji tik atspindi paskutinių dešimtmečių viešosios rašytinės kalbos naujoves. Ja remiantis galima vertinti tik skolinių vartosenos polinkius, nes skolinių, kaip ir savų žodžių, vartoseną kasdien formuoja ir keičia tūkstančiai naujų tekstų²¹⁴.

²¹¹ Šį duomenyną praėjusio amžiaus 9-ame dešimtmetyje inicijavo Lietuvių kalbos ir literatūros instituto darbuotoja doc. dr. Vida Simonaitytė-Rudaitienė, duomenis vėliau perėmė ir toliau tvarkė dr. Loreta Vaicekauskienė.

²¹² Apie bazę, <http://nsdb.sociolingvistika.lt/apie-baze.htm>

²¹³ Ten pat.

²¹⁴ Ten pat.

Kitos bazės

Lietuvių kalbos skaitmeninių išteklių sistemoje „E. kalba“ ir LKI svetainėje „Senieji raštai“ www.lki.lt/seniejirastai/ skelbiamos dar tokios bazės:

- *Lietuvos vietovardžių geoinformacinė duomenų bazė*
- *Istorinių vietovardžių duomenų bazė*
- *Pavardžių duomenų bazė*
- *Tarmių archyvas*
- *Senujų raštų duomenų bazė*

Lietuvos vietovardžių geoinformacinė duomenų bazė nuolat plečiama. Numatyta, kad ši bazė apims Lietuvos savivaldybių teritorijų lingvistinius-geografinius duomenis, susiejant juos su tiksliais koordinatėmis žemėlapyje, šių objektų fiksavimu istoriniuose šaltiniuose, kilme ir kitomis ypatybėmis, papildant garsine ir vaizdine informacija.

I problema. Būtina nuolatinė duomenų bazių plėtra, tiek didinant geografinę aprėptį, tiek įtraukiant daugiau geografinių objektų, tačiau šis kalbininkų ir kartografijos specialistų pradėtas didelės apimties ir nacionalinės svarbos darbas vyksta su pertrūkiais, nes neužtikrinamas nuolatinis finansavimas.

II problema. LKI kuriama Senujų raštų duomenų bazė kuriama daugiausia pagal projektus, todėl irgi neturi nuolatinio finansavimo. Joje skelbiami internetiniai leidiniai (šiuo metu paskelbti 96), kuriuos sudaro dokumentinis perrašas, žodžių formų konkordancijos ir indeksai, kuriamos paieškų ir anotavimo sistemos.

II.1.5. Kalbos (darybos, leksikos, sintaksės) norminimas: žinynai

Kalbos patarimai (eKP)

<https://ekalba.lt/kalbos-patarimai/>

Lietuvių kalbos skaitmeninių išteklių sistemoje „E. kalba“ skelbiami *Kalbos patarimai* (eKP). Tai susistemintas kalbos rekomendacijų rinkinys – duomenų bazė. Joje pateikiami suskaitmeninti pagrindiniai kelių bendrinės lietuvių kalbos raidos laikotarpių kalbos rekomendacijų šaltiniai:

- 1) 1985 m. *Kalbos praktikos patarimai*;
- 2) 1997 m. paskelbtas *Didžiųjų kalbos klaidų sąrašas*;
- 3) 2002–2013 m. *Kalbos patarimų serija*²¹⁵.

²¹⁵ Miliūnaitė, Rita. eKP paskirtis, [https://ekalba.lt/kalbos-patarimai/apie/KP %20eKP %20paskirtis](https://ekalba.lt/kalbos-patarimai/apie/KP%20eKP%20paskirtis).

Lietuvoje kalbos vadovai pradėti leisti XX a. pradžioje: *Kalbos patarėjas* (1939), *Kalbos praktikos patarimai* (1976, 1985) ir *Kalbos patarimai* (2002–2013). Nors minėtų leidinių struktūra primena žodynus, tačiau pastarieji paprastai neparodo kalbos vartojimo problemų, dažnai vengia įvairuojančių normų, o kalbos vadovuose aiškinama, ką tinka vartoti bendrinėje kalboje, o ko ne²¹⁶.

Pagrindinis eKP informacijos vienetas – kalbos rekomendacija. Šiuo metu eKP sudaro 3 459 rekomendacijos. Jos rodo, kaip per laiką keitėsi įvairių kalbos reiškinių kodifikacija ir normos. Nuo 2021 m. eKP pradedamos skelbti naujos rekomendacijos, kurias galima laikyti *Kalbos patarimų* serijos tęsiniu. Taip pat rengiamas dar vienas ankstesnis šaltinis – 1939 m. *Kalbos patarėjas*²¹⁷.

Sukurta patogi duomenų paieška. Svarbu ir tai, kad spausdintinių *Kalbos patarimų* duomenys peržiūrėti ir atnaujinti, pridėtos keturios naujos dalys: „Rašyba“, „Skyryba“, „Tartis“ ir „Kirčiavimas“ (duomenys imti iš įvairių norminamųjų šaltinių arba sukurti naujai), o lankytojams pačioje interneto svetainėje suteikta galimybė rašyti pastabas ir atsiliepimus dėl skelbiamų rekomendacijų. Rekomendacijos dar pildomos ir tvarkomos, siekiama pritaikyti jas ir mokykloms.

Praktinis eKP poreikis ypač sustiprėjo, kai 2019 m. VLKK priėmė nutarimą Nr. N-1 (171), kuriame pripažino netekusiu galios 1997 m. gruodžio 18 d. nutarimą Nr. 68 „Dėl Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo“. Tas sąrašas veikė kaip žiniasklaidos, leidinių ir kitų bendrinės kalbos sričių normų reguliavimo priemonė. XX a. pab. ir XXI a. pr. jis atliko teigiamą vaidmenį: stabilizavo kalbos normas viešojoje vartosenoje, mažino rusų kalbos įtaką, drausmino viešosios kalbos vartotojus, stabdė naujųjų skolinių srautą, padėjo diegti lietuviškus skolinių atitikmenis²¹⁸. Jis sukonkretino taisyklingumo reikalavimų turinį ir tapo bendrinės kalbos normų pažeidimų registru – teisine priemone, stabdžiusia normų pažeidimus viešojoje vartosenoje²¹⁹.

Kadangi Valstybinės kalbos įstatymas ir toliau įpareigoja užtikrinti viešosios lietuvių kalbos taisyklingumą, tai reikia skirti pakankamai dėmesio ir normų šaltiniams – atnaujinti esamus kodifikacijos veikalus ir sparčiau rengti naujus, kad būtų aiškus etalonas, su kuriuo gali būti lyginami kiti vartosenos faktai. eKP šiuo

²¹⁶ Miliūnaitė, Rita. eKP istorija, [https://ekalba.lt/kalbos-patarimai/apie/KP %20eKP %20istorija](https://ekalba.lt/kalbos-patarimai/apie/KP%20eKP%20istorija). Plačiau apie lietuvių kalbos vadovus žr. Miliūnaitė, Rita. Pagrindiniai patariamieji lietuvių kalbos vadovai (žanro ypatybės). *Bendrinė kalba* 93, 2020, p. 1–33, <http://journals.lki.lt/bendrinekalba/article/view/2061/2160>

²¹⁷ Miliūnaitė Rita. eKP paskirtis, [https://ekalba.lt/kalbos-patarimai/apie/KP %20eKP %20paskirtis](https://ekalba.lt/kalbos-patarimai/apie/KP%20eKP%20paskirtis).

²¹⁸ Miliūnaitė Rita. Lūžis valstybinės lietuvių kalbos normų priežiūros sistemoje. *Baltu filologija* XXVIII (1), 2019, 123–139,

[https://vki.lrv.lt/uploads/vki/documents/files/DKKS_Mili %C5 %ABnait %C4 %97.pdf](https://vki.lrv.lt/uploads/vki/documents/files/DKKS_Mili%C5%ABnait%C4%97.pdf)

²¹⁹ Ten pat, p. 126.

metu yra svarbiausia bendrinės lietuvių kalbos vartojimo rekomendacijų sanakaupa, turinti didelę reikšmę palaikant bendrinės lietuvių kalbos normas.

Kanceliarinės kalbos patarimai

<http://kanceliariniaipatarimai.lki.lt/>

Kanceliarine kalba rašomi valdžios įstaigų administraciniai ir tarnybiniai dokumentai. Tai bendrinės kalbos atmaina, todėl jai taikomi norminės kalbos reikalavimai, tačiau ją itin veikia specifinė dokumentų įforminimo tvarka. Šiai kalbai būdingas tikslumas, dalykiškumas, griežtai apibrėžtos sąvokos ir terminai. Kanceliarinėje kalboje turi būti suderinti bendrieji lietuvių kalbos ir specialieji kanceliarinės srities reikalavimai, todėl reglamentavimas ir rekomendacijos itin svarbios raštvedybai.

Knyga *Kanceliarinės kalbos patarimai* pirmą kartą išleista 1993 m. (sudarytojas Pranas Kniūkšta), vėliau išėjo dar keturi spausdintiniai leidimai. Šie patarimai skiriami rašantiesiems įvairius dokumentus, ypač valstybės ir savivaldybių institucijų darbuotojams, taip pat mokantiesiems juos rašyti, ypač dėstytojams. Kanceliarinės kalbos patarimai parengti kaip žodynas.

- ***Kanceliarinės kalbos patarimai*, parengė Pranas Kniūkšta**, 5-asis patais. leid. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2002

2020 m. pagal penktą (2002) leidimą parengtas **internetinis leidimas**, o 2021 m. jis atnaujintas:

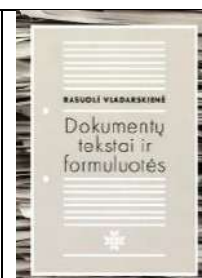
Kanceliarinės kalbos patarimai: 2-asis internetinis papildytas leidimas / sudarytojas Pranas Kniūkšta, vyr. redaktorė Rasuolė Vladarskienė, programuotojas Evaldas Robertas Ožeraitis. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2007, 2020, 2021.

Pirmąją internetinę versiją sudarė 1 077 patarimų straipsniai. Ją rengiant, patikslinti kai kurie pasikeitę terminai ir jų apibūdinimai, įrašyta naujų svarbių terminų, patikslinti pasikeitę dokumentų rengimo ir įforminimo reikalavimai, kalbos reiškinių vertinimas priderintas prie naujųjų „Kalbos patarimų“ vertinimo, ištaisyti pastebėti netikslumai. 2021 m. versija atnaujinta, ją sudaro 1 098 straipsniai. 2-ą internetinį leidimą parengė ir papildymus (8 aut. l.) parašė Rasuolė Vladarskienė.

2-ame internetiniame leidime naujausios norminimo rekomendacijos teikiamos pagal VLKK svetainėje esančią informaciją, rašybos rekomendacijos parengtos pagal VLKK patvirtintas lietuvių kalbos rašybos taisykles, patikslintas pasikeitęs norminamasis kanceliarinės kalbos reiškinių vertinimas, atsižvelgta į naujus dokumentų rengimo ir įforminimo reikalavimus²²⁰.

Straipsniuose parodoma, kas tinkama ir vartotina, nevartotini dalykai paminimi po teiktinųjų. Stengiamasi ne tik atkreipti dėmesį į klaidas, bet ir patarti, kas kanceliarinei kalbai tinka, o kas ne, ko nereikėtų be reikalo keisti. Tiesioginiu arba nusakomuoju būdu paaiškinama reikšmė; aptariamos vartojimo ypatybės ar aplinkybės. Norminiai antraštiniai žodžiai kirčiuojami, neteiktini žodžiai ir jų formos nekirčiuotos. Vartoseną iliustruojama (ir teiktini, ir neteiktini atvejais).

• **Rasuolė Vladarskienė. *Dokumentų tekstai ir formuluotės*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2017. 192 p.**

Šis leidinys skirtas valstybinių įstaigų tarnautojams, privačioms įmonėms ir asmenims, kurie turi dokumentus rašyti taisyklinga kalba. Jame pateikiama įvairių dokumentų rūšių, parengtų laikantis dokumentų rengimo ir įforminimo reikalavimų, taisyklingų tekstų pavyzdžių. Ypač daug dėmesio skiriama tekstų formuluotėms. Šalia dokumentų, kuriuos valstybės ir savivaldybių institucijos, įstaigos, organizacijos privalo rengti pagal dokumentų rengimą reglamentuojančius teisės aktus, siūlomos rekomendacijos, kaip privatūs asmenys turėtų rašyti dokumentus.

Rengiant knygą *Dokumentų tekstai ir formuluotės* remtasi 2003 m. išleista knyga *Dokumentų tekstai*, ji gerokai atnaujinta ir papildyta: skyrius „Bendrieji dokumentų rengimo ir įforminimo reikalavimai“ perrašytas atsižvelgiant į naujus dokumentų rengimo ir įforminimo reikalavimus ir išplėstas; skyrius „Įsimintinos rašybos smulkmenos“ iš esmės perrašytas ir tapo „Rašybos patarimais“; atsirado naujas skyrius „Būdingosios dokumentų formuluotės“; dokumentų tekstų pavyzdžiai patikslinti ir papildyti, kai kurių pasenusių pavyzdžių atsisakyta.

II.1.6. Išvados ir rekomendacijos

1. Sistemingas kalbos korpuso planavimas turi užtikrinti du valstybinei kalbai svarbius aspektus: 1) kad lietuvių kalba funkcionuotų kaip natūraliai kintantis ir

²²⁰ Pratarmė septintajam (antrajam internetiniam) leidimui, <http://kanceliariniaipatarimai.lki.lt/>

šiandienius komunikacijos poreikius atitinkantis reiškiny; 2) bet būtų saugoma kaip tautinės ir pilietinės tapatybės pagrindas bei nematerialusis kultūros paveldas.

2. Lietuvos mokslo institucijų atliekami bendrinės kalbos tyrimai, sukaupę kalbos išteklių gausumas, sklaidos efektyvumas iš esmės kuria tinkamas sąlygas valstybinės lietuvių kalbos korpusui planuoti, kalbos išmokimui lengvinti ir prestižui stiprinti:

- a) mokslo institucijos, siekdamos, kad bendrinė kalba galėtų efektyviai atlikti valstybinei kalbai priskirtas funkcijas, imasi ją moderninti: gausina ir internete skelbia tiek pirminius, tiek programiškai apdorotus kalbos išteklius: tekstynus, duomenynus, duomenų bazines, parodančias šiandienę vartoseną;
- b) mokslo institucijos taiko ir tradicinius, ir inovatyvius sprendimus, kuriais siekia aprępti įvairius kalbos korpuso lygmenis: rašybą ir skyrybą, tartį ir kirčiavimą, morfologiją, leksiką, kiek mažiau sintaksę.
- c) spausdintinėmis knygomis ir internetiniais leidiniais skelbiami korpuso būklę įtvirtinantys, kalbą įvairiais lygmenimis norminti ir atnaujinti padedantys lietuvių kalbos žodynai, žinynai, gramatikos;
- d) taikant informacinių technologijų galimybes, kuriamos patrauklios paslaugos interneto vartotojams: įvairios išplėstinės paieškos, teksto ir garso sąsajos ir abipusis atpažinimas, pritaikymas mokomiesiems poreikiams, pagalba neįgaliesiems.

3. Lietuvos mokslo ir studijų institucijos turi potencialių galimybių ir toliau dalyvauti skaitmeninių kalbos technologijų kūrimo darbe, yra pajėgios kurti inovatyvius ir vartotojams patrauklius viešuosius skaitmeninius produktus, kurie leistų internete bendrauti valstybine kalba (ir rašytine, ir sakytine), plėtoti lietuvių kalbos skaitmeninius išteklius ir siūlyti paslaugas. Šios institucijos pasirengusios kurti specifinius sprendinius, pritaikytus lietuvių kalbos gramatikos, leksinės semantikos ir sintaksės ypatumams, jos turi praktikos dirbti su verslo partneriais.

4. Vykdydamos kalbos korpuso planavimo darbus, mokslo institucijos nuolat susiduriama su iššūkiais, kurių dauguma priklauso nuo bendrosios Lietuvos mokslo politikos:

- a) lietuvių kalbos korpuso planavimas iš esmės remiasi 1994 m. autorių kolektyvo išleista *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, kuri neatitinka dabartinės kalbos būklės, iliustracinė medžiaga pasenusi, bet kartojami šiek tiek pataisyti ir papildyti jos leidimai.
- b) būtina parengti naują gramatiką (ir spausdintinę, ir internetinę), bet tam trukdo nepalanki mokslo darbų vertinimo ir institucijų finansavimo politika: gramatika neprilyginama tarptautiniams leidiniams, todėl įvertis žemas ir jį rengti Lietuvių kalbos institutui nuostolinga.

- c) kalbos korpusui itin svarbus *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*, bet jis rašomas su pertrūkiais, nes dėl nepalankios mokslo darbų vertinimo ir institutų finansavimo politikos jį rengti taip pat nuostolinga.
- d) gramatikos specialistai ir leksikografai negali atsidėti vien gramatikos ir žodynų rašymui dėl jiems nepalankių kvalifikacinių reikalavimų: tarptautiškumo reikalavimas įtrauktas į mokslininkų minimaliųjų kvalifikacinių reikalavimų aprašą, taikomą atestacijoms ir konkursams, ir jei mokslininkai rašys tik gramatikas ir žodynus, konkurse negalės pretenduoti į aukštesnes pareigas.
- e) gramatikos ir žodynų rengimas – ilgalaikis darbas, todėl šiems veikalams turėtų būti skiriamas nuolatinis finansavimas, atitinkantis mokslininkų įdėtą darbą ir užtikrinantis korpusui itin svarbių veikalų tęstinumą.

5. Tekstynai, duomenynai ir duomenų bazės dažniausiai kuriamos pagal programas ir projektus. Jiems pasibaigus, nutrūksta finansavimas ir sustoja tolesni kuriamieji ir palaikomieji darbai. Šie elektroniniai ištekliai būtini, kad korpusas visavertiškai plėtotųsi ir būtų užtikrintas kalbos naudingumas kultūros, mokslo, verslo srityse, todėl mokslo institucijos turi ieškoti galimybių tęsti pradėtus darbus, o programų kūrėjai sudaryti sąlygas tokiems darbams tęsti. Vertinant projektus, turi būti atsižvelgiama į kalbos technologijų sprendinių teikiamą naudą valstybinės lietuvių kalbos stiprinimui ir įtvirtinimui skaitmeninėje erdvėje bei išmaniuosiuose įrenginiuose.

6. Nepakankamai efektyviai vykdoma svarbi korpuso planavimo procedūra – kodifikavimas. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* nėra patvirtintas kaip norminamasis veikalas. Jį patvirtinti turėtų VLKK. Šiuo metu yra įsigalėjusi teismų praktika remtis šiuo žodynu kaip norminamuoju veikalu, tačiau teisiškai tai nėra korektiška. Atsižvelgiant į tai, būtina DLKŽ (ar rengiamą BKŽ) pripažinti norminamuoju veikalu. Visų bendrinės kalbos lygmenų norminimas ir kodifikavimas turi vykti nuolatos, kad:

- a) neatsirastų atotrūkio tarp normų ir kalbos raidos, kuriai didelę įtaką daro spartėjanti visuomenės pažanga;
- b) būtų amortizuotas kitų kalbų, ypač anglų, skverbimasis į valstybinę lietuvių kalbą.

III. ŠVIETIMAS

III.1. Kalbų politika švietimo srityje Latvijoje, Lenkijoje, Estijoje

III.1.1. Kalbų politika švietimo srityje Latvijoje

Sovietų okupacijos metais Latvijoje rusų kalba buvo dominuojanti, tačiau po Latvijos nepriklausomybės atkūrimo rusų kalba prarado oficialų statusą ir nuo 1991 m. vienintele oficialia šalies kalba laikoma latvių. Latvių kalbai suteikta konstitucinė apsauga, įpareigojanti valstybinės kalbos vartojimą visose viešojo gyvenimo srityse, įskaitant švietimą.

III.1.1.1. Latvijos švietimo padėtis po nepriklausomybės paskelbimo

Atkurta Latvijos valstybė paveldėjo dvikalbę mokslo sistemą, kurioje buvo rusų ir latvių kalbos mokyklos. Rusų kalbos mokyklose dalykai buvo mokomi tik rusų kalba, latvių mokyklose tarp mokomųjų dalykų rusų kalba buvo privaloma. Kitos etninės grupės – lenkai, ukrainiečiai, baltarusiai ir žydai – neturėjo galimybės mokytis savo etninės kilmės kalbos, buvo taikoma ta pati rusinimo politika²²¹.

Latvijos teisės aktai dėl mažumų švietimo buvo sukurti palaipsniui, pradedant nuo 1995 m., buvo siekiama įtraukti latvių kalbą kaip privalomą mokomą dalyką, bet ir dalykų mokymą latvių kalba. Iš karto po nepriklausomybės atkūrimo rusų kalba moksle turėjo didesnę įtaką, todėl dauguma latvių ir tautinės mažumos prastai kalbėjo latvių kalba. Siekiant pakeisti šią istoriškai susidariusią padėtį, Švietimo įstatymas buvo tobulinamas ir 1995 m. rugpjūčio 10 d. buvo iš dalies pakeistas numatant, kad mokyklose, kuriose nebuvo mokoma latvių kalba, mokymo kalba turi būti latvių kalba 1–9 klasėse bent dviejuose dalykuose ir 10–12 klasėse – ne mažiau kaip trijuose humanitariniuose ar gamtos mokslų dalykuose. Pakeisto Švietimo įstatymo prioritetas buvo užtikrinti konkurencingumą tarp mažumų studentų aukštosiose mokyklose ir darbo rinkoje, tačiau ši politika skirta ne tik gerinti socialinę integraciją, bet ir sustiprinti Latvijos poziciją visoje Latvijos visuomenėje.

Dar dvi Švietimo įstatymo pataisos buvo padarytos 1998 m. ir 1999 m. ir suformuotas mažumų ugdymo modelis. Pradinių mokyklų reforma pradėta vykdyti 1999 m., ji apėmė laipsnišką perėjimą prie valstybinės kalbos latvių ar dvikalbių klasių rusų kalbos mokyklose, išlaikant minimalų rusų kalbos vartojimą. Švietimo įstatyme buvo numatyti šie pakeitimai: pagrindiniam ugdymui (1–9

²²¹ Analytical Report PHARE RAXEN_CC Minority. Education RAXEN_CC National Focal Point Latvia. Latvian Centre for Human Rights and Ethnic Studies. Minority Education in Latvia. Vienna, 2004, p. 6, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/275-edu-latvia-final.pdf

klasės) buvo sukurti keturi tautinių mažumų ugdymo modeliai, kurie nustatė latvių kalbos, dvikalbės ir (arba) mažumos kalbos dėstomų dalykų dalį. Kiekviena valstybinė mokykla galėjo pasirinkti vieną ar kelis tokius modelius arba sukurti savo ugdymo programą, t. y. penktąjį modelį, atitinkantį proporcijas, kurių reikalaujama teisės aktuose dėl mokymo kalbos; šių modelių atranka ir diegimas buvo vykdomas palaipsniui iki 2002 m.²²² Latvių kalbos agentūros duomenimis taikyti šie modeliai:

- 1 modelis** – apie 80 % dalykų, dėstomų latvių kalba;
- 2 modelis** – 50 % mokoma latviškai ir 50 % mažumos kalba;
- 3 modelis** – kiekvienais metais papildomas dėstomas dalykas pridedamas latvių kalba;
- 4 modelis** – nuo 1 iki 4 klasių dalykai dažniausiai dėstomi mažumos kalba;
- 5 modelis** – pritaikytas mokyklai modelis.

2014 m. 2 modelį pasirinko 42 % mokyklų, 3 modelį – 35 %, 5 modelį – 13 %, kiekvieną modelį 1 ir 4 apie 5 % mokyklų²²³.

1998 m. Švietimo įstatymas numatė, kad 2004 m. vidurinis išsilavinimas (10–12 klasių) pereis tik prie latvių kalbos. Tačiau po protestų 2003 ir 2004 m. įstatymas buvo pakeistas, įvedant į valstybines ir vietos valdžios mokyklas įpareigojimą užtikrinti mokymą latvių kalba ne mažiau kaip tris penktadalius viso pamokų skaičiaus mokslo metais, o tai reiškia, kad iki 40 % 10–12 klasių mokymo programos galėtų būti dėstomos mažumos kalba (Švietimo įstatymo pereinamųjų nuostatų 9 dalies 3 punktas). 2005 m. gegužės 13 d. sprendimu Konstitucinis Teismas paskelbė Švietimo įstatymo nuostatų, įtvirtinančių šį reikalavimą, konstitucingumą.

Mokyklos, įgyvendinančios mažumų švietimo programas, nuo 2007 m. pradėjo gauti 12 klasės valstybinio egzamino medžiagą latvių kalba, tačiau tokiose programose besimokantys mokiniai galėjo pasirinkti egzaminą laikyti latvių arba mažumų kalba. 2018 m. valstybė skyrė finansavimą 104 mokykloms, įgyvendinančioms mažumų švietimo programas (tarp jų 94 mokyklos vykdo švietimo programas rusų ir dvikalbėmis, 4 – lenkų ir dvikalbėmis, 1 – ukrainiečių ir dvikalbėmis, 2 – hebrajų ir dvikalbėmis, 1 – latvių ir lietuvių, 1 – latvių ir estų), taip pat 68 mokyklos, siūlančios tiek latvių, tiek mažumų švietimo programas („dvigubo srauto mokyklos“).

²²² Analytical Report PHARE RAXEN_CC Minority. Education RAXEN_CC National Focal Point Latvia. Latvian Centre for Human Rights and Ethnic Studies. Minority Education in Latvia. Vienna 2004, p. 18, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/275-edu-latvia-final.pdf

²²³ Language situation in Latvia: 2010–2015, Latvian Language Agency, 2017, p. 80.

Švietimas kitomis mokymo kalbomis nei latvių kalba gali būti įgytas ir privačiose mokyklose. Tačiau privačių pagrindinių ir vidurinių mokyklų, vartojančių kitas kalbas, skaičius yra nereikšmingas.

III.1.1.2. Dabartinė Latvijoje gyvenančių tautinių mažumų švietimo padėtis

Latvija yra ratifikavusi įvairias žmogaus teisių sutartis, apimančias kalbos diskriminacijos draudimą (Europos žmogaus teisių konvencijos 14 straipsnis, remiantis Pirmojo protokolo 2 straipsniu; Patikslinto Europos dokumento E straipsnio Socialinė chartija; Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 26 straipsnis; Tarptautinio socialinių, kultūrinių ir ekonominių teisių pakto 2 straipsnis; 2 straipsnio 1 dalis. Vaiko teisių konvencijos nuostatos; 21 straipsnio 1 dalis. Pagrindinių chartijos 1 str. Europos Sąjungos teisės)²²⁴, išipareigoja kiekvienam Latvijos piliečiui, neatsižvelgiant į jo kilmę, suteikti lygias teises gauti išsilavinimą, suteikti galimybę mažumoms bendrauti savo etnine kalba ir puoselėti savo kultūrą.

Latvija taip pat yra viena iš Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos šalių. Ratifikuodama šią konvenciją, Latvija išipareigojo kalbos apsaugą švietime. Pripažįsta, kad kiekvienas tautinei mažumai priklausantis asmuo turi teisę mokytis savo mažumos kalbos (14 str. 1), jei yra pakankamas poreikis, dėti pastangas, kiek įmanoma užtikrinti, kad šioms mažumoms priklausantys asmenys turėtų tinkamas galimybes mokytis mažumos kalbos arba gauti mokymą šia kalba (14 str. 2). 14 straipsnio 1 dalis numato, kad tokios paramos priemonės „įgyvendinamos nepažeidžiant valstybinės kalbos mokymosi ar mokymo šia kalba“²²⁵.

2018 m. kovo mėn. Švietimo įstatyme ir Bendrojo ugdymo įstatyme numatytas laipsniškas perėjimas prie mokymo latvių kalba valstybinėse ir aukštesniojo vidurinio ugdymo (10–12 klasės) ir valstybinės kalbos vartojimo didinimas tautinių mažumų švietimo programose valstybinėse ikimokyklinio ir pradinio ugdymo įstaigose (1–9 klasės). Bendrojo švietimo įstatymo 30 straipsnyje numatyta galimybė mokyklai sujungti pagrindinio ugdymo programą su mažumų ugdymo programomis, įtraukiant į jas tautinės mažumos gimtąją kalbą ir kitą su tautinių mažumų tapatybe susijusį turinį²²⁶

2018 m. numatytos privalomos latvių kaip valstybinės kalbos proporcijos:

²²⁴ Analytical Report PHARE RAXEN_CC Minority. Education RAXEN_CC National Focal Point Latvia. Latvian Centre for Human Rights and Ethnic Studies. Minority Education in Latvia. Vienna 2004, p. 7. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/275-edu-latvia-final.pdf

²²⁵ Council of Europe, Framework Convention National Minorities (FCNM), <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuideMinorities8en.pdf>

²²⁶ Latvia. General Education Law, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2020\)009-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2020)009-e)

1–6 klasės: mokymai siūlomi pagal 3 ugdymo modelius, įtrauktus į valstybinio ikimokyklinio ugdymo gaires arba valstybinį pagrindinio ugdymo standartą. Mažumų švietimo programoje minimali latvių kalbos dalis – 50 % viso pamokų skaičiaus mokslo metais.

7–9 klasės: mažumų švietimo programoje mažiausia latvių kalbos dalis – 80 % (anksčiau – 60 %) viso pamokų skaičiaus mokslo metais.

10–12 klasės: mokoma tik latvių kalba (anksčiau – 60 %), išskyrus tai, kad mokykla į programą gali įtraukti mokymosi turinį, susietą su mažumos gimtąja kalba ir mažumos tapatybe.

Ugdymosi įstaigose perėjimas prie valstybinės latvių kalbos turi būti laipsniškas, numatytos šios kalbos integravimo strategijos etapai, per kuriuos didinamas latvių kalba dėstomų dalykų skaičius:

2019/2020 mokslo metai: 1–6 klasėms – 50 %, nuo 7 klasių – 80 %;

2020/2021 mokslo metai: nuo 8 klasių – 80 %, 10–11 klasėms – 100 %;

2021/2022 mokslo metai: nuo 9 klasių – 80 %, 12 klasėms – 100 %;

Ši strategija turi būti taikoma tiek valstybinėse, tiek privačiose mokyklose. Išimties numatytos tik toms ikimokyklinio ir pagrindinio ugdymo įstaigoms, kurios remiasi Švietimo įstatymo 41 skirsnį pakeitusio 9 straipsnio 1 dalies redakcijos numatytais nuostatomis. Šios nuostatos apima tris įstaigų tipus, kuomet išsilavinimas gali būti įgytas kita kalba:

- 1) švietimo įstaigose, vykdančiose ugdymo programas pagal Latvijos dvišales ar daugiašales tarptautines sutartis;
- 2) mokymo įstaigose, kuriose mokomasi bendrojo lavinimo dalykų programos visiškai arba iš dalies įgyvendinamos užsienio kalba, kad užtikrintų kitų oficialiųjų Europos Sąjungos kalbų mokymąsi pagal atitinkamo valstybinio išsilavinimo standarto sąlygas;
- 3) kituose įstatymuose nurodytose švietimo įstaigose²²⁷.

Siekdamas įgyti pagrindinį ar vidurinį išsilavinimą, kiekvienas asmuo turi išmokti valstybinę kalbą ir laikyti egzaminus, kuriais tikrinamos jo žinios valstybine kalba tiek, kiek tai nustatyta Švietimo ir mokslo ministerijos nustatyta tvarka²²⁸.

²²⁷ Constitutional Court of the Republic of Latvia. The norm that determines the language of instruction in private institutions of education complies with the Satversme, <https://www.satv.tiesa.gov.lv/en/press-release/the-norm-that-determines-the-language-of-instruction-in-private-institutions-of-education-complies-with-the-satversme/>

²²⁸ Analytical Report PHARE RAXEN_CC Minority. Education RAXEN_CC National Focal Point Latvia. Latvian Centre for Human Rights and Ethnic Studies. Minority Education in Latvia. Vienna 2004, p. 9, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/275-edu-latvia-final.pdf

III.1.1.3. Latvijos dvikalbių mokyklų švietimo padėtis

Dvikalbis švietimas siejamas ne tik su švietimo politika, bet ir tautinių mažumų integracijos programomis. Dvikalbis švietimas gali būti taikomas tiek valstybinėse ugdymo įstaigose, tiek tautinių mažumų mokyklose. Visos Latvijos mokyklos gali laisvai įtraukti į savo mokymo programas „dvikalbius dalykus“, t. y. vienas arba keli dalykai gali būti dėstomi kita nei įprasta dėstomąja kalba, ir daugelis mokyklų tai daro. Kaip pabrėžiama Švietimo plėtros 2002–2005 m. koncepcijose, dvikalbystė laikoma patogia ir efektyvia kalbų mokėjimo ugdymo priemone.

Ikimokyklinio ugdymo įstaigos ir mokyklos yra atsakingos už ugdymo programų vykdymą pagal centrinės valdžios nustatytus standartus. Tėvai turi teisę pasirinkti mokyklą, kurioje mokysis jų vaikai, nepriklausomai nuo jų gimtosios kalbos. Užsiėmimai kita kalba organizuojami nuo priešmokyklinio lygio.

Bendrojo lavinimo programas vykdančiose dvikalbėse mokyklose CLIL tipo mokymui siūlomos valstybinės kalbos (latvių) ir viena ar kelios užsienio kalbos, t. y. anglų, vokiečių ir prancūzų. Tai yra labiausiai paplitę deriniai. Mokyklose, įgyvendinančiose mažumų švietimo programas, CLIL siūlomi šių kalbų deriniai: valstybinė kalba (latvių) ir mažumų kalbos, t. y. lenkų, estų, lietuvių, rusų, baltarusių, ukrainiečių, romų arba hebrajų (nacionalinėje švietimo terminijoje romų ir hebrajų kalbos laikomos mažumų kalbomis); arba mažumos kalba (daugiausia rusų) ir užsienio kalbos (anglų arba vokiečių)²²⁹.

III.1.1.4. Latvijos mokyklų užsienio kalbų švietimas

Pagal naujausią latvių kalbos ugdymo programą (Curriculum), įsigaliojusią 2020 m. rugsėjo 1 d., antrosios užsienio kalbos bendrojo lavinimo mokyklose numatoma pradėti mokytis nuo 4 klasės, taigi nuo 10 metų visi mokiniai turėtų išmokti vieną iš ES kalbų (anglų, vokiečių arba prancūzų) bent iki B2 lygio (optimalus lygis), o antrąją užsienio kalbą (anglų, vokiečių, prancūzų arba rusų) – bent iki B1 lygio (bendras lygis)²³⁰.

Šiuo metu vykdomas 2016 m. Valstybinio švietimo centro inicijuotas projektas „Kompetencijų požiūris į ugdymo turinį“ Skola 2030 (2016 m. spalio 17 d. – 2023 m. gruodžio 31 d.). Projekto tikslas Latvijoje sukurti, išbandyti ir vėliau pristatyti tokį bendrojo ugdymo turinį ir požiūrį į mokymą nuo ikimokyklinio amžiaus iki

²²⁹ (CLIL) AT SCHOOL IN EUROPE. LATVIA NATIONAL DESCRIPTION – 2004/05, <http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/file/Apraksti.pdf>

²³⁰ Babina, Agata. Spanish language acquisition in tertiary education: the actual situation in Latvia. International conference on innovations in science and education (social sciences). Praha, 2021, <https://ojs.cbuic.cz/index.php/pss/article/view/198>

vidurinės mokyklos, kurio dėka mokiniai įgytų šiandieniam gyvenimui reikalingų žinių, įgūdžių, suformuotų naują požiūrį į ugdymąsi²³¹.

Vienas iš tikslų – gerinti užsienio kalbos žinių įgijimą bendrojo lavinimo mokyklose. Pagrindinis tikslas – nustatyti atitinkamą valandų skaičių minimalioms dviejų užsienio kalbų žinioms įgyti. Valandų skaičius būtų pritaikytas mokinių kalbos įgūdžiams ir kontekstui. Visas siūlomas pagrindines ES užsienio kalbas taip pat galima mokytis šiais optimaliais ir aukštesniais lygiais. Vidurinių klasių mokiniams mokykla gali pasiūlyti ir trečiąją užsienio kalbą kaip specializuotą laisvai pasirenkamą kursą „Trečioji užsienio kalba“. Priklausomai nuo siūlomų valandų skaičiaus, mokiniai gali pasiekti A2/B1 (bendras lygis) (Skola 2030). Mokymo programa suteikia vidurinių mokyklų moksleiviams, pasiekusiems B2 kalbos lygį ir besidomintiems užsienio kalbomis, galimybę pasirinkti giluminį užsienio kalbos kursą „Užsienio kalba II“, apimančią literatūrinės ir akademinės kalbos studijas ir mokslinių tyrimų projektus užsienio kalba. Per kursus rezultatai, kuriuos reikia pasiekti aukščiausiu lygiu vienoje iš keturių užsienio kalbų (anglų, vokiečių, prancūzų arba rusų), pasiekia C1 lygį. Mokiniai turi skaityti, analizuoti, versti ir kurti literatūrinius bei akademinis tekstus, kad galėtų kvalifikuotai bendrauti visomis mokomosiomis kalbomis nacionalinėje ir tarptautinėje aplinkoje, pasirengti mokymuisi užsienyje ir būsimai profesinei veiklai²³².

Latvių oficialios statistikos portalas pateikia šiuos užsienio kalbų mokymo bendrojo lavinimo mokyklose (mokslo metų pradžioje) duomenis²³³ (žr. 1 lentelę):

1 lentelė. Užsienio kalbų mokymas bendrojo lavinimo mokyklose

	2000	2005	2010	2015	2020
Anglų k.	274415	254888	188357	207599	210015
Rusų k.	93208	105676	81753	67483	83228
Vokiečių k.	71626	50648	27193	23044	25478
Prancūzų k.	4839	4502	4286	4758	4555
Švedų k.	559	188	186	166	88
Lotynų k.	247	366	221	220	184
Lenkų k.	352	446	–	–	884
Ispanų k.	309	408	190	702	1399

²³¹ Skola 2030. Valsts izglītības satura centrs. Kompetenču pieeja mācību saturā. [National Center for Education. Competence approach in learning content.], <https://www.skola2030.lv/lv/par-projektu>

²³² Skola 2030. Valsts izglītības satura centrs. Kompetenču pieeja mācību saturā. [National Center for Education. Competence approach in learning content.] <https://www.skola2030.lv/lv/skolotajiem/macibu-jomas/valodas>

²³³ Latvijas oficialiosios statistikos portalas:

https://data.stat.gov.lv/pxweb/en/OSP_OD/OSP_OD__sociala__izgl__vispskolas/IZG110.px/table/tableViewLayout2/

Duomenys rodo, kad tarp pasirenkamųjų antros užsienio kalbos populiariausia buvo anglų ir rusų kalba, šiek tiek sumažėjęs susidomėjimas vokiečių kalba, tačiau tarp pasirenkamųjų pastaraisiais metais išaugo lenkų ir ispanų kalbos populiarumas.

III.1.1.5. Latvijos aukštųjų mokyklų latvių, rusų, anglų kalbų mokymo politika

2018 m. birželio 21 d. Seimas priėmė Aukštojo mokslo įstatymo pataisas, kuriomis įpareigoja privačias aukštąsias mokyklas ir kolegijas savo studijų programą įgyvendinti latvių kalba. Ši prievolė anksčiau buvo taikoma tik valstybės steigiamoms aukštosioms mokykloms. Tačiau 56 straipsnio 1 dalis, Aukštojo įstatymo 3 str. Švietimo įstaigos – taip pat 9 straipsnio 1 dalis, 3 Švietimo įstatymo nuostatai – numato išimčių. Užsienio kalbų vartojimas įgyvendinant studijų programas galimas šiais atvejais:

- 1) studijų programoms, kurias užsienio studentai įgyja Latvijoje; Programos vykdomos pagal ES tarptautines bendradarbiavimo sutartis, numatančias galimybę studijuoti oficialiomis ES kalbomis.
- 2) ne daugiau kaip penktadalis studijų programos kreditų balo sumos gali būti įgyvendinama oficialiosiomis ES kalbomis, tačiau baigiamieji ir valstybiniai egzaminai, taip pat bakalauro ir magistro baigiamieji darbai negali būti įtraukti.
- 3) studijų programoms, kurias būtina vykdyti užsienio kalbomis studijų programos tikslams pasiekti, t. y. kalbos kultūros studijoms ir kalbų programoms. Sprendimą priima licencijavimo komisija dėl studijų programos atitikimo ugdymo programos grupei;
- 4) jungtinės studijų programos gali būti vykdomos oficialiosiomis ES kalbomis.²³⁴

Pagal šias Aukštojo mokymo įstatymo nuostatas valstybinėse ir privačiose aukštosiose mokyklose ugdymas vykdomas tik latvių ir kitomis oficialiosiomis ES kalbomis. Kitos kalbos, ne oficialiosios ES kalbos, tokios kaip rusų, baltarusių, ukrainiečių ir jidiš, kaip mokomosios gali būti tik kalbos ir kultūros studijose.

Įsigaliojus Aukštojo mokslo įstatymo pataisoms pastebėta, kad pagrindinė užsienio mokomoji kalba yra anglų. Todėl kyla diskusijų dėl oficialiųjų ES kalbų vartojimo mokslo srityse. Po nepriklausomybės priėmimo šalyje taikoma nacionalistinė politika, kurioje prioritentinė universitetų dėstymo kalba yra valstybinė kalba, tačiau universitetai, siekdami didesnės globalizacijos ir studentų integracijos Europos

²³⁴ EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION) LATVIA. Strasbourg, 18 June 2020, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2020\)012-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)012-e)

Sajungoje, dalį paskaitų ir baigiamųjų darbų vykdo anglų kalba. Toks „anglinimas“ pateikiamas kaip priešprieša buvusios Sovietų Sąjungos universitetuose dominavusiai rusų kalbai. J. Soler ir K. Rozenvalde (2021) išanalizavo Latvijos švietimo ministerijos veiksmus ir valstybinių institucijų atstovų požiūrį į aukštesnio ugdymo įstaigų kalbų politiką ir teigia, kad oficialioji kalba turi būti apsaugota ir būti prioritetine, tačiau anglų kalba taip pat turi svarbią vietą ne tik globalizacijai, bet ir išlaikyti konkurencingumą tarp kitų ES narių universitetų.²³⁵

III.1.2. Kalbų politika švietimo srityje Lenkijoje

Pagrindinis Europos Tarybos tikslas – išsaugoti demokratiją, teisinę valstybę, užtikrinti žmogaus teises, visi šie siekiai buvo pakartoti 2005 m. gegužės mėn. Varšuvos deklaracijoje. Joje skatinamas aktyvus piliečių dalyvavimas demokratinėje visuomenėje, kurioje pabrėžiama vienybė ir pagarba bendroms valstybės vertybėms, jos paveldui ir kultūrai. Kaip teigiama Kultūros konvencijoje, tai reikalauja kalbų, istorijos ir civilizacijos studijų supratimo. Remiantis tokiomis nuostatomis akcentuojamas politinis, kultūrų ir religijų dialogas, minimas Varšuvos deklaracijoje. Todėl kalbos politika ypač aktuali ir tikslinga Lenkijoje²³⁶. Lenkų kalba mokoma visų tipų mokyklose, t. y. pradinėse, pagrindinėse ir visų tipų vidurinėse mokyklose. Tai yra privalomas dalykas ir mokymo kalba.

III.1.2.1. Užsienio kalbų mokymo politika Lenkijoje

Užsienio kalbų mokymas mokyklose yra viena iš prioritetinių užduočių įgyvendinant švietimo reformas. Lenkijos visuomenės narių integracijai Europos Sąjungoje labai svarbu, kad jaunoji karta galėtų ne tik visapusiškai pasinaudoti Europos kultūros ir mokslo paveldo ištekliais, bet taip pat gebėtų perteikti lenkų mokslo, kultūros ir istorijos patirtis.

Mokykloms buvo pavesta nauja ir labai svarbi užduotis ugdyti mokinių požiūrį, skatinti tautinį atvirumą ir toleranciją kitoms kultūroms. Mokykla atsakinga, kad per užsienio kalbos mokymą mokiniai galėtų bendrauti viena ar keliomis užsienio kalbomis, domėtusi ir gerbtų kitos kultūros paveldą. Pirmoji užsienio kalba Lenkijos mokyklose dėstoma kaip privalomas dalykas ir (arba) kaip antras pasirenkamas dalykas. Užsienio kalba kaip privalomas dalykas dėstoma nuo pradinės mokyklos 4 klasės. Antroji pasirenkama užsienio kalba mokoma bendrojo

²³⁵ Soler, Josep; Rozenvalde, Kerttu. The Englishization of higher education in Estonia and Latvia: Actors, positionings and linguistic tensions. *The Englishization of Higher Education in Europe*. Amsterdam University Press, 2021, p. 57–75,

<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9789048553914-005/html>

²³⁶ Language Education Policy Profile. Poland. Language Policy Division, Strasbourg Ministry of National Education, Poland 2005–2007, <https://rm.coe.int/language-education-policy-profile-poland/16807b3c35>

lavinimo vidurinėje mokykloje, specializuotoje vidurinėje mokykloje, technikos aukštesniojoje mokykloje, taip pat 2 metų papildomoje bendrojo lavinimo vidurinėje mokykloje ir 3 metų papildomoje techninėje aukštesniojoje vidurinėje mokykloje. Kartu teisės aktai numato galimybę mokytis užsienio kalbos ikimokyklinio ugdymo metu ir I ugdymo pakopoje, t. y. pradinės mokyklos I–III klasėse.

2004/2005 m. duomenimis dažniausios iš privalomųjų pasirinktos užsienio kalbos yra anglų, prancūzų, vokiečių, rusų, lotynų, ispanų, italų; pasirenkamos užsienio kalbos dažniausios: anglų, prancūzų, vokiečių²³⁷. Užsienio kalbų pasirinkimas metams bėgant keitėsi. 1992/1993 m. didesnė dalis mokinių rinkosi rusų kalbą kaip privalomą užsienio kalbą, vėlesniais mokslo metais dominavo anglų kalba²³⁸ (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Užsienio kalbų pasirinkimas bendrojo lavinimo mokyklose

Mokslo metai	% anglų kalba	% prancūzų	% vokiečių	% rusų
1992/1993	18,2	3,2	16,0	34,0
1997/1998	32,5	4,0	23,9	19,7
2002/2003	62,4	3,8	34,8	9,7
2004/2005	65,3	3,4	34,2	6,7
2010/2011 ²³⁹	66,2	2,2	27,1	3,6
2020/2021 ²⁴⁰	65,1	1,9	26,2	3,9

Lenkijos Švietimo ministerija mokyklinio ugdymo lygmenyje vykdo ES projektus („Mobilumas ankstyvame vaikystėje ir mokykliniame ugdyme, mokinių mobilumas“, ES programos Mobilumas vyksta pagal Erasmus+ programos veiksmus (2014–2020, 2021–2027) mokyklinio ugdymo ir profesinio mokymo sektoriams bei jaunimui; programą Lenkijoje administruoja Švietimo sistemos plėtros fondas)²⁴¹, skatinančius užsienio kalbų mokymąsi ir tarptautinį bendradarbiavimą. Projektai finansuojami ES fondų ir valstybės biudžeto lėšomis. Vykdomi jaunimo mainų projektai, finansuojami arba iš dalies finansuojami iš valstybės biudžeto.

²³⁷Countryreport. Poland. Language Education policy, 2005, p. 10–11,
https://www.researchgate.net/publication/350467215_Language_education_in_Poland

²³⁸Countryreport. Poland. Language Education policy, 2005, p. 13,
https://www.researchgate.net/publication/350467215_Language_education_in_Poland

²³⁹ Statistics Poland. Education in the 2010/2011 school year, 397 p.,
https://stat.gov.pl/cps/rde/xbr/gus/e_education_in_2010-2011_school_year.pdf

²⁴⁰ Statistics Poland. Education in the 2020/2021 school year. 121p.,
https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/en/defaultaktualnosci/3306/1/17/1/education_in_the_2020_2021_school_year.pdf

²⁴¹ European Commission. Eurydice, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/mobility-early-childhood-and-school-education-50_en

Aukštojo mokslo lygmeniu studentų ir darbuotojų mobilumas bei platesnis aukštųjų mokyklų bendradarbiavimas remiamas pagal daugiašales, dvišales ir nacionalines programas, kurias (bendrai) finansuoja Lenkijos Vyriausybė ir (arba) kitos šalys ar tarptautinės organizacijos²⁴².

III.1.2.2. Lenkijoje gyvenančių tautinių mažumų integracija

Kalbų mokymo politika yra tiesiogiai susijusi su socialine politika, todėl turi būti įtraukti visi kultūrinių grupių nariai, nepaisant jų tautybės ir gimtosios kalbos skirtumų. Varšuvos deklaracijoje skelbiama, kad sąveikavimas su įvairiomis kultūrinėmis grupėmis yra siektinas „nacionalinių interesų“ tikslas²⁴³.

Lenkijos įstatymai užtikrina tautinėms ir etninėms mažumoms laisvę išlaikyti ir plėtoti savo kalbą, puoselėti papročius ir tradicijas bei plėtoti savo kultūrą. Jie turi teisę steigti savo švietimo ir kultūros įstaigas, taip pat tas, kurios saugo jų religinį tapatumą ir dalyvauja sprendžiant kultūrinio identiteto klausimus.

Valstybinės mokyklos suteikia mokiniams galimybę išlaikyti savo tautinį, etninį, kalbinį ir religinį tapatumą, ypač mokantis kalbos ir savo istorijos bei kultūros. Mokiniai, priklausantys tautinėms ir etninėms mažumoms, iš esmės gauna tokį patį išsilavinimą kaip ir kiti vaikai. Tačiau pagal galiojančius įstatymus jie gali įgyti išsilavinimą gimtąja kalba arba papildomai studijuoti mažumos kalbą, istoriją, geografiją ir kultūrą. Toks ugdymas organizuojamas savo nuožiūra, tai reiškia, kad mokyklos privalo jį organizuoti, kai mažumų tėvai ar mokiniai pareiškia susidomėjimą. Pateikiant interesų deklaraciją pateikiama pageidaujamo išsilavinimo forma. Lenkijos įstatymai numato šias galimybes:

- mokyklos ir ikimokyklinės įstaigos su gimtąja dėstomąja kalba,
- dvikalbės mokyklos ir ikimokyklinės įstaigos,
- mokyklos su papildomu gimtosios kalbos ugdymu mažumos atstovams,
- tarpmokyklinės skyriai su papildomu gimtosios kalbos ugdymu mažumos nariams.

Tautinių ir etninių mažumų švietimas finansuojamas valstybės biudžeto. Šiuo metu galimybe valstybinėse mokyklose mokytis savo gimtąja kalba arba kaip papildomą dalyką naudojasi šių mažumų atstovai: baltarusių, kašubų, lietuvių, vokiečių,

²⁴² European Commission. Eurydice, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/mobility-and-internationalisation-50_en

²⁴³²⁴³ Language Education Policy Profile. Poland. Language Policy Division, Strasbourg Ministry of National Education, Poland 2005–2007, p. 9, <https://rm.coe.int/language-education-policy-profile-poland/16807b3c35>

slovakų ir ukrainiečių²⁴⁴. 2004 m. mokslo ataskaitoje pateikiami šie tautinių mažumų mokymosi modeliai:

1. **Mokyklos, kuriose pamokos vyksta gimtąja mažumos kalba.** Išimtys taikomos tik lenkų kalbos, istorijos ir geografijos pamokoms. Mažumų kalbos, istorijos ir geografijos mokymas kilmės šalis ar etninė grupė vyksta pagal Nacionalinio švietimo ir sporto ministerijos mokykloms patvirtintas mokymo programas. Tačiau baigiamieji egzaminai iki 2002 m. vyko tik lenkų kalba. Tai kėlė problemų mokiniams, kurių mokymosi programos buvo vykdomos jų gimtąja kalba. Tačiau po 2002 m. Nacionalinės švietimo ir sporto ministerijos priimto baigiamųjų egzaminų laikymo kalbos įstatymo* egzaminus galima laikyti tik lenkų kalba arba tik mažumos kalba. Vadinas, bendri dalykai, kurie mažumoms buvo vykdomi lenkų kalba, gali būti egzaminuojami ir tautinės mažumos kalba, išskyrus lenkų kalbą.

Tokį mokymosi modelį, 2004 m. mokslo metų ataskaitos duomenimis, rinkosi lietuvių mažumų mokyklos: 19 mokyklų, kuriuose ugdymo kalba tik lietuvių ir 8 mokyklos, taikiusios mišrų (lietuvių ir lenkų) ugdymo kalbos modelį. Vyriausybės duomenis tokį modelį rinkosi 14 vokiečių kalbos mokyklų ir 12 ukrainiečių kalbos. Tačiau, praktika parodė, kad dalis veiklų šiose mokyklose dėl mokytojų ir vadovėlių trūkumo, vyko lenkų kalba.

2. **Dvikalbės mokyklos.** Dvikalbėse mokyklose visi dalykai dėstomi dviem vienodos svarbos kalbomis – lenkų kalba ir konkrečios mažumos kalba. Tai reiškia, kad ugdymo programos suskirstytos į dvi lygias dalis, kai mokomieji dalykai dėstomi keliomis kalbomis. Tačiau praktiškai dėl mokytojų kvalifikacijos stygiaus ir lėšų trūkumo dalykai dažniau dėstomi tik viena kalba. Vyriausybės duomenimis, yra 14 dvikalbių mokyklų: didžiausia dalis šio modelio mokyklų rinkosi vokiečių tautinės mažumos (5 mokyklos).

3. **Mokyklos, kuriose papildomai mokoma gimtosios kalbos mažumos nariams.** Pagal 2002 m. gruodžio 3 d. Nacionalinio švietimo ir sporto ministro dekretą mokyklos direktorius turi galimybę organizuoti papildomą veiklą, puoselėjančią tautinių mažumų ir etninių grupių tradicijas bei kultūrą (pvz., pamokas apie gimtosios šalies istoriją ar geografiją arba meno pamokas). Mokyklos, kuriose mažumų kalba mokoma kaip papildoma (per savaitę, priklausomai nuo finansavimo, nuo

²⁴⁴ RAXEN_CC National Focal Point Poland Helsinki Foundation for Human Rights. EDUCATION OF THE NATIONAL AND ETHNIC INORITIES IN POLAND. Vienna 2004
https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/277-edu-poland-final.pdf

dviejų iki keturių akademinių valandų). Praktiškai tokia veikla organizuojama palyginti retai. Toks tautinių mažumų kalbos mokymo modelis gali būti taikomas ir tarpklasinių būrelių veiklose. Vyriausybės duomenimis, iš visų 612 mokyklų, kuriuose vyksta tautinių mažumų ugdymas, šias programas rinkosi 528 mokyklos.

4. **Tarpmokykliniai tautinių mažumų užsiėmimai.** Tarpmokykliniai užsiėmimai organizuojami, kai greta esančiose mokyklose nėra atitinkamos tautinės mažumos kalbos specialisto, atsiradus poreikiui, renkamos tikslinės kalbos mokymosi grupės. Mokykla, vadovaudamasi Švietimo ir sporto ministerijos nutarimu, tikslinėms grupėms nuo 3 iki 20 moksleivių, organizuoja ugdymą pasirinkta mažumos kalba per pamokas arba vykdo užsiėmimus popamokinėje veikloje. Ataskaitoje nurodoma, kad šia praktika naudojasi 36 mokyklos.

Visi šie patvirtinti modeliai taikomi ir dabartinėje mokslo sistemoje apibrėžiant konkretų tautinės mažumos kalbos dėstymo/mokymo valandų kiekį. Valandų kiekis priklauso nuo mokyklos tipo ir kalbos mokymo modelio. Pradinėje ir vidurinėje mokykloje maždaug 4–5 akademinės valandos, dvikalbio modelio mokyklose 4–6 akademinės valandos, ir 3 valandos, kuomet mažumos kalba mokoma kaip papildomas dalykas²⁴⁵.

III.1.2.3. Lenkų dvikalbių mokyklų švietimo padėtis

Šiandien yra daugiau nei 100 vidurinių ir žemesniųjų vidurinių mokyklų, galinčių pasiūlyti dvikalbį mokymosi modelį. Dvikalbes programas vykdančiose mokyklose CLIL tipo mokymui siūlomos valstybinės kalbos (lenkų) ir viena ar kelios užsienio kalbos. Lenkijoje dėstoma anglų, vokiečių, prancūzų, ispanų ir italų kalbomis. Kad mokykla būtų vadinama dvikalbe, ji turi pasiūlyti bent du dėstomus dalykus užsienio kalbą. Populiariausios turinio temos, priklausomai nuo siūlomos dėstymo kalba, yra matematika, fizika, geografija, istorija, biologija ir chemija, mažiau populiarios – pilietiškumo, muzikos, fizinio, techninio ir kompiuterinio (IKT) išsilavinimo pamokos²⁴⁶.

III.1.3. Kalbų politika švietimo srityje Estijoje

²⁴⁵Eurydice, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/support-measures-learners-early-childhood-and-school-education-50_en

²⁴⁶ Romanowski, Piotr. CLIL models in Polish lower-secondary schools. KWARTALNIK NEOFILOLOGICZNY, LXV. UNIWERSYTET WARSZAWSKI, WARSZAWA, 2018, DOI 10.24425/kn.2018.125006, https://journals.pan.pl/Content/109050/PDF/KN_%204-18_%2010ROMANOWSKI.pdf

Estijos nepriklausomybės atkūrimas 1991 m. lėmė esminius pokyčius tiek vidiniuose, tiek išoriniuose santykiuose. Valstybės viduje teisinis nacionalinės valstybės atkūrimas turėjo svarbių pasekmių vartojamų kalbų statusui – ne tik dėl valstybinės kalbos vartojimo ir pilietybės klausimo, bet ir dėl švietimo reformų bei kalbos vartojimo viešojo administravimo srityse. Estų kalbos politikai nemažai įtakos turėjo ir spartus ekonomikos augimas: nuo 1991 m. lydėjo išorinių ekonominių, politinių, demografinių ir kultūrinių santykių plėtra, ne tik su Europa, bet ir visu pasauliu²⁴⁷.

1992 m. Estijos Konstitucija numato estų kalbą kaip oficialią valstybinę kalbą. Garantuoja išsilavinimą estų kalba ir valstybinės kalbos vartojimą viešosiose įstaigose. Konstitucija taip pat garantuoja teisę asmenims, priklausantiems etninėms mažumoms, išsilavinimą gimtąja kalba; steigti kultūros ir švietimo įstaigas, bendrauti ir tvarkyti reikalus mažumos kalba vietos valdžios institucijose, kuriose daugumai regiono gyventojų mažumos kalba yra gimtoji.

1995 m. Estijos Respublikos kalbos įstatymas aiškiai apibrėžia sritis, kuriose estų kalbos vartojimas yra privalomas, nustatytos kalbų vartojimo sąlygos ir tautinių mažumų atstovų skaičius valstybės agentūrose, vietos valdžios institucijose. Identifikuotos teritorijos, kuriose ne mažiau kaip pusė gyventojų priklauso tautinių mažumų grupei. Tose vietovėse gyvenantys gyventojai vietos valdžios ir valstybinėse įstaigose turi teisę gauti informaciją mažumos kalba (ne estų).

Švietimo sistemos padėtis po Estijos nepriklausomybės atkūrimo buvo gana sudėtinga. Dalyvaudama derybose dėl įstojimo į Europos Sąjungą, Estija turėjo pateikti aiškų švietimo sistemos modelį. Pirminis modelis rėmėsi Suomijos švietimo sistemos patirtimi, tačiau po 1999 m. Bolonijos deklaracijos pasirašymo, Estijoje švietimo sistema įgavo aiškesnę sistemą, kurios tikslas – palengvinti studijas užsienyje, sukurti aiškesnę mokslo ir studijų kokybės struktūrą²⁴⁸.

Švietimo sistemos organizavimas ir principai nustatyti Estijos Respublikos švietimo įstatyme, nurodyti žemesnio lygio aktuose, suskirstytuose pagal švietimo įstaigos tipą. Estijos švietimo sistema yra decentralizuota. Aiškiai apibrėžtas atsakomybės pasidalijimas tarp valstybės, vietos valdžios ir mokyklos.

²⁴⁷Language Education Policy Profile. ESTONIA. 2010. Language Education Policy in a Changing Society: Shaping the Future. Estonian Ministry of Education and Research Language Policy Division, Strasbourg, p. 11, <https://rm.coe.int/language-education-policy-profile-estonia/16807b3c38>

²⁴⁸Toots, Anu; Loogma, Krista. ESTONIAN HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2014 / 2015. Learning Europeanisation in Estonian Education Policy. Tallinn, 2015, p. 259–265.

III.1.3.1. Estijoje gyvenančių tautinių mažumų integravimas

Tautinių mažumų integracija visais laikais politiniu lygmeniu laikoma natūralia Estijos valdymo ir politikos formavimo sritimi. Teisinės ir politinės integracijos srityje siekiama užtikrinti, kad visi turėtų lygias teises ir politines teises bei galimybes – todėl akcentuojama ir toliau remti natūralizaciją. Didinant supratimą apie vienodą požiūrį ir nevienodo požiūrio prevenciją, didinant administracinius gebėjimus teikiant paslaugas asmenims, turintiems skirtingas gimtąsias kalbas, siekiama užtikrinti, kad kitomis kalbomis kalbantys žmonės būtų geriau integruojami į Estijos viešąją erdvę.

Be įprastinės Estijos integracijos politikos tikslinės grupės – rusakalbių gyventojų, integracija taip pat susijusi su dviem šiek tiek atskiromis tikslinėmis grupėmis: naujieji imigrantai ir prieglobsčio prašytojai/pabėgėliai. Kalbant apie naujus imigrantus, verta paminėti 2015 m. Vidaus reikalų ministerijos inicijuotą ir iki šiol gerai veikiančią adaptacijos programą; Estijos mažumų politika apima pagrindines integracijos temas: estų kalbos studijų prieinamumo ir kokybės gerinimą, pilietybės klausimus, rusakalbių gyventojų sąmoningumo didinimą ir kitas temas.

2016 m. pavasarį Vyriausybė pavedė kultūros ministrui parengti *Estų kalbos namų* Narvoje koncepciją, kurią svarstytų Vyriausybė. *Estų kalbos namai* taptų veiklos centru. Žmonės, kurių gimtoji kalba nėra estų, galėtų mokytis ir praktiškai pritaikyti estų kalbą bei plačiau dalyvauti estų kultūroje.

2016 m. lapkričio 23 d. pareigas pradėjusi naujoji Vyriausybė nusprendė tęsti *Estų kalbos namų* projektą ir jį plėsti Taline įkuriant dar vienus *Estų kalbos namus*. Pagrindinė koalicijos idėja užtikrinti reikalingą ir kokybišką estų kalbos mokymą, kad mažumų integracija atitiktų nustatytus valstybinės kalbos reikalavimus. Siekiant šio tikslo, Narvoje ir Taline įkurti *Estų kalbų namai*, organizuojantys nemokamus estų kalbos kursus, rengiantys mokomąją ir metodinę medžiagą ir kt. Kalbų namų Narvoje ir Taline tikslinė grupė – nuolatiniai suaugę gyventojai, kurių gimtoji kalba nėra estų, ieškantys pagalbos mokantis estų kalbos²⁴⁹.

Tęsdama mažumų integracijos politiką, Kultūros ministerija parengė plėtros planą „Integruojanti Estija 2020“ (Integrating Estonia 2020), kuriame suformuluoti artimiausi Estijos integracijos politikos septynerių metų tikslai ir jiems pasiekti reikalingos veiklos. Naujo integracijos plano (2014–2020) politikos tikslai – didinti socialinę sanglaudą; užtikrinti skirtingų kalbinių ir kultūrinių sluoksnių socialinę įtrauktį; taip pat estų kalbos ir kultūros išsaugojimas; tautinių mažumų kultūros ir

²⁴⁹ Integrating Estonia 2020, <https://vana.kul.ee/en/activities/cultural-diversity/integrating-estonia-2020>

kalbos išsaugojimas; didėjančios tolerancijos įvairioms visuomenės grupėms užtikrinimas.

Kiti taikyti ir vis dar taikomi tautinių mažumų integracijos dokumentai: „Jaunimo srities plėtros 2014–2020 m. planas“, „Estijos mokymosi visą gyvenimą strategija 2014–2020 m.“, „Estų kalbos raidos planas 2011–2017 m.“, „Kalbų panardinimo programos strategija 2014–2020 m.“ („Youth Field Development Plan 2014–2020“, „Estonian Life-long Learning Strategy 2014–2020“, „Development plan of the Estonian language 2011–2017“, „Strategy of the Language Immersion Programme 2014–2020“, „Civil Society Development Plan 2011–2014“). Pilietinės visuomenės plėtros planas 2011–2014“ (ir darbo rinkos paslaugos, pagrįstos individualiais poreikiais, teikiamos tiesiogiai prisidedant prie „Integruojanti Estija 2020“ rezultatų.

2018 m. Kultūros ministerija pradėjo ruošti naujam valstybės integracijos planui „Integruojanti Estija 2030“, kuris yra integracijos plėtros plano „Integruojanti Estija 2020“ tęsinys. Naujajame plane sukonkretinami tikslai Estijos valstybės integracijos politikos ir veiksmų jiems pasiekti 2021–2030 m. 2019 m. pirmąjį pusmetį surengta nemažai seminarų, tačiau galutinio teksto sudarymas atsiliko nuo planuoto grafiko²⁵⁰.

2020 m. buvo patvirtintas „Nuoseklus Estijos plėtros 2030 m. planas“, kurį parengė Vidaus reikalų ministerija, Užsienio reikalų ministerija ir Kultūros ministerija. Plane išdėstytos ateinančio dešimtmečio integracijos srities tendencijos, ateities vizija, numatyti tikslai ir svarbios šalies problemos. Šiuo metu vykdoma viena pagrindinių plano strategijų „Estija remia adaptaciją ir integraciją“, ji skirta grįžusiems į Estiją, visame pasaulyje gyvenantiems tautiečiams ir naujiems imigrantams. Pagrindinis tikslas – gerinti informuotumą apie esamas paslaugas, skatinti bendruomenių, valstybės ir vietos valdžios institucijų bendradarbiavimą. Taip pat kuriamos šios plano programos „Bendruomenė Estija“ (Community Estonia), „Pasaulinis estiškumas“ (Global Estonianness) ir „Išmanusis surašymas“ (Smart Census)²⁵¹.

Vykdamas integracijos programas ugdymo įstaigose apibrėžiama dėstymo kalbos politika²⁵². Kalba, kuria mokomasi (sudaro ne mažiau kaip 60 % Nacionalinėse ugdymo programose nustatyto mažiausio leistino studijų krūvio) yra laikoma mokyklos ar klasės dėstomąja kalba. Jei 60 % nevykdoma jokia kalba, studijos laikomos dvikalbėmis. Dvikalbių studijų atveju dėstymo kalbomis laikomos dvi kalbos, kuriomis vyksta dauguma studijų.

²⁵⁰ Human Rights in Estonia 2020, <https://humanrights.ee/en/materials/inimoigused-eestis-2020/>

²⁵¹ Human Rights in Estonia 2022, <https://humanrights.ee/en/materials/inimoigused-eestis-2022/national-minorities-and-integration-policy/>

²⁵² Basic Schools and Upper Secondary Schools Act. 2010, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/513012014002/consolide/current>

Pagrindinėse mokyklose dėstoma estų kalba. Savivaldybės pagrindinėje mokykloje ar pavienėse jos klasėse mokomąja kalba gali būti bet kuri kalba, remiantis savivaldybės tarybos ar miesto savivaldybės tarybos sprendimu, pagrindinėje mokykloje ar pavienėse jos klasėse dėstomąja kalba gali būti kita tautinių mažumų kalba ar kalba pasirinkta pagal CLIL mokymosi modelį.

Vidurinėse mokyklose dėstoma estų kalba. Savivaldybių aukštesniosiose mokyklose ar pavienėse jų klasėse dėstoma kalba gali būti kita kalba. Leidimą studijuoti kita kalba arba dvikalbes studijas išduoda Vyriausybė, remdamasi savivaldybės ar miesto valdžios prašymu. Tokį siūlymą savivaldybės ar miesto valdžiai teikia mokyklos taryba, remdamasi mokyklos plėtros planu.

Mokykloje ar klasėje, kurioje dėstoma ne estų kalba, nuo pirmos klasės privaloma mokytis estų kalbos. Tokioje mokykloje ar klasėje mokykla užtikrina estų kalbos mokymo organizavimą tokiu lygiu, kuris leistų pagrindinės mokyklos absolventams tęsti mokslus estų kalbos mokymo įstaigoje.

Mokykla organizuoja kalbų ir kultūros mokymą pagrindinį išsilavinimą įgijusiems mokiniams, kurių gimtoji kalba nėra dėstoma arba kurie namuose bendrauja kita nei mokomosios kalbos, kuri yra bent vieno iš tėvų gimtoji, kalba. Su sąlyga, kad to pageidauja ne mažiau kaip dešimt studentų, mokančių tą pačią gimtąją kalbą. Kalbos ir kultūros mokymo, nurodyto šio skirsnio 5 poskyryje, sąlygas ir tvarką nustato Vyriausybė. Švietimo ir jaunimo tarnyba organizuoja šio nurodytų kalbų ir kultūros mokymo galimybių kūrimo koordinavimą, įskaitant kalbos ir kultūros mokymui reikalingos medžiagos įsigijimą.

Socialinę, ekonominę ir politinę tautinių mažumų problemą Vyriausybė sprendė įvairiomis priemonėmis, tačiau praktiškai įgyvendinti užsibrėžtus tikslus, integruojant tautines mažumas estų visuomenėje, sunku. Kaip pavyzdys pateikiamas rusų tautinių mažumų integracija. Kunitsõn ir Kalev (2021) atliktas tyrimas parodė nepakankamą rusų tautinės mažumos integraciją. Ypatingas dėmesys skirtas toms vietovėms, kuriose didesnė gyventojų dalis yra rusakalbiai. Kaip pavyzdys pateikiama sostinė Talinas, kur daugiau nei trečdalį gyventojų sudaro rusų tautinės mažumos; taip pat vienoje iš rytinių Estijos apskričių, vadinamoje Ida-Virumaa, rusų bendruomenė sudaro daugiau nei 80 % gyventojų. Dėl to integracijos politika, taip pat mokyklų sistemos reforma sudėtinga. Apie 86 000 žmonių turi Rusijos pilietybę, o apie 78 000 iš viso neturi. Be to, naujausia pastarojo dešimtmečio migracijos statistika rodo, kad nemažai imigrantų turi arba Ukrainos, arba Rusijos pilietybę.

Estijoje yra viena mokyklų sistema su tomis pačiomis mokymo programomis, tačiau galimomis skirtingos mokymo kalbos. Estijos mokyklų sistema pagrįsta keturiais

lygiais: ikimokyklinis, pagrindinis, vidurinis ir aukštasis. Pagrindinio privalomojo ugdymo sistema yra devynmetė bendrojo lavinimo mokykla. Šiame lygyje galima mokytis arba estų, arba rusų kalbomis. Vidurinėje pakopoje galima mokytis estų arba rusų kalba pagal modelį 60/40 (60 % kursų turi būti dėstomi estų kalba, įskaitant pilietinių žinių kursus). Šios mokyklos daugiausia įsikūrusios Taline arba šiaurės rytinėje Estijos dalyje, kur rusų bendruomenė sudaro daugumą. Tyrime pažymima, kad mokyklos, kurios nuo ankstesnių laikų turėjo rusų kalbą kaip pagrindinę mokomąją kalbą, mažiau bendradarbiauja su kitomis Estijos mokyklomis. Tai galėjo lemti Estijoje vis dar pastebima socialinė, ekonominė tautinių mažumų atskirtis bei kalbos barjeras, kadangi didesnė dalis rusakalbių mokosi gimtąją kalbą. Būtent šis faktorius lemia ir žemesnius šios tautinės mažumos mokymosi pasiekimus. Kaip vieną iš problemos sprendimo būdų autoriai siūlo intensyvesnį pilietiškumo ugdymą²⁵³.

III.1.3.2. Estijos dvikalbių mokyklų politika ir užsienio kalbų mokymasis

Pasauliniu mastu sukurtos įvairios edukacinės programos, užtikrinančios efektyvų kalbų mokymąsi ir mokymą. Šiuolaikiniai kalbų ugdymo specialistai pastebi, kad norint išmokti kalbą reikia ją vartoti daugelyje bendravimo situacijų. Todėl veiksmingesnėmis vertinamos programos, kuriose ne tik mokomasi kalbų, bet ir mokomasi dalykų ta kalba. Siekiant šių tikslų pastebimai išaugo CLIL metodologijos žinomumas ir naudojimas. Ši priemonė plačiausiai taikyta integruojant rusų tautines mažumas. CLIL tinkama priemonė užtikrinti sklandų perėjimą prie mokymosi estų kalba. Mokiniai mokosi turinio dalykų, tokių kaip matematika, gamtos mokslai, menas ar ekonomika, kalba, kuri nėra jų gimtoji, bet vartojama bendrojo lavinimo įstaigose bei darželyje²⁵⁴.

CLIL metodas apima dvikalbį švietimą, mažumų švietimą arba L2 dalykų mokymą. CLIL metodo sėkmę lemia naudojamų medžiagų prieinamumas ir pobūdis. Mokslinėje literatūroje sutariama, kad nepaisant spartaus CLIL programų plitimo, tinkamos mokymo medžiagos tiek globalizuotoms mokymo programoms, tiek dvikalbiui mokymui apskritai trūksta. CLIL programą vykdančios mokytojai neišvengiamai turi įsitraukti į medžiagos kūrimą, atitinkančią konkrečius mokymosi konteksto poreikius. CLIL metodinės medžiagos kokybės kriterijai: padaryti mokymosi (kalbą, turinį, mokymosi įgūdžius) procesą matomą studentams; sistemingai puoselėti akademinės kalbos mokėjimą; skatinti mokymosi

²⁵³ Kunitsõn, Nikolai; Kalev, Leif. *Citizenship Educational Policy: A Case of Russophone Minority in Estonia*. School of Governance, Law and Society, Tallinn University, 2021, <https://www.mdpi.com/2076-0760/10/4/131>

²⁵⁴ Koržel, Jevgenia. How minority pupils in Estonia view and cope with studying Estonian and via Estonian. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 4(4), 2013, <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu-2013/how-minority-pupils-in-estonia-view-and-cope-with-studying-estonian-and-via-estonian>

įgūdžių ugdymą ir besimokančiųjų savarankiškumą; padėti sukurti saugią mokymosi aplinką; ieškoti būdų, kaip integruoti autentišką kalbą ir autentišką kalbos vartojimą; ugdyti kritinį mąstymą; skatinti pažinimo sklandumą, pasitelkiant turinį, kalbą ir mokymosi įgūdžių ugdymą²⁵⁵.

Gimtoji kalba, arba gimtoji kalba, ir užsienio kalbų įgūdžiai yra vienos svarbiausių žmonių kompetencijų. „Kalbų programa 2018–2021“ apima teminius užsienio kalbų mokymosi, mokymo ir vertinimo principus bei gaires. Estijoje mokiniai tradiciškai mokykloje mokosi bent dviejų užsienio kalbų. Pagal nacionalines mokymo programas estų dėstomų mokyklų mokiniai gali mokytis anglų, prancūzų, vokiečių arba rusų kaip pirmąją (A) užsienio kalbą. Dauguma anglų kalbos mokosi kaip pirmąją užsienio kalbą. Rusų tautinių mažumų mokyklų mokiniai mokosi estų kaip pirmąją užsienio kalbą.

Pagal Nacionalinę pagrindinių mokyklų mokymo programą kaip antrąją (B) užsienio kalbą gali būti pasiūlyta bet kuri užsienio kalba, atsižvelgiant į mokinių pomėgius ir mokyklos galimybes. Kaip antrąją (B) užsienio kalbą galima pasiūlyti anglų, rusų, vokiečių, prancūzų ar bet kurią užsienio kalbą. Kitos mokyklose dėstomos užsienio kalbos yra, pavyzdžiui, hebrajų, ispanų ir švedų.

Pagal Nacionalinę aukštesniųjų mokyklų mokymo programą, išankstinis užsienio kalbos skirstymas į A ir B kalbas nebegalioja, o į kursus studentai stoja pagal kalbos lygį (B1 ir B2 kalbų kursai). Iki baigimo mokiniai turi būti įgiję bent dviejų užsienio kalbų savarankiško vartotojo lygį (B lygis pagal Bendruosius Europos pagrindus).

Norėdami baigti vidurinę mokyklą, mokiniai turi laikyti valstybinį anglų kalbos egzaminą ir (arba) tarptautiniu mastu pripažintą vokiečių, rusų arba prancūzų kalbos egzaminą. Vis daugiau studentų baigę studijas renkasi laikyti du užsienio kalbos egzaminus. Profesinėse ir aukštesiose mokyklose užsienio kalbų studijos yra orientuotos į specifinės paskirties kalbą. Mokomų ir mokomų kalbų pasirinkimas glaudžiai susijęs su specialybe.

Estija prisijungė prie CertiLingua programos, kuri įvertina studentų, įgyjančių B2 ar aukštesnį dviejų užsienio kalbų lygį ir demonstruojančių gerus tarptautinio bendravimo įgūdžius, pasiekimus. Mokyklos, kurios priima mokinius į reikiamus kalbos lygius, siūlo pakankamai CLIL studijų ir įtraukia mokinius į tarptautinius projektus, gali pretenduoti tapti CertiLingua mokyklomis. Šiuo metu Estijoje veikia

²⁵⁵ Dvorjaninova, Anna; Alas, Ene. Implementing Content and Language Integrated Learning (CLIL) in Estonia: Subject and language teacher perspective. *Eesti Rakendus lingvistika Ühingu aastaraamat Estonian Papers in Applied Linguistics* 14, 2018. p. 41–57, https://www.researchgate.net/publication/324799096_Implementing_Content_and_Language_Integrated_Learning_CLIL_in_Estonia_Subject_and_language_teacher_perspective

trys CertiLingua mokyklos: Tartu Annelinna gimnazija, Tartu Kristjano Jaako Petersoni gimnazija ir Viljandi gimnazija²⁵⁶.

Užsienio kalbų studijos Estijos bendrojo lavinimo mokyklų aukštesniojoje vidurinėje pakopoje su stacionariuoju mokymu 2011/2012 mokslo metais, % nuo bendro mokinių skaičiaus (žr. 3 lentelę):

3 lentelė. Užsienio kalbų studijos Estijos bendrojo lavinimo mokyklų aukštesniojoje vidurinėje pakopoje

Kalba	Pirma užsienio k. %	Antra užsienio k. %	Iš viso %
Estų kalba (antroji)	16.38		16.1
Anglų k.	86.8	11.6	99.06
Prancūzų k.	1.5	2.7	8.3
Vokiečių k.	3.6	14.7	30.9
Rusų k.	5.1	57.0	65.8
Ispanų k.		0.2	5.4
Suomių k.		0.1	4.6
Švedų k.		1.4	1.7

Vadovaujantis Pagrindinių mokyklų ir vidurinių mokyklų įstatymu, Nacionalinėje vidurinių mokyklų programoje pagal dalykines sritis turi būti išdėstyti bent šių privalomų dalykų planai: estų kaip antroji kalba; anglų, vokiečių, prancūzų ir rusų kalbos tikslinis B1 lygis; anglų, vokiečių, prancūzų ir rusų kalbos tikslinis B2 lygis. Remiantis nacionaline aukštesniųjų vidurinių mokyklų mokymo programa, mokiniai gali mokytis ir kitos užsienio kalbos nei anglų, prancūzų, vokiečių ar rusų.²⁵⁷

Aukštojo mokslo sferoje užsienio kalbų strategijoje bendras vaizdas valstybiniuose universitetuose apibūdinamas taip: aukštojo mokslo lygmeniu bakalauro ar diplominio studijų studentų, kurie studijuoja anglų kalbą, dalis yra 46,6 %, palyginti su 18,2 % rusų, 12,5 % – estų, kaip antrąją ar užsienio kalbą, 11,2 % – vokiečių ir 3,7 % prancūzų kalbai (2006 m. duomenys). Dabar taip pat yra daug platesnės galimybės universitetuose mokytis kitų užsienio kalbų: italų, ispanų, suomių, švedų ir turkų.

²⁵⁶Republic of Estonia. Ministry of education and research. Foreign language learning in Estonia, <https://www.hm.ee/en/activities/estonian-and-foreign-languages/foreign-language-learning-estonia>

²⁵⁷Eurydice, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/teaching-and-learning-general-upper-secondary-education-14_en

Užsienio kalbos dėstomos ir kaip specialybės dalykas, ir kaip bendroji bei profesinė kalba visose aukštosiose mokyklose. Nors užsienio kalbos dažniausiai siūlomos kaip pasirenkamieji dalykai, kalbų mokėjimo lygiai Aukštojo mokslo standarte priskiriami aukštojo mokslo lygių išraiškoms.

III.2. Tautinių mažumų švietimo problemos Lietuvoje

Išsilavinimas turi didžiulę įtaką ne tik individo intelektualiams gebėjimams ir geresniems karjeros pasiekimams, bet ir didesniai bet kurios visuomenės socialiniam, ekonominiam ir kultūriniam potencialui. Dėl intensyvių mobilumo procesų, urbanizacijos, technologinių inovacijų ir naujosios ekonomikos poveikio šiuolaikinės visuomenės pasižymi dideliu etninės sudėties, demografinių ypatybių ir raštingumo kompetencijų nevienalytiškumu. Visose Baltijos šalyse vis dar registruojama daug socialinės nelygybės faktų, ypač kai kalbama apie tautinių mažumų problemas.

Daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama kartiniam visuomenės gerovės akmeniui – švietimui, ypač mokykloms, kuriose mokoma tautinių mažumų (rusų ir lenkų) kalbomis, nes nacionaliniai ir tarptautiniai standartizuotų testų rezultatai rodo prastesnius būtent šių grupių pasiekimus. Šiame skyrelyje aptariami moksleivių mokymosi pasiekimai Pietryčių Lietuvoje, įskaitant Vilniaus rajoną, kur susiklosčiusi itin savita sociolingvistinė situacija, ir atskirai Visagine – geografiškai, etniškai ir kultūriškai izoliuotame Lietuvos miestelyje. Šie regionai svarbūs ne tik dėl diskusijų politinėmis ir socioekonominėmis temomis visuomenėje ir politikų lauke, bet ir dėl užsitęsusių diskusijų apie egzaminų rezultatus tautinių mažumų mokyklose, ypač akcentuojant lietuvių kalbos mokėjimą²⁵⁸.

Pagrindinis socialinio ir politinio diskurso akcentas – tautinių mažumų integracijos klausimas – vis dar aktualus. Tačiau reikia reikia atsižvelgti ir į tai, kad integracija, ypač per kalbinį ugdymą, šiandien siejasi su intensyvesniu daugiakultūriškumo ir didžiųjų, ypač anglų, kalbų atėjimu į aktyviąją vartoseną.

III.2.1. Padėties analizė

Pastarasis dešimtmetis pasižymi ryškia dinamika link tolerantiškesnio ir atviresnio dialogo tarp daugumos ir mažumų grupių, o kalbos problema atrodo ne tokia svarbi, kaip buvo prieš du dešimtmečius. Be to, palankią tendenciją rodo lėtas, bet nuolatinis pozityvesnių požiūrių ir titulinių kalbų kompetencijų augimas tarp rusakalbių Baltijos šalyse. Kaip matyti iš naujausių tyrimų, pastarąjį dešimtmetį kalbos praktika iš vartotojo perspektyvos tapo svarbesnė²⁵⁹.

²⁵⁸ Dabašinskienė, Ineta; Kubiliūtė, Skirmantė. Language competence in education: Re-thinking minority issues in Lithuania. *Eesti Rakendus lingvistik Ühinguastaraamat = Estonian papers in applied linguistics*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 17, 2021, p. 24–45.

²⁵⁹ Lauze, Linda; Gunta, Kļava (Eds.). The Language Situation in Latvia: 2010–2015. *A Sociolinguistic study*. Latvian Language Agency, 2016, https://www.valoda.lv/en/wpcontent/uploads/2017/10/LSL_ENG_2017_web.pdf (2.10.2020); Ramonienė, Meilutė (Par.). *Miestai ir kalbos*, I–II. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010–2013; Šliavaitė, Kristina. Kalba, tautinis tapatumas ir lygios galimybės švietime: mokyklų lietuvių, lenkų ir rusų mokomosiomis kalbomis bendruomenių

Visų amžiaus grupių rusakalbiai Lietuvoje vertina rusų kultūros paveldą, tačiau toks požiūris negarantuoja kalbos išlaikymo; priešingai, daugelyje tyrimų rašoma, kad rusakalbiai gana plačiai vartoja lietuvių kalbą, ypač jaunoji karta. Nors vyresni ir mažiau išsilavinę žmonės vis dar bendrauja rusų kalba kasdieniame gyvenime, bet jie demonstruoja gana teigiamą požiūrį į lietuvių ir Lietuvą²⁶⁰.

Nors šios tendencijos gana teigiamos, bet lietuvių kalbos mokymosi rezultatai tautinių mažumų mokyklose nebuvo patenkinami, todėl 2011 m. Seimas priėmė Švietimo įstatymo pataisą, kuria lietuvių kalbai buvo suteikta daugiau reikšmės. Nurodyti argumentai buvo instrumentinio pobūdžio, pabrėžiantys geresnių karjeros ir socialinio mobilumo galimybių jaunimui svarbą. Pataisa sukėlė karštas diskusijas, netgi protesto streikus tarp tautinių mažumų bendruomenių; tam tikrų abejonių išsakė ir akademiniai žmonės tapdami politinių įtampų arena.

Tautinių mažumų bendruomenės skirtingai vertina švietimą lietuvių kalba; tačiau vis daugiau šeimų pirmenybę teikia lietuviškoms, o ne mažumų mokykloms, todėl pastebima tendencija, kad pastarosiose besimokančių mokinių skaičius palaipsniui mažėja²⁶¹. Mažėjimą galima paaiškinti tik iš dalies demografinė situacija, įskaitant ir emigraciją, o kitos priežastys yra susijusios su įtraukesnėmis mažumų nuostatomis, lietuvių kalbos prestižu, geresnėmis socialinio mobilumo galimybėmis²⁶².

požiūriai. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 10 (2), 2019, p. 31–58, <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2019~1586849852406/J.04~2019~1586849852406.pdf>; Zabrodskaia, Anastassia. "What is my country to me?" Identity construction by Russianspeakers in the Baltic countries. *Sociolinguistic Studies* 9 (2), 2015, p. 217–241, <https://doi.org/10.1558/sols.v9i2.26885>; IMES = Integration Monitoring of the Estonian Society 2017. <https://www.kul.ee/en/integration-monitoring-estonian-society-2017> (11.10.2020); SISCE = Strategy of Integration and Social Cohesion in Estonia 2020, https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/23748_en_proofreading_le2020_eng.pdf (11.10.2020)

²⁶⁰ Brazauskienė, Jelena. Lietuvos rusų kalbinės nuostatos. In: Meilutė Ramonienė (Par.), *Miestai ir kalbos II*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 175–185; Lichačiova, Ala. Visagino sociolingvistinė specifika ir perspektyvos. In: Meilutė Ramonienė (Par.), *Miestai ir kalbos II*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 185–217; Lichačiova, Ala; Markova, Svetlana. Endowed Value or Imposed Heritage? Attitudes of Russian-Speaking Lithuanian Citizens towards their Native Language". *Taikomoji kalbotyra* 4, 2014, p. 1–26, <https://doi.org/10.15388/TK.2014.17469>; Dabašinskienė, Ineta. Place and language transformations in a post-Soviet landscape: A case study of atomic city Visaginas. In: Natalija Mazeikiene (Ed.), *Learning the Nuclear: Educational Tourism in (Post)Industrial Sites*. Baltische Studien zur Erziehungs- und Sozialwissenschaft. Berlin et al.: Peter Lang, 2021, <https://doi.org/10.3726/b18090>

²⁶¹ Bulajeva, Tatjana; Hogan-Brun, Gabrielle. Language and education orientations in Lithuania: A Cross-Baltic perspective Post-EU accession. *Bilingual Education and Bilingualism* 11 (3–4), 2008, p. 396–422, <https://doi.org/10.1080/13670050802148764>

²⁶² Geben, Kinga; Ramonienė, Meilutė. Language use and self-identification: The case of Lithuanian Poles. *Sociolinguistic Studies* 9 (2–3), 2015, p. 243–267, <https://doi.org/10.1558/sols.v9i2.26387>

Apskritai Lietuvos Vyriausybė įgyvendino įtraukiąją politiką, atspindinčią tautinių mažumų kalbos ir švietimo poreikius, tačiau pasigirsta nuomonių dėl tikro daugiakalbio požiūrio į švietimą ir socialinės darnos stokos visuomenėje.

Teiginys, kad daugumos kalbos mokėjimas koreliuoja su tautinių mažumų socialine integracija, nėra naujas, tačiau klausimui, kokie veiksniai lemia dvikalbių ar daugiakalbių mokinių kalbų mokėjimą ir pasiekimus mokyklose, skiriama daug mažiau dėmesio, ypač naujų diskusijų apie įtrauktį kontekste ir naujausių tyrimų apie daugiakalbių asmenų kalbinės sistemos rezultatus kontekste²⁶³.

Bendrą Lietuvos švietimo situaciją tiksliai atskleidžia 2018 m. PISA (angl. *Programme for International Student Assessment*) tyrimo rezultatai. Tai kas trejus metus vykdomas tarptautinis penkiolikmečių tyrimas, skirtas įvertinti mokinių žinias ir gebėjimus, reikalingus sėkmingai dalyvauti visuomenės gyvenime, prisitaikyti nepažįstamose situacijose mokykloje ir už jos ribų²⁶⁴. 2018 m. tyrime dalyvavo 79 šalys ir regionai (37 EBPO šalys ir 42 šalys partnerės ar jų dalys). Lietuvoje tyrimą vykdė Švietimo, mokslo ir sporto ministerija bei Nacionalinė švietimo agentūra.

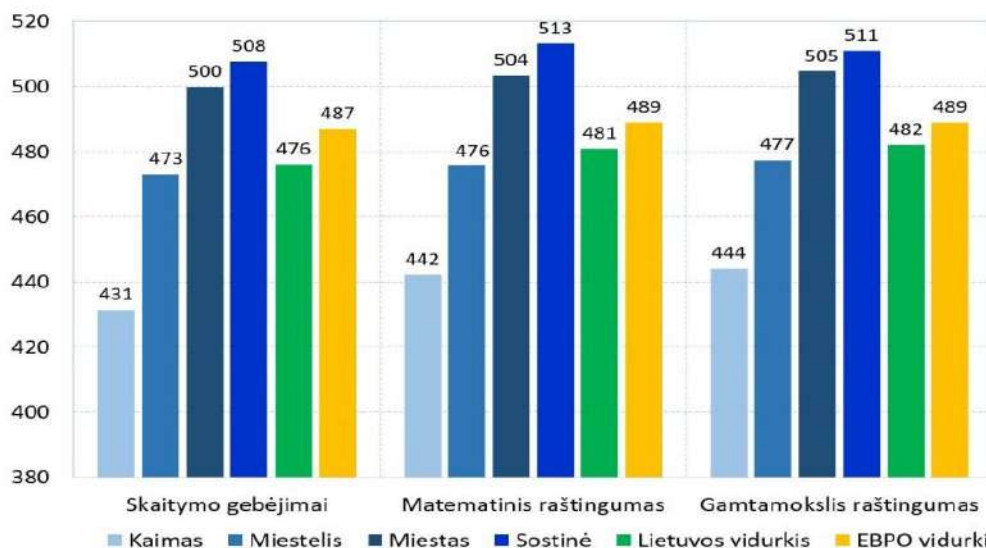
Tyrimo rezultatai suteikia svarbių duomenų apie Lietuvos švietimo sistemą ir mokinių įgūdžius (ar tam tikrų įgūdžių stoką). Skaitymo, matematikos ir gamtos mokslų testus 2018 m. laikė beveik 7 000 Lietuvos mokinių. Visų trijų disciplinų rezultatai rodo, kad Lietuva surinko 476 taškus ir užėmė 29–36 vietą iš 79 šalių kartu su Latvija, Kroatija, Rusija, Italija, Vengrija, Islandija, Baltarusija, Izraeliu. Lietuva nusileidžia kitų šalių vidurkiui su 487 taškais.

Išanalizavus PISA rezultatus, padarytos kelios svarbios išvados. Pirma, mokiniai iš sostinės ir didesnių miestų parodė žymiai geresnius rezultatus nei mokiniai, gyvenantys kaime²⁶⁵. Egzaminų laikojuos iš miestų surinko daugiau balų nei EBPO vidurkis, o mokinių iš mažų miestelių ir kaimų rezultatai buvo prastesni (žr. 2 diagramą).

²⁶³ Gathercole Mueller, Virginia C. (Ed.), *Issues in the Assessment of Bilinguals*. Bristol: Multilingual Matters, 2013, p. 20–55, <https://doi.org/10.21832/9781783090105-004>

²⁶⁴ Dukynaitė Rita; Valavičienė Natalija. *EBPO PISA 2018: rezultatai ir tendencijos*, 2019, https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/teisine_informacija/ebpo-pisa-2018-2019-12-03.pdf

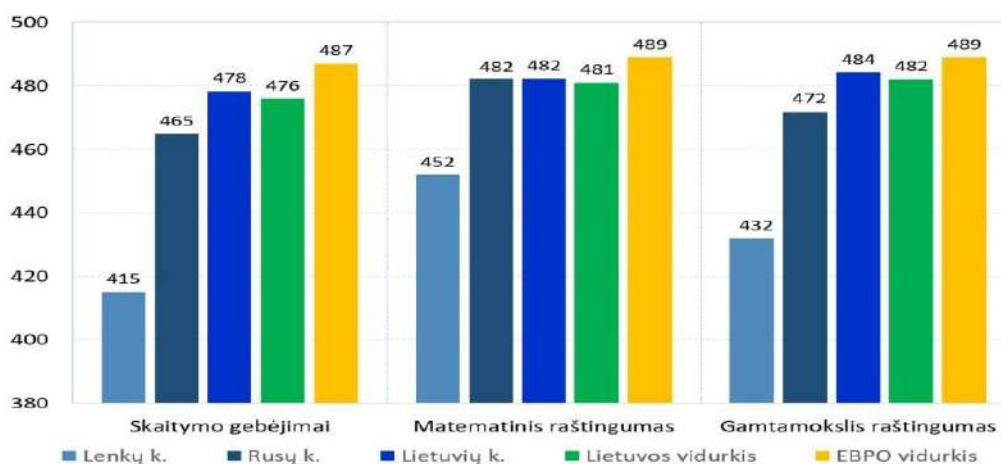
²⁶⁵ Ten pat.

Lietuvos kaimo ir miestelių mokinių rezultatai yra 2, miestų ir sostinės mokinių – 3 pasiekimų lygmens

2 paveikslas. PISA 2018 duomenys pagal dalyką ir miestų dydį²⁶⁶.

2 diagramoje matyti, kad Lietuvos mokinių skaitymo gebėjimai, matematinis ir gamtamokslis raštingumas pagal vietovę toks: kaimo ir miestelių mokinių rezultatai yra 2 pasiekimų lygmens, miestų ir sostinės mokinių – 3, o EBPO – 3 pasiekimų lygmens. Mokyklų, kuriose mokoma skirtingomis kalbomis, rezultatai taip pat skiriasi (žr. 3 diagramą):

Lietuvių k. testą atlikusių mokinių matematinio ir gamtamokslio raštingumo rezultatai yra 3-io, skaitymo gebėjimų – 2-o pasiekimų lygmens

Rusų k. testą atlikusių mokinių matematinio raštingumo rezultatai yra 3-io, skaitymo gebėjimų ir gamtamokslio raštingumo – 2-o pasiekimų lygmens

Lenkų k. testą atlikusių mokinių visų sričių rezultatai yra 2-o pasiekimų lygmens

3 paveikslas. PISA 2018 duomenys pagal dalyką ir ugdomąją kalbą.

²⁶⁶ 2 ir 3 diagrama iš Dukynaitė Rita; Valavičienė Natalija. *EBPO PISA 2018: rezultatai ir tendencijos*, 2019, https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/teisine_informacija/ebpo-pisa-2018-2019-12-03.pdf

Kaip parodyta 3 diagramoje, visų trijų disciplinų lenkų ir rusų mokyklų rezultatai prastesni, palyginti su mokyklomis, kuriose dėstoma lietuvių kalba. Nors rusiškos mokyklos yra tik šiek tiek žemiau Lietuvos vidurkio ar net jį pasiekia vertinant matematiką, bet lenkiškų mokyklų rezultatai gerokai žemesni už vidurkį.

Dėl padėties mokyklose, kuriose mokoma lenkų arba rusų kalba, nuolat diskutuoja politikai, mokytojai ir tėvai. NPAT, PISA ir brandos egzaminų rezultatai atskleidžia, kad tautinių mažumų mokyklų mokiniai, ypač atlikdami lietuvių kalbos testus, dažnai pasiekia prastesnių rezultatų negu jų bendraamžiai mokyklose, kuriose dėstoma lietuvių kalba. Be to, ši tendencija itin ryški kaimo vietovėse²⁶⁷. 2011 m. gyventojų ir būstų surašymo duomenimis, daugiausia lenkų gyvena Pietryčių Lietuvoje ir Vilniaus rajone (Šalčininkuose – 77,8 %, Vilniuje – 52,1 %, Trakuose – 30,1 %). Daugiausia rusų gyvena Klaipėdoje (19,6 %) ir kituose mažesniuose Rytų ir Pietryčių Lietuvos miestuose, pavyzdžiui, Visagine (51,9 %), Zarasuose (18,7 %) ir Švenčionių (13,3 %) savivaldybėse.

4 lentelė. Savivaldybės, kuriose didžiausias skaičius geriausiai išlaikiusiųjų lietuvių kalbos ir literatūros egzaminą. Laikotarpis: 2017–2020 m. Šaltinis: NEC, 2017–2020²⁶⁸

Savivaldybės, kuriose daugiausia geriausiai išlaikiusiųjų (86–100 %) lietuvių kalbos ir literatūros egzaminą. Laikotarpis: 2017–2020 m.						
Savivaldybė		2017	2018	2019	2020	Vidurkis
	Vilnius	13 %	14 %	15 %	13 %	13,75 %
	Kaunas	12 %	16 %	13 %	17 %	14,5 %
	Klaipėda	12 %	12 %	12 %	11 %	11,75 %
	Tauragės sav.	15 %	14 %	16 %	11 %	14 %
	Kėdainių sav.	13 %	15 %	15 %	20 %	15,75 %
	Palanga	15 %	20 %	15 %	15 %	16,25 %

5 lentelė. Savivaldybės, kuriose mažiausias skaičius geriausiai išlaikiusiųjų lietuvių kalbos ir literatūros egzaminą. Laikotarpis: 2017–2020 m. Šaltinis: NEC, 2017–2020.

Savivaldybės, kuriose mažiausia geriausiai išlaikiusiųjų (86–100 %) lietuvių kalbos ir literatūros egzaminą. Laikotarpis: 2017–2020 m.						
Savivaldybė		2017	2018	2019	2020	Vidurkis
	Vilniaus raj.	3 %	4 %	3 %	5 %	3,75 %
	Šalčininkų raj.	3 %	1 %	7 %	1 %	3 %
	Kalvarijos sav.	3 %	4 %	2 %	5 %	3,5 %
	Visaginas	3 %	2 %	7 %	3 %	3,75 %
	Pagėgių sav.	4 %	3 %	5 %	0 %	3 %

²⁶⁷ Raudienė, Irena. Implementation of formative assessment in Lithuanian schools: What tendencies are observed from the national students' achievement surveys? *Social Education* 3 (50), 2018, p. 103–116.

²⁶⁸ NEC = Nacionalinis egzaminų centras, <https://nec.lt/> (2017–2020). Nuo 2019 m. rugsėjo 2 d. Nacionalinio egzaminų centro veiklas vykdo Nacionalinė švietimo agentūra.

6 lentelė. Baigiamųjų egzaminų rezultatai. Miestai ir regionai 2020 m. Šaltinis: NEC, 2020

Savivaldybė	Matematika		Anglų k.		Fizika	
	Egzaminą išlaikiusių abiturientų procentas	Geriausiai išlaikiusiųjų procentas	Egzaminą išlaikiusių abiturientų procentas	Geriausiai išlaikiusiųjų procentas	Egzaminą išlaikiusių abiturientų procentas	Geriausiai išlaikiusiųjų procentas
Vilnius	75 %	9 %	99 %	49 %	96 %	19 %
Kaunas	76 %	8 %	100 %	48 %	99 %	13 %
Klaipėda	67 %	7 %	100 %	41 %	93 %	16 %
Šiauliai	68 %	4 %	99 %	42 %	98 %	12 %
Šalčininkai	67 %	1 %	98 %	16 %	95 %	0 %
Trakai	51 %	4 %	97 %	31 %	89 %	0 %
Pagėgiai	52 %	0 %	100 %	24 %	100 %	0 %
Švenčionys	66 %	3 %	100 %	22 %	100 %	8 %
Visaginas	81 %	2 %	99 %	27 %	86 %	0 %

Dėl skirtingos tautinių mažumų mokyklose taikomos politikos ir mokymo metodų, mokinių lietuvių kalbos žinios paprastai būna gerokai žemesnės. Prasčiausius skaitymo ir rašymo rezultatus rodo 8 klasės mokiniai iš nelietuviškų mokyklų. Šio reikšmingo skirtumo paaiškinimas sietusi su kalbinėmis kompetencijomis. 4 ir 6 klasių mokiniams visos užduotys, įskaitant skaitymą ir rašymą, pateikiamos jų gimtąja kalba (rusų arba lenkų). Tuo tarpu 8 klasės mokiniams visos užduotys pateikiamos gimtąja kalba, išskyrus rašymą ir skaitymą, kuris atliekamas lietuvių kalba. Tai, kad tautinių mažumų mokyklų mokiniai prasčiau rašo ir skaito lietuviškai, neabejotinai kenkia jų rezultatams per tolesnius 10 ir 12 klasių egzaminus, nes visi egzaminai laikomi ir turi būti laikomi lietuvių kalba.

Ankstesnių tyrimų duomenimis, prastus tautinių mažumų mokyklų rezultatus galėjo lemti ne tik kalbinės priežastys, bet ir profesionalių mokytojų trūkumas, prastesnė vadovėlių kokybė lenkų ar rusų kalbomis bei kitos priežastys.

Visagine taip pat yra penkios ikimokyklinio ugdymo įstaigos, trijose iš jų dėstoma rusų kalba. Ikimokykliniame ugdyme privaloma turėti ne mažiau kaip 4 valandas lietuvių kalbos pamokų. Tačiau pedagogai teigia, kad neužtenka lavinti lietuvių kalbos įgūdžių, ypač tokiuose rajonuose kaip Visaginas, kur jaunimui trūksta lietuvių kalbos už mokyklos ar ikimokyklinio ugdymo įstaigos ribų. Dauguma vaikų nuo pat mažens ugdomi rusų kalba, todėl nemaža dalis 1 klasės mokinių nemoka lietuvių kalbos. Dėl socialinės ir ekonominės situacijos, istorinės praeities ir švietimo būklės Visaginas yra vienas iš miestų, kuriame mokyklą baigę moksleiviai jau daugelį metų demonstruoja prasčiausius lietuvių kalbos ir literatūros vertinimo rezultatus (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Lietuvių literatūros ir kalbos egzaminas Visagine: 2017–2020 m. rezultatų palyginimas. Šaltinis: NEC, 2017–2020.

Metai	Egzaminą išlaikiusių abiturientų procentas	Geriausiai išlaikiusiųjų procentas
2020	75 %	3 %
2019	89 %	7 %
2018	82 %	1.5 %
2017	75 %	2.5 %

2020 m. tik 75 % Visagino abiturientų išlaikė lietuvių literatūros ir kalbos valstybinį egzaminą, ir tai buvo prasčiausias rezultatas iš visų 60 Lietuvos savivaldybių. NEC duomenimis, tik 3 % abiturientų surinko daugiau nei 85 % ir pateko į geriausių rezultatų grupę. Įdomu tai, kad geriausių kitų egzaminų dalyvių procentas buvo žymiai didesnis. Panašūs rezultatai buvo pastebėti per pastaruosius ketverius metus. 2017 m. Visagino savivaldybės abiturientų lietuvių literatūros ir kalbos egzaminą išlaikė tik 75 %. Atrodė, kad 2018 m. (82 %) ir 2019 m. (89 %) rezultatai buvo šiek tiek geresni, tačiau 2020 m. rezultatai vėl nukrito. Šių skaičių sumažėjimo priežastys dar nėra išsamiai ištirtos. Kad būtų galima palyginti, toliau 8 lentelėje pateikiami 2020 m. lietuvių literatūros ir kalbos egzamino rezultatai panašaus dydžio savivaldybėse.

8 lentelė. Lietuvių literatūros ir kalbos egzaminas 2020 m.: Visagine ir kitose savivaldybėse. Šaltinis: NEC, 2020.

Savivaldybė	Egzaminą išlaikiusių abiturientų procentas	Geriausiai išlaikiusiųjų procentas
Birštonas	100 %	23 %
Palanga	92 %	15 %
Zarasų raj.	97 %	17 %
Tauragės raj.	93 %	11 %
Utenos raj.	92 %	10 %
Visaginas	75 %	3 %

Iš 8 lentelės matyti, kad kitų rajonų mokiniai lietuvių literatūros ir kalbos egzamino rezultatais gerokai lenkia abiturientus iš Visagino. Smarkiai skiriasi Visagino rusų ir lietuvių mokyklų egzaminų rezultatai (žr. 9 lentelę).

9 lentelė. Visagino abiturientų lietuvių kalbos ir literatūros egzamino rezultatai 2020 m. Šaltinis: NEC, 2020.

Mokykla	Abiturientų, laikiusių egzaminą, skaičius	Išlaikiusiųjų skaičius
Visagino „Atgimimo“ gimnazija (rusų k.)	28 (100 %)	17 (61 %)

Visagino „Verdenės“ gimnazija (lietuvių k.)	15 (100 %)	14 (93 %)
Visagino TVPMC (lietuvių k.)	17 (100 %)	14 (82 %)

Akivaizdu, kad „Atgimimo“ mokyklos, kurioje dėstoma rusų kalba, abiturientai pasirodė prasčiau, palyginti su lietuviškų mokyklų „Verdenė“ ir TVPMC absolventais. Visagino mokiniai iš rusiškų mokyklų turi dar menkesnę bendravimo lietuvių kalba patirtį ir tai matyti iš jų nepakankamo lietuvių kalbos pasiekimo lygio. Įdomu tai, kad abiturientai iš Visagino paprastai gana sėkmingai laiko kitus nacionalinio lygio egzaminus, žr. 10 lentelę.

10 lentelė. Visagino abiturientų rezultatai 2020 m. Šaltinis. NEC, 2020

Egzaminas	Abiturientų, išlaikiusių egzaminą, skaičius	Geriausiai išlaikiusiųjų (86–100) procentas
Matematika	81 %	2 %
Anglų kalba	98 %	27 %
Istorija	100 %	9 %
IT	100 %	8 %
Biologija	100 %	13 %

Visagino abiturientų IT, biologijos, anglų kalbos, istorijos egzaminų balai paprastai yra panašūs į kitų savivaldybių ir atitinka šalies vidurkį. Negana to, Visagino abiturientai išsiskiria matematikos pasiekimais. 2019 m. matematikos egzaminą išlaikė 89 % abiturientų ir tai buvo geriausias rezultatas Lietuvoje tais metais (NEC, 2019). 2020 m. šį egzaminą išlaikė 81 % visų abiturientų. Šis procentas 2020 m. buvo antras pagal dydį visose Lietuvos savivaldybėse. Verta paminėti, kad visi egzaminai laikomi lietuvių kalba. Tai, kad Visagino mokiniai puikiai laiko kitus egzaminus, tikėtina, yra susiję su miesto kultūrine bei socialine-ekonominė aplinka. Prasti lietuvių kalbos rezultatai taip pat siejami su tomis pačiomis aplinkybėmis.

III.2.2. Išvados

1. Apibendrinus ankstesnius tyrimus ir išnagrinėjus paskutinių metų moksleivių mokymosi pasiekimus Pietryčių Lietuvoje, įskaitant Vilniaus rajoną, ir atskirai Visagine, kur susiklosčiusi itin savita kultūrinė ir sociolingvistinė situacija, matyti tokios tendencijos:

- vertinant skaitymo gebėjimus, matematinį ir gamtamokslinį raštingumą, mokiniai iš sostinės ir didesnių miestų parodė žymiai geresnius rezultatus nei mokiniai, gyvenantys kaime ir mažesniuose miesteliuose;
- vertinant taip pat šiuo požiūriu, lenkų ir rusų mokyklų rezultatai prastesni, palyginti su mokyklomis, kuriose dėstoma lietuvių kalba;
- tautinių mažumų mokyklų mokiniai atlikdami lietuvių kalbos testus, pasiekia prastesnių rezultatų negu jų bendraamžiai mokyklose, kuriose dėstoma lietuvių kalba; ši tendencija itin ryški kaimo vietovėse;

- d) Visaginas yra vienas iš miestų, kuriame mokyklą baigę moksleiviai jau daugelį metų pasiekia prasčiausių lietuvių kalbos ir literatūros vertinimo rezultatų; smarkiai skiriasi Visagino rusų ir lietuvių mokyklų egzaminų rezultatai;
- e) Visagino abiturientų IT, biologijos, anglų kalbos, istorijos egzaminų balai paprastai yra panašūs į kitų savivaldybių ir atitinka šalies vidurkį; abiturientai ypač išsiskiria gerais matematikos pasiekimais.

2. Reikšmingiausi veiksniai moksleivių rezultatams – valstybinės kalbos mokėjimas ir kultūrinė bei socialinė-ekonominė aplinka.

III.3. Europos Sąjungos kalbų mokymo politika

Europos Sąjungos kalbų politika grindžiama pagarba kalbų įvairovei visose valstybėse narėse ir kultūrų dialogo visoje Europos Sąjungoje kūrimu. Kad savitarpio supratimas iš tiesų būtų įmanomas, ES skatina užsienio kalbų mokymą ir mokymąsi ir kiekvieno piliečio judumą, taikydama specialias švietimo ir profesinio mokymo programas.

III.3.1. Europos Sąjungos kalbų mokymo politikos dokumentai ir strategijos

Europos Sąjungos kalbų mokymosi politikos apžvalgoje (2021)²⁶⁹ minima, kad nuo 2001 m. – Europos kalbų metų, kalbų svarba ES kontekste yra paminėta ne vieną kartą:

1. Europos Taryba 2001 m. paskelbė Bendruosius Europos kalbų mokymosi metmenis (BEKM, angl. Common European Framework of Reference for Languages, CERF). Jais siekiama visose valstybėse narėse suvienodinti su užsienio kalbos mokymusi susijusius švietimo ir kultūros klausimus bei skatinti skaidrumą, suderinamumą mokantis ir mokant šiuolaikinių kalbų Europoje. BEKM numatoma bendra programa, pagal kurią nurodoma, ką besimokantieji kalbos turi išmokti, kad užsienio kalbą galėtų veiksmingai pritaikyti praktikoje. BEKM sudaro šeši kalbos mokėjimo lygiai, taikomi mokantis užsienio kalbos. Lygiai žymimi raidėmis A, B, C ir papildomais skaičiais 1 ir 2. A lygis yra pats žemiausias (pradedantysis vartotojas), B – vidutinis (savarankiškas vartotojas) o C – aukščiausias (kompetetingas vartotojas)²⁷⁰.
2. 2006 m. Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacijose gebėjimas komunikuoti skirtingomis kalbomis buvo išskirtas kaip viena iš aštuonių pagrindinių kompetencijų²⁷¹. Tų pačių metų Europos Parlamento rezoliucija dėl daugiakalbystės ir kalbų mokymosi skatinimo ES patvirtino reikiamybę įtraukti Europos kalbų mokėjimo indikatorius į

²⁶⁹ Kajėnaitė, Gabija; Suchadolskienė, Guostė. Europos sąjungos ir lietuvių kalbos politikos apžvalga, 2021, [http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2021/04/Europos-s %C4 %85jungos-ir-lietuvos-kalb %C5 %B3-politikos-ap %C5 %BEvalga.pdf](http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2021/04/Europos-s-%C4%85jungos-ir-lietuvos-kalb-%C5%B3-politikos-ap-%C5%BEvalga.pdf)

²⁷⁰ Ten pat, p. 9.

²⁷¹ Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>

valstybių narių programos „Švietimas ir mokymas 2010“ kriterijų sąrašą²⁷².

3. 2008 m. Europos Tarybos rezoliucijoje dėl Europos daugiakalbystės strategijos buvo nurodyta reikiamybė skatinti kalbų įgūdžių lavinimą mokymosi visą gyvenimą kontekste²⁷³. 2008 m. Europos Komisijos komunikate „Daugiakalbystė – Europos turtas ir bendras rūpestis“ nurodė, kad užsienio kalbų mokėjimas gali padidinti asmens konkurencingumą ir užimtumą bei suteikti daugiau galimybių gauti geresnį darbą²⁷⁴.
4. 2010 m. Europos Komisija priėmė strategiją „Europa 2020“²⁷⁵, kurioje yra įtrauktos net kelios iniciatyvos, pabrėžiančios kalbinių kompetencijų svarbą:
 - a) „Naujų įgūdžių ir darbo vietų darbotvarkė“, kuria pripažįstama, kad kalbinės kompetencijos gali prisidėti prie darbo rinkos dinamizmo;
 - b) „Judus jaunimas“, kuria pabrėžiama, kad skinantis kelią šiuolaikiniame pasaulyje ir darbo rinkoje, geri kalbiniai gebėjimai yra būtini.
5. Europos Taryba 2014 m. skatino šalis ieškoti būdų, kaip padaryti kalbų mokymąsi patrauklesnį, pripažinti neformalaus švietimo ir savišvietos būdu įgytus kalbinius įgūdžius ir sumažinti skaičių asmenų, kurie nustoja mokytis kalbų nepasiekę pakankamo mokėjimo lygio²⁷⁶.
6. 2019 m. Europos Taryba paskelbė rekomendacijas dėl visapusiško požiūrio į kalbų mokymą ir mokymąsi, kur daugiausia dėmesio buvo skiriama kalbų mokymui ir mokymuisi privalomojo švietimo sistemoje (tiek bendrojo lavinimo, tiek profesinėse mokyklose). Šiose

²⁷² Daugiakalbystės ir kalbų mokymosi skatinimas Europos Sąjungoje, 2006 m. balandžio 27d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:JOC_2006_296_E_0271_01&qid=1619191111830&from=LT

²⁷³ Tarybos rezoliucija dėl Europos daugiakalbystės strategijos, 2008 m. lapkričio 21d., <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:320:0001:0003:LT:PDF>

²⁷⁴ Europos bendrijų komisija. Daugiakalbystė – Europos turtas ir bendras rūpestis, 2008 m. rugsėjo 18 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0566&from=LT>

²⁷⁵ Europos komisija. Komisijos komunikatas. Europa 2020. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija, 2020 kovo 3d., <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:LT:PDF>

²⁷⁶ Council conclusions of 20 May 2014 on multilingualism and the development of language competences, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/18fb5e89-f38a-11e3-831f-01aa75ed71a1/language-en>

rekomendacijose Taryba ragina valstybes nares stipriau remti kalbų mokymąsi privalomojo mokyklinio ugdymo metu, sudaryti sąlygas daugiau kalbų mokytojų mokytis užsienyje ir skatinti pedagogines inovacijas naudojant tokias priemones, kaip, pavyzdžiui, „School Education Gateway“ ir „eTwinning“²⁷⁷.

7. 2019 m. kovo 28 d. Parlamentas priėmė teisėkūros rezoliuciją dėl pasiūlymo dėl programą „Erasmus+“ pakeisiančios programos (2021–2027). Šiuo pasiūlymu siekiama pagerinti kalbų mokymąsi, daugiau dėmesio skiriant internetinių priemonių naudojimui²⁷⁸.
8. 2020 m. OECD paskelbė, jog PISA 2025 tyrimas pirmą kartą apims penkiolikmečių užsienio kalbos įgūdžių vertinimą globaliu mastu. Pirmasis tyrimas įvertins anglų kalbos įgūdžius, o vėliau galės būti įtrauktos ir kitos kalbos²⁷⁹.

III.3.2. Programos ir kalbų mokymąsi skatinantys projektai

Europos šiuolaikinių kalbų centras (angl. *European Centre for Modern Languages*, ECML) įkurtas Austrijoje 1994 m. Europos tarybos susitarimu. Iki šiol yra šio centro tikslas – padėti valstybėms narėms įgyvendinti veiksmingą kalbų mokymo politiką, daugiausia dėmesio skiriant kalbų mokymuisi ir mokymui. Didėjantis kalbos BEKM mokėjimo lygių pripažinimas ir naudojimas sukūrė situaciją, kai visoje Europoje viešosios įstaigos, egzaminų institutai, kalbų mokyklos ir universitetų skyriai siekia susieti savo užsienio kalbų mokymo programas ir egzaminus su BEKM. ECML siekia sudaryti palankesnes sąlygas keistis geriausia patirtimi bei remia su šia programa susijusius mokslinių tyrimų tinklus ir projektus²⁸⁰. ECML pradėta iniciatyva RELANG (liet. „Kalbų mokymo programų, testų, egzaminų ir bendrosios Europos orientacinės sistemos siejimas“), kuria siekiama padėti švietimo institucijoms susieti kalbų egzaminus su kalbų mokėjimo lygiais, apibrėžtais Bendroje Europos kalbų mokėjimo orientacinėje sistemoje (BEKM)²⁸¹.

²⁷⁷ Tarybos rekomendacija 2019 m. gegužės 22 d. dėl visapusiško požiūrio į kalbų mokymą ir mokymąsi, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605\(02\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605(02)&from=EL)

²⁷⁸ Sąjungos švietimo, mokymo, jaunimo ir sporto programa „Erasmus“, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0324_LT.html

²⁷⁹ Marconi, Gabriele et al. (2020). What matters for language learning?: The questionnaire framework for the PISA 2025 Foreign Language Assessment. OECD Education Working Papers, <https://doi.org/10.1787/5e06e820-en>.

²⁸⁰ European Centre for Modern Languages of the Council of Europe, <https://www.ecml.at/>

²⁸¹ Relating language curricula, tests and examinations to the Common European Framework of Reference (RELANG), <https://relang.ecml.at/>

Programa „Erasmus+“²⁸² yra 2021–2020 m. Europos Sąjungos švietimo, mokymo, jaunimo ir sporto programa. Kalbų mokymosi ir kalbų įvairovės skatinimas yra vienas iš konkrečių šios programos tikslų. 2021 m. programos „Erasmus+“ vadove²⁸³ teigiama, kad pagal galimybes teikiant kalbinę paramą siekiama užtikrinti didesnę veiksmingumą ir efektyvumą mobilumo srityje, gerinti mokymosi rezultatus ir taip padėti siekti šio specialaus programos tikslo. Siekiant padėti išmokyti priimančiosios šalies kalbą, judumo veiksmų dalyviams teikiama internetinė „Erasmus+“ kalbinė parama²⁸⁴. Programa „Erasmus+“ taip pat skatinamas bendradarbiavimas inovacijų ir gerosios patirties mainų tikslais vykdant partnerystę kalbų mokymo ir mokymosi srityje. Be to, pagal programą „Erasmus+“ finansuojama daug projektų, kuriais remiamas ženklų kalbos mokymas ir mokymasis, skatinama kalbų įvairovė ir mažumų kalbų apsauga.

Europos kalbų ženklas²⁸⁵ yra Komisijos skiriama premija, kuria siekiama skatinti novatoriškas iniciatyvas kalbų mokymo ir mokymosi srityse, apdovanoti naujus kalbų mokymo metodus ir atkreipti dėmesį į regionines ir mažumų kalbas. Šia premija apdovanojami itin novatoriški kalbų mokymosi projektai, asmenys, padarę išskirtinę pažangą mokydami užsienio kalbos, ir geriausi kalbų dėstytojai.

Paskatintos didelės Europos kalbų metų (2001) sėkmės, Europos Sąjunga ir Europos Taryba nusprendė kiekvienų metų rugsėjo 26 d. minėti **Europos kalbų dieną**²⁸⁶, per kurią visoje Europos Sąjungoje rengiami įvairūs renginiai kalbų mokymuisi skatinti. Europos kalbų dieną siekiama supažindinti piliečius su daugeliu kalbų, kuriomis kalbama Europoje, ir skatinti jų mokytis.

„Europass“ – kalbų pasas (2021–2024) yra kalbų mokėjimui įsivertinti skirtas šablonas, kuriame naudojama bendra Europos kalbų mokėjimo orientacinė sistema. Šis šablonas yra integruotas į „Europass“²⁸⁷ profilį. Jis padeda piliečiams informuoti apie savo kalbų mokėjimą judumo laikotarpiu švietimo, darbo ar mokymo tikslais, o kartu taip pat padeda darbdaviams suprasti, kokias kalbas ir koku lygiu moka darbuotojai²⁸⁸.

²⁸² Erasmus+. EU programme for education, training, youth and sport, <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>

²⁸³ „Erasmus+“ kalbinis vadovas 2021, p. 21, <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/document/erasmus-programme-guide-2021>

²⁸⁴ „Erasmus+“ internetinė kalbinė programa, <https://erasmusplusols.eu/lt/>

²⁸⁵ Švietimo mainų paramos fondas, <https://www.smpf.lt/lt/projektai/vykstantys-projektai/euopos-kalbu-zenklas/>

²⁸⁶ European center of modern languages, <https://edl.ecml.at/Home/tabid/1455/language/LT-Default.aspx>

²⁸⁷ Europass, <https://europa.eu/europass/lt>

²⁸⁸ Švietimo mainų paramos fondas, <https://www.smpf.lt/lt/projektai/vykstantys-projektai/europass/>

2021–2027 m. programa „Kūrybiška Europa“²⁸⁹. Vienas iš programos tikslų – išsaugoti, vystyti ir skatinti Europos kultūrų ir kalbų įvairovę ir paveldą. Paprogramėje MEDIA taip pat reikės atsižvelgti į skirtingų šalių rinkoms būdingą kultūrų ir kalbų įvairovę. Į ją taip pat įtraukta speciali nuostata dėl Europos audiovizualinio turinio subtitravimo, dubliavimo ir garso aprašymo, siekiant teikti paramą „nenacionalinių Europos kūrinių pardavimui ir platinimui tarptautiniu mastu visose platformose“.

Europos kalbų vartojimas skatinamas premijomis bei apdovanojimais. Nuo 2007 m. Europos Parlamentas kasmet skiria **LUX kino apdovanojimą**²⁹⁰, kuris apima trijų į finalą išėjusių filmų subtitravimą 24 oficialiosiomis Europos Sąjungos kalbomis. Taip pat kiekvienais metais Komisija skiria premiją **„Juvenes Translatores“**²⁹¹ už geriausią vertimą, kurį kiekvienoje valstybėje narėje atlieka 17 metų mokiniai. Mokiniai gali pasirinkti versti iš bet kurios oficialiosios Europos Sąjungos kalbos į bet kurią oficialiąją ES kalbą²⁹².

III.3.3. Parama mažumų kalboms

2013 m. Europos Parlamentas patvirtino rezoliuciją dėl Europos kalbų išnykimo grėsmės ir kalbų įvairovės Europos Sąjungoje²⁹³, kurioje ragino valstybes nares daugiau dėmesio skirti Europos kalboms, kurioms gresia išnykimas, ir įsipareigoti saugoti, skatinti ES kalbų ir kultūros paveldo įvairovę. Rezoliucijoje teigiama, kad vertės ir garbės požiūriu visos Europos kalbos yra lygiateisės, jos yra neatsiejama Europos kultūrų bei civilizacijų dalis ir prisideda prie žmonijos praturtinimo.

2016 m. lapkričio 23 d. Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl gestų kalbų ir profesionalių gestų kalbų vertėjų²⁹⁴, siekdamas pabrėžti, kad kurtiesiems, kurtiesiems ir akliesiems bei klausos sutrikimų turintiems asmenims turi būti prieinama tokia pati informacija ir komunikacijos būdai, kaip ir visiems kitiems, užtikrinant vertimo į gestų kalbą, subtitravimo, balso atpažinimo paslaugas ar kitus komunikacijos būdus, įskaitant vertimą žodžiu.

²⁸⁹ European Commission. Culture and Creativity, <https://ec.europa.eu/culture/news/creative-europe-2021-2027-programme-launch>

²⁹⁰ LUX Audience Award, <https://luxaward.eu/en>

²⁹¹ Europos komisija. Juvenes Translatores, https://ec.europa.eu/info/education/skills-and-qualifications/develop-your-skills/language-skills/juvenes-translatores_lt

²⁹² Eurpos parlamentas. Kalbų politika,

https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/142/kalbu-politika#_ftn6

²⁹³ Euro Lex. Europos kalbų išnykimo grėsmė ir kalbų įvairovė, 2016, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1539164198229&uri=CELEX %3A52013IP0350](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1539164198229&uri=CELEX%3A52013IP0350)

²⁹⁴ Euro Lex. Gestų kalba ir profesionalūs gestų kalbos vertėjai, 2018, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1539164158155&uri=CELEX %3A52016IP0442](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1539164158155&uri=CELEX%3A52016IP0442)

2018 m. vasario 7 d. Europos Parlamentas patvirtino rezoliuciją dėl mažumų ES valstybėse narėse apsaugos ir nediskriminavimo²⁹⁵. Rezoliucijoje valstybės narės raginamos užtikrinti, kad būtų gerbiama teisė vartoti mažumos kalbą ir saugoti kalbų įvairovę. Joje raginama gerbti kalbines teises bendruomenėse, kuriose yra daugiau nei viena oficialioji kalba, o Komisija raginama stiprinti regioninių ir mažumų kalbų mokymo ir vartojimo skatinimo veiksmus. Rezoliucijoje teigiama, kad mažumų kalbinė, socialinė ir kultūrinė padėtis yra nacionalinė Europos Sąjungos atsakomybė. Dokumentu ES šalys įsipareigoja:

„stebėti vietinių ir kalbinių mažumų padėtį; ES pagrindinių teisių agentūra turėtų vykdyti griežtesnę tautinių mažumų diskriminacijos valstybėse narėse stebėseną; pripažįsta svarbų valstybių narių vaidmenį užtikrinant vietinių, tautinių ar kalbinių mažumų apsaugą; primena, kad tautinių mažumų apsauga ir draudimas diskriminuoti dėl kalbos ir priklausymo tautinei mažumai yra įtvirtinti Sutartyse ir ES pagrindinių teisių chartijoje“²⁹⁶.

2020 m. gruodžio 17 d. rezoliucijoje Parlamentas išreiškė paramą Europos piliečių iniciatyvai „Minority SafePack – milijonas parašų už įvairovę Europoje“, kuria siekiama gerinti kalbinių mažumų apsaugą. Rezoliucijoje ES ir valstybės narės raginamos:

„rengiant finansavimo programas, atsižvelgti į tautinių ir kalbinių mažumų poreikius; mano, kad regionų vystymasis ir inovacijos yra grindžiami daugiakalbiškumo ir kultūrų įvairovės apsauga, todėl mano, kad Europos struktūriniai ir investicijų fondai ir sanglaudos fondai turėtų į tai atsižvelgti; <...> mano, kad kiekvienam ES piliečiui turėtų būti suteikta galimybė savo kalba gauti kultūros ir pramogų paslaugas; nurodo, kad dažnai kalbinės mažumos yra per mažos arba negauna institucinės paramos išsamiai nuosavų žiniasklaidos paslaugų sistemai kurti; atsižvelgdamas į tai, ragina Komisiją atlikti vertinimą ir imtis tinkamiausių priemonių, kad būtų padedama sukurti tokias žiniasklaidos paslaugas; pažymi, kad nuo to laiko, kai 2013 m. Komisijai pateikta Europos piliečių iniciatyva „Minority SafePack“, teisėkūros institucijos jau pateikė svarbių pasiūlymų, susijusių su autorių teisėmis ir audiovizualine žiniasklaida; <...> palankiai vertina Komisijos planą, įgyvendinant žiniasklaidos ir audiovizualinių veiksmų planą, vykdyti dialogą su suinteresuotaisiais

²⁹⁵ Euro Lex. Mažumų apsauga ir nediskriminavimas ES valstybėse narėse, 2018, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52018IP0032>

²⁹⁶ Euro Lex. Mažumų apsauga ir nediskriminavimas ES valstybėse narėse, 2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52018IP0032>

subjektais audiovizualinio turinio klausimu; pabrėžia, jog reikia užtikrinti, kad būsimuose reglamentuose būtų atkreiptas dėmesys į susirūpinimą keliančius klausimus dėl mažumų kalbų²⁹⁷.

Ši rezoliucija perduota Komisijai, Tarybai, Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūrai ir valstybių narių vyriausybėms bei parlamentams.

²⁹⁷ Europos parlamentas. Europos piliečių iniciatyva „Mažumų apsaugos dokumentų rinkinys“, 2020. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0370_LT.html

III.4. Lietuvių kaip mokslo kalbos problemos

Mokslo kalba reprezentuoja intelektualinį valstybės pajėgumą. Valstybinė kalba negalėtų visavertiškai funkcionuoti, jei nebūtų vartojama visose mokslo srityse ir neturėtų toms sritims būdingos terminijos. Ši kalba palaiko valstybinės kalbos statusą ir stiprina socialinį jos prestižą. Ji itin svarbi visuomenės raidai: tai ne tik mokslo komunikacijos priemonė, bet ir socialinės bei kultūrinės tapatybės dėmuo, turintis įtakos tautos savivertei. Siekiant kultūrinės ir technologinės pažangos, turi būti nuolat skleidžiamos žinios apie mokslo pasiekimus ir tai daroma visuomenei suprantamiausia kalba. Visa tai lemia, kad mokslo politika ir kalbos politika yra susijusios valstybės politikos dalys.

Mokslo kalbos problemos Lietuvoje per paskutinį dešimtmetį aptartos keletą kartų – tiek kaip pagrindinis klausimas, tiek kaip bendrėsios kalbos politikos dėmuo²⁹⁸. Apžvelgti per trisdešimt Nepriklausomybės metų išryškėję veiksniai, lemiantys valstybinės kalbos statusą ir vartoseną: reglamentavimas teisės aktais, lietuvių kalbos tapimas viena iš oficialiųjų Europos Sąjungos kalbų, ypatingą poveikį daranti globalizacija, didėjanti būtinybė ir galimybė keistis mokslinė informacija. Pripažįstant, kad tarptautiškumas yra vienas iš mokslo plėtros veiksnių ir pažangos sąlygų, vis dažniau nuogąstaujama, kad lietuvių kalba traukiasi iš mokslo sričių, ją vis labiau išstumia anglų kalba, pasaulyje jau senokai atliekanti *lingua franca* funkciją.

Mokslo kalbai pastaraisiais dviem dešimtmečiais daug dėmesio skiria visos Europos Sąjungos valstybės. 2003 m. Stokholme įsteigus Europos nacionalinių kalbos institucijų federaciją (angl. *European Federation of National Institutions for Language*, EFNIL), pradėta rinkti informaciją apie oficialiąsias Europos Sąjungos kalbas, teikti ekspertines rekomendacijas dėl Europos Sąjungos kalbų politikos. Lietuvai šioje federacijoje atstovauja Valstybinė lietuvių kalbos komisija ir Lietuvių kalbos institutas.

2007 m. pradėtas projektas „Europos kalbų poveikslas“ (angl. *European Language Monitor*, ELM), kad politikams, kalbininkams, žurnalistams ir plačiai visuomenei

²⁹⁸ Žr. Zabarskaitė, Jolanta; Smetonienė, Irena. Mokslo kalbos politika. *Parlamento studijos* 12, 2012, p. 111–125, https://journals.lnb.lt/ps-archyvas/Nr12/12_kalba_3.htm. 2014 m. gegužės 8 d. Valstybinė lietuvių kalbos komisija ir Lietuvos mokslų akademija surengė diskusiją „Mokslas ir lietuvių kalba: dialogas“, apžvalgą žr. <http://www.vlkk.lt/kalbos-ir-pranesimai/vlkk-pateikisulymu-kaip-puoseleti-ir-pletoti-lietuviu-mokslo-kalba-2>. 2021 m. spalio 6 d. vyko Valstybinės lietuvių kalbos komisijos organizuotas kalbos forumas „Ar šiuolaikiniame moksle yra vietos lietuvių kalbai?“, įrašą žr. <https://www.youtube.com/watch?v=hmlPA7llsr4>, populiarią forumo apžvalgą žr. Rastauskienė, Rosita. Ką atsakyti Petriukui, arba Ar liks lietuvių kalbai vietos moksle?, <https://www.delfi.lt/partnerio-turiny/naujienos/ka-atsakyti-petriukui-arba-ar-lik-lietuviu-kalbai-vietos-moksle.d?id=88565149>.

pateiktų objektyvų kalbos politikos vaizdą. 2013 m. projekte dalyvavo 27 valstybės (Airija, Austrija, Belgija, Bulgarija, Čekija, Danija, Didžioji Britanija, Estija, Islandija, Italija, Graikija, Kipras, Latvija, Lenkija, Lietuva, Malta, Nyderlandai, Norvegija, Portugalija, Prancūzija, Rumunija, Slovakija, Slovėnija, Suomija, Švedija, Vengrija ir Vokietija). Projekto tikslas – sugretinti ir įvertinti pagrindines šių valstybių kalbos politikos nuostatas: kurti išsamią empirinių duomenų bazę ir nuolat stebėti pagrindines kalbos politikos pokyčių kryptis²⁹⁹.

Analizuodami ELM duomenis, mokslininkai jau 2014 m. atkreipė dėmesį, kad sparčiausia anglų kalbos plėtra vyksta mokslo ir studijų srityse. Tose valstybėse, kuriose anglų kalba jau anksčiau buvo įsitvirtinusi akademinėje aplinkoje, pastebėta, kad šios kalbos sklaida itin sustiprėjo per penkerius metus, t. y. 2010–2014 m.³⁰⁰ Dar greičiau ji įsitvirtina trečiojoje studijų pakopoje: 2007 m. Danijoje, Estijoje, Islandijoje, Nyderlanduose ir Suomijoje beveik visos disertacijos jau rašytos anglų kalba (kiek mažiau tik humanitarinių mokslų srityje). Per penkerius metus panašios tendencijos išryškėjo ir Maltoje, Norvegijoje, Švedijoje, sparčiai prie jų artėja ir Vokietija³⁰¹.

Vilniaus universiteto mokslo doktorantūros reglamente, patvirtintame Vilniaus universiteto senato 2017 m. spalio 24 d. nutarimu Nr. S-2017-10-3 (suvestinė redakcija galioja nuo 2020 m. spalio 6 d.), disertaciją rašyti lietuvių kalba neprivaloma, ji gali būti rašoma ir anglų arba kita kalba, o santrauka – lietuvių arba anglų kalba (kita kalba negu disertacija). VU doktorantūros reglamentas neišlaiko būtinybės bent santrauką parengti lietuvių kalba.

2021 m. spalį Valstybinės lietuvių kalbos komisijos organizuotame kalbos forume „Ar šiuolaikiniame moksle yra vietos lietuvių kalbai?“ keltas klausimas dėl sąsajos tarp naudos ir pasirinkimo ir daryta išvada, kad jei ekonominiai svertai bus sureguliuoti lietuvių kalbai nenaudinga kryptimi, tai lems ir jos nesirinkimą. Kokia turi būti kalbos politika, kad lietuvių kalba neprarastų intelektualiojo sluoksnio? Kokiais teisiniais ir ekonominiais mechanizmais būtų geriausia reguliuoti mokslo srityse vartojamų kalbų santykį? Kokios reikia strategijos, kad lietuvių kalba išliktų kaip mokslo kalba ir nuolat teiktų naujų žinių visuomenei?

Per trisdešimt Nepriklausomybės metų sukurta daug priemonių lietuvių mokslo kalbai funkcionuoti: išleista įvairių mokslo sričių terminų žodynų: aiškinamųjų, enciklopedinių, dvikalbių, daugiakalbių. Juose teikiamus terminus prieš leidžiant

²⁹⁹ 2013 m. duomenys paskelbti federacijos svetainėje <http://efnil.org/projects/elm/data-query>.

Tyrimų apžvalgą žr. Vaišnienė, Daiva. Europos kalbų paveikslas: esminiai kalbos politikos klausimai ir kryptys. *Parlamento studijos. Mokslo darbai* 17, 2014, p. 18–37, https://journals.lnb.lt/ps-archyvas/Nr17/files/17_kalba_1.pdf.

³⁰⁰ Ten pat, p. 29–31.

³⁰¹ Ten pat, p. 30.

įvertina VLKK Terminologijos pakomisės nariai, kviestiniai ekspertai ir recenzentai³⁰². Terminai iš publikuotų žodynų keliami į Lietuvos Respublikos terminų banką³⁰³. Terminologijos teorijai ir praktikai Lietuvių kalbos institute nuo 1994 m. leidžiamas mokslo žurnalas *Terminologija*³⁰⁴, apimantis įvairias terminijos sritis, pristatantis lietuvių ir užsienio terminologijos idėjas bei patirtį (vyr. redaktorė dr. Albina Auksoriūtė).

Mokslo kalbai kurti ir tirti 2007–2010 m. Vilniaus universitete parengtas *Lietuvių mokslo kalbos tekstynas*³⁰⁵ (lot. *Corpus Academicum Lithuanicum*, CorALit). Jo tikslas – sukaupti rašytinės mokslo kalbos duomenų bazę, kuri galėtų būti naudojama akademinio diskurso kiekybiniais ir kokybiniais parametrams tirti, žanrų įvairovei, tarpdalykiškumui atskleisti, informacijai apie mokslo kalbos savitumo formavimąsi ar nykimo tendencijas suteikti. Į bazę įtraukti 1999–2009 m. publikuoti leidiniai, tekstyną sudaro apie 9 mln. žodžių. Tai geras įrankis tyrimams atlikti, įvairių sričių mokslo veikalams, mokymo priemonėms, žodynams rengti (apie tai dar žr. sk. II. „Korpusas“).

Vis dėlto nuosėkliai mokslo kalbos raidai iškilusi reali grėsmė ir Lietuvoje, ir daugelyje Europos šalių, todėl jau galvojama apie politinius sprendimus – kaip sutvirtinti nacionalinių kalbų pozicijas mokslo srityje³⁰⁶. Apie grėsmes lietuvių kalbai rašo ne tik kalbininkai, bet ir teisininkai. Valstybinės kalbos statusas reiškia, kad turi būti užtikrintas jos funkcionavimas visose viešojo gyvenimo srityse. Teisininkai, stebėdami jos konstitucinio statuso įgyvendinimą, atkreipė dėmesį į tas sritis, kurioms kyla didžiausias pavojus netekti valstybinės kalbos vartojimo pirmenybės: elektroninę erdvę, viešuosius užrašus, darbo rinką (n Lietuvių įdarbinimą) ir mokslo sritį³⁰⁷. Padėtis būtent šioje srityje konstitucinės teisės specialistų jau sieta su ydinga mokslo politika:

³⁰² Apie terminų žodynus žr. VLKK tinklalapyje: <http://www.vlkk.lt/programos/programu-istorija/leidiniai/terminu-zodynai>, <http://www.vlkk.lt/aktualiausios-temos/terminija/kalbos-komisijos-terminijos-leidiniai>.

³⁰³ *Lietuvos Respublikos terminų bankas*, <http://terminai.vlkk.lt>. Jame skelbiamų žodynų sąrašą žr. <http://www.vlkk.lt/aktualiausios-temos/terminija/terminu-banke-skelbiamu-terminu-zodynu-sarasas>.

³⁰⁴ *Terminologija* prieinama adresu: <http://journals.lki.lt/terminologija>.

³⁰⁵ *Lietuvių mokslo kalbos tekstynas*, vadovas Algimantas Juozapavičius, koordinatore Aurelija Usonienė, Vilniaus universitetas, 2009–2010, <http://coralit.lt/>.

³⁰⁶ Žr. Zabarskaitė, Jolanta; Smetonienė, Irena. Mokslo kalbos politika. *Parlamento studijos* 12, 2012, p. 111–125, https://journals.lnb.lt/ps-archyvas/Nr12/12_kalba_3.htm. Vaišnienė Daiva. Europos kalbų poveikslas: esminiai kalbos politikos klausimai ir kryptys. *Parlamento studijos. Mokslo darbai* 17, 2014, p. 29–31, https://journals.lnb.lt/ps-archyvas/Nr17/files/17_kalba_1.pdf.

³⁰⁷ Vainiūtė, Milda. Lietuvių kalbos kaip valstybinės konstitucinis statusas: pagrindiniai aspektai. *Jurisprudencija* 4 (122), 2010, p. 36–37, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1025/980>.

„Dar viena sritis, kur atsiranda grėsmių lietuvių kalbai – tai mokslas, kai mokslo darbai, parašyti užsienio kalba vertinami labiau nei parašyti lietuviškai. Taip sukuriamos sąlygos nykti lietuvių moksliniam stiliui.“³⁰⁸

Norint įvertinti lietuvių kalbos kaip mokslo kalbos vartojimo tendencijas, specialiai šiai studijai atlikta straipsnių³⁰⁹, paskelbtų Lietuvos mokslo žurnaluose 2016–2020 m., analizė. Straipsniai – adaptyvus žanras, greičiau prisitaikantis prie besikeičiančių sąlygų negu studijos ir monografijos. Šios analizės tikslas – nustatyti santykį tarp straipsnių, paskelbtų lietuvių ir nelietuvių kalba, išryškinti lietuvių kalbos (ne)vartojimo tendencijas skirtingose mokslo srityse, įvertinti grėsmę keliančius rizikos veiksnius ir nustatyti priežastinį ryšį.

III.4.1. Padėties analizė

Šiuo metu Lietuvoje leidžiami 264 periodiniai mokslo leidiniai³¹⁰. Analizei pasirinkta 10 humanitarinių bei socialinių mokslų ir 25 (5+20) tikslųjų mokslų žurnalų. Pagal kalbų vartojimą Lietuvos mokslo žurnalai dvejoji:

- 1) skelbiantys straipsnius lietuvių ir kitomis kalbomis;
- 2) skelbiantys straipsnius tik anglų kalba.

I grupė: žurnalai, skelbiantys straipsnius lietuvių ir kitomis kalbomis. Jų duomenys pateikiami 11, 11a, 11b lentelėje (10-ties humanitarinių ir socialinių mokslų) ir 12 lentelėje (5-ių tikslųjų mokslų). Jose nurodoma:

- 1) kiek paskelbta straipsnių;
- 2) kokiomis kalbomis paskelbta: * – lietuvių, *a* – anglų, *la* – latvių, *le* – lenkų, *pr* – prancūzų, *r* – rusų, *v* – vokiečių;
- 3) kokį procentą sudaro straipsniai lietuvių ir nelietuvių kalba;
- 4) kiek yra nelietuvių kalba parašytų straipsnių, turinčių Lietuvos mokslo institucijų prieskyrą.

11 lentelė. Straipsniai lietuvių ir nelietuvių kalba humanitariniuose ir socialiniuose Lietuvos mokslo žurnaluose 2016–2020 m.

Žurnalas	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Acta Linguistica Lithuanica</i>	T. 74–75	T. 76–77	T. 78–79	T. 80–81	T. 82–83
straipsniai: 99	22	20	16	19	22
kalbos vnt.: *67/21a/10v/1r	*18/2v/1a/1r	*14/4a/2v	*12/3a/1r	*11/5a/3v	*12/7a/3v
liet./neliet. %: *67,7/32,3 %	*81,8/18,2 %	*70/30 %	*75/25 %	*57,9/42,1 %	*54,5/45,5 %
neliet. su LT prieskyra: 4a/4v	1v	1a/1v	1a	1a/1v	1a/1v
<i>Archivum Lithuanicum</i>	T. 18	T. 19	T. 20	T. 21	T. 22

³⁰⁸ Ten pat, p. 37.

³⁰⁹ Analizuoti tik straipsniai, neanalizuotos apžvalgos, recenzijos, šaltinių publikacijos.

³¹⁰ Periodinių mokslo leidinių sąrašą žr. <http://sena.mab.lt/lt/istekliai-internete/mokslo-zurnalai/260>.

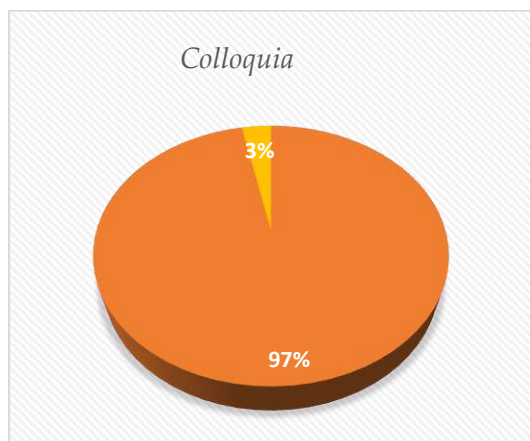
straipsniai: 40	9	8	6	9	8
kalbos vnt.: *37/3v	*8/1v	*7/1v	*6/0	*8/1v	*8/0
liet./neliet. %: *92,5/7,5 %	*88,9/11,1 %	*87,5/12,5 %	*100/0 %	*88,9/11,1 %	*100/0 %
neliet. su LT prieskyra: 0	-	-	-	-	-
Baltistica	T. 51(1–2)	T. 52(1–2)	T. 53(1–2)	T. 54(1–2)	T. 55(1–2)
straipsniai: 83	19	18	16	16	14
kalbos vnt.: *26/46a/7v/4la	*5/12a/1v/1la	*4/11a/1la/2v	*8/8a	*6/8a/1v/1la	*3/7a/3v/1la
liet./neliet. %: *31,3/68,7 %	*26,3/73,7 %	*22,2/77,8 %	*50/50 %	*37,5/62,5 %	*21,4/78,6 %
neliet. su LT prieskyra: 5a	1a	1a	-	2a	1a
Colloquia	T. 36–37	T. 38–39	T. 40–41	T. 42–43	T. 44–45
straipsniai: 61	11	12	14	12	12
kalbos vnt.: *59/1a/1r	*11/0	*12/0	*14/0	*10/1a/1r	*12/0
liet./neliet. %: *96,7/3,3 %	*100/0 %	*100/0 %	*100/0 %	*83,3/16,7 %	*100/0 %
neliet. su LT prieskyra: 0	-	-	-	-	-
Darbai ir dienos	T. 65–66	T. 67–68	T. 69–70	T. 71–72	T. 73–74
straipsniai: 102	21	26	22	18	15
kalbos vnt.: *67/32a/2pr/1le	*12/7a/2pr	*13/13a	*20/2a	*14/3a/1le	*8/7a
liet./neliet. %: *65,7/34,3 %	*57,1/42,9 %	*50/50 %	*90,9/9,1 %	*77,8/22,2 %	*53,3/46,7 %
neliet. su LT prieskyra: 14a	2a	5a	-	1a	6a
Filosofija. Sociologija	T. 27(1–4)	T. 28(1–4)	T. 29(1–4)	T. 30(1–4)	T. 31(1–4)
straipsniai: 178	37	29	34	38	40
kalbos vnt.: *72/106a	*19/18a	*5/24a	*13/21a	*15/23a	*20/20a
liet./neliet. %: *40,4/59,6 %	*51,4/48,6 %	*17,2/82,8 %	*38,2/61,8 %	*39,5/60,5 %	*50/50 %
neliet. su LT prieskyra: 51a	11a	16a	8a	7a	9a
Kalbotyra	T. 68–69	T. 70	T. 71	T. 72	T. 73
straipsniai: 45	19	7	5	4	10
kalbos vnt.: *4/30a/11v	*3/15a/1v	*0/7a	*0/4a/1v	*1/3a	*0/9v/1a
liet./neliet. %: *8,9/91,1 %	*15,8/84,2 %	*0/100 %	*0/100 %	*25/75 %	*0/100 %
neliet. su LT prieskyra: 14a	7a	2a	3a	1a	1a
Knygotyra	T. 66–67	T. 68–69	T. 70–71	T. 72–73	T. 74–75
straipsniai: 99	25	15	22	18	19
kalbos vnt.: *67/30a/1r/1v	*16/8a/1r	*13/1a/1v	*13/9a	*13/5a	*12/7a
liet./neliet. %: *67,7/32,3 %	*64/36 %	*86,7/13,3 %	*59,1/40,9 %	*72,2/27,8 %	*63,2/36,8 %
neliet. su LT prieskyra: 3a	1a	-	1a	-	1a
Lietuvos archeologija	T. 42	T. 43	T. 44	T. 45	T. 46
straipsniai: 35	6	7	5	8	9
kalbos vnt.: *15/20a	*3/3a	*2/5a	*4/1a	*3/5a	*3/6a
liet./neliet. %: *42,9/57,1 %	*50/50 %	*28,6/71,4 %	*80/20 %	*37,5/62,5 %	*33,3/66,7 %
neliet. su LT prieskyra: 11a	1a	2a	-	5a	3a
Problemos	T. 89–90	T. 91–92	T. 93–94	T. 95–96	T. 97–98
straipsniai: 134	24	24	30	26	30
kalbos vnt.: *76/58a	*16/8a	*17/7a	*14/16a	*14/12a	*15/15a
liet./neliet. %: *56,7/43,3 %	*66,7/33,3 %	*70,8/29,2 %	*46,7/53,3 %	*53,8/46,2 %	*50/50 %
neliet. su LT prieskyra: 10a	2a	1a	2a	3a	2a
Iš viso liet./neliet.: *57,1/42,9 %					

11a lentelė. Straipsnių lietuvių ir nelietuvių kalba santykis procentais humanitariniuose ir socialiniuose Lietuvos mokslo žurnaluose 2016–2020 m.

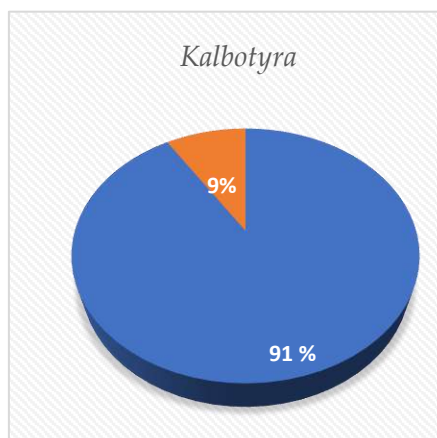
Žurnalas	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Acta Linguistica Lithuanica</i>	T. 74–75	T. 76–77	T. 78–79	T. 80–81	T. 82–83
liet./neliet. %: *67,7/32,3 %	*81,8/18,2 %	*70/30 %	*75/25 %	*57,9/42,1 %	*54,5/45,5 %
<i>Archivum Lithuanicum</i>	T. 18	T. 19	T. 20	T. 21	T. 22
liet./neliet. %: *92,5/7,5 %	*88,9/11,1 %	*87,5/12,5 %	*100/0 %	*88,9/11,1 %	*100/0 %
<i>Baltistica</i>	T. 51(1–2)	T. 52(1–2)	T. 53(1–2)	T. 54(1–2)	T. 55(1–2)
liet./neliet. %: *31,3/68,7 %	*26,3/73,7 %	*22,2/77,8 %	50/50 %	37,5/62,5 %	*21,4/78,6 %
<i>Colloquia</i>	T. 36–37	T. 38–39	T. 40–41	T. 42–43	T. 44–45
liet./neliet. %: *96,7/3,3 %	*100/0 %	*100/0 %	*100/0 %	*83,3/16,7 %	*100/0 %
<i>Darbai ir dienos</i>	T. 65–66	T. 67–68	T. 69–70	T. 71–72	T. 73–74
liet./neliet. %: *65,7/34,3 %	*57,1/42,9 %	*50/50 %	*90,9/9,1 %	*77,8/22,2 %	*53,3/46,7 %
<i>Filosofija. Sociologija</i>	T. 27(1–4)	T. 28(1–4)	T. 29(1–4)	T. 30(1–4)	T. 31(1–4)
liet./neliet. %: *40,4/59,6 %	*51,4/48,6 %	*17,2/82,8 %	*38,2/61,8 %	*39,5/60,5 %	*50/50 %
<i>Kalbotyra</i>	T. 68–69	T. 70	T. 71	T. 72	T. 73
liet./neliet. %: *8,9/91,1 %	*15,8/84,2 %	*0/100 %	*0/100 %	*25/75 %	*0/100 %
<i>Knygotyra</i>	T. 66–67	T. 68–69	T. 70–71	T. 72–73	T. 74–75
liet./neliet. %: *67,7/32,3 %	*64/36 %	*86,7/13,3 %	*59,1/40,9 %	*72,2/27,8 %	*63,2/36,8 %
<i>Lietuvos archeologija</i>	T. 42	T. 43	T. 44	T. 45	T. 46
liet./neliet. %: *42,9/57,1 %	*50/50 %	*28,6/71,4 %	*80/20 %	*37,5/62,5 %	*33,3/66,7 %
<i>Problemos</i>	T. 89–90	T. 91–92	T. 93–94	T. 95–96	T. 97–98
liet./neliet. %: *56,7/43,3 %	*66,7/33,3 %	*70,8/29,2 %	*46,7/53,3 %	*53,8/46,2 %	*50/50 %
Iš viso liet./neliet.: *57,1/42,9 %					

4 paveikslas. Straipsniai lietuvių (57 %) ir nelietuvių (43 %) kalba 10-yje humanitarinių ir socialinių Lietuvos mokslo žurnalų 2016–2020 m.

5 paveikslas. Straipsniai lietuvių (97 %) ir nelietuvių (3 %) kalba žurnale *Colloquia* 2016–2020 m.

6 paveikslas. Straipsniai lietuvių (91 %) ir nelietuvių (9 %) kalba žurnale *Kalbotyra* 2016–2020 m.

11b lentelė. Straipsnių lietuvių ir nelietuvių kalba skaičius su Lietuvos mokslo institucijų prieskyra humanitarinių ir socialinių mokslų žurnaluose 2016–2020 m.

Žurnalas	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Acta Linguistica Lithuanica</i>	T. 74–75	T. 76–77	T. 78–79	T. 80–81	T. 82–83
neliet. su LT prieskyra: 4a/4v	1v	1a/1v	1a	1a/1v	1a/1v
<i>Archivum Lithuanicum</i>	T. 18	T. 19	T. 20	T. 21	T. 22
neliet. su LT prieskyra: 0	-	-	-	-	-
<i>Baltistica</i>	T. 51(1–2)	T. 52(1–2)	T. 53(1–2)	T. 54(1–2)	T. 55(1–2)
neliet. su LT prieskyra: 5a	1a	1a	-	2a	1a
<i>Colloquia</i>	T. 36–37	T. 38–39	T. 40–41	T. 42–43	T. 44–45
neliet. su LT prieskyra: 0	-	-	-	-	-
<i>Darbai ir dienos</i>	T. 65–66	T. 67–68	T. 69–70	T. 71–72	T. 73–74
neliet. su LT prieskyra: 14a	2a	5a	-	1a	6a
<i>Filosofija. Sociologija</i>	T. 27(1–4)	T. 28(1–4)	T. 29(1–4)	T. 30(1–4)	T. 31(1–4)
neliet. su LT prieskyra: 51a	11a	16a	8a	7a	9a
<i>Kalbotyra</i>	T. 68–69	T. 70	T. 71	T. 72	T. 73
neliet. su LT prieskyra: 14a	7a	2a	3a	1a	1a
<i>Knygotyra</i>	T. 66–67	T. 68–69	T. 70–71	T. 72–73	T. 74–75
neliet. su LT prieskyra: 3a	1a	-	1a	-	1a
<i>Lietuvos archeologija</i>	T. 42	T. 43	T. 44	T. 45	T. 46
neliet. su LT prieskyra: 11a	1a	2a	-	5a	3a
<i>Problemos</i>	T. 89–90	T. 91–92	T. 93–94	T. 95–96	T. 97–98
neliet. su LT prieskyra: 10a	2a	1a	2a	3a	2a

Kaip matyti iš 11 ir 11a lentelės, 10-yje lygintų humanitarinių ir socialinių mokslų žurnalų lietuvių kalba parašytų straipsnių kiekis svyruoja nuo 8,9 % iki 96,7 %. Straipsnių lietuvių kalba vidurkis sudaro 57 % (žr. 6 diagramą). Iš užsienio kalbų

vyraujanti anglų, gerokai retesnės – vokiečių, latvių, lenkų, prancūzų, rusų. Pāstarosios penkios labiausiai būdingos kalbotyros ir filologijos žurnalams.

Yra žurnalų, kurie sąmoningai nepaiso formalių vertinimo kriterijų ir svarbiausiais laiko tyrimų naujumą, originalumą, įtaką naujų tyrimų kryptių formavimuisi ir reikšmę Lietuvos visuomenei, o ne tarptautiškumą. Iš jų paminėtini *Archivum Lithuanicum* (LII), *Colloquium* (LLTI) (žr. 6 diagramą), *Senosios Lietuvos literatūra* (LLTI). Didžioji dauguma straipsnių juose skelbiama lietuvių kalba, bet tokie šios srities mokslo žurnalai yra išimtys, o ne nuolatinė praktika.

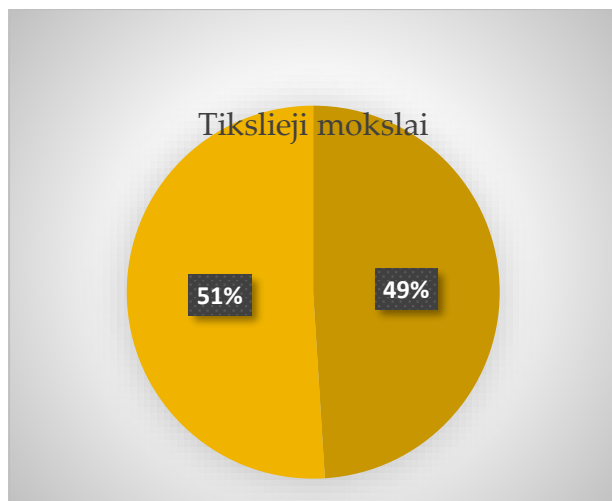
Beveik visuose humanitarinių ir socialinių mokslų žurnaluose prie lietuviškų straipsnių dedamos santraukos anglų kalba ir atvirkščiai. Tik *Kalbotyros* žurnale nuo 2016 m. t. 69 santraukų lietuvių kalba nebėra, išskyrus po vieną t. 69 ir t. 72, kur jos pridėtos papildomai greta angliškos. Taigi *Kalbotyros* redakcija nekelia reikalavimo autoriams parengti santrauką lietuvių kalba, nepasirūpina pateiktas kitomis kalbomis išversti į lietuvių. Šiame žurnale iš lygintų 10-ies paskelbta daugiausia straipsnių nelietuvių kalba (žr. 8 diagramą).

12 lentelė. Straipsniai lietuvių ir anglų kalba 5-iose tikslųjų mokslų žurnaluose 2016–2020 m.

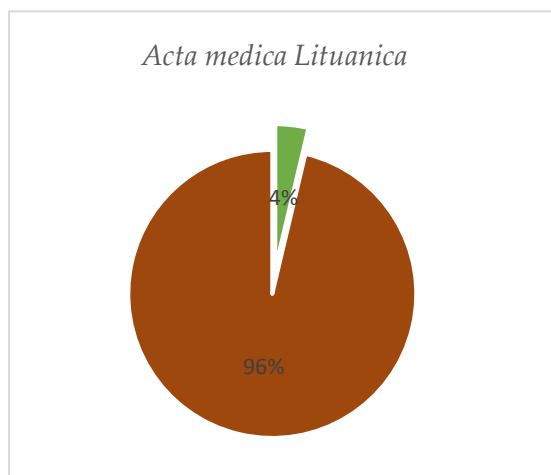
Žurnalas	2016	2017	2018	2019	2020
<i>Acta medica Lituanica</i>	T. 23(1–4)	T. 24(1–4)	T. 25(1–4)	T. 26(1–4)	T. 27(1–2)
straipsniai: 134	30	27	29	34	14
kalbos vnt.: *5/129a	*3/27a	*2/25a	*0/29a	*0/34a	*0/14a
liet./neliet. %: *3,7/96,3 %	*10/90 %	*7,4/92,6 %	*0/100 %	*0/100 %	*0/100 %
neliet. su LT prieskyra: 114a	26a	25a	27a	27a	9a
<i>Energetika</i>	T. 62(1–4)	T. 63(1–4)	T. 64(1–4)	T. 65(1–4)	T. 66(1)
straipsniai: 85	23	18	20	18	6
kalbos vnt.: *19/66a	*14/9a	*1/17a	*1/19a	*3/15a	*0/6a
liet./neliet. %: *22,4/77,6 %	*60,9/39,1 %	*5,6/94,4 %	*5/95 %	*16,7/83,3 %	*0/100 %
neliet. su LT prieskyra: 17a	6a	1a	3a	6a	1a
<i>Geologija. Geografija</i>	T. 2(1–4)	T. 3(1–4)	T. 4(1–4)	T. 5(1–2)	-
straipsniai: 44	13	12	13	6	-
kalbos vnt.: *35/9a	*9/4a	*10/2a	*11/2a	*5/1a	-
liet./neliet. %: *79,5/20,5 %	*69,2/30,8 %	*83,3/16,7 %	*84,6/15,4 %	*83,3/16,7 %	-
neliet. su LT prieskyra: 9a	4a	2a	2a	1a	-
<i>Žemės ūkio mokslai</i>	T. 23(1–4)	T. 24(1–4)	T. 25(1–4)	T. 26(1–4)	T. 27(1–4)
straipsniai: 106	23	21	23	21	18
kalbos vnt.: *88/18	*22/1a	*18/3a	*16/7a	*18/3a	*14/4a
liet./neliet. %: *83/17 %	*95,7/4,3 %	*85,7/14,3 %	*69,6/30,4 %	*85,7/14,3 %	*77,8/22,2 %
neliet. su LT prieskyra: 11a	0	3a	5a	2a	1a
<i>Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai</i>	T. 10(1–2)	T. 11(1–2)	T. 12(1–2)	T. 13(1–2)	T. 14(1–2)
straipsniai: 65	17	15	12	10	11
kalbos vnt.: *39/26a	*14/3a	*9/6a	*6/6a	*2/8a	*8/3a

liet./neliet. %: *60/40 %	*82,4/17,6 %	*60/40 %	*50/50 %	*20/80 %	*72.7/27,3 %
neliet. su LT prieskyra: 18a	2a	3a	4a	7a	2a
Iš viso liet./angl. *50,8/49,2 %					

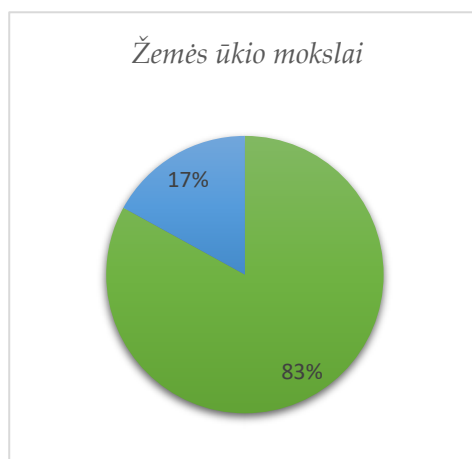
Lygintuose tikslųjų mokslų žurnaluose straipsniai lietuvių kalba sudaro ~51 % (žr. 7 diagramą; 8 ir 9 diagramoje parodyti mažiausiai ir daugiausiai lietuviškų straipsnių paskelbę tikslųjų mokslų žurnalai).

7 paveikslas. Straipsniai lietuvių (51 %) ir anglų (49 %) kalba 5-iose tikslųjų mokslų žurnaluose, leistuose 2016–2020 m.

8 paveikslas. Straipsniai lietuvių (4 %) ir anglų (96 %) kalba žurnale *Acta medica Lituanica* 2016–2020 m.

9 paveikslas. Straipsniai lietuvių (83 %) ir anglų (17 %) kalba žurnale *Žemės ūkio mokslai* 2016–2020 m.

II grupė: žurnalai, skelbiantys straipsnius tik anglų kalba. Nemažai mokslo žurnalų Lietuvoje skelbiami tik anglų kalba. Iš humanitarinių mokslų minėtinas *Archaeologia Baltica* (T. 23–27, 2016–2020, 49 straipsniai), leidžiamas Klaipėdos

universiteto, remiamas 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos pagal projektą „Periodinių mokslo leidinių leidyba ir jos koordinavimas“. Dauguma straipsnių kolektyviniai, rašyti autorių iš įvairių valstybių (Baltarusijos, Estijos, Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Norvegijos, Rusijos, Švedijos, Vokietijos). Lietuvos mokslo institucijų prieskyra yra prie 24 straipsnių. Santraukos pateikiamos anglų ir lietuvių kalba.

Itin daug straipsnių anglų kalba publikuojama Lietuvos mokslo žurnaluose, indeksuojamuose *Clarivate Analytics Web of Science* duomenų bazėje. Jie šioje bazėje pradėti indeksuoti 2002 m., indeksavimas ypač išaugo 2007–2008 m. Tokių žurnalų 2017 m. Lietuvoje buvo 27: VGTU – 8, VU – 6, KTU – 5, LMA – 1, GTC, LSMU, LAMMC, ŠU, JVE Journals – 8³¹¹. Didžioji dauguma jų iš tikslųjų mokslų srities. Kai kuriuose žurnaluose dar pridedama lietuviška santrauka, bet dažniausiai jos nėra.

Toliau pateikiamoje 13 lentelėje, skirtoje anglų kalba leidžiamiems žurnalams (tyrimui pasirinkta 20 žurnalų, iš jų 16 įtraukta į *Clarivate Analytics Web of Science* duomenų bazę³¹²), kreipiamas dėmesys į tai, ar yra santrauka lietuvių kalba.

13 lentelė. Santraukos lietuvių kalba anglų kalba leidžiamuose Lietuvos mokslo žurnaluose 2016–2020 m.

Žurnalas	Santrauka	Žurnalas	Santrauka
1 <i>Baltica</i>	*-/a	11 <i>Lithuanian Journal of Physics</i>	*+/a
2 <i>Baltic Forestry</i>	*-/a	12 <i>Lithuanian Mathematical Journal</i>	*-/a
3 <i>Biologija</i>	*+/a	13 <i>Materials Science (Medžiagotyra)</i>	*-/a
4 <i>Chemija</i>	*+/a	14 <i>Mechanika</i>	*-/a
5 <i>Elektronika ir elektrotechnika</i>	*-/a	15 <i>Nonlinear Analysis: Modelling and Control</i>	*-/a
6 <i>Geodesy and Cartography</i>	*-/a	16 <i>Technological and Economic Development of Economy</i>	*-/a
7 <i>Journal of Architecture and Urbanism</i>	*-/a	17 <i>Transformations in Business & Economics</i>	*+/a
8 <i>Journal of Civil Engineering and Management</i>	*-/a	18 <i>Transport</i>	*-/a
9 <i>Journal of Business Economics and Management</i>	*-/a	19 <i>Veterinarija ir Zootechnika</i>	*-/a
10 <i>Journal of Baltic Science Education</i>	*-/a	20 <i>Zemdirbyste-Agriculture</i>	*+/a
Santrauka lietuvių kalba 5 žurnaluose			

³¹¹ Lietuvos mokslo žurnalų, indeksuotų *CA Web of Science*, tarptautiškumo tyrimas, 2018, <https://strata.gov.lt/images/tyrimai/2018-mokslo-zurnalu-analize.pdf>.

³¹² Į bazę neįtraukti Nr. 3, 6, 7 ir 19.

Kaip matyti iš 13 lentelės, santrauka lietuvių kalba pateikiama tik 5-iose iš 20-ies tirtų žurnalų³¹³.

Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centras (MOSTA) 2018 m. atliko 27-ųjų Lietuvos mokslo žurnalų, indeksuotų *Clarivate Analytics Web of Science*, tarptautiškumo tyrimą ir nustatė, kad nuo 2007 m. užsienio autorių publikacijų skaičius juose kasmet augo, tačiau tai neigiamai koreliavo su citavimo rodikliu. Citavimo rodiklis 2008–2016 m. mažėjo, taigi koreliacijos ryšys tarp užsienio autorių publikacijų dalies ir leidinių citavimo rodiklio buvo neigiamas ($k=-0,32$)³¹⁴. MOSTA'os atlikta bibliometrinė analizė kelia pagrįstų klausimų dėl tokių leidinių kokybės. Lietuvos mokslo žurnalai vis labiau tampa palankia terpe užsienio tyrėjų publikacijoms. Nors žurnalai dėl to tarptautiškesni, bet kai kuriuose jų užsienio autorių citavimo rodiklis yra netgi žemesnis už Lietuvos tyrėjų. Be to, užsienio autorių publikacijos daugiau nei pusėje WoS indeksuojamų Lietuvos mokslo leidinių cituojamos rečiau nei žurnalo vidurkis (apie tai dar žr. toliau). O *Clarivate Analytics Web of Science* indeksuojamų mokslo žurnalų skaičiumi Lietuva (jų turi 27) gerokai lenkia Latviją (3) ir Estiją (4), taip pat ir Suomiją (15) bei Švediją (25)³¹⁵.

Apibendrinant analizę pagal Lietuvos mokslo žurnaluose vartojamas kalbas, pasakytina, kad grėsmę lietuvių kalbai kelia per didelis anglų kalbos vartojimas. Lietuvių kalbai nepalankią situaciją lemia globalizacija, aktyvinanti technologijų ir informacijos judėjimą tarp valstybių ir skatinanti didesnę komunikacinę vertę turinčios anglų kalbos plitimą, bet priešasčių reikia ieškoti ir Lietuvos mokslo politikoje. Išskirtinos dvi su ja susijusios problemos.

I problema: nepagrįsti tarptautiškumo reikalavimai mokslo žurnalams ir knygoms. Keliant tarptautiškumo reikalavimus, skatinamas užsienio autorių publikavimasis Lietuvos mokslo žurnaluose, todėl plečiasi kitų kalbų, ypač anglų, vartojimas. Kasmetinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtos ir meno veiklos vertinimo reglamente, patvirtintame Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2017 m. spalio 4 d. įsakymu Nr. V-747, buvo nustatyta mokslo darbų vertinimo tvarka ir tarptautiniais žurnalais Lietuvoje laikyti tokie žurnalai:

³¹³ Kai kurių žurnalų puslapinės antraštės rašomos be lietuviškų raidžių, brūkšneliais sujungiamos su angliškais, pvz.: *Zemdirbyste-Agriculture*, *Inžinerine Ekonomika-Engineering Economics* ir pan. Lietuvių autorių pavardės kai kur irgi be lietuviškų diakritinių ženklų, pvz.: *Ruta Usaite-Duonielienė*, *Danute Zinkeviciene*, *Grazina Startiene* ir pan.

³¹⁴ Lietuvos mokslo žurnalų, indeksuotų *CA Web of Science*, tarptautiškumo tyrimas, 2018, <https://strata.gov.lt/images/tyrimai/2018-mokslo-zurnalu-analize.pdf>.

³¹⁵ Šalyje mokslo žurnalų šimtai – tarptautiniu mastu konkurencingi tik keli, 2018, <https://strata.gov.lt/lt/naujienos/8-naujienos/512-salyje-mokslo-zurnal-simtai-tarptautiniu-mastu-konkurencingi-tik-keli>.

„6.28. Tarptautiniai žurnalai yra „Clarivate Analytics“ ir SCOPUS duomenų bazėse referuojami žurnalai ir (taikoma iki 2022 metų) Lietuvoje leidžiami recenzuojami leidiniai, kuriuose per paskutinius trejus metus paskelbtuose straipsniuose užsienio autorių prieskyrų svoris yra didesnis nei Lietuvos autorių.“³¹⁶

Dėl užsienio autorių straipsnių pageidavimo nuo 2017 m. ėmė mažėti galimybių savo tyrimus skelbti Lietuvos mokslininkams, atitinkamai ir straipsnių lietuvių kalba. Toks santykis suprastas kaip grėsmingas ir 2018 m. reikalavimas pakeistas: užsienio autorių prieskyrų svoris buvo sumažintas iki didesnio nei ketvirtadalis visų prieskyrų svorio³¹⁷. Šitoks užsienio autorių prieskyrų kiekis išliko ir 2021 m. Kasmetiniame universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros, meno veiklos vertinimo apraše, patvirtintame Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2021 m. rugsėjo 2 d. įsakymu Nr. V-1593, taigi dabar galioja tokia tarptautinio žurnalo ir tarptautiniu mastu pripažintos mokslo leidyklos apibrėžtis:

„6.29. tarptautiniai žurnalai yra *Clarivate Analytics Web of Science* ir *Elsevier Scopus* duomenų bazėse referuojami žurnalai ir iki 2022 metų Lietuvoje išleisti recenzuojami leidiniai, kuriuose per paskutinius trejus metus paskelbtuose mokslo straipsniuose užsienio autorių prieskyrų svoris yra didesnis nei ketvirtadalis visų autorių prieskyrų svorio.

6.30. tarptautiniu mastu pripažinta mokslo leidykla yra leidykla, nuolat leidžianti ir tarptautiniu mastu platinanti daugelio šalių mokslininkų mokslo darbus, tarptautiniu mastu pripažintus periodinius ir tęstinius mokslo leidinius, teikianti informacijos apie leidyklos pobūdį ir tarptautinį pripažinimą internetu. Tokių leidyklų sąrašą, apibendrinusi paskutinio jos vykdyto mokslo veiklos vertinimo eigą ir ekspertų pasiūlymus, sudaro Taryba. Šis sąrašas gali būti tikslinamas kiekvienais metais.“³¹⁸

Jau minėta, kad MOSTA'os 2018 m. atlikta bibliometrinė analizė rodo, jog užsienio autorių straipsniai nepadidina Lietuvos mokslo žurnalų prestižo, net jei jie

³¹⁶ Kasmetinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros ir meno veiklos vertinimo reglamentas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2017 m. spalio 4 d. įsakymu Nr. V-747, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/69270ef0a8d411e78a4c904b1afa0332>

³¹⁷ Kasmetinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros ir meno veiklos vertinimo reglamentas. Suvestinė redakcija 2020-03-04–2021-09-02, įsakymas neteko galios nuo 2021-09-03, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/69270ef0a8d411e78a4c904b1afa0332/dKdkODCFzq>

³¹⁸ Kasmetinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros, meno veiklos vertinimo aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2021 m. rugsėjo 2 d. įsakymu Nr. V-1593. Paskelbta: TAR, 2021-09-02, Nr. 18617, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2c3557900bcc11ecb4af84e751d2e0c9>

referuojami *Clarivate Analytics Web of Science* duomenų bazėje. Kiek anksčiau mokslininkai Rimas Norvaiša (2011)³¹⁹, Darius Čeburnis (2014)³²⁰ kėlė klausimą dėl abejotinos leidinių, indeksuojamų šioje bazėje, kokybės, taip pat ir dėl tarpusavio citavimo susitarimų, kai dažniausiai cituojami darbai iš tų pačių Lietuvos mokslo žurnalų, indeksuojamų *Web of Science*. Taigi citavimo sistema išmokta pergudrauti, rodiklius dirbtinai padidinti ir taip pakelti reitingus. Vis dėlto Lietuvos mokslas pasauliniame kontekste ir pagal publikacijų skaičių, ir ypač pagal cituojamumą, Čeburnio 2014 m. duomenimis, prilygo trečiojo pasaulio šalims ir buvo 120 vietoje pasaulyje pagal citavimų skaičių, tenkantį vienai publikacijai³²¹.

Šių Lietuvos mokslo žurnalų tarptautiškumas dažnai ir remiasi straipsniais, parašytais autorių iš trečiųjų pasaulio šalių (plg. prieskyras VGTU žurnaluose *Geodesy and Cartography*, *Journal of Architecture and Urbanism*, *Journal of Business Economics and Management*, *Journal of Civil Engineering and Management*, *Technological and Economic Development of Economy* ir kt.). Nemažai straipsnių skelbia autoriai iš buv. Rytų bloko šalių (Latvijos, Estijos, Lenkijos, Baltarusijos, Ukrainos ir Rusijos), o lietuvių mokslininkų straipsnių juose labai mažai.

Antai architektūrai ir urbanistikai skirtame žurnale *Journal of Architecture and Urbanism* (vyr. redaktorius prof. Almantas Samalavičius) per pastaruosius dvejus metus (2020–2021) paskelbti 33 straipsniai ir tik vienas iš jų Lietuvos mokslininkų (tai tesudaro 3 %). Šiame žurnale vyrauja Irano (13) mokslininkų tyrimai, po jų eina Indonezijos (9), Čilės (6), Nyderlandų (5), UK (5), Bahreino (4), Portugalijos (4), Australijos (3), Estijos (3), Kinijos (3), Turkijos (3), Tailando (2), Egipto (1), Irako (1), Graikijos (1), Ispanijos (1), JAV (1), Jordano (1), Kanados (1), Kuveito (1), Peru (1), Singapūro (1), Ukrainos (1).

Kyla klausimas, ar Lietuvai šie klausimai visai neaktualūs, kad juose tik 1 straipsnis, parašytas lietuvių autorių? Santraukų lietuvių kalba žurnale nėra. Žurnale nėra ne tik lietuvių kalbos, bet faktiškai ir lietuviškos tematikos. 14 lentelėje parodyti autoriai ir jų atstovaujamos valstybės (pagal prieskyrą) 2020–2021 m. išėjusiuose keturiuose kito VGTU leidžiamo žurnalo *Journal of Architecture and Urbanism* numeriuose:

³¹⁹ Norvaiša, Rimas. Journal Impact Factor and Academic Ethics, *Mokslo ir technikos raida/Evolution of Science and Technology* 3, 2011, p. 12–128. Straipsnyje apžvelgiamos manipuliacijos žurnalo cituojamumo rodikliu ir nurodomos priežastys. Dėmesys sutelkiamas į Lietuvos mokslo bendruomenę ir palyginama su panašia situacija Kinijoje.

³²⁰ Čeburnis, Darius. Lietuvos mokslo sistemai reikia chirurgo peilio, 2014, <https://www.bernardinai.lt/2014-07-02-darius-ceburnis-lietuvos-mokslo-sistemai-reikia-chirurgo-peilio/>.

³²¹ Ten pat.

14 lentelė. Autoriai ir jų atstovaujamos valstybės žurnale *Journal of Architecture and Urbanism* 2020–2021 m.

<i>Journal of Architecture and Urbanism</i> , 2020, Nr. 44(1–2); 2021, Nr. 45(1–2)		
Nr.	Autoriai	Valstybės
44(1)	Farnoosh Roozkhosh, Mehrnaz Molavi, Aliakbar Salaripour	Iranas 3
	Sumbul Muhammed Yunus	Irakas 1
	João Pedro Silva, Paulo Mendonça, Paulo J. Ramísio	Portugalija 3
	Charlie Qiuli Xue, Cong Sun, Lujia Zhang	Kinija 3
	Fay Alkhalifa, Arnold Wilkins, Nehal Almurbati, Joao Pinelo	Bahreinas 3, UK 1
	Miguel Roco, Elena Barberà	Čilė 1, Ispanija 1
	Khilda Wildana Nur	Indonezija 1
	Dolf Broekhuizen, Monique Arkesteijn, Peter de Jong, Frido van Nieuwamerongen	Nyderlandai 4
	Morteza Ojaghlo	Iranas 1
	Istijabatul Aliyah, Galing Yudana, Rara Sugiarti	Indonezija 3
44(2)	Olena Remizova	Ukraina 1
	Viktorija Prilenska, Katrin Paadam, Roode Liias	Estija 3
	Ali Akbar Amini, Bahman Adibzadeh	Iranas 2
	Nany Yulastuti, Annisa Mu'awanah Sukmawati	Indonezija 2
	Alexandra Saraiva	Portugalija 1
	Amos Setiadi, Anouck Andriessen, Refranisa Anisa	Indonezija 2, Belgija 1
	Duygu Turgut	Turkija 1
	Goran Ivo Marinovic	Kuveitas 1
	Ghazal Farjami, Guita Farivarsadri	Turkija 2
	Mengbi Li, Hing-Wah Chau, Lu Aye	Australija 3
45(1)	Skirmantė Mozūriūnaitė, Jolanta Sabaitytė	Lietuva 2
	Noor Cholis Idham	Indonezija 1
	Mohamad Jamil Terro, Ashraf Mohamed Soliman, Jerrell Angell	Bahreinas 1, Egiptas 1, JAV 1
	Ahmad Danaeinia	Iranas 1
	Pedram Hessari, Farhad Chegeni	Iranas 2
	Matthias Niehaus, Paulina Ibieta, Andrés J. Prieto, Emil Osorio, Antonio Zumelzu	Čilė 5
	Sigit Dwiananto Arifwidodo, Orana Chandrasiri	Tailandas 2
	Cristian Yarasca-Aybar	Peru 1
	Lakshmi Rajendran, Fariba Molki, Sara Mahdizadeh, Asma Mehan	Kanada 1, Iranas 1, Nyderlandai 1, UK 1,
45(2)	Loai Dabbour	Jordanas 1
	Nikoo Golkar, Amirhossein Sadeghpour, Javad Divandari	Iranas 3
	Marta Miguel, Richard Laing, Marianthi Leon, Seaton Baxter	Singapūras 1, UK 3
	Vasiliki Pacht	Graikija 1
	Iš viso: 33 straipsniai, iš jų lietuvių kalba – 0; 74 autoriai, iš jų iš Lietuvos – 2 (2,7 %).	Daugiausia iš Irano (13), Indonezijos (9), Čilės (6).

Kitame VGTU leidžiamame žurnale *Journal of Civil Engineering and Management*, skirtame civilinei inžinerijai ir vadybai (vyr. redaktorius prof. Artūras Kaklauskas), šešiuose 2021 m. tomuose 50 % autorių yra iš Kinijos, nemažai iš Saudo Arabijos, Australijos, Turkijos, Portugalijos, Indijos, Čilės, o Lietuvos autoriai tesudaro 8,7 %. Ar Lietuvai tokia aktuali civilinė inžinerija Kinijoje, Saudo Arabijoje, Australijoje,

Indijoje, Čilėje? Į ką orientuojami esami ir būsiami VGTU studentai ir mokslininkai? Tarptautiškumo siekis išstumia Lietuvai aktualias problemas ir tai yra neracionali mokslo politikos pasekmė. Šiuo atveju ji matoma ne tik lietuvių kalbos, bet ir tematikos požiūriu. Tai liudija, kad rizikos veiksniai yra kompleksiniai, todėl jiems įveikti reikia aiškių politinių sprendimų, kuriuos priimti turėtų tam gąlios turinčios institucijos.

Reikia pabrėžti dar ir tai, kad nors Lietuvos žurnalų tarptautiškumas vertinamas pagal užsienio autorių prieskyras, tačiau daugėja angliškai rašančių Lietuvos mokslininkų (plg. 11b lentelę). Taip siekiama žinomumo ir didesnio citavimo. Reikėtų nusistatyti protingas tarptautiškumo ribas ir suvokti, kam dirbama: Lietuvai ar užsieniui? Nemažai Lietuvos mokslo žurnalų leidžiama valstybės lėšomis, todėl turėtų būti labiau orientuojamasi į Lietuvos visuomenę ir lietuvių mokslo kalbos palaikymą³²².

II problema: mokslo darbų vertinimas ir institucijų finansavimas taikant kriterijų: tarptautinis/netarptautinis. Netolygų mokslo darbų vertinimą šiuo požiūriu aiškiai rodo prie Kasmetinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros, meno veiklos vertinimo aprašo, patvirtinto 2021 m. rugsėjo 2 d. įsakymu Nr. V-1593, esantis 1 priedas (žr. 15 lentelę):

15 lentelė. Humanitarinių mokslų srities mokslinių tyrimų rezultatų sklaidos vienetų (mokslo darbų) rūšys bei už darbo vienetą skiriami taškai³²³

Eil. Nr.	Mokslinių tyrimų rezultatų sklaidos vieneto (mokslo darbo) rūšis	Darbo apimties vienetas	Darbo apimties vieneto vertė taškais
1.	Tarptautiniu mastu pripažintos mokslo leidyklos išleista: mokslo monografija; mokslo monografijos dalis, mokslo studija, sintezės mokslo darbas ar jų dalys (visi ne mažesnės apimties kaip 4 aut. l.)	aut. l.	15
2.	Tarptautiniu mastu pripažintos mokslo leidyklos išleista mokslo studija, sintezės mokslo darbas ar jų dalys, mokslo monografijos dalis (visi ne mažesnės apimties kaip 2 aut. l.)	aut. l.	10
3.	Kitos leidyklos išleista:	aut. l.	7

³²² Kai kurie humanitarinių ir socialinių mokslų žurnalai leidžiami pagal LMT remiamą Valstybinę lituanistikos tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą, kiti leidžiami pagal projektą „Periodinių mokslo leidinių leidyba ir jos koordinavimas“, remiamą 2014–2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos, <http://www.lma.lt/periodiniu-mokslo-leidiniu-leidyba-ir-jos-koordinavimas>, <http://www.lma.lt/periodiniu-mokslo-leidiniu-atranka>.

³²³ Kasmetinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros, meno veiklos vertinimo aprašas, 1 priedas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2021 m. rugsėjo 2 d. įsakymu Nr. V-1593. Paskelbta: TAR, 2021-09-02, Nr. 18617, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2c3557900bcc11ecb4af84e751d2e0c9>

	mokslo monografija; mokslo studija, sintezės mokslo darbas ar jų dalys, mokslo monografijos dalis (visi ne mažesnės apimties kaip 4 aut. l.)		
4.	Kitos leidyklos išleista mokslo studija, sintezės mokslo darbas ar jų dalys, mokslo monografijos dalis (visi ne mažesnės apimties kaip 2 aut. l.)	aut. l.	4
5.	Mokslo straipsnis tarptautiniame žurnale, tarptautiniu mastu pripažintos mokslo leidyklos išleista mokslo monografijos dalis (nuo 0,25 iki 2 aut. l. apimties)	vnt.	5
6.	Mokslo straipsnis recenzuojamame leidinyje	vnt.	2
7.	Programos „Horizontas 2020“, „Europos Horizontas“ projekto, kuriame vykdoma MTEP, koordinavimas	vnt.	40
8.	Programos „Horizontas 2020“, „Europos Horizontas“ projekto, kuriame tiesiogiai nevykdoma MTEP, koordinavimas	vnt.	20
9.	Europos mokslinių tyrimų tarybos (ERC) dotacijos laimėjimas	vnt.	60
10.	Moksliškai susistemintas duomenų rinkinys	vnt.	4
11.	Taikomojo mokslo darbo leidinys	aut. l.	2
12.	Mokslo darbo recenzija, mokslo sklaidos publikacija (įskaitomos ne mažesnės apimties kaip 0,35 aut. l. mokslo sklaidos publikacijos)	vnt.	1

Iš 15 lentelės matyti, kad straipsnis tarptautiniame žurnale vertinamas 5 taškais, o netarptautiniame – tik 2, tarptautiniu mastu pripažintos mokslo leidyklos išleista mokslo monografija – 15 taškų už aut. l., o kitos leidyklos – tik 7, studija atitinkamai 10 ir 4 taškais už aut. l. Vadinas, mokslo darbų, paskelbtų tarptautiniuose leidiniuose ir užsienio leidyklose, vertinimas aukštesnis daugiau negu 2 kartus. Tarptautiškumo reikalavimas įtrauktas į mokslininkų minimaliųjų kvalifikacinių reikalavimų aprašą, taikomą atestacijoms ir konkursams³²⁴.

Aukščiausiais balais vertinant užsienyje išleistas knygas, stengiamasi daugiau jų publikuoti užsienyje, dėl to atitinkamai mažiau mokslo informacijos skleidžiama Lietuvos visuomenei. Prognozė dėl lietuvių kalbos kaip mokslo kalbos labai nepalanki gamtos, technologijos, medicinos ir sveikatos, žemės ūkio mokslų srityse, kur keliama dar didesni tarptautiškumo reikalavimai nei humanitariniams ir socialiniams mokslams (plg. vertinimą taškais minėto dokumento 2 ir 3 priede). Taip valstybinė kalba stumiamą iš intelektualiausios jos vartojimo srities, silpnėja mokslo įtaka visuomenės išsilavinimui ir kultūros pažangai.

Mokslo kalbai gyvybiškai svarbi terminija, tačiau už socialinių, gamtos, technologijos, medicinos ir sveikatos, žemės ūkio mokslų mokslo srities ar krypties terminų

³²⁴ Valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų pareigybių minimalių kvalifikacinių reikalavimų aprašas, patvirtintas Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2021 m. sausio 29 d. įsakymu Nr. V-61, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1da30bb064cd11eb9954cfa9b9131808?jfwid=14f2285aer>

žodyną, mokslinį žinyną, enciklopediją teskiriamas 1 taškas už aut. l. (žr. dokumento 2 ir 3 priedą), už humanitarinių mokslų srities taikomąjį leidinį – 2 taškai už aut. l. (žr. dokumento 1 priedą). Toks menkas žodynų, kaip netarptautinių leidinių, vertinimas nepritraukia aukštos kvalifikacijos specialistų prie terminų žodynų kuriamųjų darbų.

Dėl diskriminacinių nuostatų neišvengiamai mažėja socialinis lietuvių kalbos prestižas, turintis įtakos ir kalbos naudingumui³²⁵: kurti mokslinę produkciją lietuviškai tiek mokslininkams, tiek mokslo institucijoms darosi nenaudinga. Mokslininkams tokios nuostatos taikomos ir vertinant kvalifikaciją. Konstitucinis teismas, nagrinėdamas bylą Nr. 4/2019 „Dėl valstybės biudžeto lėšų skyrimo mokslo ir studijų institucijų mokslinei veiklai“, 2020 m. gruodžio 7 d. paskelbė nutarimą Nr. KT208-N17/2020³²⁶, kuriame teigiama, kad nustatant reikalavimus mokslininkams, kad jie galėtų pretenduoti į atitinkamas pareigas valstybinėse aukštosiose mokyklose ar institutuose, negali būti laikomasi formalių publikavimo vietos ar kalbos kriterijų. Vien tai, kad mokslo darbai nėra paskelbti leidiniuose, kurie referuojami tarptautinėse duomenų bazėse, savaime nereiškia, kad yra nereikšmingi. Jų reikšmingumas turi būti vertinamas visų pirma pagal naujumą, originalumą, fundamentalumą, įtaką naujų mokslinių tyrimų sričių ir (arba) kryptų formavimui, reikšmę valstybės funkcijoms, visuomenės tikslams. Nutarime pabrėžiama, kad:

„8.3.4. [...] reikalavimų, kuriuos mokslininkai turi būti įvykdę, kad galėtų eiti atitinkamas pareigas valstybinėse aukštosiose mokyklose, valstybinių universitetų mokslo institutuose, valstybės mokslo institutuose ir valstybės mokslo įstaigose, **sistema negali būti tokia, kad lietuvių kalba paskelbti mokslo darbai būtų laikomi nevisaverčiais, antrarūšiais** (2007 m. gegužės 5 d. nutarimas, 2008 m. vasario 1 d. sprendimas).“³²⁷

Remiantis Konstitucinio Teismo nutarimais (2007 m. gegužės 5 d., 2008 m. vasario 1 d., 2020 m. gruodžio 7 d.) mokslo darbai, paskelbti lietuvių kalba, turi būti laikomi lygiaverčiais darbams užsienio kalba. Dabar taikoma mokslininkų vertinimo sistema taip pat laikytina diskriminacine ir turėtų būti keičiama.

³²⁵ Plg. Vaišvila, Alfonsas. Lietuvių kalbos konstitucinis statusas ir jo pažeidimai. *Gairės* 2 (231), 2014 m. vasaris, p. 18–19, <http://media.search.lt/GetFile.php?OID=251620&FID=734890>

³²⁶ Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo 75 straipsnio 2, 3 dalių, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 1 d. nutarimo Nr. 149 „Dėl Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo įgyvendinimo“ 1.2, 3.6 papunkčių ir šiuo nutarimu patvirtinto Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų moksliniams tyrimams, eksperimentinei plėtrai ir meno veiklai plėtoti skyrimo mokslo ir studijų institucijoms tvarkos aprašo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, 2020 m. gruodžio 7 d. Nr. KT208-N17/2020, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2279/content>

³²⁷ Ten pat.

Palyginamojo ekspertinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros vertinimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2021 m. rugsėjo 2 d. įsakymu Nr. V-1593, reglamentuojantis palyginamąjį vertinimą, kurį organizuoja Lietuvos mokslo taryba, rodo, kad ir čia svarbiu kriterijumi laikomas tarptautiškumas. Vertinant mokslo institucijas ar jų dalis (toliau – vertinamieji vienetai) už penkerių metų laikotarpį, vienas iš trijų kriterijų yra MTEP veiklos kokybė. Daugiausia balų duodama už aukšto lygio tyrimus, pripažintus tarptautiniu mastu, o už aukšto lygio, bet pripažintus nacionaliniu mastu – mažiau, plg. 16 lentelę:

16 lentelė. Vertinamųjų vienetų MTEP veiklos kokybės vertinimo balų reikšmės³²⁸.

Balas	Reikšmė	
5	Puikiai	Vertinamasis vienetas yra tarp tarptautinio masto lyderių. Moksliniai tyrimai yra aukščiausio tarptautinio lygio.
4	Labai gerai	Vertinamasis vienetas yra stiprus tarptautiniu mastu. Vykdomi moksliniai tyrimai yra aukšto lygio ir pripažinti tarptautiniu mastu.
3	Gerai	Vertinamasis vienetas yra stiprus su ribotu tarptautiniu pripažinimu. Vykdomi moksliniai tyrimai yra aukšto lygio ir pripažinti nacionaliniu mastu.
2	Patenkinamai	Vertinamasis vienetas vertinamas patenkinamai nacionaliniu mastu. Vykdomų mokslinių tyrimų lygis yra patenkinamas.
1	Silpnai	Vertinamasis vienetas vertinamas silpnai nacionaliniu mastu. Vykdomi žemo lygio moksliniai tyrimai.

Pagal vertinimo rezultatus apskaičiuojamas mokslo bazinis finansavimas MTEP ir meno veiklai plėtoti. Tam reikalui remiamasi Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų moksliniams tyrimams, eksperimentinei plėtrai ir meno veiklai plėtoti skyrimo mokslo ir studijų institucijoms tvarkos aprašu, patvirtintu 2017 m. kovo 1 d. nutarimu Nr. 149 „Dėl Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo įgyvendinimo“. Apraše numatyta, kad 60 procentų lėšų skirstoma pagal kas penkerius metus atliekamo palyginamojo ekspertinio MTEP vertinimo rezultatus, o 40 procentų – pagal kasmečio formaliojo vertinimo rezultatus³²⁹. Šie rezultatai taip pat svarbūs skirstant valstybės finansuojamas doktorantūros ir antrosios pakopos

³²⁸ Palyginamojo ekspertinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros vertinimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2021 m. rugsėjo 2 d. įsakymu Nr. V-1593, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=hw91pul63&documentId=2c3557900bcc11ecb4af84e751d2e0c9&category=TAD>

³²⁹ Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo įgyvendinimo, 2017 m. kovo 1 d. Nr. 149. Suvestinė redakcija, galiojanti nuo 2022-01-01), <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/0270cf1104a211e78352864fdc41e502/asr>

studijų vietas, studijų stipendijas institucijoms (pagal Mokslo ir studijų įstatymo 77 straipsnio 8 ir 9 dalių nuostatas).

Konstitucinis teismas, išnagrinėjęs bylą Nr. 4/2019 „Dėl valstybės biudžeto lėšų skyrimo mokslo ir studijų institucijų mokslinei veiklai“, 2020 m. gruodžio 7 d. pripažino, kad toks valstybės biudžeto lėšų skyrimo aprašas prieštarauja Konstitucijai, ir paskelbė nutarimą, kuriame pabrėžė, kad mokslo darbo paskelbimo šaltinis ir kalba neturi būti svarbiausi nei vertinant institucijų rezultatus, nei skiriant finansavimą:

„8.4. [...] Pabrėžtina, kad mokslo darbų reikšmingumas ir jų vertė **negali būti vertinama vien pagal formalius (kiekybinius) kriterijus (rodiklius), *inter alia* pagal jų paskelbimo šaltinį ar kalbą; tokių reikalavimų, kaip paskelbti mokslo darbus leidiniuose, kurie yra referuojami tarptautinėse duomenų bazėse, reikšmė sprendžiant dėl valstybės biudžeto lėšų moksliniams tyrimams ir jų plėtrai skyrimo mokslo ir studijų institucijoms negali būti neproporcingai didelė**, t. y. nustačius tokius reikalavimus, taip pat **turi būti nustatytos lygiavertės alternatyvos.**“³³⁰

Šiame nutarime teigiama, kad pagal Konstituciją, ypač jos 40 straipsnio 3 dalį, 42 straipsnio 1, 2 dalis, ir konstitucinį teisinės valstybės principą, nustatant mokslo ir studijų institucijų mokslinės veiklos rezultatų vertinimo kriterijus, lemiančius joms skiriamų valstybės biudžeto lėšų dydį, turi būti paisoma reikalavimo šios veiklos reikšmingumą vertinti visų pirma pagal mokslo darbų naujumą, originalumą, fundamentalumą, įtaką naujų mokslinių tyrimų sričių ir (arba) krypčių formavimui, reikšmę iš Konstitucijos kylančioms Lietuvos valstybės funkcijoms, Lietuvos visuomenės ir valstybės tikslams bei uždaviniams.

Norint sumažinti grėsmę lietuvių kalbai būti išstumtai iš kai kurių mokslo sričių, reikia gerai sutvarkytų teisinių ir ekonominių kalbos vartojimo principų, apimančių tas mokslo sritis, kuriose kyla daugiausia grėsmių. Konstitucinis Teismas, pirmą kartą aiškindamas konstitucinį valstybinės kalbos statusą, 1999 m. spalio 21 d. nutarime pabrėžė, kad tokio statuso įtvirtinimas reiškia, jog įstatymų leidėjas turi ne tik įstatymais užtikrinti jos vartojimą, bet ir „numatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones“³³¹.

³³⁰ Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo 75 straipsnio 2, 3 dalių, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 1 d. nutarimo Nr. 149 „Dėl Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo įgyvendinimo“ 1.2, 3.6 papunkčių ir šiuo nutarimu patvirtinto Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų moksliniams tyrimams, eksperimentinei plėtrai ir meno veiklai plėtoti skyrimo mokslo ir studijų institucijoms tvarkos aprašo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, 2020 m. gruodžio 7 d. Nr. KT208-N17/2020, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2279/content>

³³¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“.

III.4.2. Išvados ir rekomendacijos

Išvados

1. Didžiausias pavojus sunykti lietuvių mokslo kalbai šiuo metu yra tikslųjų mokslų srityse, kiek mažesnis – humanitarinių ir socialinių. Dauguma tikslųjų mokslų žurnalų leidžiami tik anglų kalba, retai kuriame pateikiama lietuviška santrauka. Pagrindinis rizikos šaltinis, keliantis grėsmę lietuvių mokslo kalbos funkcionavimui, yra neproporcingai didelis anglų kalbos vartojimas.
2. Lietuvių mokslo kalbai nepalanki dabartinė mokslo produkcijos vertinimo strategija, lemianti ir kvalifikacinius reikalavimus, ir mokslo institucijų finansavimą, nes apriboja mokslininkus ir mokslo institucijas keliais požiūriais:
 - a) iki 2022 m. skatino leisti mokslo žurnalus, kuriuose, siekiant tarptautiškumo, daugiau kaip ketvirtadalis straipsnių turėjo būti užsienio autorių, dėl to sumažėjo erdvė straipsniams lietuvių kalba;
 - b) skatina mokslininkus straipsnius, monografijas ir studijas publikuoti ne Lietuvoje, o užsienyje ir atitinkamai ne lietuvių, o užsienio kalba;
 - c) riboja mokslininkų galimybes skelbti straipsnius tematiką geriausiai atitinkančiuose ir savo auditoriją turinčiuose žurnaluose, skatina ieškoti tokių, kurie laikomi tarptautiniais.
3. Mokslo politikoje laikantis diskriminacinių nuostatų, neišvengiamai mažėja socialinis lietuvių kalbos prestižas, turintis įtakos ir kalbos naudingumui: kurti mokslinę produkciją lietuviškai darosi nenaudinga, todėl mokslininkai renkasi anglų kalbą ne tik dėl tarptautinės mokslo sklaidos ir pripažinimo, bet ir dėl didesnio anglų kalbos naudingumo.
4. Atsižvelgiant į lituanistikos reikšmę tautiniam tapatumui, nepagrįstas šios srities mokslo darbų vertinimas pagal tarptautiškumo kriterijus laikytinas nenaudingu ir mokslui, ir visuomenei: nepakanka sąlygų rengti tokius svarbius darbus kaip gramatikos, žodynai, žinynai, nes neatitinka tarptautiškumo reikalavimų ir juos rengti dabar nuostolinga.

Rekomendacijos

1. Kadangi mokslo kalbos funkcionavimas iš esmės priklauso nuo mokslo politikos, o ji pastaruoju metu nėra palanki lietuvių kalbai ir dėl to kyla reali grėsmė sunykti jai kaip mokslo kalbai, tai reikia:

-
- a) siekti, kad būtų paisoma konstitucinio imperatyvo saugoti valstybinę kalbą ir neleisti, kad jos funkcionavimo erdvė būtų siaurinama Lietuvos mokslo srityse;
 - b) užtikrinti, kad mokslo darbų vertinimas nebūtų diskriminacinis lietuvių kalbos atžvilgiu: taikant kvalifikacinius mokslo darbuotojų reikalavimus, mokslo darbų vertinimą ir juo paremtą biudžeto lėšų moksliniams tyrimams bei jų plėtrai skyrimą būtina atsižvelgti į Konstitucinio Teismo 2020 m. gruodžio 7 d. nutarimą Nr. KT208-N17/2020, kad mokslo darbai, paskelbti lietuvių kalba, turi būti laikomi lygiaverčiais darbams užsienio kalba.
 - c) motyvuoti mokslininkus daugiau tyrimų rezultatų skelbti valstybine kalba, ypač tuose žurnaluose, kurie leidžiami Lietuvos biudžeto lėšomis;
 - d) įpareigoti anglų kalba leidžiamų žurnalų redkolegijas skelbti santraukas lietuvių kalba;
 - e) inicijuoti efektyvias taikomasias priemones, padedančias palaikyti mokslo kalbą ir terminiją, rengti valstybinės kalbos statusui ir korpusui palaikyti būtinus leidinius.
-

2. Kadangi rizikos veiksniai yra sistemiški ir kompleksiniai, tai lietuvių mokslo kalbai išsaugoti reikia konkrečių politinių sprendimų, todėl rekomenduotina, kad Švietimo, mokslo ir sporto ministerija ar jos įgaliota institucija parengtų programą, kaip į mokslo sritį grąžinti valstybinę lietuvių kalbą, kartu numatydama teises ir ekonomines priemones, kurios padėtų išlaikyti balansą tarp mokslo rezultatų skelbimo lietuvių ir kitomis kalbomis.

IV. PRESTIŽAS

IV.1. Sociolingvistinė situacija ir valstybinės kalbos prestižas

Sėkmingai valstybės kalbų politikai svarbu nuolatos palaikyti sociolingvistinės situacijos, kalbų ir kalbinių atmainų mokėjimo, vartojimo, kalbinių nuostatų stebėseną ir skatinti nuolatinį tokio pobūdžio mokslinius tyrimus³³².

Kalbų prestižo klausimai, Lietuvos gyventojų ir lietuvių išeivių kalbinės nuostatos, sociolingvistinė situacija pastaruoju metu buvo nagrinėjama ne viename tiriamajame projekte. Įvairios mokslo tyrimus finansuojančios institucijos (Lietuvos mokslo ir studijų fondas, Lietuvos mokslo taryba, VLKK, taip pat ir užsienio mokslo fondai, pvz., Britų Akademija) yra finansavusios keletą mokslo ir studijų institucijų vykdytą projektą, kurių rezultatai iš dalies rodo Lietuvos gyventojų mokamų ir vartojamų kalbų repertuarą, kalbinę elgesį, daugiakalbystės tendencijas, visuomenėje vyraujančią kalbinę ideologiją, kalbines nuostatas bendrinės kalbos, tarmių, Lietuvoje gyvenančių tautinių grupių kalbų, užsienio kalbų atžvilgiu. Svarbiausiais laikytini šie projektai:

- **2002:** apklausa Pietryčių Lietuvoje (Britų Akademijos remtas projektas, vykdytojos Gabrielle Hogan-Brun ir Meilutė Ramonienė);
- **2004:** Vilniaus miesto gyventojų kalbinių nuostatų ir kalbų vartojimo apklausa, finansuota VLKK, Britų Akademijos ir Kiekybinių tyrimų TNS Gallup (vykdytojos Gabrielle Hogan-Brun ir Meilutė Ramonienė);
- **2007–2009:** „Kalbų vartojimas ir tautinė tapatybė Lietuvos miestuose“, finansuota Valstybinio mokslo ir studijų fondo (vykdė Vilniaus universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių kalbos instituto mokslininkų grupė, vadovė Meilutė Ramonienė);
- **2010–2012:** „Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis: miestai ir miesteliai“, finansuota Lietuvos mokslo tarybos (vykdė Vilniaus universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių kalbos instituto mokslininkų grupė, vadovė Meilutė Ramonienė);
- **2010–2013:** „Lietuvių kalba: idealai, ideologijos ir tapatybės lūžiai“, finansuota Lietuvos mokslo tarybos (vykdė Lietuvių kalbos instituto mokslininkų grupė, vadovė Loreta Vaicekauskienė);

³³² Spolsky, Bernard. *Language Policy. Key Topics in Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004; Spolsky, Bernard. *Language Management*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009; Johnson, David Cassels. *Language Policy*. London, New York: Palgrave Macmillan, 2013.

- **2014–2016:** „Bendrinės kalbos vieta mentaliniame lietuvių kalbos žemėlapyje“ (vykdė Vilniaus universiteto Kauno fakulteto mokslininkų grupė, vadovė Daiva Aliūkaitė);
- **2017 m. kovo 1 d. – 2019 m. vasario 28 d.:** Kalbinių nuostatų ir mokymosi motyvacijos įtaka lietuvių kalbos mokėjimui, finansuota VLKK (vykdė VU mokslininkų grupė, vadovė Loreta Vilkienė);
- **2020–2021:** „Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys“, finansuota VLKK (vykdė Vilniaus universiteto mokslininkų grupė, vadovė Inga Hilbig).

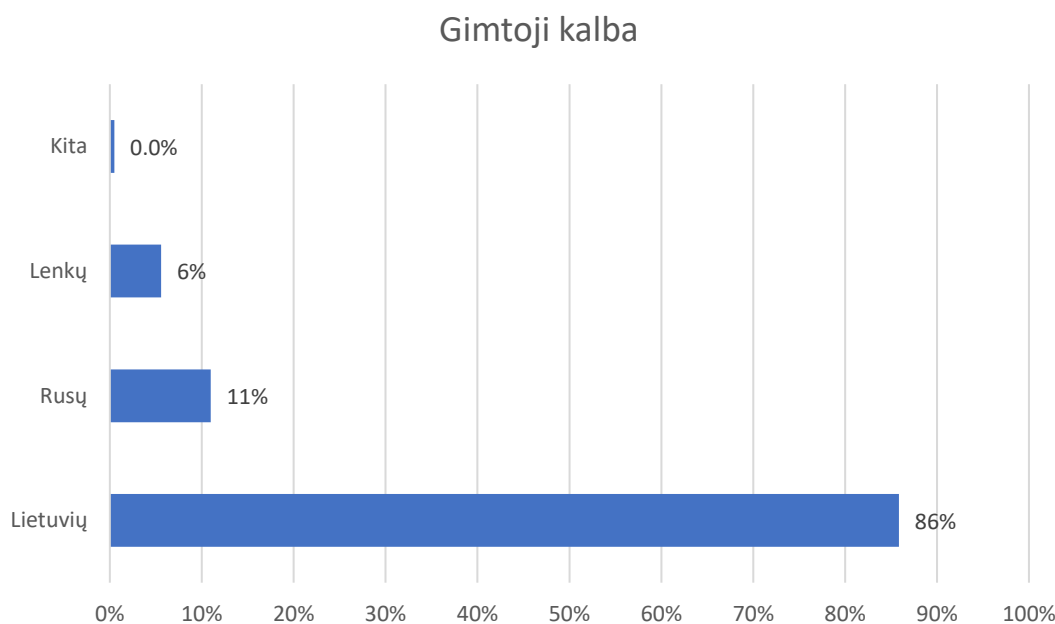
Lietuvių kalbos situacija lietuvių diasporoje analizuota dviejuose plataus masto projektuose:

- **2011–2013:** „Emigrantų kalba“, finansuota VLKK (vykdė Vilniaus universiteto mokslininkų grupė, vadovė Meilutė Ramonienė)
- **2015–2017:** „Lietuvių kalba diasporoje: mokėjimas, vartojimas, nykimas“ finansuota VLKK (vykdė Vilniaus universiteto mokslininkų grupė, vadovė Meilutė Ramonienė)

Nuoseklios, reguliariai planuojamos sociolingvistinės situacijos ir kalbų politikos stebėsenos vis dar stokojama, tyrimai atliekami tik priešokiais ir taikant skirtingas tyrimo metodikas, tačiau minėtų tyrimų projektų rezultatai iš dalies atskleidė Lietuvos gyventojų ir lietuvių diasporoje mokamų ir vartojamų kalbų bei kitų kalbinių atmainų repertuarą, jų pasirinkimą vartoti įvairiose gyvenimo situacijose su įvairiais komunikacijos dalyviais ir išryškino kalbines nuostatas. Šių tyrimų rezultatai rodo kalbinio elgesio tendencijas, vykstančius pokyčius skirtinguose Lietuvos regionuose, skirtingose kalbinėse bendruomenėse ir skirtingų emigracijos bangų lietuvių išeivijoje. Jie duoda pagrindą prognozuoti lietuvių kalbos vartojimo ir kalbinių nuostatų tolesnę raidą ir etnolingvistinį lietuvių kalbos bei jos atmainų gyvybingumą, dvikalbystės ir daugiakalbystės plėtotę.

Naujausio 2020 m. tyrimo duomenimis (žr. 10 pav.), 86 % Lietuvos gyventojų teigia, kad jų gimtoji kalba yra lietuvių³³³. Tai šiek didesnis procentas negu Lietuvoje gyvenančių lietuvių tautybės žmonių, vadinasi, lietuvių kalba yra gimtoji ir daliai nelietuvių tautybės asmenų. 11 % Lietuvos gyventojų nurodo rusų kalbą kaip gimtąją. O tai kur kas didesnis, nei Lietuvoje esama, rusų tautybės gyventojų rusų kalbos gimtakalbių skaičius, vadinasi rusų kalba yra gimtoji ir kai kurių kitų tautybių žmonėms, pvz., Lietuvos lenkams, baltarusiams, ukrainiečiams, žydams bei kitų mažesnių etninių grupių atstovams.

³³³ Hilbig, Inga. Lietuviai ir jų kalbos: svetimųjų kalbų mokėjimas, vartojimas, kalbinės nuostatos. *Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*. Mokslinė redaktorė Meilutė Ramonienė, 2022 (rengiama spaudai).

10 paveikslas. Gimtoji Lietuvos gyventojų kalba

IV.1.1. Lietuvių kalba kaip svetimoji/negimtoji: mokėjimas, gebėjimų vertinimas ir sertifikavimas

2020 m. apklausos duomenimis, 14 % Lietuvos gyventojų lietuvių kalba nėra gimtoji³³⁴. Pirmiausia, remiantis šio tyrimo duomenis, pabrėžtinas Lietuvos kitakalbių geras lietuvių kaip valstybinės kalbos mokėjimas. Apklausoje beveik 90 % Lietuvos kitakalbių lietuvių kalbą nurodo kaip geriausiai mokamą negimtąją kalbą³³⁵. Apskritai tai labai teigiamos tendencijos, tačiau vis dėlto jos nereiškia, kad galime sutapatinti lietuvių kalbos kaip gimtosios ir lietuvių kalbos kaip negimtosios mokėjimo lygį.

Kitas tyrimas – „Kalbinių nuostatų ir mokymosi motyvacijos įtaka lietuvių kalbos mokėjimui“, atliktas šešiose Vilniaus miesto gimnazijose (iš kurių dvi lietuviškos, dvi lenkiškos ir dvi rusiškos)³³⁶ rodo, kad lietuviškų ir nelietuviškų mokyklų moksleivių lietuvių kalbos mokėjimo lygis skiriasi. Tautinių mažumų mokyklų moksleiviai savo lietuvių kalbos žodyno dydžiu statistiškai reikšmingai skyrėsi nuo gimtakalbių, t. y. jų žodyno dydis buvo mažesnis negu lietuviškų mokyklų moksleivių. Lietuvių kalbos tyrimas C testu taip pat aiškiai atskleidė skirtį tarp gimtakalbių ir negimtakalbių lietuvių kalbos kompetencijos. Nors pačių geriausių

³³⁴ Ten pat.

³³⁵ Ten pat.

³³⁶ Vilkenė, Loreta, Vilkaitė-Lozdienė, Laura, Bružaitė-Liseckienė, Justina. *Lietuvių kalba Vilniaus lietuviškose, lenkiškose ir rusiškose gimnazijose: mokėjimo kokybė, kalbinės nuostatos ir motyvacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019.

visų trijų (lietuvių, rusų ir lenkų) kalbinių grupių mokinių lietuvių kalbos mokėjimo kokybė panaši, t. y. negimtakalbiai savo lietuvių kalbos gebėjimais priartėja prie gimtakalbių, tačiau to negalima pasakyti apie vidutinius ir silpnuosius mokinius, kurių mokyklose yra didžioji dauguma. Rusiškų ir lenkiškų mokyklų grupės atskleidė žemesnius lietuvių kalbos gebėjimus nei analogiškos lietuviškų mokyklų grupės. Taigi tik dalis Vilniaus nelietuviškų mokyklų mokinių savo lietuvių kalbos gebėjimais prilygsta gimtakalbiams³³⁷.

Tiek daugumos tautinių mažumų moksleivių mažesnis lietuvių kalbos žodyno dydis, tiek bendra lietuvių kalbos kompetencija gali daryti neigiamą įtaką mokinių moksliniams pasiekimams, būsimai darbinei karjerai ir ateities perspektyvoms. Minėtas tyrimas parodė tik sostinės mokyklų moksleivių lietuvių kalbos gebėjimus. Tikėtina, kad kitose vietovėse, kaimuose ir mažuose miesteliuose, ypač Pietryčių Lietuvos regione, kur stokoja komunikacinio konteksto valstybine kalba, didžiiosios daugumos moksleivių valstybinės kalbos gebėjimai dar menkesni ir ten nelietuviškų mokyklų moksleiviai turi daug menkesnes bendrojo išsilavinimo galimybes.

Skiriasi ne tik lietuvių valstybinės kalbos gebėjimų įgijimo lietuviškose ir tautinių mažumų mokyklose galimybės, bet ir komunikacinių gebėjimų vertinimai, suteikiantys arba nesuteikiantys tolesnes išsimokslinimo galimybes mokyklas baigusiesiems jaunuoliams. Kaip žinoma, tiek lietuviškų, tiek tautinių mažumų mokyklų moksleiviai lietuvių kalbos ir literatūros mokosi pagal tas pačias bendrąsias programas ir nuo 2013 m. privalo laikyti tokį patį lietuvių kalbos brandos egzaminą. Tiesa, kol kas skiriasi jo vertinimas: kalbos taisyklingumo ir raiškos, stiliaus, logikos požiūriu tautinių mažumų mokyklų mokinių atliktys vertinamos nuolaidžiau. Buvo planuota nuo 2020 m. vertinimo kriterijus suvienodinti (tačiau planai dėl neaiškių aplinkybių nebuvo įgyvendinti), vadinasi, iš visų mokyklų abiturientų tikimasi vienodos lietuvių kalbos mokėjimo kokybės, tačiau, kaip jau minėta, daugumos tautinių mažumų moksleivių valstybinės lietuvių kalbos mokėjimo lygis yra menkesnis už lietuvių mokyklų moksleivijos. Vadinasi, pati vertinimo sistema nepalankiai veiktų tautinių mažumų moksleivių ateitį. Nors visi egzamino vertinimo aspektai dar nesuvienodinti, problema spręstina pergalvojant valstybinės kalbos gebėjimų tikrinimą ir vertinimą nelietuviškų mokyklų moksleiviams.

Pati silpniausia grandis, susijusi su lietuvių kalbos kaip negimtosios situacija, yra lietuvių kalbos gebėjimų vertinimas, lietuvių kalbos testavimas ir sertifikavimas suaugusiesiems: Lietuvos piliečiams kitakalbiams, imigrantams ir užsieniečiams, norintiems pasitikrinti lietuvių kalbos kaip svetimosios mokėjimo lygį. Tebeegzistuoja, tačiau nėra kokybiškai palaikoma lietuvių valstybinės kalbos

³³⁷ Ten pat.

testavimo sistema pagal I–III kategorijas. Šios kategorijos prieš keletą metų formaliai buvo susietos su europiniais lygiais, bet realiai toks prilyginimas (pagal kalbinių veiklų, lingvistinių resursų ir pan. specifiką) niekada nebuvo atliktas. Kaip Galimybių studijos rengėjų grupę informavo Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, šiuo metu I–III kategorijų valstybinės kalbos mokėjimo egzaminai tebevyksta. Tai reglamentuoja Vyriausybės 2003 m. gruodžio 23 d. nutarimas Nr. 1688 „Dėl Valstybinės kalbos mokėjimo kategorijų ir jų taikymo tvarkos aprašo patvirtinimo“³³⁸. Nacionalinė švietimo agentūra (NŠA) tvirtina, kad nuo 2022 metų vasario 10 d., vadovaudamasi Lietuvių kalbos mokėjimo lygio ir (arba) valstybinės kalbos mokėjimo kategorijos nustatymo, egzaminų organizavimo, vykdymo ir apmokėjimo bei pažymėjimo turinio, formos ir išdavimo tvarkos aprašu, patvirtintu Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2022 m. vasario 10 d. įsakymu Nr. V-234 „Dėl Lietuvių kalbos mokėjimo lygio ir (arba) valstybinės kalbos mokėjimo kategorijos nustatymo, egzaminų organizavimo, vykdymo ir apmokėjimo bei pažymėjimo turinio, formos ir išdavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“, vykdo apraše apibrėžtus įgaliojimus.

Ministerijos atsakyme teigiama, kad rengiamas naujas Valstybinės kalbos mokėjimo ir lietuvių kalbos mokėjimo lygių egzaminų organizavimas ir vykdymas bei pažymėjimų turinio, formos ir išdavimo tvarkos aprašai, kuriuose bus detalios aprašytos procedūros. Tačiau Nacionalinė švietimo agentūra – institucija, atsakinga už šį darbų barą, vis dar neorganizuoja lietuvių kalbos kaip svietimosios tikrinimo ir vertinimo pagal jau seniai Europoje nusistovėjusius kalbų mokėjimo lygius (A1, A2, B1, B2, C1, C2), nors ne kartą įvairiose institucijose ir įvairiais lygiais (tiek Seime, tiek Prezidentūroje, tiek Švietimo, mokslo ir sporto ministerijoje, tiek Valstybinėje lietuvių kalbos komisijoje) apie tai buvo diskutuota ir žadėta problemą spręsti. NŠA interneto svetainėje³³⁹ vis dar tebeskelbiama, kad informacija, susijusi su lietuvių kalbos lygių nustatymu, rengiama.

Kaip matyti iš NŠA internete pateiktos informacijos, lietuvių kalbos testavimas suaugusiesiems pagal I–III kategorijas jau seniai stagnuoja ir visiškai nebeatitinka būtinųjų minimalių kalbų testavimo kriterijų:

1. Informacija norintiems laikyti I–III kategorijų testus nėra tinkamai pateikiama, nėra atnaujinama, nėra net peržiūrima mažiausiai nuo 2015 m. NŠA tinklalapyje pateikti seniai pasenę pavyzdžiai, kur tekstuose dar

³³⁸ Valstybinės kalbos mokėjimo kategorijos, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 24 d. nutarimu, Nr. 1688, galiojanti suvestinė redakcija 2022-01-01. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 2003-12-30, Nr. 123-5618, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.224296>

³³⁹ Lietuvių kalbos mokėjimo lygių nustatymas, <https://www.nsa.smm.lt/stebesenos-ir-vertinimo-departamentas/pasiekimu-patikrinimai/kiti-egzaminai/lietuviu-kalbos-mokejimo-lygiu-nustatymas/>

rašoma apie litus³⁴⁰, nors Lietuvoje jie nebefunkcionuoja nuo 2015 m. Pavyzdžiuose yra klaidų, matyt, susijusių su netvarkingu lietuviškų raidžių perkėlimu iš senesnių interneto svetainių³⁴¹.

2. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos pateiktame atsakyme į užklausą apie lietuvių kalbos pagal I–III kategorijas testų atnaujinimą, kuris būtinas pagal minimalius testavimo kokybės kriterijus, buvo pateikta, kad testai atnaujinami ir paskutinį kartą atnaujinti 2021 m. Kyla klausimas, kas ir pagal kokius užduočių rengimo nurodymus testus atnaujino? Kiek žinoma, ankstesnius testus ir detalius tų konkrečių užduočių rengimo nurodymus saugo tik jų rengėjai – VU Lituanistinių studijų katedros testuotojų grupė. O ši grupė paskutinius testus rengė 2013–2014 m. Tad pagal kokius nurodymus jie buvo atnaujinti 2021 m.? Be nurodymų arba pagal kitokius nurodymus rengti testai nėra validūs. Į užklausą, kaip būtų paaiškinta ši situacija, iš Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos atsakymo negauta.
3. Visiškai neaišku, kaip organizuojama lietuvių kalbos testų rezultatų analizė, kuri būtina testų kokybei užtikrinti ir palaikyti. Į užklausą apie testų analizę, jos metodus ir rezultatus Švietimo, mokslo ir sporto ministerija atsakė tik tiek, kad testų rezultatus analizuoja NŠA. Tačiau, pagal minimalius testų kokybės reikalavimus, su testų rezultatų analize turėtų būti supažindinama testų rengėjų grupė. Tik šitaip testų užduotys gali būti koreguojamos ir tobulinamos. Į klausimą, kada ir kaip su testų rezultatų analize buvo supažindinti užduočių rengėjai, kas ir kaip su rengėjais organizavo testų rezultatų aptarimą, peržiūrėjimą, užduočių tobulinimą, nebuvo atsakyta. VU Lituanistinių studijų katedros testuotojų grupė, rengusi testus, niekada nebuvo supažindinta su testų rezultatų analize ir negalėjo testų tobulinti.
4. Iš turimos Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos ir NŠA informacijos matyti, kad nevyksta lietuvių kalbos kaip svetimšios testuotojų mokymai – nei kalbintojų rengimas, nei vertinimo standartizavimas. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija į užklausą apie tai nieko neatsakė, NŠA taip pat informacijos neskelbia.
5. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos teigiama, kad vykdant projektą „Įvairiais būdais įgytų kompetencijų ir kvalifikacijų vertinimo ir pripažinimo sistemos tobulinimas“ (Nr. 09.4.1-ESFA-V-734-02-0001), yra parengti lietuvių kalbos lygio nustatymo modeliai mokyklinio amžiaus asmenims (14–17 m.) ir suaugusiesiems. Teigiama, kad pagal šiuos modelius bus rengiamos egzaminų programos/testų aprašai, skirti

³⁴⁰ Valstybinės kalbos testai, <https://www.nsa.smm.lt/testai/?id=7>

³⁴¹ Plg. Valstybinės kalbos testai, <https://www.nsa.smm.lt/testai/?id=1>

užduočių rengėjams, testų administratoriams, testus laikantiems kandidatams. Į klausimus, susijusius su minimalių testų kokybės kriterijų taikymu, ministerijos nebuvo atsakyta. Kaip ir kada buvo išbandyti lietuvių kalbos lygio nustatymo modeliai? Kaip nustatyta, kad jie yra tinkami tikslinėms grupėms pagal tikrinamus gebėjimus? Kaip nustatytas užduočių tinkamumas derinyje su kitomis testo užduotimis? Ar parengtas ir išbandytas inkarinis testas, pagal kurį būtų galima kalibruoti kitus testus? Galima spręsti, kad inkarinis testas iš viso nėra parengtas ir tikrai nebuvo aptartas su modelio ir užduočių rengėjais. Taigi visai nesilaikoma minimalių testų kokybės reikalavimų.

6. Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos buvo paklausta apie užsienio lituanistinių mokyklų moksleivių lietuvių kalbos testavimą. Ministerija teigė, kad pagal lietuvių kalbos lygio nustatymo modelį mokyklinio amžiaus asmenims (14–17 m.), kurį parengė Vilniaus universiteto Lituanistikos katedra, vykdydama projektą „Įvairiais būdais įgytų kompetencijų ir kvalifikacijų vertinimo ir pripažinimo sistemos tobulinimas“ (Nr. 09.4.1-ESFA-V-734-02-0001), lituanistinių mokyklų mokiniai bus testuojami 2022 m. pavasarį. Tačiau modelio rengėjai apie tai iš viso nėra informuoti, ministerija neatsakė, kada, kur ir kaip bus organizuojamas egzaminuotojų ir vertintojų mokymas. Iš Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos atsakymų bei NŠA neskelbiamos jokios informacijos matyti, kad užsienio lituanistinių mokyklų moksleivių lietuvių kalbos testavimui kvalifikuotai (arba iš viso) nesirengiama.

Akivaizdu, kad lietuvių kalbos kaip svetimšios testavimo ir sertifikavimo darbai yra visiškai apleisti, o už šiuos darbus atsakinga NŠA visiškai neskiria tam klausimui deramo dėmesio. Lietuvių kalbos kaip svetimšios testavimo klausimas niekaip neatsispindi nei NŠA uždaviniuose³⁴². Tiek Švietimo, mokslo ir sporto ministerija, tiek NŠA, atsakinga už lietuvių kalbos kaip svetimšios testavimo ir sertifikavimo darbus, nesiremia specialistų rekomendacijomis ir visiškai nekvalifikuotai organizuoja lietuvių kalbos kaip svetimšios gebėjimų tikrinimą ir sertifikavimą.

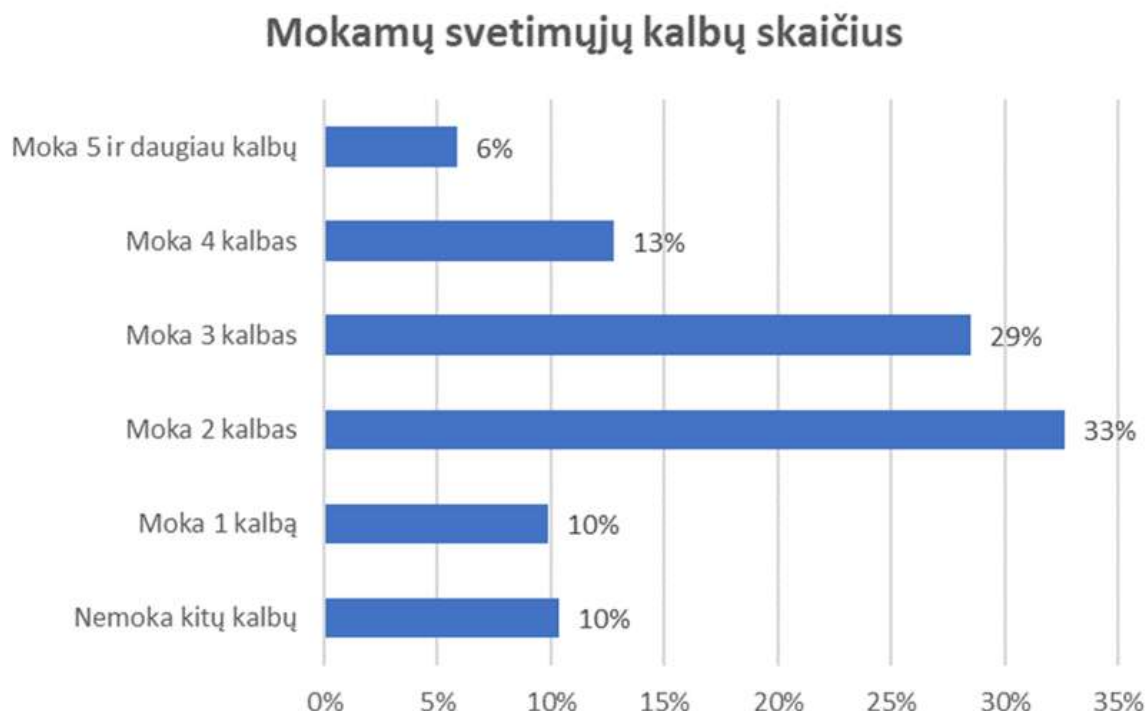
IV.1.2. Svetimųjų kalbų mokėjimas ir vartojimas

Visi naujai atlikti tyrimai rodo, kad Lietuvoje mokančių tik vieną, gimtąją, kalbą, yra ne daugiau kaip 4,5–10 % (duomenys šiek tiek įvairuoja)³⁴³. Lietuva (drauge su Liuksemburgu, Latvija, Nyderlandais, Malta, Slovėnija ir Švedija) patenka tarp tų

³⁴² NŠA pristatymas, <https://www.nsa.smm.lt/apie-nsa/nsa-pristatymas/>

³⁴³ Hilbig, Inga. Lietuviai ir jų kalbos: svetimųjų kalbų mokėjimas, vartojimas, kalbinės nuostatos. *Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*. Mokslinė redaktorė Meilutė Ramonienė, 2022 (rengiama spaudai).

kraštų, kuriose dauguma gyventojų – naujausio 2020 m. tyrimo duomenimis, 92 % – teigia gebantys kalbėti dar bent viena kita, be gimtosios, kalba. Europos Sąjungos vidurkis tėra 46 %³⁴⁴. *Eurostat*³⁴⁵ duomenimis, daugiau nei vieną kalbą Lietuvoje moka dar daugiau – net 95,6 % žmonių. Pagal šį parametą Lietuva yra ketvirtoje vietoje Europos Sąjungoje (po Švedijos, Latvijos, Danijos ir prieš Liuksemburgą, Suomiją, Maltą). Naujausia 2020 m. apklausa rodo, kad maždaug trečdalis Lietuvos gyventojų moka dvi arba net 3 svetimąsias kalbas, žr. 11 diagramą:

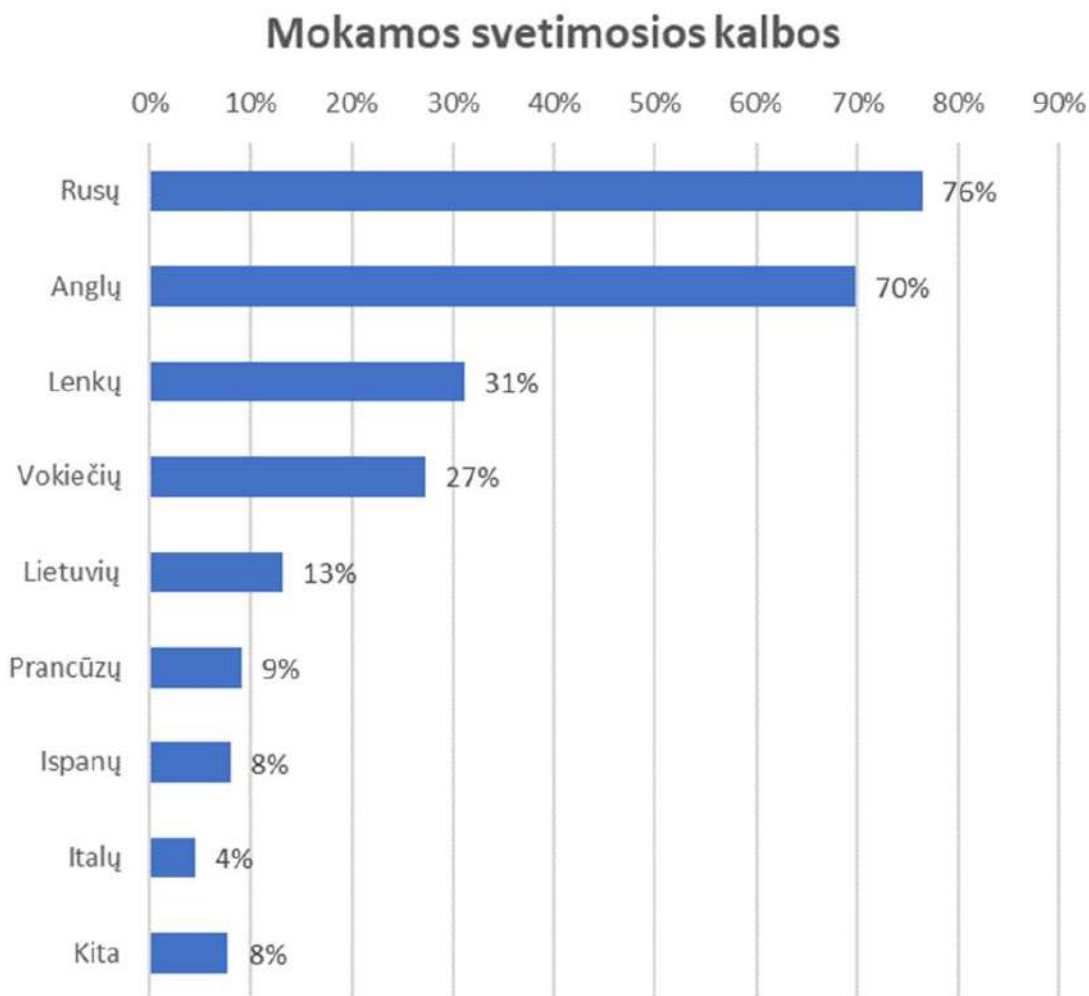

11 paveikslas. Mokamų svetimųjų kalbų skaičius

Kaip matyti iš 11 diagramos, daugiausia (76 %) apklausos respondentų nurodo mokantys rusų kalbą kaip svetimąją. Nedaug atsilieka anglų kalba – ją nurodo 70 % respondentų.

³⁴⁴ Eurobarometer, 2012, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1059>

³⁴⁵ Eurostat, 2016, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/ks-ha-16-001>

12 paveikslas. Mokamos svetimiosios kalbos

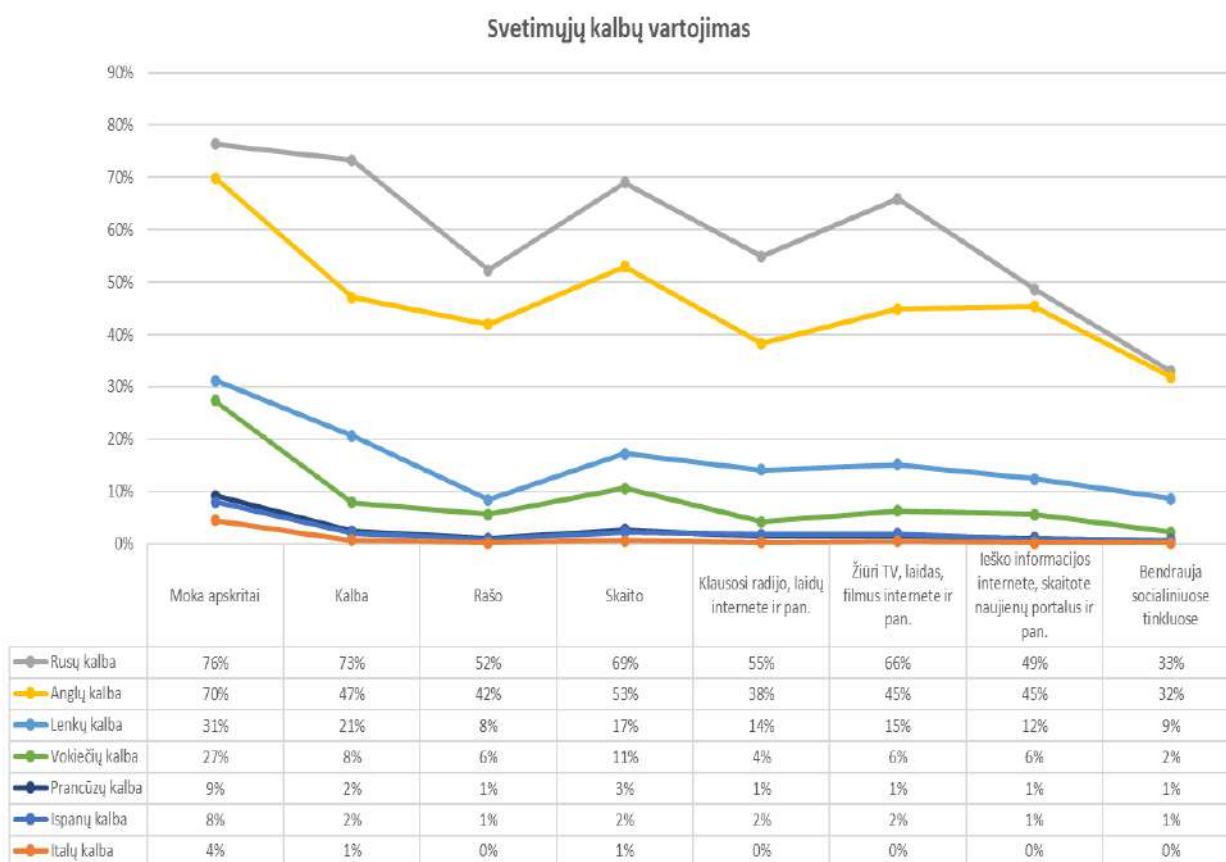
Skiriasi šių dviejų populiariausių svetimųjų kalbų mokėjimas pagal amžiaus grupes, tai rodo 17 lentelės duomenys³⁴⁶. Rusų kalbą daugiau mokančių yra vyresnio amžiaus grupėse, o anglų – jaunesniojo amžiaus. Kiekybiniai ir kokybiniai minimo tyrimo projekto duomenys apie šių svetimųjų kalbų vartojimą rodo, kad šiuolaikinis lietuvių jaunimas gali būti laikomas ankstyvaisiais nuosekliaisiais dvikalbiais su anglų kalba. Jie anglų kalbą teigia mokantys gana gerai ir dažnai ją vartojantys įvairiose gyvenimo srityse. Anglų kalba pirmiausia ateina iš animacinių filmų internete ar per televiziją, vėliau – filmų, dainų, *youtube* ir kitų vaizdo bei garso įrašų, kompiuterinių žaidimų, socialinių medijų, žiniasklaidos, bendravimo internetu su užsieniečiais ir kt.

³⁴⁶ Hilbig, Inga. Lietuviai ir jų kalbos: svetimųjų kalbų mokėjimas, vartojimas, kalbinės nuostatos. *Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*. Mokslinė redaktorė Meilutė Ramonienė, 2022 (rengiama spaudai).

17 lentelė. Rusų ir anglų kalbų mokėjimas pagal amžių

Eilutės %		N^1	Rusų	Anglų
Visi, atsakę į klausimą		1003	76%	70%
Amžius (1)	18-24	102	72%	88%
	25-34	184	73%	87%
	35-44	171	75%	83%
	45-54	198	75%	60%
	55-64	205	77%	59%
	65-74	143	87%	50%

Žvelgiant į Lietuvos gyventojų mokamų svetimųjų kalbų vartojimą, taip pat aiškiai matyti anglų ir rusų kalbų populiarumas. Kaip rodo 13 diagrama, aktyvios visos keturios kalbinės veiklos: klausymas, kalbėjimas, skaitymas ir rašymas; anglų ir rusų kalbos vartojamos naudojantis internetu ir kitomis žiniasklaidos priemonėmis. Daug rečiau vartojamos ir ne tokios populiarios yra visos kitos Lietuvos gyventojų mokamos svetimosios kalbos.

13 paveikslas. Svetimųjų kalbų vartojimas

IV.1.3. Kalbinės nuostatos dėl kalbų

Daugelyje aptariamų tiriamųjų projektų buvo analizuotos Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos. Kalbinių nuostatų tyrimai leidžia padėti paaiškinti visuomenės ir individų kalbos vartotojų kalbinius pasirinkimus, kalbinį elgesį, prognozuoti kalbų ir kalbinių atmainų gyvybingumą, jų išlikimo perspektyvas³⁴⁷. Nuostatų tyrimuose apimamos kognityvinė, emocinė ir elgesio kalbinių nuostatų dimensijos, dažnai nagrinėjamos estetinės nuostatos (kuri kalba ar kalbinė atmaina yra gražiausia), aiškinamasi, kokios kalbos yra įprastos, reikalingos ir pan.

Naujausio 2020 m. tyrimo kalbinių nuostatų duomenys gali būti palyginti su prieš dešimtmetį atliktų apklausų duomenimis. Reikia turėti galvoje, kad metodologinės tyrimo prieigos abiejų tyrimų metu buvo kiek kitokios: 2020 m. apklausa vyko internetu, o 2010 m. – su respondentais buvo bendraujama tiesioginio interviu būdu, skyrėsi apklausų respondentų imtys ir jų sudarymo principai, tad tiesiogiai gretinant abiejų tyrimų rezultatus reikia daryti išlygas, tačiau bendrosios kalbinio elgesio ir nuostatų tendencijos gali būti matomos. Abiejų apklausų analizė rodo (žr. 18 lentelę), kad proporcijos tarp kalbų, kurios respondentų įvardijamos kaip įprasčiausios, pakito. Prieš dešimtmetį kaip įprasčiausia kalba dažniau buvo nurodoma lietuvių kalba (76,41 %), o 2020 m. lietuvių kalbą kaip įprasčiausią nurodė 50,81 % respondentų. Daugiau respondentų 2020 m. kaip įprasčiausią nurodė anglų kalbą (9,72 %), prieš dešimtmetį tokių buvo 6,53 %. Tarp įprasčiausių kalbų 2020 m. buvo nurodyta daugiau kitų (italų, ispanų ir kt.) kalbų – 4,41 % (2021 m. tik 0,87 %). Tokie duomenys rodo besiplečiančią daugiakalbystę ir ryškią anglų kalbos socialinę vertę.

18 lentelė. Respondentų nuostatos įprasčiausios kalbos požiūriu

Įprasčiausia kalba	2020 m. (% (=679))	2010 m. (% (=4367))
lietuvių	50,81 (=345)	76,41 (=3337)
anglų	9,72 (=66)	6,53 (=285)
rusų	27,10 (=184)	23,77 (=1038)
lenkų	3,98 (=27)	6,43 (=281)
vokiečių	2,65 (=18)	2,01 (=88)
prancūzų	1,33 (=9)	0,76 (=33)
kita	4,41 (=30)	0,87 (=38)

Duomenis apie įprasčiausią kalbą papildė ir atsakymai į klausimą apie reikalingiausią kalbą (žr. 19 lentelę). Lietuvių kalba kaip reikalingiausia prieš dešimtmetį buvo nurodyta 66,43 % respondentų, o 2020 m. tokių atsakymų

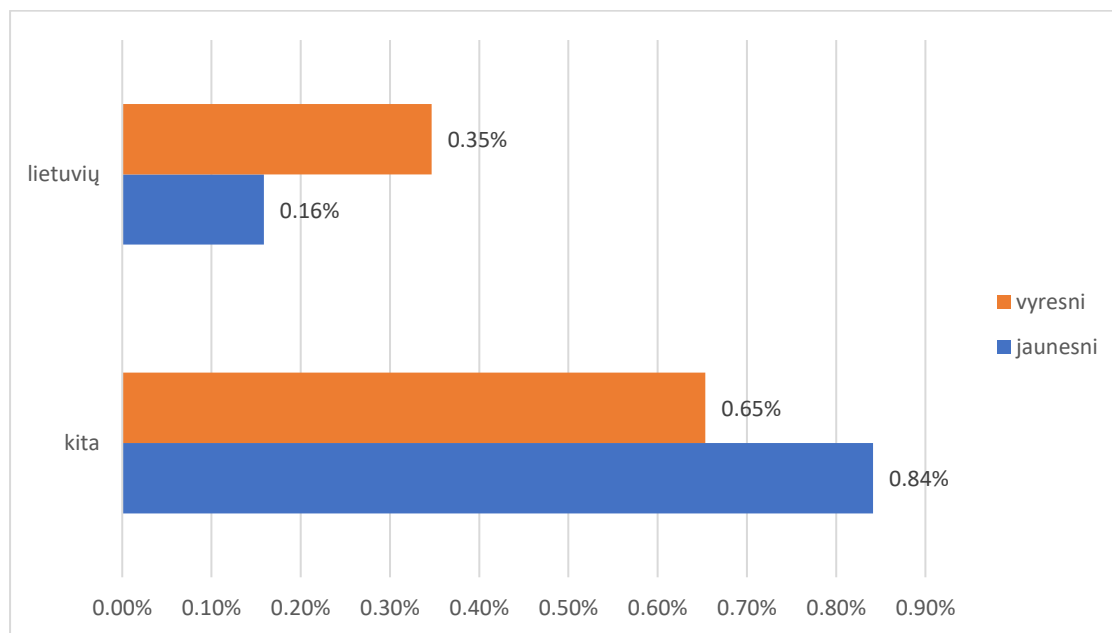
³⁴⁷ Garret, Peter. *Attitudes to Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

procentas kur kas mažesnis – 24,89 % Anglų kalba kaip reikalingiausia 2020 m. nurodyta dažniau nei prieš 10 metų – 63,33 (o prieš dešimtmetį buvo 51,23 %).

19 lentelė. Respondentų nuostatos reikalingiausios kalbos požiūriu.

Reikalingiausia kalba	2020 m. (% (=679))	2010 m. (% (=4367))
lietuvių	24,89 (=169)	66,43 (=2901)
anglų	63,33 (=430)	51,23 (=2237)
rusų	6,77 (=46)	22,35 (=976)
lenkų	0,88 (=6)	1,74 (=76)
vokiečių	1,47 (=10)	3,78 (=165)
prancūzų	0,59 (=4)	1,65 (=72)
kita	2,06 (=14)	0,64 (=28)

Nuostatos dėl reikalingiausios kalbos taip pat tiesioginiai koreliuoja su amžiaus veiksniumi. Kaip matyti iš 12 diagramos, lietuvių kalbą kaip reikalingiausią daugiau nurodo vyresnio amžiaus respondentų (34,66 %) ir kur kas mažiau (tik 15,86 %) jaunesnio amžiaus tiriamųjų.

12 paveikslas. Reikalingiausia kalba pagal amžių

Viena kalbinių nuostatų dimensija yra emocinė, su ja daugiausia susijusios estetiškos nuostatos. Gretinant 2020 m. ir 2010 m. tyrimų duomenis (žr. 20 lentelę), lietuvių kalba kaip gražiausia 2020 m. nurodyta mažesnio skaičiaus respondentų – 51,69 %, o prieš dešimtmetį buvo 51,23 %.

o 2010 m. 64,19 %³⁴⁸. Matyti, kad menčiau šiuo požiūriu 2020 m. vertinamos taip pat ir anglų, rusų kalbos, bet radosi daugiau respondentų, gražiausiomis laikančių kokia nors kita kalba, kurios nebuvo minėtos ankstesniame 2010 m. tyrime. Tačiau gretinant kalbines nuostatas lietuvių ir anglų kalbų atžvilgiu matyti (žr. 21 lentelę), „kad lietuvių kalba Lietuvoje vis dėlto išlaiko gražiausios ir įprasčiausios kalbos statusą ir jokia kita kalba, net ir pasaulinė *lingua franca* – anglų kalba – jai nesudaro konkurencijos“³⁴⁹.

20 lentelė. Respondentų nuostatos gražiausios kalbos požiūriu

Gražiausia kalba	2020 m. (% (=679))	2010 m. (% (=4367))
lietuvių	51,69 (=351)	64,19 (=2803)
anglų	3,09 (=21)	9,21 (=402)
rusų	11,34 (=77)	16,58 (=724)
lenkų	3,09 (=21)	4,63 (=202)
vokiečių	1,03 (=7)	2,06 (=90)
prancūzų	13,70 (=93)	13,26 (=579)
kita	16,05 (=109)	8,93 (=390)

21 lentelė. Lietuvių ir anglų kalbų konkurencija

Nuostata	Lietuvių kalba (%)	Anglų kalba (%)
Gražiausia kalba	51,69	3,09
Įprasčiausia kalba	50,81	9,72
Reikalingiausia kalba	24,89	63,33

IV.1.4. Kalbinės nuostatos tarmių atžvilgiu

Daugelyje aptariamų mokslinių projektų buvo analizuojamas ir tarmių mokėjimas, vartojimas ir kalbinės nuostatos tarmių atžvilgiu. 2010 m. Lietuvos miestuose atlikti tyrimai rodo, kad maždaug pusė Lietuvos miestiečių (49 %) moka kokią nors tarmę³⁵⁰. Naujausio 2020 m. tyrimo duomenimis, tarmę mokantys teigia 53,7 % gyventojų (miestuose ir kaimuose kartu paėmus). Taigi galima manyti, kad mokančių tarmiškai skaičius nėra ryškiai pakitęs. Tačiau žvelgiant į tarmę mokančių gyventojų amžiaus grupes, galima matyti mažėjant tarmių gyvybingumą. Tiek prieš

³⁴⁸ Vilkienė, Loreta. Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos: konstanta ar pokyčiai? *Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*. Mokslinė redaktorė Meilutė Ramonienė, 2022 (rengiama spaudai).

³⁴⁹ Ten pat.

³⁵⁰ Ramonienė, Meilutė. Regional dialects in the Lithuanian urban space: skills, practices and attitudes, In: Lazdiņa, Sanita; Heiko F. Marten (eds), *Multilingualism in the Baltic States: Societal Discourses and Contact Phenomena*. London: Palgrave Macmillan, 2019, p. 123–152; Ramonienė, Meilutė. Tarmės Aukštaitijos miestuose: mokėjimas, vartojimas ir kalbinės nuostatos. In: Ramonienė, Meilutė (moksl. red.), *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.

dešimtmetį, tiek 2020 m. daugiausia tarmę mokančių yra vyriausiųjų Lietuvos gyventojų amžiaus grupėse, o jaunimo, mokančio tarmes, sparčiai mažėja, vadinasi, tarmės neperduodamos iš kartos į kartą.

Kokybiniai tyrimai rodo, kad 2013 metus Seimui paskelbus Tarmių metais, nuostatos tarmių atžvilgiu tapo palankesnės, tarmės labiau toleruojamos pusiau viešajame ir viešajame gyvenime, ne tik privačioje erdvėje. Viešas skatinimas palaikyti tarmes, mokyti tarmių jaunąją kartą gali duoti teigiamų rezultatų. Naujausias 2020 m. kiekybinis tyrimas rodo, kad tarmių tinkamumą bendrauti ne tik su artimaisiais, bet ir platesniame kontekste, taip pat mokslo institucijose, versle, socialiniuose tinkluose ir kt. ypač palaiko jaunesnio amžiaus tyrimo dalyviai³⁵¹. Teigiamos nuostatos tarmių atžvilgiu gali palaikyti jų gyvybingumą, kuri būtina stiprinti, jeigu siekiama išlaikyti gyvas tarmes.

IV.1.5. Tyrimai lietuvių diasporoje

Tyrimai lietuvių diasporoje jau yra parodę, kad kai kuriose bendruomenėse ir šeimose daugiau ar mažiau išlaikoma lietuvių paveldėtoji kalba. Ypač tai pasakytina apie Antrojo pasaulinio karo pabėgėlių politinio pobūdžio emigracijos bangą, kai labai sąmoningai buvo siekiama išlaikyti tautinę tapatybę ir su ja susijusią kalbą. Ekonominio pobūdžio emigracijos bangų (iki Antrojo pasaulinio karo ir dabartinė, po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo) emigrantai turi menkesnę motyvą išlaikyti ir lietuvių kalbą. Šių bangų emigrantai neturi pakankamai mokslinės informacijos apie dvikalbystės naudą ir paveldėtosios kalbos išlaikymo svarbą, jie turi polinkį greičiau atsisakyti lietuvių kalbos šeimoje ir pereiti prie aplinkos kalbos³⁵².

IV.1.6. Išvados ir rekomendacijos

1. Būtina palaikyti Lietuvos kalbinio gyvenimo stebėseną, reguliarius nuoseklius sociolingvistinės situacijos tyrimus, kad mokslinių duomenų pagrindu būtų galima šalyje nuosekliai plėtoti kalbų politiką.
2. Būtina perplanuoti tautinių mažumų mokyklų moksleivių valstybinės lietuvių kalbos mokymą ir vertinimą, nes šiuo metu lietuviškų ir nelietuviškų moksleivių

³⁵¹ Ramonienė, Meilutė. Tarmių mokėjimas, vartojimas ir kalbinės nuostatos. *Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*. Mokslinė redaktorė Meilutė Ramonienė, 2022 (rengiama spaudai).

³⁵² Ramonienė, Meilutė. Ką atskleidžia keturi lietuvių diasporos atvejai. *Emigrantai: kalba ir tapatybė* II. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019; Ramonienė, Meilutė, Ramonaitė, Jogilė Teresa. Language attitudes, practices and identity in the new Lithuanian diaspora. *Russian Journal of Linguistics* 25 (4), 2021, p. 1024–1046.

galimybės ir ateities perspektyvos, susijusios su valstybinės kalbos mokėjimo lygiu, yra nevienodos.

3. Lietuvių kalbos kaip svetimosios kokybiško vertinimo ir sertifikavimo, atitinkančio Europos kalbų testavimo standartus, klausimas yra svarbus Lietuvos įvaizdžiui tarptautiniame kontekste. Būtina sukurti tvarią, kokybišką lietuvių kalbos kaip svetimosios testavimo ir sertifikavimo sistemą, kurios kokybė būtų nuolatos palaikoma, remiantis būtinaisiais šiuolaikiniais kalbų testavimo kriterijais ir aukštos kvalifikacijos specialistų rekomendacijomis.

4. Būtina parengti kokybišką lietuvių paveldėtosios kalbos mokymo ir testavimo sistemą užsienio lituanistinių mokyklų moksleivių skirtingo amžiaus grupėms. Kvalifikuotai parengta ir nuolatos kokybiškai palaikoma lietuvių kalbos mokymo ir vertinimo sistema ir pagalba šeimoms, norinčioms išlaikyti vaikų paveldėtąją lietuvių kalbą, gali padėti išlaikyti ją gausioje lietuvių išeivijoje.

5. Būtina palaikyti tarmių gyvybingumą visoje visuomenėje, ypač mokyklose. Kaip rodo kai kurių užsienio šalių pavyzdžiai (pvz., Norvegijos, Šveicarijos, Slovėnijos), kalbų politika, ideologija, kalbų vadyba švietimo sistemoje gali padėti išlaikyti turtingą kalbinių atmainų įvairovę.

Bendrosios išvados ir rekomendacijos

Kalbos politika pasaulyje ir Europos Sąjungos šalyse

1. Pasaulyje 178 šalys įstatymais ir kitais teisės aktais yra nustačiusios valstybinės, arba oficialiosios, kalbės (ar kalbų) statusą, reglamentavusios sritis, kuriose privaloma ją (ar jas) vartoti ir numačiusios hierarchinius santykius su kitomis kalbomis. Valstybinė kalba laikoma valstybingumo, prestižo ir nacionalinio saugumo reikalu. Svarbiausia valstybinės kalbės (kalbų) funkcija – įgalinti adekvatų valdžios susižinojimą su savo piliečiais. Kalbos politikos ir kalbos planavimo uždaviniai – kalbos standartizavimo ir kalbos funkcionavimo reguliavimas.

2. Visos Europos Sąjungos šalių valstybinės kalbos turi standartines atmainas, arba bendrinę kalbą, suformuotą ir palaikomą standartizavimą vykdančių institucijų. Daugelyje šalių numatytas kalbės, ypač rašomosios, normų formavimo ir palaikymo mechanizmas ir yra valstybine kalba besirūpinančios organizacijos ar institucijos, kurias išlaiko valstybė:

- a) jos būna savarankiškos arba priklauso ministerijoms;
- b) pagrindiniai jų tikslai – gerinti valstybinės kalbos vartojimo sąlygas, stiprinti, kurti ir skleisti kalbą palaikančią bazę (žodynus, duomenynus, tekstynus, gramatikas, rašybos, skyrybos, tarties vadovus ar žinynus);
- c) kai kuriose šalyse tokios organizacijos vykdo tiek mokslo tiriamąjį, tiek kalbos norminamąjį bei vartosenos prižiūrimąjį darbą.

3. Tarptautinės konvencijos, chartijos ir deklaracijos „mažąsias“ oficialiąsias kalbas saugo nepakankamai, todėl valstybės, siekdamos išlaikyti tautinę tapatybę globalizacijos sąlygomis, turi numatyti atskirą kalbų politikos strategiją ir imtis papildomų apsaugos priemonių. Latvijos kalbos politika nepalyginamai ryžtingesnė negu Lietuvos, o kalbos planavimas daug kryptingesnis. Latvija yra pasiekusi didelių poslinkių švietimo srityje: jau beveik perėjo prie mokymo valstybine kalba visų dalykų, išskyrus tautinių mažumų kalbą ir literatūrą. Danija numačiusi, kad jau pradinėje mokykloje būtų pradedama mokyti ir kitų kalbų (ne tik anglų), tačiau vis labiau įsigali danų-anglų dvikalbystė, o ne daugiakalbystė. Kaip ypatinga danų kalbos politikos sėkmė vertintinas danų kaip pagrindinės kalbos išlaikymas aukštojo mokslo sistemoje. Prancūzijoje prancūzų kalbai negresia išnykimas, tačiau ir tokią galingą kalbą veikia globalizacija. Generalinės prancūzų kalbos ir Prancūzijos kalbų delegacijos, Prancūzų kalbos akademijos pastangomis siekiama kryptingo kalbos planavimo, standartizacijos, grynumo išsaugojimo ir prestižo užtikrinimo.

Valstybinės lietuvių kalbos politikos gairės: 2003–2008, 2009–2013, 2018–2022

Pagrindiniai Valstybinės lietuvių kalbos politikos gairėse keliami uždaviniai:

1. Užtikrinti bendrinės kalbos modernumą, atsinaujinimą ir gausinti jos išteklius visuomenės poreikiams tenkinti – šis uždavinys itin svarbus, nes kalba – kintantis objektas, o jos pagrindinė funkcija – tarnauti žmonėms ir tenkinti visuomenės poreikius.
2. Stiprinti lietuvių kalbos prestižą – svarbu ugdyti visuomenės kalbos sąmoningumą, siekti, kad lietuvių kalba keltų pasididžiavimą. Nerimą kelia naujų tyrimų rezultatai – lietuvių kalbos prestižas jaunimo akyse smunka drastiškai, todėl jų kalbiniai įpročiai ir nuostatos turėtų rasti tyrėjų ir kalbos politikų dėmesio centre.
3. Skatinti tarmių vartojimą – gyvą lietuvių kalbos paveldą – svarbu, nes deklaruojamos nuostatos apie tarmes skiriasi nuo tikrojo jų vertinimo. Daugelis žmonių, ypač jaunesniosios kartos, nedrįsta viešai kalbėti tarmiškai, siedami tarmiškumą su provincialumu. Šis uždavinys tiesiogiai susijęs su švietimu bei visuomenės kalbos suvokimo ugdymu.
4. Užtikrinti galimybę mokytis lietuvių kalbos ir mokytis lietuvių kalba visais Lietuvos švietimo sistemos lygmenimis – skatinti ir užtikrinti galimybę mokytis lietuvių kalbos, ypač Lietuvos regionuose (Visaginas, Pietryčių Lietuva ir kt.) gyvenančias tautines mažumas, joms dėmesys turi būti didesnis (ypač ankstyvuojų ugdymo laikotarpiu). Svarbu naujuosius imigrantus skatinti integruotis ir mokytis lietuvių kalbos, kultūros pažinimo.
5. Skatinti lietuvių kalbos mokymą(si) užsienyje, kad išeivijos jaunimas neatsidurtų lietuvių kalbos ir kultūros paribyje, skatinti daugiau nuotolinių iniciatyvų, rengti kūrybiškus jaunimui patrauklius įrankius ir priemones. Aktuali išlieka ir lietuvių kalbos bei kultūros sklaida pasaulyi.

Valstybinės lietuvių kalbos įstatyminė bazė

1. Teisiniai valstybinės kalbos politikos pagrindai, įgalinę valstybinės lietuvių kalbos funkcionavimą viešajame gyvenime ir užtikrinę darnų valstybės valdymo organų, institucijų, įstaigų, organizacijų ir įmonių veikimą, taip pat piliečių teisių ir laisvių apsaugą, buvo suformuoti po 1992 m., priėmus Lietuvos Konstituciją. Valstybinės kalbos statuso esmė vėliau atskleista Konstitucinio Teismo nutarimuose ir sprendimuose. Priimtas valstybinės kalbos vartojimą reglamentuojantis Valstybinės kalbos įstatymas (1995), kalbos priežiūrą ir įstatymo laikymosi kontrolę vykdančių institucijų įstatymai: Valstybinės lietuvių kalbos komisijos įstatymas (1993), Valstybinės kalbos inspekcijos įstatymas (2001) ir kt.

2. Dauguma įstatymų po keletą kartų taisyti ir atnaujinti, parengtos ir internete paskelbtos suvestinės redakcijos, jie suderinti su kitais įstatymais, nustatančiais valstybinės kalbos vartojimą viešajame gyvenime: Švietimo įstatymu, Mokslo ir studijų įstatymu, Administracinių nusižengimų kodeksu ir kt. Globalizacijos iššūkiai, informacinių technologijų pokyčiai ir padidėjęs mobilumas įvairiose visuomenės gyvenimo srityse iškelia būtinybę peržiūrėti dabar galiojančius įstatymus, teikti Seimui svarstyti jų pataisas ar parengti naujus.

3. Pirmiausia atnaujintas turėtų būti pagrindinis valstybinės kalbos vartojimą reglamentuojantis Valstybinės kalbos įstatymas, bet Seime 2021 m. rugsėjo 27 d. registruotas Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projektas Nr. XIVP-880 dar nepriimtas. Kadangi šis įstatymas priskirtas konstitucinių įstatymų kategorijai, juo turi būti sureguliuojami esminiai valstybinės kalbos vartojimo viešajame gyvenime aspektai ir nustatytos svarbiausios jos apsaugą užtikrinančios taisyklės. Tačiau dar nepriėmus tokio visą valstybinę kalbą reglamentuojančio įstatymo, jį siekiama išskaidyti atskiromis dalimis ir jau priimami ar rengiami priimti išvestiniai įstatymai.

4. Kaip atskiras įstatymas 2022 m. sausio 18 d. priimtas Asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymas, turintis įsigalioti nuo 2022 m. gegužės 1 d., kai Vyriausybė priims įgyvendinamuosius teisės aktus. Kadangi Seimo nariai kreipėsi į Konstitucinį Teismą prašydami įvertinti, ar įstatymas neprieštarauja Konstitucijai, tai jo įsigaliojimo terminas ir įgyvendinimo būdai dar nėra aiškūs.

5. Naujai rengiami įstatymai neturi sudaryti prielaidų pažeisti konstitucinį valstybinės kalbos statusą. Juos svarstant ir priimant teisinis nihilizmas netoleruotinas. Atnaujinant valstybinės kalbos politikos įstatyminę bazę, svarbu siekti, kad būtų nuosekliai laikomasi tokių esminių principų:

- a) išsaugoti lietuvių kalbos, kaip lietuvių tautinio tapatumo ir valstybės vertybinio pagrindo, sampratą;
- b) stiprinti valstybinės kalbos statusą ir užtikrinti privalomą vartojimą viešajame gyvenime;
- c) palaikyti tautinių mažumų integraciją į valstybės gyvenimą, bet garantuoti teisę vartoti savo kalbą ir išlaikyti kultūrinį savitumą;
- d) stiprinti socialinį valstybinės kalbos prestižą ir naudingumą;
- e) skirti pakankamai dėmesio bendrinės kalbos korpuso standartizavimui ir norminimui, nustatytų standartų ir normų sklaidai;
- f) prieš priimant įstatymus ar pataisas, įvertinti poveikį lietuvių kalbos sistemai, vartojimo tradicijai ir savitumui;
- g) numatyti sąlygas moderniai lietuvių kalbos raidai naudojantis informacinėmis technologijomis;

- h) užtikrinti galimybę mokytis lietuvių kalbos ir lietuvių kalba visais švietimo sistemos lygmenimis;
- a) kuriant įstatymus išlaikyti sistemiškumo principą ir teisės normas suderinti tarpusavyje.

6. Valstybinės kalbos politiką reglamentuojantys įstatymai turi užtikrinti teisinio reguliavimo stabilumą ir tapti tvirtu pagrindu brėžiant tolesnes kalbos politikos kryptis, uždavinius ir priemones valstybiniuose planavimo dokumentuose, tačiau strateginiuose valstybės dokumentuose per mažai atsižvelgiama į Mokslo ir studijų įstatymo nuostatas dėl lituanistikos prioriteto. Šie dokumentai, skatindami kūrybišką Lietuvos piliečių dalyvavimą ir Lietuvos, ir Europos Sąjungos politiniame, socialiniame bei kultūriniame gyvenime, turi suderinti keletą reikalavimų:

- a) palaikyti lietuvių kalbos statusą ir prestižą;
- b) saugoti Lietuvos piliečių kalbinę bei kultūrinę tapatybę;
- c) užtikrinti visavertį valstybinės kalbos vartojimą viešajame gyvenime.

Strateginiuose valstybės dokumentuose, keliančiuose nacionalinės pažangos uždavinius, turėtų būti numatyta efektyvių priemonių visuma, skirta lituanistikos tyrimams ir studijoms suaktyvinti.

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos, Valstybinės kalbos inspekcijos ir kalbos tvarkytojų veikla

Išvados

1. Oficialiai įteisinus Valstybinę lietuvių kalbos komisiją 1993 m., jai ir tada, ir dabar keliama du pagrindiniai uždaviniai:

- a) norminti lietuvių kalbą;
- b) rūpintis valstybinės kalbos statuso įgyvendinimu.

2. Metodologinius kalbos norminimo principus VLKK patvirtino 1997 m., pirmasis iš jų bendrinę lietuvių kalbą apibrėžė kaip priešpriešą tarmėms ir socialiniams dialektams. Dabar tokia formuluo­­tė nebeatitinka VLKK vykdomos kalbos politikos.

3. 1993 m. įteisinta nuostata visus VLKK nutarimus laikyti privalomais atitiko to meto reikalavimus. Neatsisakant šio principo esminių kalbos politikos sprendimų tvirtinimo atveju, vertėtų iš visų VLKK nutarimų būtent tokius ir išskirti (gal jų skirtingu įvardijimu), nes kartais paradoksaliai skamba, kad apie bet kurį VLKK nutarimą galima pasakyti, kad jis visuomenei yra privalomas.

4. 2019 m. atsisakius privalomojo *Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo* statuso, visuomenei neaiškesnė tapo norminių kalbos veikalų (žodynų, gramatikų, žinynų) kaip normų orientyro samprata – kurie iš jų yra privalomieji, o kurie tik orientaciniai.
5. Tiek norminio žodyno, tiek norminės gramatikos, taip pat norminių žinynų rengimo darbai vyksta pernelyg lėtai, o kai kurie iš viso yra sustoję.
6. VLKK, dar 1998 m. pradėjusi koordinuoti uždavinio parengti ne Lietuvoje esančių baltiškų vietovardžių sąrašą, įgijo milžinišką programinio finansavimo organizavimo patirtį, todėl iš dalies veikia kaip kalbos politikos uždavinių sprendimų įgyvendinimo organizatorė – kalbos politikos agentūra, šiuo atžvilgiu turinti daug panašumų į pažangiausius kitų šalių analogus.
7. VLKK, kaip numatyta jos įstatymo, veiklą vykdo ir pakomisėse. 2021 m. sėkmingai dirbo 10 nuolatinių ar laikinųjų ekspertinių pakomisių, parengdavusių klausimus, kuriuos vėliau svarstydavo ir tvirtindavo VLKK, todėl tokia praktika pasiteisino.
8. VLKK veiklos kalbos planavimo uždaviniai rodo, kad jie skiriasi, bet ne iš esmės nuo finansuojamų projektų veiklos uždavinių. Paaiškėjo, kad vis dėlto yra nemažas skirtumas tarp dėmesio, skiriamo standartizavimo uždaviniams projektuose (22 %) ir veikloje (13 %). Didžiausias skirtumas – pagalbinių kodų standartizavimo srityje: programose skiriama daug daugiau dėmesio – 22 %, o realioje veikloje – tik 3 %.
9. VLKK sėkmingai vykdo įstatymu reguliuojamą Terminų banko organizavimo veiklą. Šios veiklos pavyzdžiu VLKK yra pajėgi plėsti savo vadovaujamojo, kontroliuojamojo ir finansavimo organizavimo darbus.
10. VLKK ir VKI dalyvavimas teikiant konsultacijas teisinių dokumentų rengėjams yra labai reikšmingas, bet kartais persipinantis dėl aiškiau apibrėžtų funkcijų pasidalijimo.
11. Uždavinys „organizuoti valstybinės kalbos ugdymo programas“ vykdomas per VLKK finansuojant kalbos kultūros dėstymą aukštesiose ir aukštesniosiose mokyklose. Ši finansavimo programa atgyveno ir ją reikia reorganizuoti, bet nenutraukti.
12. Įvyko teigiamai vertintinas VKI veiklos pobūdžio posūkis iš kontroliuojamojo ir baudžiamojo į konsultuojamąjį.
15. Palaikytina Kultūros ministerijos Centralizuoto vidaus audito skyriaus VKI 2020 m. veiklos vertinimo išvada, kurią palaikė ir kitos institucijos, kad tikslinga kurti modelį, kai kalbos priežiūrą užtikrina vienintelė institucija – VKI – su jai pavaldžiais struktūriniais padaliniais rajonuose.

16. Palaikytinas VLKK mėginimas nuo 2021 m. aktyviau dalyvauti švietimo organizavimo procese.

15. Palaikytinas VLKK mėginimas nuo 2021 m. aktyviau dalyvauti kalbos skaitmenizacijos organizavimo procesuose.

17. Kalbos konsultacijų organizavimo veikla tiek VLKK, tiek VKI yra sėkminga ir intensyvėjanti, nors reikėtų duomenų pateikimo sistemų modernizacijos.

Rekomendacijos

6. Patikslinti ir atnaujinti 1997 m. metodologinius kalbos norminimo principus, iš kurių vienas bendrinę lietuvių kalbą apibrėžė kaip priešpriešą tarmėms ir socialiniams dialektams.

7. Patikslinti ir atnaujinti teisinį formulavimą dėl visų, o ne tik dėl rekomenduojamųjų VLKK nutarimų privalomojo statuso.

8. Patikslinti ir atnaujinti teisinį formulavimą dėl visų, o ne tik dėl rekomenduojamųjų norminamųjų veikalų privalomojo statuso, nes dabar privalomasis yra tik rašybos ir skyrybos žinynas.

9. Imtis atsakomybės vadovauti ir ieškoti finansavimo šaltinių, kad būtų paspartinti norminamųjų kalbos veikalų rengimo darbai.

10. Plėsti VLKK vykdomą programinį finansavimą, kad VLKK ir toliau galėtų veikti kaip kalbos politikos įgyvendinimo organizatorė.

6. Plėsti VLKK, kaip numatyta jos įstatymo, veiklą pakomisėse, nes išankstinis klausimų ekspertavimas didina VLKK sprendimų kokybę.

7. Terminų banko veiklos organizavimo pavyzdžiu VLKK įrodžius savo pajėgumą, rekomenduojama plėsti jos vadovaujamojo, kontroliuojamojo ir finansavimo organizavimo veiklą.

8. Interesantams aiškiau reglamentuotinas VLKK ir VKI dalyvavimas teikiant konsultacijas teisinių dokumentų rengėjams yra labai reikšmingas ir plėstinas, bet aiškiau apibrėžtinąs funkcijų pasidalijimas.

9. Reorganizuoti specialybės kalbos kultūros dėstymą ir jo finansavimą aukštosiose ir aukštesniosiose mokyklose.

10. Steigti valdžios institucijų rekomenduojamą vieną kalbos priežiūros instituciją VKI ir rajonų tvarkytojų jungimo pamatu.

11. VLKK aktyviau dalyvauti švietimo organizavimo procese, ypač kuriant laikmetį atliepiančią lietuvių kalbos kanoną, iš esmės atnaujinant lietuvių kalbos mokymo turinį, diegiant šiuolaikišką požiūrį į kitakalbių mokymą, rengiant elektroninių mokymo priemonių ir įrankių arsenalą.

12. VLKK dar aktyviau dalyvauti kalbos skaitmenizacijos organizavimo procesuose.

14. Modernizuoti duomenų pateikimo sistemas ir iki šiol tiek VLKK, tiek ir VKI sėkmingai vykdant kalbos konsultacijų organizavimo veiklą.

Valstybinės lietuvių kalbos korpusas

1. Sistemingas kalbos korpuso planavimas turi užtikrinti du valstybinei kalbai svarbius aspektus: 1) kad lietuvių kalba funkcionuotų kaip natūraliai kintantis ir šiandienius komunikacijos poreikius atitinkantis reiškinys; 2) bet būtų saugoma kaip tautinės ir pilietinės tapatybės pagrindas bei nematerialusis kultūros paveldas.

2. Lietuvos mokslo institucijų atliekami tyrimai, sukaupę kalbos išteklių gausa, sklaidos efektyvumas iš esmės kuria tinkamas sąlygas valstybinės lietuvių kalbos korpusui planuoti, kalbos išmokimui lengvinti ir prestižui stiprinti:

- a) taikomi ir tradiciniai, ir inovatyvūs sprendiniai, kuriais siekiama aprėpti įvairius kalbos korpuso lygmenis: rašybą ir skyrybą, tartį ir kirčiavimą, morfologiją, leksiką, kiek mažiau sintaksę;
- b) spausdintinėmis knygomis ir internetiniais leidiniais skelbiami korpuso būklę įtvirtinantys, kalbą įvairiais lygmenimis norminti ir atnaujinti padedantys lietuvių kalbos žodynai, žinynai, gramatikos;
- c) kalba nuolat moderninama gausinant ir internete skelbiant tiek pirminius, tiek programiškai apdorotus kalbos išteklius: tekstynus, duomenynus, duomenų bazes, parodančias šiandienę vartoseną;
- d) taikant informacinių technologijų galimybes, kuriamos patrauklios paslaugos interneto vartotojams: išplėstinės paieškos, teksto ir garso sąsajos ir abipusis atpažinimas, pritaikymas mokomiesiems poreikiams, pagalba neįgaliesiems.

3. Lietuvos mokslo ir studijų institucijos turi potencialių galimybių ir toliau dalyvauti skaitmeninių kalbos technologijų kūrimo darbe, yra pajėgios kurti inovatyvius ir vartotojams patrauklius viešuosius skaitmeninius produktus, kurie leistų internete bendrauti valstybine kalba (ir rašytine, ir sakytine), plėtoti lietuvių kalbos skaitmeninius išteklius ir siūlyti paslaugas.

4. Vykdydamos kalbos korpuso planavimo darbus, mokslo institucijos nuolat susiduria su iššūkiais, kurių dauguma priklauso nuo bendrosios mokslo politikos:

- a) kalbos korpusui itin svarbus *Bendrinės lietuvių kalbos žodynas* rašomas su pertrūkiais, nes dėl nepalankios mokslo darbų vertinimo ir institucijų finansavimo politikos jį rengti nuostolinga;
- b) būtina parengti naują gramatiką (ir spausdintinę, ir internetinę), bet tam irgi trukdo nepalanki mokslo darbų vertinimo ir institucijų finansavimo politika: tiek žodynai, tiek gramatikos neprilyginami tarptautiniams leidiniams, todėl įvertis žemas;
- c) gramatikos specialistai ir leksikografai negali atsidėti vien gramatikoms ir žodynams dėl kvalifikacinių reikalavimų: tarptautiškumo reikalavimas įtrauktas į mokslininkų minimaliųjų kvalifikacinių reikalavimų aprašą, taikomą atestacijoms ir konkursams;
- d) gramatikos ir žodynų rengimas – ilgalaikis darbas, todėl šiems veikalams turėtų būti skiriamas nuolatinis finansavimas, atitinkantis mokslininkų įdėtą darbą ir užtikrinantis korpusui itin svarbių veikalų tęstinumą.

4. Tekstynai, duomenynai ir duomenų bazės dažniausiai kuriamos pagal programas ir projektus. Jiems pasibaigus, nutrūksta finansavimas ir dažnai sustoja tolesni kuriamieji ir palaikomieji darbai. Šie elektroniniai ištekliai būtini, kad korpusas visavertiškai plėtotųsi ir būtų užtikrintas kalbos naudingumas kultūros, mokslo, verslo srityse, todėl mokslo institucijos turi ieškoti galimybių tęsti pradėtus darbus, o programų kūrėjai sudaryti sąlygas darbams tęsti. Vertinant projektus, turi būti atsi-žvelgiama į kalbos technologijų sprendinių naudą valstybinės kalbos stiprinimui ir įtvirtinimui skaitmeninėje erdvėje bei išmaniuosiuose įrenginiuose.

5. Nepakankamai efektyviai vykdoma svarbi korpuso planavimo procedūra – kodifikavimas. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas* nėra patvirtintas kaip norminamasis veikalas. Jį patvirtinti turėtų VLKK. Atsižvelgiant į tai, būtina DLKŽ (ar rengiamą BKŽ) pripažinti norminamuoju veikalu. Visų bendrinės kalbos lygmenų norminimas ir kodifikavimas turi vykti nuolatos, kad:

- a) neatsirastų atotrūkio tarp normų ir kalbos raidos, kuriai didelę įtaką daro spartėjanti visuomenės pažanga;
- b) būtų amortizuotas kitų kalbų, ypač anglų, skverbimasis į valstybinę lietuvių kalbą.

Švietimas

1. Apibendrinus ankstesnius tyrimus ir išnagrinėjus paskutinių metų moksleivių mokymosi pasiekimus Pietryčių Lietuvoje, įskaitant Vilniaus rajoną, ir atskirai Visagine, kur susiklosčiusi itin savita kultūrinė ir sociolingvistinė situacija, matyti tokios tendencijos:

- a) vertinant skaitymo gebėjimus, matematinį ir gamtamokslinį raštingumą, mokiniai iš sostinės ir didesnių miestų parodė žymiai geresnius rezultatus nei mokiniai, gyvenantys kaime ir mažesniuose miesteliuose;
- b) tautinių mažumų mokyklų mokiniai atlikdami lietuvių kalbos testus, pasiekia prastesnių rezultatų negu jų bendraamžiai mokyklose, kuriose dėstoma lietuvių kalba; ši tendencija itin ryški kaimo vietovėse;

2. Reikšmingiausi veiksniai moksleivių rezultatams – valstybinės kalbos mokėjimas ir kultūrinė bei socialinė-ekonominė aplinka.

3. Didžiausias pavojus sunykti lietuvių mokslo kalbai šiuo metu yra tikslųjų mokslų srityse, kiek mažesnis – humanitarinių ir socialinių. Dauguma tikslųjų mokslų žurnalų leidžiami tik anglų kalba, retai kuriame pateikiama lietuviška santrauka. Pagrindinis rizikos šaltinis, keliantis grėsmę lietuvių mokslo kalbos funkcionavimui, yra neproporcingai didelis anglų kalbos vartojimas.

4. Lietuvių mokslo kalbai nepalanki dabartinė mokslo produkcijos vertinimo strategija, lemianti ir kvalifikacinius reikalavimus, ir mokslo institucijų finansavimą, nes apriboja mokslininkus ir mokslo institucijas keliais požūriais:

- a) iki 2022 m. skatino leisti mokslo žurnalus, kuriuose, siekiant tarptautiškumo, daugiau kaip ketvirtadalis straipsnių turėjo būti užsienio autorių, dėl to sumažėjo erdvė straipsniams lietuvių kalba;
- b) nuo 2002 m. tarptautiniais laikomi tik *Clarivate Analytics Web of Science* ir *Elsevier Scopus* duomenų bazėse referuojami žurnalai, tai irgi lems straipsnių lietuvių kalba mažėjimą;
- c) skatina mokslininkus straipsnius, monografijas ir studijas publikuoti ne Lietuvoje, o užsienyje ir atitinkamai ne lietuvių, o užsienio kalba;
- d) Lietuvos mokslo žurnaluose mažėja ne tik straipsnių lietuvių kalba, bet ir lietuviškos tematikos tyrimų, ypač tikslųjų mokslų.

5. Atsižvelgiant į lituanistikos reikšmę tautiniam tapatumui, nepagrįstas šios srities mokslo darbų vertinimas pagal tarptautiškumo kriterijus, todėl jis laikytinas nenaudingu tiek mokslui, tiek visuomenei.

6. Kadangi mokslo kalbos funkcionavimas iš esmės priklauso nuo mokslo politikos, o ji pastaruoju metu nėra palanki lietuvių kalbai ir dėl to kyla reali grėsmė sunykti jai kaip mokslo kalbai, tai reikia:

-
- a) siekti, kad būtų paisoma konstitucinio imperatyvo saugoti valstybinę kalbą ir neleisti, kad jos funkcionavimo erdvė būtų siaurinama Lietuvos mokslo srityse;
 - b) užtikrinti, kad mokslo darbų vertinimas nebūtų diskriminacinis lietuvių kalbos atžvilgiu: taikant kvalifikacinius mokslo darbuotojų reikalavimus,

mokslo darbų vertinimą ir juo paremtą biudžeto lėšų moksliniams tyrimams bei jų plėtrai skyrimą būtina atsižvelgti į Konstitucinio Teismo 2020 m. gruodžio 7 d. nutarimą Nr. KT208-N17/2020, kad mokslo darbai, paskelbti lietuvių kalba, turi būti laikomi lygiaverčiais darbams užsienio kalba.

- c) motyvuoti mokslininkus daugiau tyrimų rezultatų skelbti valstybine kalba, ypač tuose žurnaluose, kurie leidžiami Lietuvos biudžeto lėšomis;
 - d) įpareigoti anglų kalba leidžiamų žurnalų redkolegijas skelbti santraukas lietuvių kalba;
 - e) inicijuoti efektyvias taikomasias priemones, padedančias palaikyti mokslo kalbą ir terminiją, rengti valstybinės kalbos statusui ir korpusui palaikyti būtinus leidinius.
7. Kadangi rizikos veiksniai yra sistemiški ir kompleksiniai, tai lietuvių mokslo kalbai išsaugoti reikia konkrečių politinių sprendimų, todėl rekomenduotina, kad Švietimo, mokslo ir sporto ministerija ar jos įgaliota institucija parengtų programą, kaip į mokslo sritį grąžinti valstybinę lietuvių kalbą, kartu numatydama teisinės ir ekonominės priemones, kurios padėtų išlaikyti balansą tarp mokslo rezultatų skelbimo lietuvių ir kitomis kalbomis.

Valstybinės kalbos prestižas

1. Kalbų prestižo klausimai, Lietuvos gyventojų ir lietuvių išeivių kalbinės nuostatos pastaruoju metu nagrinėtos keliuose tiriamuosiuose projektuose. Naujausio (2020) tyrimo duomenimis, 86 % Lietuvos gyventojų teigia, kad jų gimtoji kalba yra lietuvių. Tai šiek didesnis procentas negu Lietuvoje gyvenančių lietuvių tautybės žmonių, vadinasi, lietuvių kalba yra gimtoji ir daliai nelietuvių tautybės asmenų. 11 % Lietuvos gyventojų nurodo rusų kalbą kaip gimtąją. Tai kur kas didesnis, nei Lietuvoje esama, rusų tautybės gyventojų rusų kalbos gimtakalbių skaičius, vadinasi rusų kalba yra gimtoji ir kai kurių kitų tautybių žmonėms (lenkams, baltarusiams, ukrainiečiams, žydams bei kitų mažesnių etninių grupių atstovams).

2. Gretinant kalbines nuostatas lietuvių ir anglų kalbų atžvilgiu matyti, kad lietuvių kalba Lietuvoje vis dėlto išlaiko gražiausios ir įprasčiausios kalbos statusą ir jokia kita kalba, net ir pasaulinė *lingua franca* – anglų kalba – jai nesudaro konkurencijos. Rusų kalbą daugiau mokančių yra vyresnio amžiaus grupėse, o anglų – jaunesniojo amžiaus. Kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo duomenys apie šių svetimųjų kalbų vartojimą rodo, kad šiuolaikinis lietuvių jaunimas gali būti laikomas ankstyvaisiais nuosekliaisiais dvikalbiais su anglų kalba.

3. 2020 m. termę mokantys teigė 53,7 % gyventojų (miestuose ir kaimuose kartu paėmus), daugiausia mokančių yra vyriausiųjų Lietuvos gyventojų amžiaus grupėse, o jaunimo sparčiai mažėja, vadinasi, termės neperduodamos iš kartos į kartą. Būtina palaikyti termių gyvybingumą visoje visuomenėje, ypač mokyklose. Kaip rodo kai kurių užsienio šalių pavyzdžiai (Norvegijos, Šveicarijos, Slovėnijos), kalbų politika, ideologija, kalbų vadyba švietimo sistemoje gali padėti išlaikyti turtingą kalbinių atmainų įvairovę.

4. Būtina perplanuoti tautinių mažumų mokyklų moksleivių valstybinės lietuvių kalbos mokymą ir vertinimą, nes šiuo metu lietuviškų ir nelietuviškų moksleivių galimybės ir ateities perspektyvos, susijusios su valstybinės kalbos mokėjimo lygiu, yra nevienodos.

5. Lietuvių kalbos kaip svetimosios kokybiško vertinimo ir sertifikavimo, atitinkančio Europos kalbų testavimo standartus, klausimas yra svarbus Lietuvos įvaizdžiui tarptautiniame kontekste. Būtina sukurti tvarią, kokybišką lietuvių kalbos kaip svetimosios testavimo ir sertifikavimo sistemą, kurios kokybė būtų nuolatos palaikoma, remiantis būtinaisiais šiuolaikiniais kalbų testavimo kriterijais ir aukštos kvalifikacijos specialistų rekomendacijomis.

6. Būtina parengti kokybišką lietuvių paveldėtosios kalbos mokymo ir testavimo sistemą užsienio lituanistinių mokyklų moksleivių skirtingo amžiaus grupėms. Kvalifikuotai parengta ir nuolatos kokybiškai palaikoma lietuvių kalbos mokymo ir vertinimo sistema ir pagalba šeimoms, norinčioms išlaikyti vaikų paveldėtąją lietuvių kalbą, gali padėti išlaikyti ją gausioje lietuvių išeivijoje.

7. Būtina ir toliau palaikyti Lietuvos kalbinio gyvenimo stebėseną, reguliarius nuoseklius sociolingvistinės situacijos tyrimus, kad mokslinių duomenų pagrindu būtų galima šalyje nuosekliai plėtoti kalbos politiką.

Rodikliai

Kitakalbių mokyklų mokinių valstybinės kalbos mokėjimo rodiklis	R1
Valstybinės kalbos prestižo kėlimo rodiklis	R2
Lietuvių kaip emigrantų pirmosios kalbos rodiklis	R3
Lietuvių kalbos tarmių gaivinimo rodiklis	R4
Lietuvių kaip mokslo kalbos moksliniuose žurnaluose rodiklis	R5
Kalbos konsultacijų skaičiaus rodiklis	R6

Kitakalbių mokyklų mokinių valstybinės kalbos mokėjimo rodiklis R1

Kitakalbių mokyklų mokiniai nuo 2013 m. laiko tokį pat valstybinį lietuvių literatūros ir kalbos brandos egzaminą kaip ir lietuviškų mokyklų mokiniai. Toks sprendimas buvo priimtas todėl, kad visi Lietuvos piliečiai, nepriklausomai nuo tautybės ir gimtosios kalbos, tinkamai mokėtų valstybinę kalbą.

Rodiklio R1 skaitmeninė išraiška – lietuvių literatūros ir kalbos brandos egzamino kitakalbių mokyklose išlaikymo procentas.

Prasčiausiais rezultatais iš visų kitakalbių mokyklų išsiskiria Visaginas. Remiantis NEC 2017–2020 m. duomenimis, lietuvių literatūros ir kalbos egzaminą Visagino nelietuviškų mokyklų abiturientai laikė prastai, nors padėtis buvo šiek tiek pagerėjusi 2018–2019 m. (atitinkamai 82 % ir 89%), bet 2020 m. vėl pakartotas 2017 m. rezultatas (75 %), jis yra pats blogiausias šalyje. Šio miesto situacija yra specifinė, todėl kalbinei padėčiai keisti reikia ilgalaikių ir tvarių valstybės sprendimų, specialių kalbinės integracijos programų.

Pokyčių pradžia turi vykti ankstyvos vaikystės metu, todėl darželių kalbinio ugdymo turinys ne teoriškai, o praktiškai turi kisti kokybiškai. Pirmiausiai turėtų didėti lietuvių kalbos pamokų skaičius priešmokyklinio ugdymo įstaigose (keturių–penkių valandų per savaitę nepakanka); antra, lietuvių kalbos pamokas turi vesti tik lietuviškai (pirmenybė teikiama gimtakalbiui lietuviui) su vaikais bendraujantys lituanistinių / pedagoginių išsilavinimą turintys specialistai; trečia, specialistai turi būti susipažinę ir išmąnyti dvikalbių vaikų kalbos raidos ypatumus. Bendrojo lavinimo mokyklų situacijai keisti yra nemažai tarptautinių pavyzdžių, rodančių gerėjančius mokinių pasiekimų rezultatus.

Esant ilgalaikiams, sisteminiams pokyčiams, galima numatyti lietuvių kalbos įgūdžių bei lietuvių kalbos ir literatūros egzamino rezultatų gerėjimo tendencijas,

nes kol kas prastokas lietuvių kalbos mokėjimas konstatuotas ir kitame sociolingvistiniame tyrime 2019 m.³⁵³

Reikia siekti ne tik išlaikiusiųjų ar geriausiai išlaikiusiųjų egzaminą didesnio procento, bet ir pasirinkusiųjų laikyti šį egzaminą didesnio mokinių skaičiaus.

Numatomas toks egzaminą išlaikiusiųjų abiturientų procentas: 2025 – 80%, 2030 – 90%.

Metai	Egzaminą išlaikiusių abiturientų procentas	Geriausiai išlaikiusiųjų procentas
2020	75 %	3 %
2019	89 %	7 %
2018	82 %	1.5 %
2017	75 %	2.5 %

Planuojama, kad pagerinus valstybinės kalbos mokymą, atitinkamai gerės kitakalbių mokyklų mokinių valstybinės kalbos mokėjimo rodiklis R1: 2021 – 78 %, 2025 – 80 %, 2030 – 90 %.

Taip pat būtina perplanuoti tautinių mažumų mokyklų moksleivių valstybinės lietuvių kalbos mokymą ir vertinimą, nes šiuo metu lietuviškų ir nelietuviškų moksleivių galimybės ir ateities perspektyvos, susijusios su valstybinės kalbos mokėjimo lygiu, yra nevienodos.

Valstybinės kalbos prestižo kėlimo rodiklis R2

Faktinį kalbos prestižą rodo jos vartojimo dažnis ir vartojimo sričių aprėptis. Tačiau yra kita kalbinių nuostatų dimensija – emocinė, su ja daugiausia susijusios estetinės nuostatos. Jos atspindi požiūrį į lietuvių kalbos vartojimą, taip pat ketinimus vartoti lietuvių kalbą, nors tai ir nėra kiekybinio jos vartojimo paveikslas.

Gretinant 2020 m.³⁵⁴ ir 2010 m.³⁵⁵ tyrimų duomenis matyti, kad lietuvių kalbą kaip gražiausią ir įprasčiausią 2020 m. nurodė mažiau respondentų – 51,69 %, nei buvo nurodę 2010 m. – 64,19 %.

³⁵³ Vilkienė, Loreta; Vilkaitė-Lozdienė, Laura; Bružaitė-Liseckienė, Justina. *Lietuvių kalba Vilniaus lietuviškose, lenkiškose ir rusiškose gimnazijose: mokėjimo kokybė, kalbinės nuostatos ir motyvacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019.

³⁵⁴ Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys, tyrimą finansavo VLKK, vykdė VU mokslininkų grupė, vadovė Inga Hilbig, 2020-2021.

³⁵⁵ Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis: miestai ir miesteliai, tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba, vykdė Vilniaus universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių kalbos instituto mokslininkų grupė, vadovė Meilutė Ramonienė, 2010-2012.

Respondentų nuostatos gražiausios kalbos požiūriu

Gražiausia kalba	2020 m. (%)	2010 m. (%)
lietuvių	51,69	64,19
anglų	3,09	9,21
rusų	11,34	16,58
lenkų	3,09	4,63
vokiečių	1,03	2,06
prancūzų	13,70	13,26
kita	16,05	8,93

Duomenys rodo, kad lietuvių kalbos prestižas krinta, todėl imamasi priemonių jam kelti. Didžiausią poveikį prestižo kėlimui padarys jos prisitaikymas, visų pirma parengimas, lygiaverčiai vartoti skaitmeninėje erdvėje, bet tai nėra vienintelė panacėja. Konkurencinėje kovoje su anglų kalba nemenkas vaidmuo tenka gebėjimams ir norėjimui išlaikyti lietuvių kaip valstybinės kalbos funkcijas. Todėl optimistinė rodiklio R2 prognozė galėtų būti toks pat prestižo lygis kaip 2020 m. – 51,69 % – išlaikymas, o mažiau optimistinė – nedidelis kritimas – 48–49 %.

Lietuvių kaip emigrantų pirmosios kalbos rodiklis R3

Lietuvių kalbos situacija lietuvių diasporoje analizuota dviejuose plataus masto projektuose 2011–2013 ir 2015–2017 m.³⁵⁶

Pagrindiniai šių sociolingvistinių projektų uždaviniai buvo apklausti lietuvių emigrantus ir surinkti kiekybinius duomenis apie jų kalbinį elgesį, kalbinį repertuarą, kalbų atmainų pasirinkimą įvairiose komunikacijos srityse, kalbines nuostatas ir ryšį su etnine tapatybe bei etnolingvistinį gyvybingumą. Tirta ir mokėjimo kokybė. Duomenys reprezentuoja lietuvių kilmės žmones (2026 respondentų), turinčius arba turėjusius bent vieną senelį lietuvį ir ne trumpiau kaip trejus metus nuolat gyvenančius už Lietuvos ribų (bet kurioje kitoje Europos šalyje, Šiaurės ar Pietų Amerikoje, Australijoje, Afrikoje ar kitur).

Tik 1% apklaustųjų teigė, kad lietuvių kalbos mokėjimas jiems visiškai nesvarbus. Šios teigiamos kalbos nuostatos gali būti laikomos vienu iš pagrindinių veiksnių, prisidedančių prie paveldo kalbos išlaikymo ir apsisprendimo naudoti ją kaip bendravimo įrankį namuose gyvenant toli nuo Lietuvos.

³⁵⁶ Emigrantų kalba, tyrimą finansavo VLKK, vykdė Vilniaus universiteto mokslininkų grupė, vadovė Meilutė Ramonienė, 2011-2013; Lietuvių kalba diasporoje: mokėjimas, vartojimas, nykimas, tyrimą finansavo VLKK, vykdė Vilniaus universiteto mokslininkų grupė, vadovė Meilutė Ramonienė, 2015-2017.

2017 m. rodiklis R3

Pirmosios kartos emigrantams lietuvių kalba kaip pirmoji kalba	98 %
Antrosios kartos emigrantams lietuvių kalba kaip pirmoji kalba	84 %
Trečiosios kartos emigrantams lietuvių kalba kaip pirmoji kalba	34 %

Lietuvių kalbos kaip pirmosios išlaikymas net trečioje kartoje rodo, kad teigiamas požiūris į lietuvių kalbą skatina juos imtis konkretesnių priemonių arba sąmoningai rinktis priemones ir būdus, padedančius išlaikyti kalbą ir perduoti ją ateities kartoms. Kalbos palaikymas reikalauja sąmoningo ir ryžtingo sprendimo, kuris dažniausiai priimamas šeimos aplinkoje, tačiau vien apsisprendimo neužtenka, nes jo įgyvendinimas taip pat varginantis. Kalbų politikai daug reiškia galimybės mokytis kalbos už šeimos ribų: šeštadieninės mokyklos, nuotolinis mokymas, dalyvavimas lietuvių kalbos kursuose Lietuvoje ir kitos. Todėl būtina parengti kokybišką lietuvių paveldėtosios kalbos mokymo ir testavimo sistemą užsienio lituanistinių mokyklų moksleivių skirtingo amžiaus grupėms. Kvalifikuotai parengta ir nuolatos kokybiškai palaikoma lietuvių kalbos mokymo ir vertinimo sistema ir pagalba šeimoms, norinčioms išlaikyti vaikų paveldėtąją lietuvių kalbą, gali padėti išlaikyti ją gausioje lietuvių išeivijoje.

Siektina, kad 2030 m. ypač pagerėtų trečiosios kartos R3: pirmosios kartos emigrantams lietuvių kalbą kaip pirmąją kalbą pavyks išlaikyti taip pat – 98 %, antrosios kartos irgi reikia stengtis siekti 90 %, o trečiosios pagerinti iki 50 %.

Lietuvių kalbos tarmių gaivinimo rodiklis R4

Tarmių mokėjimas, vartojimas ir kalbinės nuostatos tarmių atžvilgiu tirtos 2010 m. ir 2020 m.³⁵⁷ 2010 m. Lietuvos miestuose atlikti tyrimai rodo, kad maždaug pusė Lietuvos miestiečių (49 %) moka kokią nors tarmę³⁵⁸. Naujausio 2020 m. tyrimo duomenimis, tarmę teigia mokantys 53,7 % gyventojų (miestuose ir kaimuose kartu paėmus). Taigi galima manyti, kad mokančių tarmiškai skaičius nėra ryškiai pakitęs. Tačiau žvelgiant į tarmę mokančių gyventojų amžiaus grupes, matyti mažėjantis

³⁵⁷ Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis: miestai ir miesteliai, tyrimą rėmė Lietuvos mokslo taryba, vykdė Vilniaus universiteto, Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvių kalbos instituto mokslininkų grupė, vadovė Meilutė Ramonienė, 2010–2012; Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys, tyrimą finansavo VLKK, vykdė VU mokslininkų grupė, vadovė Inga Hilbig, 2020–2021.

³⁵⁸ Ramonienė, Meilutė. Regional dialects in the Lithuanian urban space: skills, practices and attitudes, In: Lazdiņa, Sanita; Heiko F. Marten (eds), *Multilingualism in the Baltic States: Societal Discourses and Contact Phenomena*. London: Palgrave Macmillan, 2019, p. 123–152; Ramonienė, Meilutė. Tarmės Aukštaitijos miestuose: mokėjimas, vartojimas ir kalbinės nuostatos. In: Ramonienė, Meilutė (moks. red.), *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.

tarmių gyvybingumas. Tiek prieš dešimtmetį, tiek 2020 m. daugiausia tarmę mokančių yra vyriausiųjų Lietuvos gyventojų amžiaus grupėse, o tarmės mokančio jaunimo sparčiai mažėja, vadinasi, tarmės neperduodamos iš kartos į kartą.

Tarmę mokančių skaičius

2010 m.	49 %
2020 m.	53,7 %

Kokybiniai tyrimai rodo, kad 2013 metus Seimui paskelbus Tarmių metais, nuostatos tarmių atžvilgiu tapo palankesnės, tarmės labiau toleruojamos pusiau viešajame ir viešajame gyvenime, ne tik privačioje erdvėje. Viešas skatinimas palaikyti tarmes, mokyti tarmių jaunąją kartą gali duoti teigiamų rezultatų. Naujausias 2020 m. kiekybinis tyrimas rodo, kad tarmių tinkamumą bendrauti ne tik su artimaisiais, bet ir mokslo institucijose, versle, socialiniuose tinkluose ir kt. ypač palaiko jaunesnio amžiaus tyrimo dalyviai. Teigiamos nuostatos tarmių atžvilgiu gali palaikyti jų gyvybingumą ir jį būtina stiprinti, siekiant išlaikyti gyvas tarmes. Tarmiškai parašyti grožiniai kūriniai irgi aktualina šią atmainą, rodo jos gyvybingumą ir vertingumą bei patrauklumą, ypač jaunimui.

Būtina palaikyti tarmių gyvybingumą visoje visuomenėje, ypač mokyklose. Kaip rodo kai kurių užsienio šalių pavyzdžiai (Norvegijos, Šveicarijos, Slovėnijos), kalbų politika, ideologija, kalbų vadyba švietimo sistemoje gali padėti išlaikyti turtingą kalbinių atmainų įvairovę.

Remiantis 2010 ir 2020 m. tyrimais, yra, nors ir nedidelis, bet pagerėjimas: 2010 m. R4 buvo 49 %, o 2020 m. – 53,7 %, vadinasi tarmių prestižas palankiomis sąlygomis gali augti. Ypač daug galių čia turi tarminės grožinės literatūros plėtotė, tarmės medijose, dažniau viešai tarmiškai kalbantys autoritetai.

Lietuvių kaip mokslo kalbos moksliniuose žurnaluose rodiklis R5

Atliktas Lietuvos mokslo žurnalų publikavimo kalbos tyrimas rodo, kad humanitarinių mokslų žurnalai skelbia straipsnius tiek lietuvių, tiek ir kitomis, daugiausia anglų, kalbomis.

Suskaičiavus statistinius duomenis, gautas lietuvių kaip mokslo kalbos rodiklis mokslo žurnaluose R5. Humanitarinių mokslų žurnaluose lietuviškai skelbiami 57 %, o tiksluosiuose – 20 % straipsnių. Prognozė negali būti labai optimistiška, kadangi anglų kalbos išsigalėjimas moksle yra pasaulinė tendencija. Todėl pagal pesimistinę prognozę reikia tikėtis ženklaus lietuvių kalbos vartojimo pablogėjimo: 2025 m. humanitarinių mokslų rodiklis R5 gali kristi iki 40 %, o tikslųjų R5 – iki 10 %, o 2027 m. – dar mažiau: humanitarinių R5 – 25 %, o tikslųjų R5 – 5 %.

Lietuvių kaip mokslo kalbos rodiklis mokslo žurnaluose R5 kasmet linkęs mažėti, bet pokyčiai kalbos politikoje turėtų bent pristabdyti šį globalų procesą. Viena iš šios problemos sprendimo galimybių yra nuoseklus Terminų banko kūrimas: visuose Lietuvoje publikuotuose mokslo straipsniuose bet kuria kalba turi būti būtinai pasiūlyti visų svarbiausių tame straipsnyje vartojamų terminų lietuviški atitikmenys, kad jie galėtų būti įtraukti į Terminų banką. Patekę į šį banką, terminai pateks į pagalbines skaitmenines, ypač į vertimo ir koregavimo, priemones: šitaip mašininio būdu verstuose straipsniuose bus vartojami tinkami lietuviški terminai.

Kalbos konsultacijų skaičiaus rodiklis R6

Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plane³⁵⁹ nurodoma priemonė 08-001-04: Stiprinti tautinį ir pilietinį tapatumą, didinti kultūros skvarbą ir visuomenės kūrybingumą. Jame numatyti tokie su kalba susiję rodikliai:

- 1) savivaldybių atliktų įmonių ir įstaigų, interneto svetainių, spaudos leidinių ir reklamos objektų patikrinimų skaičius (vienetai);
- 2) atliktų įmonių ir įstaigų, interneto svetainių ir spaudos leidinių patikrinimų skaičius (vienetai);
- 3) parengtų ir savivaldybės interneto svetainėje paskelbtų atmintinių ir rekomendacijų skaičius (vienetai).

VKI ir kalbos tvarkytojų konsultavimo rodikliai jau skelbti, o VLKK kol kas yra patekę tik į veiklos ataskaitas. Šiuo metu VLKK teikiama kalbos konsultavimo paslauga visuomenei labai reikalinga, kelia tiek norminės kalbos, tiek ir ją propaguojančios organizacijos prestižą.

Rodikliai R6 akivaizdžiai didėja: 2019 m. suteikta 39 000 konsultacijų, 2020 m. – 40 000, o 2021 m. – 44 000 konsultacijų.

Konsultacijos teikiamos tiek internetu, tiek telefonu. Konsultacijų poreikis didėja, todėl galima prognozuoti, kad R6 2025 m. bus 55 000, o 2030 m. – 65 000 konsultacijų.

Tai visiškai atitinka pasaulines tendencijas – palengvinus prieigą internetu, ženkliai išauga konsultacijų kiekis. Vadinasi, VLKK reikia tobulinti prieigą, t. y. ruošti tenkinti dar daugiau paklausų. Vienas iš būdų – lengvesnis, nepainus atsakymo

³⁵⁹ Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155. Paskelbta: TAR, 2021-03-17, Nr. 5318, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d698ded086fe11eb9fecb5ecd3bd711c>

paieškos būdas. Čia VLKK Konsultacijų bankui tikrai yra kur tobulėti, nes reikia modernizuoti jo prieinamumą, didinti žinomumą, lengvinti paiešką paprastinant atsakymo radimo algoritmą.

7 žingsniai

1. Atnaujinti valstybinės kalbos politikos įstatyminę bazę siekiant išsaugoti lietuvių kalbos, kaip lietuvių tautinio tapatumo ir valstybės vertybinio pagrindo, sampratą. Prieš priimant kitus įstatymus ar pataisas, įvertinti atitiktį valstybės vykdomai kalbos politikos strategijai, poveikį lietuvių kalbos sistemai, vartojimo tradicijai ir savitumui, išlaikyti sistemiškumo principą ir teisės normas suderinti tarpusavyje.

2. Užtikrinti visavertį lietuvių kalbos vartojimą skaitmeninėje terpėje, įtvirtinti ir palaikyti jos statusą informacinėje visuomenėje, apsaugoti lietuvių kalbą nuo vadinamojo skaitmeninio išnykimo; sudaryti galimybes kitakalbiams integruotis į Lietuvos visuomenę ir mažinti lietuviškai kalbančios bendruomenės atskirtį globalioje žinių visuomenėje. Šiuos siekius įmanoma įgyvendinti gausinant skaitmeninius kalbos išteklius, plėtojant kalbos technologijas ir viešąsias paslaugas, atitinkančias informacinės visuomenės lūkesčius ir poreikius.

3. Užtikrinti nuolatinį norminės lietuvių kalbos korpuso kūrimą ir jo finansavimą taikant tęstinumo ir skaitmeninių kalbos išteklių kūrimo bei palaikymo principus. Norminamąjį lietuvių kalbos korpusą turi sudaryti viešai prieinami skaitmeniniai lietuvių kalbos ir specialieji žodynai, gramatikos, žinynai, tekstynai, duomenynai ir bazės.

4. Užtikrinti lietuvių kalbos palaikymą moksle ir aukštajame moksle keičiant ir pritaikant įstatyminę bazę ir finansavimo principus, kaip yra padariusios kai kurios kitos Europos šalys, pvz., Danija.

5. Suskaitmeninti, palaikyti ir viešinti lietuvių kalbos paveldą: tarmių garso, rašto ir vaizdo įrašus, asmenvardžių ir vietovardžių bazes, istorinės raštijos paveldą, dainuojamosios ir pasakojamosios tautosakos įrašus ir užrašymus. Pasiiekti, kad jau suskaitmenintas paveldas būtų palaikomas ir viešai prieinamas. Stengtis pritaikyti Islandijos tautinio paveldo apsaugos ir palaikymo principus.

6. Įsteigti modernų skaitmeninio lietuvių kalbos konsultavimo centrą, į kurį būtų kreipiamasi bet kuriuo lietuvių kalbos klausimu, nes jis veiktų skėtiniu principu, t. y. būtų įgalinta tiek kompiuterinė, tiek ir rankinė atsakymų į painesnius klausimus paieška. Vilniaus 700-ųjų metinių proga konsultacinis centras galėtų būti pavadintas *Kunigaikščio Gedimino* ar tiesiog *Gedimino* vardu – būtinas gerai įsimenantis pavadinimas, kad visi žinotų, kur ieškoti konsultacijų, kur rasti nuorodas.

7. Įsteigti modernų lietuvių kalbos mokymo priemonių centrą-biblioteką, kuriame būtų užtikrintas skaitmeninių lietuvių kalbos mokymo priemonių kūrimas, palaikymas ir mainai, o jis pats būtų pritaikytas nuotoliniam mokymui ir lietuvių kalbos sertifikavimui.

Literatūra³⁶⁰

- 2021–2030 metų nacionalinis pažangos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 998, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2021-10-09. Paskelbta: TAR, 2020-09-16, Nr. 19293, <https://lr.lt/lt/aktuali-informacija/xvii-vyriausybe/strateginis-valdymas/2021-2030-m-nacionalinis-pazangos-planas>
- 2021–2030 metų Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos kultūros ir kūrybingumo plėtros programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. rugsėjo 29 d. nutarimu Nr. 781. Paskelbta: TAR, 2021-09-30, Nr. 20500, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/a4bc48c021db11eca51399bc661f78e7>
- 2022–2030 m. plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijos mokslo plėtros programa, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2022 m. sausio 26 d. Nr. 67. Paskelbta: TAR, 2022-01-27, Nr. 1281, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ba9d56107f7411ec993ff5ca6e8ba60c>
- Académie française, <https://www.academie-francaise.fr/>
- Aleknavičienė, Ona. Rašyti pavardes valstybine kalba nėra nusižengimas, 2015-11-18, <https://alkas.lt/2015/11/18/o-aleknaviciene-rasyti-pavardes-valstybine-kalba-nera-nusizengimas/>
- Analytical Report PHARE RAXEN_CC Minority. Education RAXEN_CC National Focal Point Latvia. Latvian Centre for Human Rights and Ethnic Studies. Minority Education in Latvia. Vienna, 2004, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/275-edu-latvia-final.pdf
- Apie kirčiavimą internetu, <http://donelaitis.vdu.lt/main.php?id=4&nr=9>
- Apie projektą LIEPA, <https://xn--ratija-ckb.lt/liepa/>
- Apie projektą, <http://tartis.vdu.lt/>
- Asmens vardo ir pavardės keitimo taisyklės, patvirtinta Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2016 m. gruodžio 28 d. įsakymu Nr. 1R-333. Paskelbta: TAR, 2016-12-28, Nr. 29704, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/60ffbd44cd4111e69185e773229ab2b2/asr>.
- Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa, priimta Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. Nr. XIV-72. Paskelbta: TAR, 2020-12-11, Nr. 27121, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/973c87403bc311eb8c97e01ffe050e1c>
- Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2021 m. kovo 10 d. nutarimu Nr. 155. Paskelbta: TAR, 2021-03-17, Nr. 5318, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/d698ded086fe11eb9fecb5ecd3bd711c>
- Babina, Agata. Spanish language acquisition in tertiary education: the actual situation in Latvia. International conference on innovations in science and education (social sciences). Praha, 2021, <https://ojs.cbuic.cz/index.php/pss/article/view/198>
- Basic Schools and Upper Secondary Schools Act. 2010, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/513012014002/consolide/current>

³⁶⁰ Į literatūros sąrašą įtraukta ir prieduose minima literatūra.

- Bendrinės lietuvių kalbos žodynas*, vyr. red. Danutė Liutkevičienė,
<https://ekalba.lt/bendrinės-lietuvių-kalbos-zodynas/>
- Bielinskienė, Agnė; Boizou, Loïc; Rimkutė, Erika. Lietuvių kalbos morfologiškai ir sintaksiškai anotuoti tekstynai. *Bendrinė kalba* 90, 2017, p. 1–30.
- Brazauskienė, Jelena. Lietuvos rusų kalbinės nuostatos. In: Meilutė Ramonienė (Par.), *Miestai ir kalbos II*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 175–185.
- Bulajeva, Tatjana; Hogan-Brun, Gabrielle. Language and education orientations in Lithuania: A Cross-Baltic perspective Post-EU accession. *Bilingual Education and Bilingualism* 11 (3–4), 2008, p. 396–422, <https://doi.org/10.1080/13670050802148764>
- Cambridge Assessment English*, <https://www.cambridgeenglish.org/>
- CLIL = AT SCHOOL IN EUROPE. LATVIA NATIONAL DESCRIPTION – 2004/05,
<http://petijumi.mk.gov.lv/sites/default/files/file/Apraksti.pdf>
- Civilinės metrikacijos taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gegužės 19 d. įsakymu Nr. 1R-160).
- Constitutional Court of the Republic of Latvia. The norm that determines the language of instruction in private institutions of education complies with the Satversme,
<https://www.satv.tiesa.gov.lv/en/press-release/the-norm-that-determines-the-language-of-instruction-in-private-institutions-of-education-complies-with-the-satversme/>
- Cooper, Robert L. *Language Planning and Social Change*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
- Council conclusions of 20 May 2014 on multilingualism and the development of language competences, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/18fb5e89-f38a-11e3-831f-01aa75ed71a1/language-en>
- Council of Europe, Framework Convention National Minorities (FCNM),
<https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuideMinorities8en.pdf>
- Countryreport. Poland. Language Education policy, 2005,
https://www.researchgate.net/publication/350467215_Language_education_in_Poland
- Čeburnis, Darius. Lietuvos mokslo sistemai reikia chirurgo peilio, 2014,
<https://www.bernardinai.lt/2014-07-02-darius-ceburnis-lietuvos-mokslo-sistemai-reikia-chirurgo-peilio/>
- Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*, vyr. red. Stasys Keinys, 8-as patais. ir papild. leid., Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021.
- Dabašinskienė, Ineta. Place and language transformations in a post-Soviet landscape: A case study of atomic city Visaginas. In: Natalija Mazeikiene (Ed.), *Learning the Nuclear: Educational Tourism in (Post)Industrial Sites*. Baltische Studien zur Erziehungs- und Sozialwissenschaft. Berlin et al.: Peter Lang, 2021, <https://doi.org/10.3726/b18090>
- Dabašinskienė, Ineta; Kubiliūtė, Skirmantė. Language competence in education: Re-thinking minority issues in Lithuania. *Eesti Rakendus lingvistika Ühinguuastaraamat = Estonian papers in applied linguistics*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 17, 2021, p. 24–45.
- Daugiakalbystės ir kalbų mokymosi skatinimas Europos Sąjungoje, 2006 m. balandžio 27d.,
https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:JOC_2006_296_E_0271_01&qid=1619191111830&from=LT
- Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo, sprendimas priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio

- Teismo 2014 m. vasario 27 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta37/content>
- Doc 9303 Machine Readable Travel Documents. Eighth Edition, 2021. International Civil Aviation Organization,
https://www.icao.int/publications/Documents/9303_p3_cons_en.pdf
- Duden, *Die deutsche Rechtschreibung*, 21ste dition, 1996,
https://www.duden.de/ueber_duden/auflagengeschichte
- Dukynaitė Rita; Valavičienė Natalija. *EBPO PISA 2018: rezultatai ir tendencijos*, 2019,
https://smsm.lrv.lt/uploads/smsm/documents/files/teisine_informacija/ebpo-pisa-2018-2019-12-03.pdf
- Dvorjaninova, Anna; Alas, Ene. Implementing Content and Language Integrated Learning (CLIL) in Estonia: Subject and language teacher perspective. *Eesti Rakendus lingvistika Ühingu aastaraamat Estonian Papers in Applied Linguistics* 14, 2018,
https://www.researchgate.net/publication/324799096_Implementing_Content_and_Language_Integrated_Learning_CLIL_in_Estonia_Subject_and_language_teacher_perspective
- „Erasmus+“ internetinė kalbinė programa, <https://erasmusplusols.eu/lt/>
- „Erasmus+“ kalbinis vadovas 2021, <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/document/erasmus-programme-guide-2021>
- „Erasmus+“ EU programme for education, training, youth and sport, <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>
- ES finansuojami projektai, <http://lki.lt/es-finansuojami-projektai/#1560771946925-045b45f7-74c4>
- Euro Lex. Europos kalbų išnykimo grėsmė ir kalbų įvairovė, 2016, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1539164198229&uri=CELEX%3A52013IP0350>
- Euro Lex. Gestų kalba ir profesionalūs gestų kalbos vertėjai, 2018, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1539164158155&uri=CELEX%3A52016IP0442>
- Euro Lex. Mažumų apsauga ir nediskriminavimas ES valstybėse narėse, 2018, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52018IP0032>
- Eurobarometer, 2012, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1059> Europass,
<https://europa.eu/europass/lt>
- European center of modern languages, <https://edl.ecml.at/Home/tabid/1455/language/lt-LT/Default.aspx>
- European Centre for Modern Languages of the Council of Europe, <https://www.ecml.at/>
- EUROPEAN COMMISSION FOR DEMOCRACY THROUGH LAW (VENICE COMMISSION) LATVIA. Strasbourg, 18 June 2020,
[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2020\)012-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)012-e)
- European Commission. Culture and Creativity,
<https://ec.europa.eu/culture/news/creative-europe-2021-2027-programme-launch>
- European Commission. Eurydice, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/mobility-early-childhood-and-school-education-50_en
- European Federation of National Institutions for Language, Denmark,
<http://www.efnil.org/projects/lle/denmark/denmark>
- European Federation of National Institutions for Language, Latvia,
<http://www.efnil.org/projects/lle/latvia/latvia>

- Europos bendrijų komisija. Daugiakalbystė – Europos turtas ir bendras rūpestis, 2008 m. rugsėjo 18 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0566&from=LT>
- Europos komisija. Juvenes Translatores, https://ec.europa.eu/info/education/skills-and-qualifications/develop-your-skills/language-skills/juvenes-translatores_lt
- Europos komisija. Komisijos komunikatas. Europa 2020. Pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategija, 2020 kovo 3d., <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:LT:PDF>
- Europos parlamentas. Europos piliečių iniciatyva „Mažumų apsaugos dokumentų rinkinys“, 2020. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0370_LT.html
- Europos parlamentas. Kalbų politika, https://www.europarl.europa.eu/factsheets/lt/sheet/142/kalbu-politika#_ftn6
- Europos teisės departamento išvada dėl Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 7, 14 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/10cd2fe01c8911e88a05839ea3846d8e?jfwid=yerqnbxhd>
- Eurostat, 2016, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/ks-ha-16-001>
- Eurydice, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/poland_en
- Eurydice, https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/support-measures-learners-early-childhood-and-school-education-50_en
- France's Constitution of 1958 with Amendments through 2008, https://www.constituteproject.org/constitution/France_2008.pdf?lang=en
- Garrret, Peter. *Attitudes to Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
- Garšva, Kazys. Lietuvos lenkų autonomijos kūrimo istorija. In: Garšva, Kazys; Grumadienė, Laima (sud.). *Lietuvos Rytai*. 1993, Vilnius: Valstybinis leidybos centras, p. 399–415.
- Gathercole Mueller, Virginia C. (Ed.), *Issues in the Assessment of Bilinguals*. Bristol: Multilingual Matters, 2013, p. 20–55, <https://doi.org/10.21832/9781783090105-004>
- Geben, Kinga; Ramonienė, Meilutė. Language use and self-identification: The case of Lithuanian Poles. *Sociolinguistic Studies* 9 (2–3), 2015, p. 243–267, <https://doi.org/10.1558/sols.v9i2.26387>
- Grumadienė, Laima, Sociolingvistinis požiūris į dabartinės bendrinės lietuvių kalbos tartinės normas, *Aktualūs bendrinės tartinės klausimai. Seminaro tezės*. Vilnius: Valstybinė lietuvių kalbos komisija prie Lietuvos Respublikos Seimo, p. 6.
- Haugen, Einar. Planning for a Standard Language in Norway. *Anthropological Linguistic* 1 (3), 1959, p. 8–21.
- Hilbig, Inga. Lietuviai ir jų kalbos: svetimųjų kalbų mokėjimas, vartojimas, kalbinės nuostatos. *Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*. Mokslinė redaktorė Meilutė Ramonienė, 2022 (rengiama spaudai).
- Human Rights in Estonia 2022, <https://humanrights.ee/en/materials/inimoigused-eestis-2022/national-minorities-and-integration-policy/>
- IMES = Integration Monitoring of the Estonian Society 2017. <https://www.kul.ee/en/integration-monitoring-estonian-society-2017> (11.10.2020)
- Įmonių, įstaigų ir organizacijų simbolinių pavadinimų darymo taisyklės, atnaujintos 2013 m. balandžio 4 d. nutarimu Nr. N-2(138). Paskelbta: *Valstybės žinios*, 2004-02-20, Nr. 27-867; *Valstybės žinios*, 2013-04-10, Nr. 37-1836, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.227406/asr>

- Integrating Estonia 2020, <https://vana.kul.ee/en/activities/cultural-diversity/integrating-estonia-2020>
- Įvadas, <https://klc.vdu.lt/tartis/>
- Jankūnaitė, Renata; Župerkaitė, Agnė. Kurk Lietuvai. Lenkų tautinės mažumos švietimas. Situacijos apžvalga, 2021, file:///C:/Users/Fujitsu/Desktop/KURK-LT-1-GAIRE-FINALAS-1.pdf
- Johnson, David Cassels. *Language Policy*. London, New York: Palgrave Macmillan, 2013.
- Kajėnaitė, Gabija; Suchadolskienė, Guostė. Europos sąjungos ir lietuvių kalbos politikos apžvalga, 2021, <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2021/04/Europos-s%C4%85jungos-ir-lietuvos-kalb%C5%B3-politikos-ap%C5%BEvalga.pdf>
- Kalbos tvarkytojai susivienijo į skyrių Lietuvių kalbos draugijoje. Šakių rajono savivaldybė, 2019-04-27, <https://www.sakiai.lt/naujiena/kalbos-tvarkytojai-susivienijo-i-skyriu-kalbos-draugijoje-20190429>
- Kalėdienė, Laima. Nuomonė ir argumentai dėl asmenvardžių rašymo reglamentavimo, 2021-10-27, <https://alkas.lt/2021/10/27/l-kalediene-nuomone-ir-argumentai-del-asmenvardziu-rasy-mo-reglamentavimo/>
- Kaplan, Robert B.; Baldauf Robert. B. Jr. *Language Planning: from Practice to Theory. Multilingual Matters Series* 108. Clevedon et al.: Multilingual Matters LTD, 1997.
- Karsokaitė, Viktorija. „Servisas-007“: įmonės pavadinimus galės registruoti be Kalbos komisijos leidimo. 15 min., 2019-12-30, <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/servisas-007-nuo-kitu-metu-toki-pavadinima-bus-galima-registruoti-be-vlkk-662-1247954?copied>
- Kasmetinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros ir meno veiklos vertinimo reglamentas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2017 m. spalio 4 d. įsakymu Nr. V-747, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/69270ef0a8d411e78a4c904b1afa0332>
- Kasmetinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros ir meno veiklos vertinimo reglamentas. Suvestinė redakcija 2020-03-04–2021-09-02, įsakymas neteko galios nuo 2021-09-03, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/69270ef0a8d411e78a4c904b1afa0332/dKdkODCFzq>
- Kasmetinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros, meno veiklos vertinimo aprašas, 1 priedas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2021 m. rugsėjo 2 d. įsakymu Nr. V-1593. Paskelbta: TAR, 2021-09-02, Nr. 18617, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2c3557900bcc11ecb4af84e751d2e0c9>
- Kėvalienė, Dalia; Raipa, Alvydas. Pagrindiniai valstybinės kalbos politikos bruožai ir tendencijos, *Viešojo politika ir administravimas* 19, 2007, p. 46–53.
- Kliukienė, Regina. Kalbėjimas su tėvais tarmiškai ir gyventojų požiūris į tarmes Žemaitijos miestuose (kiekybinė analizė). *Taikomoji kalbotyra* 5, 2014, p. 1–15, <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2014-1473237175269/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
- Kloss, Heinz. Abstand Languages and Ausbau Languages. *Anthropological Linguistics* 9, 1967, p. 29-41.
- Koržel, Jevgenia. How minority pupils in Estonia view and cope with studying Estonian and via Estonian. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 4(4), 2013, <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-lokakuu->

- 2013/how-minority-pupils-in-estonia-view-and-cope-with-studying-estonian-and-via-estonian
- Kunitsõn, Nikolai; Kalev, Leif. *Citizenship Educational Policy: A Case of Russophone Minority in Estonia*. School of Governance, Law and Society. Tallinn: Tallinn University, 2021, <https://www.mdpi.com/2076-0760/10/4/131>
- Labov, William. *The Social Stratification of English in New York*. Cambridge: Cambridge University of Cambridge Press, 2006.
- Language Education Policy Profile. ESTONIA. 2010. Language Education Policy in a Changing Society: Shaping the Future. Estonian Ministry of Education and Research Language Policy Division, Strasbourg, <https://rm.coe.int/language-education-policy-profile-estonia/16807b3c38>
- Language Education Policy Profile. Poland. Language Policy Division, Strasbourg Ministry of National Education, Poland 2005–2007, <https://rm.coe.int/language-education-policy-profile-poland/16807b3c35>
- Lapėnienė, Sofija, Tautinių mažumų klausimas supriešino: pribrendo sprendimas, tačiau sąvokos ir žmonių likimas neaiškūs. *lrt.lt*, 2021-03-08, <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1359732/tautiniu-mazumu-klausimas-supriesino-pribrendo-sprendimas-taciau-savokos-ir-zmoniu-likimas-neaiskus>
- Latvia. General Education Law, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF\(2020\)009-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF(2020)009-e)
- Latviešu valodas agentūra, The State language policy, <https://valoda.lv/en/state-language/state-language-policy/>
- Latvijas oficialiosios statistikos portalas, https://data.stat.gov.lv/pxweb/en/OSP_OD/OSP_OD__sociala__izgl__vispskolas/IZG110.px/table/tableViewLayout2/
- Laučius, Vladimiras, Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo panaikinimas – revoliucinis žingsnis ar tik fasado perdažymas? *lrt.lt*, 2019-02-01, <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/243699/didziuju-kalbos-klaidu-saraso-panaikinimas-revoliucinis-zingsnis-ar-tik-fasado-perdazymas>
- Lauze, Linda; Gunta, Kļava (Eds.). *The Language Situation in Latvia: 2010–2015. A Sociolinguistic study*. Latvian Language Agency, 2016, https://www.valoda.lv/en/wpcontent/uploads/2017/10/LSL_ENG_2017_web.pdf (2.10.2020)
- Leclerc, Jacques. *L'aménagement linguistique dans le monde*, <https://www.axl.cefanelaval.ca>
- Leclerc, Jacques. *Page d'accueil. L'aménagement linguistique dans le monde*. Québec, TLFQ, Université Laval, <http://www.axl.cefanelaval.ca/index.html>
- Lichačiova, Ala. Visagino sociolingvistinė specifika ir perspektyvos. In: Meilutė Ramonienė (Par.), *Miestai ir kalbos II*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 185–217.
- Lichačiova, Ala; Markova, Svetlana. Endowed Value or Imposed Heritage? Attitudes of Russian-Speaking Lithuanian Citizens towards their Native Language". *Taikomoji kalbotyra* 4, 2014, p. 1–26, <https://doi.org/10.15388/TK.2014.17469>
- Lietuvių kalbos instituto Mokslo taryba. Atsakymas į Seimo nario akad. Eugenijaus Jovaišos 2021 m. gegužės 3 d. paklausimą Nr. SN(J4)-S-05 dėl planuojamo valstybinės lietuvių kalbos erdvės susiaurinimo, 2021-05-03.

- Lietuvių kalbos instituto Mokslo taryba. Lietuvių kalbos instituto išvada dėl asmens tapatybės kortelės ir paso įstatymo Nr. XII-1519 5 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-3796, 2016-02-29.
- Lietuvių kalbos mokėjimo lygių nustatymas, <https://www.nsa.smm.lt/stebesenos-ir-vertinimo-departamentas/pasiekimu-patikrinimai/kiti-egzaminai/lietuviu-kalbos-mokejimo-lygiu-nustatymas/>
- Lietuvių kalbos plėtos skaitmeninėje terpėje ir kalbos technologijų pažangos 2021–2027 metų gairės, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. spalio 13 d. Nr. XIII-3324. Paskelbta: TAR, 2020-10-15, Nr. 21505, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/911407f20ee911ebbedbd456d2fb030d>
- Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba*, parengė Nijolė Sližienė, Adelė Valeckienė, 2-as leid. Vilnius: Mokslas, 262 p. ²1992 (¹1989).
- Lietuvių kalbos rašyba: taisyklės, komentarai, patarimai*, parengė Rasuolė Vladarskienė ir Palmira Zemlevičiūtė. Patvirtinta VLKK 2022 m. sausio 6 d. nutarimu Nr. N-1 (190), http://www.vlkk.lt/media/public/file/Nutarimai/Ra_%C5%A1yba_2022.pdf
- Lietuvių kalbos skyrybos taisyklės*, patvirtintos Valstybinės lietuvių kalbos komisijos 2019 m. lapkričio 7 d. nutarimu Nr. N-8 (178), pakeistos (redakcinės korekcijos) 2019 m. gruodžio 19 d. nutarimu Nr. N-10 (180). Paskelbta: TAR, 2019-11-12, Nr. 18100, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f282c780052411ea9d279ea27696ab7b>, <http://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/nutarimai/nutarimo-del-lietuviu-kalbos-taisykles>
- Lietuvių mokslo kalbos tekstynas*, vadovas Algimantas Juozapavičius, koordinatore Aurelija Usonienė, Vilniaus universitetas, 2009–2010, <http://coralit.lt/>.
- Lietuvos kultūros politikos strategija, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2019 m. birželio 26 d. nutarimu Nr. 665. Paskelbta: TAR, 2019-07-03, Nr. 10879, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/6aa23a109d4d11e9878fc525390407ce>
- Lietuvos mokslo žurnalų indeksuotų *CA Web of Science*, tarptautiškumo tyrimas, 2018, <https://strata.gov.lt/images/tyrimai/2018-mokslo-zurnalu-analize.pdf>
- Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. birželio 25 d. įstatymu Nr. XII-1869, galiojanti suvestinė 2022 m. kovo 31 d. redakcija. Paskelbta: TAR, 2015-07-10, Nr. 11216, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b>
- Lietuvos Respublikos asmens vardo ir pavardės rašymo dokumentuose įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2022 m. sausio 18 d. Nr. XIV-903. Paskelbta: TAR, 2022-01-26, Nr. 1142, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/32ec5f92790211ecb2fe9975f8a9e52e?positionInSearchResults=2&searchModelUUID=f95fd288-3491-4957-ad9c-02f6f92784fe>.
- Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas *Dėl valstybinės lietuvių kalbos komisijos sudarymo*, Nr. I-294, 1990-06-20, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.4E15BDA2FA64>
- Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.40 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/67c13430a80511eb98ccba226c8a14d7?jfwid=yerqn-fucf>
- Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Suvestinė redakcija 2022-01-05- 022-05-27. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>

- Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Valstybinės kalbos įstatymo įgyvendinimo, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. vasario 7 d. Nr. I-789, galiojanti suvestinė 2011 m. liepos 19 d. redakcija. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 1995-02-18, Nr. 15-347, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15221/xBFIDrOTfW>
- Lietuvos Respublikos Konstitucija, priimta 1992 m. spalio 25 d. referendumu. Paskelbta: *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 33-1014, <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm>
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Publikuota: *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 90-2662, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.88906?jfwid=q8i88ld3w>
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 3 straipsnio 6 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, 2006 m. gegužės 10 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta209/content>
- Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2009 m. balandžio 30 d. Nr. XI-242, galiojanti suvestinė 2022 m. vasario 28 d. redakcija. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 2009-05-12, Nr. 54-2140, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.343430/asr>
- Lietuvos Respublikos Seimas. Dokumentų paieška, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/documentSearch/lt>
- Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Lietuvos Respublikos Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 7, 14 Ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1697, 2018-02-27, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c77ae7c01c8c11e88a05839ea3846d8e?jfwid=yerqnbxhd>
- Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Lietuvos Respublikos Tautinių mažumų įstatymo projekto Nr. XIIP-1696, 2018-03-05, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/1ffbca10206911e88a05839ea3846d8e?jfwid=yerqnbxhd>
- Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projekto, 2021-10-11, Nr. XIVP-880, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c7b0a5b02a9111ec99bbc1b08701c7f8?jfwid=kjtiqcyhp>
- Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos - Atkuriamojo Seimo 1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489, galiojanti suvestinė 2022 m. sausio 1 d. redakcija. Paskelbta: *Lietuvos aidas*, 1991-08-06, Nr. 153-0, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr>
- Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymas Nr. XI-3412, 1989-11-23 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.18856?jfwid>
- Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymo projektas Nr. XIIP-1696, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/4c2a4650125111e88a05839ea3846d8e?jfwid=yerqnbxhd>
- Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 23 d. Nr. IX-1950, galiojanti suvestinė 2018 m. sausio 1 d. redakcija.

- Paskelbta: *Valstybės žinios*, 2004-01-13, Nr. 7-129, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.224652/HQpbOHxGXU>
- Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos inspekcijos įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2001 m. gruodžio 18 d. Nr. IX-672, galiojanti suvestinė 2017 m. sausio 1 d. redakcija. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 2001-12-30, Nr. 111-4027, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.0058572509B3>
- Lietuvos Respublikos Valstybinės kalbos inspekcijos įstatymo 2, 4, 5, 6 ir 7 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas Nr. XIP-3520(3), 2011-12-13, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.414115>
- Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. sausio 31 d. Nr. I-779, galiojanti suvestinė 2002 m. birželio 13 d. redakcija. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 1995-02-18, Nr. 15-344, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15211/asr>
- Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d6526900a80511eb98ccba226c8a14d7?jfwid=pohw8qco9>
- Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projektas, registruotas Seime 2021 m. rugsėjo 27 d. Nr. XIVP-880, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/ca87b4701f6211ecad9fbbf5f006237b?jfwid=kjtiqcyhp>
- Lietuvos Respublikos valstybinės lietuvių kalbos komisijos įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 1993 m. kovo 25 d. Nr. I-108, galiojanti suvestinė 2016 m. gruodžio 29 d. redakcija. Paskelbta: *Lietuvos aidas*, 1993-03-27, Nr. 58-0; *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 102-3628, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5412/SwSlyNwRBc>
- Lietuvos Respublikos valstybinės lietuvių kalbos komisijos statuso įstatymas, Nr. I-108, 1993-03-25, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.33A63C3E9D4C>
- Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 1994 m. liepos 7 d. Nr. I-533, galiojanti suvestinė redakcija 2021-11-01–2022-12-31. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 1994-07-20, Nr. 55-1049, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5884/asr>
- Liutkevičienė, Danutė. Bendros žinios apie žodyną, <https://ekalba.lt/bendrinės-lietuvių-kalbos-zodynas/apie/BLK%C5%BD%20Bendros%20%C5%BEinios%20apie%20%C5%BEodyn%C4%85>
- LNK žinios. Dobrovolska keliuose regionuose siūlo įteisinti daugiakalbystę: politologas tai vadina visuomenės skaldymu. *Delfi*, 2021-03-12, <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/dobrovolska-keliuose-regionuose-siulo-iteisinti-daugiakalbyste-politologas-tai-vadina-visuomenes-skaldymu.d?id=86677811>
- Loi n° 94-665 du 4 août 1994 relative à l'emploi de la langue française, <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000005616341/>
- Lov om dansk retskrivning, LOV nr 332 af 14/05/1997, <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/1997/332>
- LUX Audience Award, <https://luxaward.eu/en>

- Marconi, Gabriele et al. (2020). What matters for language learning?: The questionnaire framework for the PISA 2025 Foreign Language Assessment. OECD Education Working Papers, <https://doi.org/10.1787/5e06e820-en>.
- Matulionytė, Akvilė; Jakaitė-Bulbukienė Kristina. Studentų nuostatos bendrinės lietuvių kalbos ir norminimo atžvilgiu, *Taikomoji kalbotyra* 16, 2021, p. 110–130. doi: 10.15388/Taikalbot.2021.16.7
- Mikulėnienė, Danguolė et. al.: *Lietuvių kalbos variantai: tyrėjo ir paprastojo kalbos bendruomenės nario perspektyvos*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2020.
- Miliūnaitė, Rita. eKP istorija, [https://ekalba.lt/kalbos-patarimai/apie/KP %20eKP %20istorija](https://ekalba.lt/kalbos-patarimai/apie/KP%20eKP%20istorija).
- Miliūnaitė, Rita. eKP paskirtis, [https://ekalba.lt/kalbos-patarimai/apie/KP %20eKP %20paskirtis](https://ekalba.lt/kalbos-patarimai/apie/KP%20eKP%20paskirtis).
- Miliūnaitė, Rita. Įvadas. [https://ekalba.lt/naujazodziai/apie/ND %20 %C4 %AEvadas](https://ekalba.lt/naujazodziai/apie/ND%20%C4%AEvadas)
- Miliūnaitė, Rita. Lūžis valstybinės lietuvių kalbos normų priežiūros sistemoje. *Baltu filologija* XXVIII (1), 2019, p. 123–139, [https://vki.lrv.lt/uploads/vki/documents/files/DKKS_Mili %C5 %ABnait %C4 %97.p df](https://vki.lrv.lt/uploads/vki/documents/files/DKKS_Mili%C5%ABnait%C4%97.pdf)
- Miliūnaitė, Rita. Pagrindiniai patariamieji lietuvių kalbos vadovai (žanro ypatybės). *Bendrinė kalba* 93, 2020, p. 1–33, <http://journals.lki.lt/bendrinekalba/article/view/2061/2160>
- Murmulaitytė, Daiva. „Naujažodžių duomenyno“ leksika pakeliui į „Bendrinės lietuvių kalbos žodyną“. *Acta Linguistica Lithuanica* 75, 2016, p. 68–88.
- Murmulaitytė, Daiva. Naujažodžių darybos ir morfemikos tyrimų perspektyvos (*Lietuvių kalbos naujažodžių duomenyno* atvejis). Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021, doi.org/10.35321/e-pub.16.naujadaros-tyrimu-perspektyvos
- Nahir, Moshe. Language planning goals: A classification. *Language Problems and Language Planning* 8.3, 1984, p. 294–327, <https://benjamins.com/catalog/lplp.8.3>
- Naktinienė, Gertrūda. Elektroninio *Lietuvių kalbos žodyno* naujovės. *Kalbos kultūra* 85, 2012, p. 92–102, <http://www.bendrinekalba.lt/?85>.
- Naujas leidinys „Lietuvių kalbos skyryba. Taisyklės, komentarai, patarimai“, <http://www.vlkk.lt/naujienos/kitos-naujienos/naujas-leidiny-lietuviu-kalbos-skyryba-taisykles-komentarai-patarimai>.
- NEC = Nacionalinis egzaminų centras, <https://nec.lt/> (2017–2020)
- Norvaiša, Rimas. Journal Impact Factor and Academic Ethics. *Mokslo ir technikos raida/Evolution of Science and Technology* 3, 2011, p. 12–128.
- NŠA = Nacionalinė švietimo agentūra, <https://www.nsa.smm.lt/stebesenos-ir-vertinimo-departamentas/pasiekimu-patikrinimai/kiti-egzaminai/lietuviau-kalbos-mokejimo-lygiu-nustatymas/>
- NŠA pristatymas, <https://www.nsa.smm.lt/apie-nsa/nsa-pristatymas/>
- Nutarimas dėl lietuvių kalbos plėtros skaitmeninėje terpėje ir kalbos technologijų pažangos 2021–2027 metų gairių patvirtinimo, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. spalio 13 d. Nr. XIII-3324. Paskelbta: TAR, 2020-10-15, Nr. 21505, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/71152ab00eee11ebb74de75171d26d52>
- Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, priimtas Lietuvos Respublikos

- Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 1999-10-27, Nr. 90-2662, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.88906?jfwid=bnp209lv4>
- Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo 75 straipsnio 2, 3 dalių, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. kovo 1 d. nutarimo Nr. 149 „Dėl Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo įgyvendinimo“ 1.2, 3.6 papunkčių ir šiuo nutarimu patvirtinto Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų moksliniams tyrimams, eksperimentinei plėtrai ir meno veiklai plėtoti skyrimo mokslo ir studijų institucijoms tvarkos aprašo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. gruodžio 7 d. Nr. KT208-N17/2020, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta2279/content>
- Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Mokslo ir studijų įstatymo įgyvendinimo, 2017 m. kovo 1 d. Nr. 149. Suvestinė redakcija, galiojanti nuo 2022-01-01), <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/0270cf1104a211e78352864fdc41e502/asr>
- Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projekto Nr. XIIP-558, priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2017 m. lapkričio 29 d. Nr. 997. Paskelbta TAR, 2017-12-07, Nr. 19750, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/dbdfca41db5111e782d4fd2c44cc67af?jfwid=f3xm4aep>
- Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 3 straipsnio 6 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta209/content>
- Palyginamojo ekspertinio universitetų ir mokslinių tyrimų institutų mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros vertinimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2021 m. rugsėjo 2 d. įsakymu Nr. V-1593, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=hw91pul63&documentId=2c3557900bcc11ecb4af84e751d2e0c9&category=TAD>
- Petrauskaitė, Rūta; Dadurkevičius, Virginijus. Tradicinių aiškinamųjų žodynų antraštyno atnaujinimo būdas. *Taikomoji kalbotyra* 16, 2021, p. 42–48, <https://www.zurnalai.vu.lt/taikomojikalbotyra/article/view/23843>
- Pratarmė septintajam (antrajam internetiniam) leidimui, <http://kanceliariaipatarimai.lki.lt/>
- Pupkis, Aldonas. *Lietuvių kalbos sąjūdis 1968–1988 m.* Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2016.
- Ramonienė, Meilutė (Par.). *Miestai ir kalbos*, I–II. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2010–2013.
- Ramonienė, Meilutė, Ramonaitė, Jogilė Teresa. Language attitudes, practices and identity in the new Lithuanian diaspora. *Russian Journal of Linguistics* 25 (4), 2021, p. 1024–1046.
- Ramonienė, Meilutė. Ką atskleidžia keturi lietuvių diasporos atvejai. *Emigrantai: kalba ir tapatybė* II. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019.
- Ramonienė, Meilutė. Regional dialects in the Lithuanian urban space: skills, practices and attitudes, In: Lazdiņa Sanita and Heiko F. Marten (eds), *Multilingualism in the Baltic States: Societal Discourses and Contact Phenomena*. London: Palgrave Macmillan, 2019, p. 123–152.

- Ramonienė, Meilutė. Tarmės Aukštaitijos miestuose: mokėjimas, vartojimas ir kalbinės nuostatos. In: Ramonienė, Meilutė (moks. red.), *Miestai ir kalbos II. Sociolingvistinis Lietuvos žemėlapis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013.
- Ramonienė, Meilutė. Tarmių mokėjimas, vartojimas ir kalbinės nuostatos. *Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*. Mokslinė redaktorė Meilutė Ramonienė, 2022 (rengiama spaudai).
- Rampton, Ben. Post-panoptic standard language? *Working papers in urban languages and literacies*, Paper 162, 2015, https://www.academia.edu/13106780/WP162_Rampton_2015_Post_panoptic_standard_language
- Rasimas, Liudvikas Narcizas, Lietuvos Respublikos Seimas negali svarstyti tokių įstatymų. *Alkas*, 2021-03-08, https://alkas.lt/2021/03/08/l-n-rasimas-lietuvos-respublikos-seimas-negali-svarstyti-tokiu-istatymu-projektu/?fbclid=IwAR1POEFbN5_fKZBC-89a-79L1AvyYZ8Kzg57p113H017v5xrHdcQLmKuqkQ&doing_wp_cron=1615645583.2521529197692871093750
- Raudienė, Irena. Implementation of formative assessment in Lithuanian schools: What tendencies are observed from the national students' achievement surveys? *Social Education* 3 (50), 2018, p. 103–116.
- RAXEN_CC National Focal Point Poland Helsinki Foundation for Human Rights. EDUCATION OF THE NATIONAL AND ETHNIC MINORITIES IN POLAND. Vienna 2004, https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/277-edu-poland-final.pdf
- Recommendation of the European Parliament and of the Council of 18 December 2006 on key competences for lifelong learning, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:en:PDF>
- Rekomendacija dėl pagrindinių lietuvių kalbos bendrinės tarties normų patvirtinimo Nr. PN-18 (k-26), 2021-12-16, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fe746fc3630611ecb2fe9975f8a9e52e?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=c4e94624-216d-4524-a7ee-c00fdd954c88>
- Relating language curricula, tests and examinations to the Common European Framework of Reference (RELANG), <https://relang.ecml.at/>
- Republic of Estonia. Ministry of education and research. Foreign language learning in Estonia, <https://www.hm.ee/en/activities/estonian-and-foreign-languages/foreign-language-learning-estonia>
- Romanowski, Piotr, CLIL models in Polish lower-secondary schools. *KWARTALNIK NEOFILOLOGICZNY*, LXV. UNIWERSYTET WARSZAWSKI, WARSZAWA, 2018, DOI 10.24425/kn.2018.125006, https://journals.pan.pl/Content/109050/PDF/KN_%204-18_%2010ROMANOWSKI.pdf
- Sajungos švietimo, mokymo, jaunimo ir sporto programa „Erasmus“, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2019-0324_LT.html
- Shohamy, Elana. *Language Policy: Hidden Agendas and New Approaches*. London, New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2006.
- SISCE = Strategy of Integration and Social Cohesion in Estonia 2020, https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/23748_en_proofreading_le2020_eng.pdf (11.10.2020)
- Skola 2030. Valsts izglītības saturs centrā. Kompetenču pieeja mācību saturā. [National Center for Education. Competence approach in learning content.],

- <https://www.skola2030.lv/lv/par-projektu>
<https://www.skola2030.lv/lv/skolotajiem/macibu-jomas/valodas>
Skolintų terminų ir jų atitikmenų žodynas, <http://sta.lki.lt/>
- Smetonienė, Irena, Jaunimas nori taisyklingos lietuvių kalbos, 2008-02-22,
<http://www.vlkk.lt/naujienos/kitos-naujienos/irena-smetoniene-jaunimas-nori-taisyklingos-lietuviu-kalbos>
- Soler, Josep; Rozenvalde, Kerttu. The Englishization of higher education in Estonia and Latvia: Actors, positionings and linguistic tensions. *The Englishization of Higher Education in Europe*. Amsterdam University Press 2021, p. 57–75,
<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9789048553914-005/html>
- Spolsky, Bernard (ed.). *The Cambridge Handbook of Language Policy*. Cambridge University Press, 2012.
- Spolsky, Bernard. *Language Management*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Spolsky, Bernard. *Language Management*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Spolsky, Bernard. *Language Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Spolsky, Bernard. *Language Policy. Key Topics in Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Statistics Poland. Education in the 2010/2011 school year,
https://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/e_education_in_2010-2011_school_year.pdf
- Stewart, William A. A Sociolinguistic Typology for Describing National Multilingualism. In: Joshua A. Fishman (ed.). *Readings in the Sociology of Language*. The Hague, Paris: Mouton, 1968, p. 529–545.
- Stundys, Valentinas, Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Valstybinės kalbos inspekcijos įstatymo 2, 4, 5, 6 ir 7 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=-wbkgqm837+&documentId=TAIS.414117&category=TAK>
- Šalyje mokslo žurnalų šimtai – tarptautiniu mastu konkurencingi tik keli, 2018,
<https://strata.gov.lt/lt/naujienos/8-naujienos/512-salyje-mokslo-zurnal-simtai-tarptautiniu-mastu-konkurencingi-tik-keli>
- Šliavaite, Kristina. Kalba, tautinis tapatumas ir lygios galimybės švietime: mokyklų lietuvių, lenkų ir rusų mokomosiomis kalbomis bendruomenių požiūriai. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas* 10 (2), 2019, p. 31–58,
<https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2019~1586849852406/J.04~2019~1586849852406.pdf>
- Šveikauskienė, Daiva. Lietuvių kalbos gramatikos kompiuterizavimas. *Mokslo studija*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2021, doi.org/10.35321/e-pub.11.lietuviu-gramatikos-kompiuterizavimas
- Švietimo mainų paramos fondas, <https://www.smpf.lt/lt/projektai/vykstantys-projektai/europos-kalbu-zenklas/>
- Švietimo mainų paramos fondas, <https://www.smpf.lt/lt/projektai/vykstantys-projektai/europass/>
- Tarybos rekomendacija 2019 m. gegužės 22 d. dėl visapusiško požiūrio į kalbų mokymą ir mokymąsi, [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605\(02\)&from=EL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019H0605(02)&from=EL)

- Tarybos rezoliucija dėl Europos daugiakalbystės strategijos, 2008 m. lapkričio 21d., <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:320:0001:0003:LT:PDF>
- Terminų bankas*, <http://www.vlkk.lt/terminu-bankas>
- Toots, Anu; Loogma, Krista. ESTONIAN HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2014 / 2015. Learning Europeanisation in Estonian Education Policy. Tallinn, 2015, p. 259–265.
- Tradiciniai lietuviški vietovardžiai. Atvirkštiniai baltų etninių žemių lietuviškų vietovardžių sąrašai, <http://www.vlkk.lt/aktualiausios-temos/svetimvardziai/tradiciniai-lietuviski-vietovardziai>
- Trudgill, Peter. Sex, Covert Prestige and Linguistic Change in the Urban British English of Norwich. *Language in Society* 1 (2), 1972, p. 175–195.
- Uçar, Mehmed. Why was the letter Q banned in Turkey for many years?, <https://www.quora.com/Why-was-the-letter-Q-banned-in-Turkey-for-many-years>
- Vaicekauskienė, Loreta. Lietuvių kalbos norminimo šimtmetis: daug ideologijų ir šiek tiek vartosenos. *Naujasis Židinys-Aidai* 5–6, 2010, p. 165–172.
- Vaicekauskienė, Loreta. Oficialioji lietuvių kalba yra negyva kalba. Žurnalistai apie lietuvių kalbos standartą televizijoje ir radijuje. *Darbai ir dienos* 55, 2011, p. 191–207, [http://www.sociolingvistika.lt/failai/PDF/Vaicekauskiene %202011 %20Negyva %20 kalba.pdf](http://www.sociolingvistika.lt/failai/PDF/Vaicekauskiene%202011%20Negyva%20kalba.pdf)
- Vaicekauskienė, Loreta; Aliūkaitė, Daiva. Overt and covert evaluation of language varieties in the Lithuanian speech community. In: Tore Kristiansen and Stefan Grondelaers (eds.) *Language (De)standardisation in Late Modern Europe: Experimental Studies*. Oslo: Novus, 2013, p. 97–124.
- Vaicekauskienė, Loreta; Subačius, Giedrius. VLKK „priemonių plano projektas“ – abejotina kalbos politikos paslauga visuomenei. *15 min.*, 2018-08-29, <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/komentarai/loreta-vaicekauskiene-giedrius-subacius-vlkk-priemoniu-plano-projektas-abejotina-kalbos-politikos-paslauga-visuomenei-500-1020476>;
- Vaicekauskienė, Loreta; Šepetys, Nerijus. *Lietuvių kalbos ideologija – norminimo idėjų ir galios istorija*. Vilnius: Naujasis židinys-Aidai, 2016.
- Vainiūtė, Milda. Lietuvių kalbos kaip valstybinės konstitucinis statusas: pagrindiniai aspektai. *Jurisprudencija* 4 (122), 2010, p. 36–37, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1025/980>
- Vaiškūnas, Jonas. Gegužės 3-ios dežavu: valstybinės kalbos išdavikai kyla. *Delfi*, 2021-05-06. <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/jonas-vaiskunas-geguzes-3-ios-dezavu-valstybines-kalbos-isdavikai-kyla.d?id=87116337>
- Vaišnienė, Daiva. Europos kalbų paveikslas: esminiai kalbos politikos klausimai ir kryptys. *Parlamento studijos. Mokslo darbai* 17, 2014, p. 18–37, https://journals.lnb.lt/ps-archyvas/Nr17/files/17_kalba_1.pdf.
- Vaišvila, Alfonsas. Lietuvių kalbos konstitucinis statusas ir jo pažeidimai. *Gairės* 2(231), 2014 m. vasaris, p. 14–19, <http://media.search.lt/GetFile.php?OID=251620&FID=734890>
- Valsts valodas likums, <https://likumi.lv/ta/en/en/id/14740>
- Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2015.–2020. gadam (informatīvādaļa), https://valoda.lv/wp-content/uploads/docs/Valodas_politika/01-valodas_politikas_pamatnostadnes_2015-2020.doc

- Valstybinė lietuvių kalbos komisija prie Lietuvos Respublikos Seimo. Nutarimas dėl savivaldybės kalbos tvarkytojo pavyzdinių nuostatų, Nr. 2(71), 1999-06-17, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.83472>
- Valstybinė lietuvių kalbos komisija, <http://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/nutarimai/nut>
- Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Dėl išvados pateikimo, 2021-11-05, Nr. S1-416 (1.7).
- Valstybinė lietuvių kalbos komisija. 2021 metų veiklos ataskaita, 2022-03-04, http://www.vlkk.lt/media/public/file/Veiklos_ataskaitos/VLKK_ataskaita_2021.pdf
- Valstybinės kalbos inspekcijos 2020 metų veikos ataskaita, 2021, https://vki.lrv.lt/uploads/vki/documents/files/2020_%20m_%20Valstybin_%C4%97s_%20kalbos_%20inspekcijos_%20veiklos_%20ataskaita.pdf
- Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 7, 14 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIP-1697, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/caab8750125111e88a05839ea3846d8e?jfwid=yerqnbxhd>
- Valstybinės kalbos mokėjimo kategorijos, patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. gruodžio 24 d. nutarimu, Nr. 1688, galiojanti suvestinė redakcija 2022-01-01. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 2003-12-30, Nr. 123-5618, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.224296>
- Valstybinės kalbos testai, <https://www.nsa.smm.lt/testai/?id=7>, <https://www.nsa.smm.lt/testai/?id=1>
- Valstybinės lietuvių kalbos komisija. Nutarimas dėl lietuvių kalbos skyrybos taisyklių Nr. N-10 (180), 2019-12-19, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/c4aebb41058b11ea89c8a7a5d3a86552/asr>
- Valstybinės lietuvių kalbos komisija. Nutarimas dėl lietuvių kalbos rašybos taisyklių Nr. N-1 (190), 2022-01-06, <http://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/nutarimai/del-lietuviu-kalbos-rasybos-taisykliu-patvirtinimo>
- Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimas Nr. N-1 (171) „Dėl Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo 1997 m. gruodžio 18 d. nutarimo Nr. 68 „Dėl Didžiųjų kalbos klaidų sąrašo“ pripažinimo netekusiu galios“, 2019-01-31, <http://www.vlkk.lt/vlkk-nutarimai/nutarimai/nut>
- Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo 1997-01-30 posėdžio protokolinis nutarimas *Lietuvių bendrinės kalbos tvarkybos principai, kodifikacijos kriterijai ir jų taikymas*, <http://www.vlkk.lt/aktualiausios-temos/kalbos-tvarkybos-principai-kodifikacijos-kriterijai>
- Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. 46 dėl „Neteiktinų svetimybų ir jų darinių“ sąrašo, 1994-05-26, <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=TAR.D3EF876C8547>
- Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Nr. N-3(152) „Didžiosios kalbos klaidos“, 2014-02-02, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.D3EF876C8547/asr>
- Valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų pareigybių minimalių kvalifikacinių reikalavimų aprašas, patvirtintas Lietuvos mokslo tarybos pirmininko 2021 m. sausio 29 d. įsakymu Nr. V-61, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/1da30bb064cd11eb9954cfa9b9131808?jfwid=14f2285aer>
- Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 1994 m. lapkričio 10 d. Nr. I-657. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 1994-12-07, Nr. 94-

- 1833; galiojanti suvestinė redakcija 2022-01-03–2022-05-27, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.6020/epYOfVGwvw>
- Vilkienė, Loreta; Vilkaitė-Lozdienė, Laura; Bružaitė-Liseckienė, Justina. *Lietuvių kalba Vilniaus lietuviškose, lenkiškose ir rusiškose gimnazijose: mokėjimo kokybė, kalbinės nuostatos ir motyvacija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2019.
- Vilkienė, Loreta. Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos: konstanta ar pokyčiai? *Lietuvos gyventojų kalbinės nuostatos ir kalbinis elgesys*. Mokslinė redaktorė Meilutė Ramonienė, 2022 (rengiama spaudai).
- VLKK kalbos forumas „Regioninė kalbos politika. Būti ar nebūti pokyčiams?“, 2021-11-24, <https://www.youtube.com/watch?v=5D6g44ozFg0&t=209s>
- Zabarskaitė, Jolanta; Smetonienė, Irena. Mokslo kalbos politika. *Parlamento studijos* 12, 2012, p. 111–125, https://journals.lnb.lt/ps-archyvas/Nr12/12_kalba_3.htm.
- Rastauskienė, Rosita. Ką atsakyti Petriukui, arba Ar liks lietuvių kalbai vietos moksle?, <https://www.delfi.lt/partnerio-turiny/naujienos/ka-atsakyti-petriukui-arba-ar-lik-lietuviu-kalbai-vietos-moksle.d?id=88565149>
- Zabrodskaja, Anastassia. “What is my country to me?” Identity construction by Russianspeakers in the Baltic countries. *Sociolinguistic Studies* 9 (2), 2015, p. 217–241, <https://doi.org/10.1558/sols.v9i2.26885>

PRIEDAI

1–3 priede apžvelgiami Seimui svarstyti pateikti projektai, susiję su valstybinės kalbos statusu. Šiuo metu dar tik svarstomi įstatymai turės įtakos valstybinės kalbos vartojimui iki 2030 m., todėl, siekiant reaguoti į kalbos politikos aktualijas, siūloma rekomendacijų dėl tolesnio jų tobulinimo:

- 1 priedas. Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projektas
- 2 priedas. Tautinių mažumų įstatymo projektas
- 3 priedas. Įstatymų projektai dėl juridinių asmenų pavadinimų sudarymo

Remiamasi įstatymų projektais ir su jais susijusiais dokumentais, šiuo metu skelbiamais Seimo internetinėje svetainėje³⁶¹. Visi dokumentai paskutinį kartą žiūrėti 2022 m. kovo 10 d.

1 priedas. Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projektas

Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projektas registruotas Seime 2021 m. rugsėjo 27 d. Nr. XIVP-880³⁶². Kadangi įstatymas priskirtas konstitucinių įstatymų kategorijai, juo turi būti sureguliuoti reikšmingiausi valstybinės kalbos vartojimo viešajame gyvenime aspektai ir nustatytos svarbiausios jos apsaugą užtikrinančios taisyklės. Dėl aukštesnės konstitucinio įstatymo galios ir sudėtingesnės jo keitimo tvarkos, kuria siekiama užtikrinti didesnę šiuo įstatymu reguliuojamų santykių stabilumą, įstatymo nuostatos turi būti išdėstytos įtvirtinant bendruosius principus ir vengiant detalaus reglamentavimo³⁶³.

2021 m. projekto preambulėje teigiama, kad įstatymas rengiamas vadovaujantis valstybės ir visuomenės interesu užtikrinti lietuvių kalbos konstitucinį statusą ir jos funkcionavimą visose viešojo gyvenimo srityse, galimybę jos mokytis, visuotinį išteklių prieinamumą, gausinimą ir modernią plėtrą, įvaizdžio stiprinimą, kalbos kultūros puoselėjimą.

Kaip ir dabar galiojantis Valstybinės kalbos įstatymas, jis numato reglamentuoti valstybinės kalbos vartojimą tik viešajame gyvenime, bet nereglamentuoti

³⁶¹ Lietuvos Respublikos Seimas. Dokumentų paieška, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/documentSearch/lt>

³⁶² Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projektas, registruotas Seime 2021 m. rugsėjo 27 d. Nr. XIVP-880, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/ca87b4701f6211ecad9fbbf5f006237b?jfwid=kjtiqcyhp>

³⁶³ Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projekto, 2021-10-11, Nr. XIVP-880, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c7b0a5b02a9111ec99bbc1b08701c7f8?jfwid=kjtiqcyhp>

privačiajame ir neriboti tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisės puoselėti gimtąją kalbą, taip pat religinių bendrijų kalbos.

I problema: įstatymo projekte nesilaikoma Konstitucinio Teismo nutarimų dėl valstybinės kalbos apsaugos priemonių. Pagal oficialiąją konstitucinę valstybinės kalbos doktriną, įstatymų leidėjas privalo nustatyti valstybinės kalbos apsaugos priemones (Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. gegužės 10 d. nutarimai, 2014 m. vasario 27 d. sprendimas)³⁶⁴. Nors projekte vartojamos sąvokos *kalbos priežiūra*, *kalbos kontrolė*, bet jų turinys susijęs su kalbos tvarkyba ir neatitinka sąvokos *kalbos apsauga*. Klaidina ir netikslus termino *kalbos tvarkyba* aiškinimas (2 str. 3): tai ne kalbos statusą, o jos korpusą užtikrinančių priemonių visuma. Įstatymo projekte nenumatyta jokių teisinių, organizacinių ir finansinių priemonių, kaip užtikrinti kalbos statusą: sudaryti sąlygas jai deramai funkcionuoti viešajame gyvenime, neleisti būti išstumtai kitų kalbų, skatinti mokslo tyrimus ir kalbos sklaidą pasaulyje.

II problema: įstatymo projekte nesilaikoma Konstitucinio Teismo nutarimų dėl privalomo valstybinės kalbos vartojimo viešajame gyvenime. Projekte yra nemažai nuostatų, leidžiančių veikti „abipusiu sutarimu“ ir nevartoti valstybinės kalbos, taip pat galimybių apriboti teisę taikyti Lietuvos įstatymus Lietuvoje veikiantiems užsienio valstybėse įsisteigusiems juridiniams asmenims, plg.:

6 straipsnis. Valstybės ir savivaldybių institucijų ir subjektų santykiai su juridiniais ir fiziniais asmenimis

4. Valstybės ir savivaldybių institucijos ir subjektai su Lietuvos Respublikos juridiniais ir fiziniais asmenimis ir Lietuvos Respublikoje veikiančių Europos Sąjungos valstybėse narėse ar kitose Europos ekonominės erdvės valstybėse įregistruotų juridinių asmenų ar kitų organizacijų filialais susirašinėja **lietuvių kalba arba abipusiu sutarimu atitinkama užsienio kalba**.

1 straipsnis. Įstatymo paskirtis ir taikymas

3. Įstatymas taikomas visoms Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių institucijoms ir įstaigoms. Kitiems Lietuvos Respublikos juridiniams ir fiziniams asmenims, taip pat Lietuvos Respublikoje veikiantiems Europos Sąjungos valstybėse narėse ar kitose Europos ekonominės erdvės valstybėse įsisteigusiems juridiniams asmenims, organizacijoms ir jų padaliniais įstatymo nuostatos taikomos tiek, **kiek tarptautiniam teisiniam santykiui taikytina Lietuvos Respublikos teisė**.

Šiais ir kitais atvejais įstatymo projektas įteisina įsipareigojimus vartoti užsienio kalbą, nors turėtų užtikrinti privalomą valstybinės kalbos vartojimą, kaip numato Konstitucinio Teismo nutarimai (1999 m. spalio 21 d., 2006 m. gegužės 10 d. nutarimai, 2014 m. vasario 27 d. sprendimas).

³⁶⁴ Ten pat.

III problema: įstatymo projektas nedera su Švietimo įstatymu, įteisinančiu tautinių mažumų švietimą jų gimtąja kalba, ir Konstitucijos 37 straipsniu. Įstatymo projekte kalbant apie švietimą, numatoma:

7 straipsnis. Švietimas

2. Valstybinėse ir savivaldybių švietimo įstaigose mokoma ir mokymosi pasiekimai vertinami lietuvių kalba.

Švietimo įstatyme siekiama užtikrinti švietimo prieinamumą ir valstybine, ir tautinių mažumų kalba (28 str. 7). Tautinėms mažumoms numatomos sąlygos mokytis ir gimtąja kalba, ir gimtosios kalbos (30 str. 2)³⁶⁵:

28 straipsnis. Švietimo teikėjų tinklas

7. Vietovėse, kuriose tradiciškai gausiai gyvena tautinė mažuma, jeigu bendruomenė prašo, savivaldybė **laiduoja mokymąsi tautinės mažumos kalba arba tautinės mažumos kalbos.**

30 straipsnis. Teisė mokytis valstybine ir gimtąja kalba

2. Bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo mokyklos tautinėms mažumoms priklausantiems mokiniams sudaro sąlygas puoselėti tautinį, etninį ir kalbinį identitetą, mokytis gimtosios kalbos, istorijos ir kultūros. Bendrojo ugdymo ir neformaliojo švietimo mokykloje, kurios nuostatuose (įstatuose), atsižvelgiant į tėvų (globėjų, rūpintojų) ir mokinių pageidavimą, įteisintas mokymas tautinės mažumos kalbos arba mokymas tautinės mažumos kalba, ugdymo procesas gali būti vykdomas arba kai kurie dalykai mokomi tautinės mažumos kalba.

Tautinėms bendrijoms priklausančių piliečių teisę puoselėti savo kalbą garantuoja ir Konstitucijos 37 straipsnis, todėl į įstatymą turėtų būti įtrauktos ir atitinkamos nuostatos.

IV problema: įstatymo projektas nedera su Valstybinės kalbos inspekcijos įstatymu, numatančiu jos funkcijas ir uždavinius. Įstatymo projekte įvardijama tik viena institucija – VLKK (19 str.). Dabar galiojančiame Valstybinės kalbos įstatyme įvardytos dvi: VLKK ir VKI (apie jų veiklą reglamentuojančius įstatymus žr. I.3.4–5 sk.). Įstatymo projekto skyriuje „Lietuvių kalbos tvarkyba“ 17 straipsniu nustatoma, kad VLKK teikia siūlymus Seimui, Prezidentui ir Vyriausybei kalbos politikos kūrimo bei įgyvendinimo klausimais, nustato kalbos tvarkybos kryptis, sprendžia norminimo ir kodifikavimo klausimus, rengia ir (arba) koordinuoja kalbos ugdymo programas (17 str. 1), o 18 straipsniu numatoma, kad kalbos

³⁶⁵ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos - Atkuriamojo Seimo 1991 m. birželio 25 d. Nr. I-1489, galiojanti suvestinė 2022 m. sausio 1 d. redakcija Paskelbta: *Lietuvos aidas*, 1991-08-06, Nr. 153-0, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1480/asr>

priežiūrą bei stebėseną atliks valstybės institucija, turinti įgaliojimus veikti šioje srityje ir privalanti užtikrinti, kad ūkio subjektai bei valstybės ir savivaldybių institucijos laikytųsi šio įstatymo reikalavimų. Kadangi įstatymo projekte ši institucija neįvardijama, tai lieka neaišku: 1) kaip tai bus derinama su Valstybinės kalbos inspekcijos įstatymu ir juo VKI priskirtoms funkcijoms; 2) koku įstatymu bus nustatyta neįvardytosios institucijos veikla.

V problema: įstatymo projektas nederą su Administracinių nusižengimų kodeksu, numatančiu teisę VKI pareigūnams nustatyti administracinius nusižengimus dėl valstybinės kalbos vartojimo nevykdymo (plačiau žr. I.3.6 sk.).

VI problema: į įstatymo projektą neįtraukti du labai svarbūs lietuvių kalbos vartojimo viešajame gyvenime klausimai, esantys dabar galiojančiame Valstybinės kalbos įstatyme: asmenvardžių rašymo asmens tapatybę patvirtinančiuose dokumentuose ir juridinių asmenų pavadinimų sudarymo reguliavimo (apie juos žr. I.3.10 ir 3 priede).

VII problema: įstatymo projekte atsisakoma galimybės kontroliuoti, kaip valstybės tarnautojai, pedagogai, visuomenės informavimo priemonių ir leidybos darbuotojai moka lietuvių kalbą. Kvalifikaciniai lietuvių kalbos mokėjimo reikalavimai neįtraukiami į atestavimo nuostatus ir nenumatomi taikyti atsižvelgiant į kvalifikaciją ir einamas pareigas, kaip yra dabar galiojančiame Valstybinės kalbos įstatyme (21 str.).

Išvados

1. Įstatymo projekte nesilaikoma Konstitucinio Teismo nutarimų dėl privalomo valstybinės kalbos vartojimo viešajame gyvenime: yra nemažai nuostatų, leidžiančių nevertoti valstybinės kalbos, taip pat galimybių apriboti teisę taikyti Lietuvos įstatymus Lietuvoje veikiantiems užsienio valstybėse įsisteigusiems juridiniams asmenims.
2. Įstatymo projekte nesilaikoma Konstitucinio Teismo nutarimų dėl valstybinės kalbos apsaugos priemonių: nenumatyta teisinių, materialinių ir finansinių priemonių, užtikrinančių kalbos statusą, sudarančių sąlygas jai deramai funkcionuoti viešajame gyvenime, neleidžiančių būti išstumtai kitų kalbų, skatinančių mokslo tyrimus ir kalbos sklaidą pasaulyje.
3. Įstatymo projektas nederą su Švietimo įstatymu, įteisinančiu tautinių mažumų švietimą jų gimtąja kalba, ir Konstitucijos 37 straipsniu.
4. Įstatymo projektas nederą su Valstybinės kalbos inspekcijos įstatymu, numatančiu Valstybinės kalbos inspekcijos funkcijas ir uždavinius.

5. Įstatymo projektas nedera su Administracinių nusižengimų kodeksu, numatančiu teisę Valstybinės kalbos inspekcijos pareigūnams nustatyti administracinius nusižengimus dėl valstybinės kalbos vartojimo nevykdymo;
6. Į įstatymo projektą neištraukti du labai svarbūs lietuvių kalbos vartojimo viešajame gyvenime klausimai, esantys dabar galiojančiame Valstybinės kalbos įstatyme: asmenvardžių rašymo asmens tapatybę patvirtinančiuose dokumentuose ir juridinių asmenų pavadinimų sudarymo reguliavimo;
7. Įstatymo projekte atsisakoma galimybės kontroliuoti, kaip valstybės tarnautojai, pedagogai, visuomenės informavimo priemonių ir leidybos darbuotojai moka valstybinę kalbą. Kvalifikaciniai lietuvių kalbos mokėjimo reikalavimai neištraukiami į atestavimo nuostatus ir nenumatomi taikyti atsižvelgiant į kvalifikaciją ir einamas pareigas, kaip numatyta dabar galiojančiame Valstybinės kalbos įstatyme (21 str.)

Rekomendacijos

Kadangi įstatymas priskiriamas konstitucinių įstatymų kategorijai, juo turėtų būti sureguliuoti reikšmingiausi valstybinės kalbos vartojimo viešajame gyvenime klausimai, nustatytos svarbiausios jos apsaugą užtikrinančios taisyklės, todėl tobulinant įstatymo projektą rekomenduotina:

- 1) laikytis Konstitucinio Teismo nutarimų ir sprendimų dėl privalomo valstybinės kalbos vartojimo viešajame gyvenime (1999 m. spalio 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. gegužės 10 d. nutarimai, 2014 m. vasario 27 d. sprendimas);
- 2) suformuoti bendrą principą, kad visos Lietuvoje veikiančios institucijos, įstaigos, įmonės ir organizacijos raštvedybą, apskaitos, atskaitomybės ir kitus dokumentus tvarko valstybine kalba, ir jį nuosekliai išlaikyti;
- 3) numatyti efektyvias valstybinės kalbos apsaugos priemones ir įvardyti už įstatymo laikymąsi atsakingas institucijas;
- 4) įtraukti asmenvardžių rašymo asmens tapatybę patvirtinančiuose dokumentuose klausimą;
- 5) įtraukti juridinių asmenų pavadinimų sudarymo reguliavimą;
- 6) įtraukti nuostatą dėl kvalifikacinių valstybinės kalbos mokėjimo reikalavimų valstybės tarnautojams, pedagogams, visuomenės informavimo priemonių ir leidybos darbuotojams;
- 7) nesudaryti prielaidų varžyti tautinėms mažumoms priklausančių piliečių konstitucinę teisę puoselėti savo kalbą (Konstitucijos 37 str.) teisės normas suderinti su kitais įstatymais, ypač Švietimo įstatymu, Valstybinės kalbos inspekcijos įstatymu, Administracinių nusižengimų kodeksu.

2 priedas. Tautinių mažumų įstatymo projektas

2018 m. vasario 15 d. Seime įregistruoti du projektai, susiję su tautinėmis mažumomis ir jų vartojamomis kalbomis:

- 1) Tautinių mažumų įstatymo projektas Nr. XIIIIP-1696³⁶⁶;
- 2) Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 7, 14 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-1697³⁶⁷.

Lietuvos Konstitucijoje nėra sąvokos *tautinės mažumos*. Ją rengiant laikytasi nuostatos, kad Lietuvoje yra pilietinė lietuvių tauta, kurią sudaro visi piliečiai nepriklausomai nuo jų tautybės. Pilietinė tauta neskaidyta į daugumą ir mažumas. Nors lietuvių tauta yra titulinė, sudaranti visuomenės pagrindą, tačiau viešajame gyvenime visiems piliečiams taikomos vienodos teisės ir pareigos.

Šiuo metu Lietuvoje nėra galiojančio tautinių mažumų įstatymo. Tautinių mažumų padėtį reglamentuoja Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija, kurią Seimas ratifikavo 2000 m. vasario 17 d. įstatymu Nr. VIII-1548. Konvencija įsigaliojo 2000 m. liepos 1 d. ir yra sudedamoji Lietuvos teisinės sistemos dalis, todėl ją vykdyti privaloma. Tautinių mažumų tapatumo, vienodų kultūros sklaidos sąlygų, saviraiškos laisvės teisės užtikrinamos teisinėmis priemonėmis.

Tautinių mažumų klausimui daug dėmesio skiriama vyriausybės programose ir planuose. 2020 m. priimtoje Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programoje prioritetinei veiklai priskirtas projektas „Visiems prieinama gera mokykla ir šiuolaikinis ugdymo turinys“, kur numatoma siekti kokybiško ugdymo tautinių mažumų mokyklose tikintis tiek labai gerų tautinių kalbų, tiek lietuvių kalbos žinių:

„Užtikrinsime, kad tautinių mažumų mokyklos taptų vieta, ugdančia **ne tik labai geras lenkų, rusų, ukrainiečių ar baltarusių kalbos, bet ir labai geras lietuvių kalbos žinias**. Ieškosime galimybių prisidėti prie vadovėlių lietuvių, lenkų, rusų ir baltarusių kalba atnaujinimo pagal naujausias ugdymo programas ir tendencijas. Įgyvendinsime konceptualų požiūrį į dvikalbę ar daugiakalbį **ugdymą, padedantį**

³⁶⁶ Lietuvos Respublikos tautinių mažumų įstatymo projektas Nr. XIIIIP-1696, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/4c2a465012511e88a05839ea3846d8e?jfwid=yerqnbxhd>
³⁶⁷ Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 7, 14 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-1697, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/caab875012511e88a05839ea3846d8e?jfwid=yerqnbxhd>

tautinių mažumų vaikams integruotis į aplinką, kurioje vartojama lietuvių kalba, ir atvirkščiai.³⁶⁸

Kitame Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos projekte „Kultūrinė diplomatija, valstybės įvaizdis ir tarptautiškumas“ numatoma užtikrinti visų Lietuvoje ir užsienyje gyvenančių šalies piliečių, nepriklausomai nuo tautinės grupės, teisę į savo kultūros sklaidą, prieinamumą prie kūrybos ir kūrybiškumo išteklių. Projekte aktualinama tautinių mažumų kultūros, materialaus ir nematerialaus kultūros paveldo svarba, kultūrų dialogo poreikis³⁶⁹.

2020 m. parengtame 2021–2030 metų nacionaliniame pažangos plane pabrėžiama, kad įgyvendinant pažangos uždavinius ir rengiant nacionalines plėtros programas, privaloma atsižvelgti į tautinių mažumų ir kitų grupių, galinčių patirti diskriminaciją, poreikius ir taikyti lygių galimybių principą. Siekiant 4 strateginio tikslo – stiprinti tautinį ir pilietinį tapatumą, didinti kultūros skvarbą ir visuomenės kūrybingumą – numatomas uždavinys skatinti visapusišką tautinių mažumų integraciją, atvirumą ir pagarbą tautinių mažumų kalboms, kitų kultūrų savitumui bei įvairovei³⁷⁰.

Tautinėms mažumoms save priskiriantys asmenys gali ir raštu, ir žodžiu bendrauti ir kurti jiems priimtina kalba, išskyrus Valstybinės kalbos įstatymo nurodytas viešas valstybinės lietuvių kalbos vartojimo sritis.

2020 m. Valstybinė kalbos inspekcija ir Valstybine lietuvių kalbos komisija dalyvavo Tautinių mažumų įstatymo kūrimo grupės darbe, teikdama siūlymus dėl straipsnių „Teisė vartoti tautinės mažumos kalbą“, „Teisė bendrauti tautinės mažumos kalba su viešojo administravimo subjektais“ ir „Teisė rašyti gyvenamųjų vietovių, gatvių, viešojo administravimo subjektų ir topografinių ženklų pavadinimus tautinės mažumos kalba“. VKI pozicija rėmėsi tokiais kertiniais principais: 1) jokiaje Lietuvos viešojo gyvenimo srityje negali būti įteisinta dvikalbystė ar sudarytos sąlygos faktinei dvikalbystei; 2) įstatyme turi atsispindėti Tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencijos principai ir pažangiausia Europos šalių patirtis, aprašyta Konvencijos patariamojo komiteto dokumentuose³⁷¹.

368 Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programa, priimta Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. Nr. XIV-72. Paskelbta: TAR, 2020-12-11, Nr. 27121, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/973c87403bc311eb8c97e01ffe050e1c>

369 Ten pat.

370 2021–2030 metų nacionalinis pažangos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. Nr. 998, galiojanti suvestinė redakcija nuo 2021-10-09. Paskelbta: TAR, 2020-09-16, Nr. 19293, <https://lrv.lt/lt/aktuali-informacija/xvii-vyriausybe/strateginis-valdymas/2021-2030-m-nacionalinis-pazangos-planas>

371 Apie teisinį kontekstą, svarstymų eigą ir teiktus pasiūlymus plačiau žr. Valstybinės kalbos inspekcijos 2020 metų veikos ataskaita, 2021, p. 50–52,

Seimui teikiamu Tautinių mažumų įstatymu siekiama nustatyti tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teises ir valstybės įsipareigojimus išlaikyti ir puoselėti jų tradicijas, kultūrinę, kalbinę bei religinę tapatybę (1 str. 1). Vertinant šio įstatymo nuostatas kalbos politikos klausimais ir lyginant jas su kitais dabar galiojančiais įstatymais, išryškėja trys problemos.

I problema: numatyta nepagrįsta viršenybė kitų įstatymų atžvilgiu. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad teikiamo Tautinių mažumų įstatymo 1 straipsnio 2 dalyje norima įtvirtinti šio įstatymo viršenybę kitų įstatymų atžvilgiu:

„Kai kiti įstatymai reguliuoja santykius, susijusius su tautinių mažumų teisėmis, kitaip nei šis įstatymas, arba šie santykiai nėra įstatymų sureguliuoti, taikomos atitinkamos šio įstatymo nuostatos.“

2018 m. kovo 5 d. Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamentas, teikdamas išvadą dėl Lietuvos Respublikos Tautinių mažumų įstatymo projekto, atkreipė dėmesį, kad šio įstatymo nuostatos iš esmės negalėtų būti taikomos, jeigu konkuruotų ir su Europos Tarybos tautinių mažumų apsaugos pagrindų konvencija, Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos konstituciniu įstatymu, Lietuvos Respublikos referendumo konstituciniu įstatymu, Lietuvos Respublikos piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos konstituciniu įstatymu, Civiliniu kodeksu, nes jų teisinė galia yra aukštesnė negu dabar teikiamo Tautinių mažumų įstatymo³⁷².

Taigi Tautinių mažumų įstatymo projekte numatyta viršenybė kitų įstatymų atžvilgiu yra nepagrįsta. Ši Teisės departamento išvada labai svarbi vertinant įstatymo nuostatas, susijusias su Valstybinės kalbos įstatymo nuostatomis (žr. toliau).

II problema: nuostatos neatitinka Konstitucinio Teismo nutarimų dėl valstybinės kalbos vartojimo ir prieštarauja Valstybinės kalbos įstatymui ir Konstitucijai. 2018 m. vasario 27 d. Seimo kanceliarijos Teisės departamentas dėl šių Valstybinės kalbos įstatymo straipsnių pakeitimo pateikė išvadą, kad jei Tautinių mažumų įstatyme būtų įtvirtinta nuostata „jeigu kituose įstatymuose nenustatyta kitaip“, tai ir šis, ir kiti įstatymai turėtų viršenybę Valstybinės kalbos įstatymo atžvilgiu, todėl iškiltų Valstybinės kalbos įstatymo ir kituose įstatymuose įtvirtintų normų kolizija

https://vki.lrv.lt/uploads/vki/documents/files/2020_%20m_%20Valstybin%C4%97s%20kalbos%20inspekcijos%20veiklos%20ataskaita.pdf

³⁷² Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Lietuvos Respublikos Tautinių mažumų įstatymo projekto Nr. XIIIIP-1696, 2018-03-05, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/1ffbca10206911e88a05839ea3846d8e?jfwid=yerqnbxhd>

valstybinės kalbos vartojimo viešajame gyvenime reguliavimo klausimais. Teisės departamento išvadoje pabrėžiama, kad įstatymas, sudarantis prielaidas riboti valstybinės kalbos vartojimą viešajame gyvenime, būtų antikonstitucinis:

„Toks teisinis reguliavimas, kuriuo gali būti sudaromos teisinės prielaidos *kituose įstatymuose nustatyti valstybinės kalbos vartojimo viešajame gyvenime išimtis ir taip paneigti konstitucinį valstybinės kalbos statusą, neatitinka Konstitucijos 14 straipsnio.*“³⁷³

Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d. nutarime konstatuojama, kad asmens tautybė negali būti pagrindas reikalauti, kad jam nebūtų taikomos taisyklės, kylančios iš valstybinės kalbos statuso, nes kitaip būtų pažeistas konstitucinis visų asmenų lygybės įstatymui principas³⁷⁴. Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarime nustatyta, kad lietuvių kalba, pagal Konstituciją įgijusi valstybinės kalbos statusą, privalo būti vartojama visose valstybės ir savivaldos institucijose, visose Lietuvoje esančiose įstaigose, įmonėse ir organizacijose; įstatymai ir kiti teisės aktai turi būti skelbiami valstybine kalba; raštvedyba, apskaitos, atskaitomybės, finansiniai dokumentai privalo būti tvarkomi lietuvių kalba; valstybės ir savivaldos institucijos, įstaigos, įmonės bei organizacijos tarpusavyje turi susirašinėti valstybine kalba³⁷⁵.

Tautinių mažumų įstatymo projekto 3 straipsnio 2 dalies 3 punktu norima įtvirtinti absoliučią tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisę viešai, žodžiu ir raštu vartoti tautinės mažumos kalbą, gauti ir skleisti informaciją tautinės mažumos kalba. Nekreipiama dėmesio į tai, kad viešajame gyvenime turi būti privalomai vartojama valstybinė kalba, nors kitose gyvenimo srityse joks tautinių mažumų kalbos vartojimas neribojamos. Tautinėms mažumoms save priskiriantys asmenys gali ir raštu, ir žodžiu bendrauti jiems priimtina kalba, išskyrus *Valstybinės kalbos įstatymo* nurodytas privalomas valstybinės kalbos vartojimo sritis. Tokia nuostata paaiškinta Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarime:

373 Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Lietuvos Respublikos Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 7, 14 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIII P-1697, 2018-02-27, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c77ae7c01c8c11e88a05839ea3846d8e?jfwid=yerqnbxhd>

374 Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimo kai kurių nuostatų išaiškinimo, sprendimas priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2014 m. vasario 27 d. byloje Nr. 14/98, <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta37/content>; komentarus žr. Vainiutė, Milda. Lietuvių kalbos kaip valstybinės konstitucinis statusas: pagrindiniai aspektai. *Jurisprudencija* 4 (122), 2010, p. 35–36, <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/1025/980>

375 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. spalio 21 d. nutarimas Dėl Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. sausio 31 d. nutarimo „Dėl vardų ir pavardžių rašymo Lietuvos Respublikos piliečio pase“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Publikuota: *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 90-2662, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.88906?jfwid=q8i88ld3w>

„konstitucinis valstybinės kalbos statusas reiškia ir tai, kad valstybinė kalba yra privalomai vartojama tik viešajame Lietuvos gyvenime; kitose gyvenimo srityse asmenys nevaržomai gali vartoti bet kokią jiems priimtina kalbą. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pabrėžtina, kad oficialių dokumentų rašymas valstybine kalba **nepaneigia tautinėms mažumoms save priskiriančių piliečių teisės rašyti, skaityti ir bendrauti bet kokia kita kalba, jeigu tai nesusiję su Konstitucijos apibrėžta valstybinės kalbos vartojimo sritimi.**“³⁷⁶

Įstatymo projekte numatomos tik teisės, bet nenumatomos tautinėms mažumoms priklausančių asmenų pareigos ir atsakomybė dėl valstybinės kalbos mokėjimo ir vartojimo. Tautinės mažumos turi teisę puoselėti savo kalbą, tautinę kultūrą, papročius, gauti valstybės paramą, bet jų interesai negali būti priešpriešinami Lietuvos valstybės ir pilietinės tautos bendriesiems interesams³⁷⁷.

Priežastys, kodėl valstybinę kalbą turi mokėti visi piliečiai ir kodėl ji turi būti priemone, būtina institucijų ir įstaigų viešajai raiškai, bendravimui tarpusavyje ir su visuomene, paaiškintos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d. nutarime:

„Ji [valstybinė kalba] yra svarbus valstybingumo elementas, visus Lietuvos Respublikos piliečius vienijantis, valstybinę bendruomenę – pilietinę Tautą integruojantis veiksnys, nes **užtikrina visiems valstybės piliečiams lygias galimybes** dalyvauti valdant savo šalį, priimant valstybinės reikšmės sprendimus, taip pat teisę lygiomis sąlygomis stoti į valstybinę tarnybą. Valstybinės kalbos mokėjimas yra visaverčio piliečių dalyvavimo valdant valstybę prielaida ir būtina sąlyga.“³⁷⁸

Tautinių mažumų asmenims mokėti valstybinę kalbą yra ne tik prievolė, bet ir galimybė nevaržomai dalyvauti valstybės gyvenime, užimti įvairias pareigas, jaustis lygiaverčiais piliečiais.

Tautinių mažumų įstatymu ypač norima įtvirtinti viršenybę Valstybinės kalbos įstatymo atžvilgiu. Kartu su Tautinių mažumų įstatymu teikiamame Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 7, 14 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projekte siūloma išdėstyti juos taip:

376 Nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 3 straipsnio 6 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, priimtas Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 10 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta209/content>

377 Ten pat.

378 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausiosios rinkimų komisijos įstatymo 3 straipsnio 6 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, 2006 m. gegužės 10 d., <https://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta209/content>

7 straipsnis.

Valstybės ir savivaldos institucijų, įstaigų ir organizacijų, ryšių, transporto, sveikatos ir socialinės apsaugos, policijos ir teisėsaugos tarnybų, prekybos ir kitų gyventojų aptarnavimo įstaigų vadovai turi užtikrinti, kad gyventojai būtų aptarnaujami valstybine kalba, **jeigu kiti įstatymai nenustato kitaip**

14 straipsnis.

Oficialios, sunormintos vietovardžių lytys Lietuvos Respublikoje rašomos valstybine kalba, **jeigu kiti įstatymai nenustato kitaip**

17 straipsnis.

Lietuvos Respublikoje viešieji užrašai yra valstybine kalba, **jeigu kiti įstatymai nenustato kitaip**. Valstybinė kalba privaloma visų Lietuvos Respublikos įmonių, įstaigų ir organizacijų antspauduose, spauduose, dokumentų blankuose, iškabose, tarnybinių patalpų ir kituose užrašuose, Lietuvos gaminių ir paslaugų pavadinimuose bei aprašuose

Siūlomi Valstybinės kalbos įstatymo trijų straipsnių pakeitimai būtų susiję su tokiais Tautinių mažumų įstatymo straipsniais, nustatančiais „kitaip“:

5 straipsnis. Teisė bendrauti tautinės mažumos kalba su viešojo administravimo subjektais

1. Savivaldybėje, kurioje tautinė mažuma, remiantis paskutinio visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, sudaro ne mažiau 1/3 nuo bendrojo savivaldybės gyventojų skaičiaus, bendraujant su šios savivaldybės teritorijoje esančiais viešojo administravimo subjektais, asmuo **turi teisę vartoti tos tautinės mažumos kalbą; turi teisę kreiptis raštu arba žodžiu tos tautinės mažumos kalba** į šios savivaldybės teritorijoje esančius viešojo administravimo subjektus ir (ar) jų padalinius.

6 straipsnis. Informacijos ir pirminės teisinės pagalbos teikimas tautinės mažumos kalba

Savivaldybėje, kurioje tautinė mažuma, remiantis paskutinio visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, sudaro ne mažiau 1/3 nuo bendrojo savivaldybės gyventojų skaičiaus, savivaldybės institucijų teikiama vieša informacija ir pirminė teisinė pagalba, atitinkamos savivaldybės atstovaujamosios institucijos sprendimu, **gali būti greta valstybinės kalbos teikiama ir tos tautinės mažumos kalba**.

7 straipsnis. Teisė rašyti gyvenamųjų vietovių, gatvių, viešojo administravimo subjektų ir topografinių ženklų pavadinimus tautinės mažumos kalba

1. Seniūnijos aptarnaujamoje teritorijoje, kurioje tautinė mažuma, remiantis paskutinio visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, sudaro ne mažiau 1/3 nuo bendrojo savivaldybės gyventojų skaičiaus, esančių gyvenamųjų vietovių, gatvių, viešojo administravimo subjektų pavadinimai, topografiniai ženklai **greta valstybinės kalbos**, atitinkamos savivaldybės atstovaujamosios institucijos sprendimu, **gali būti užrašomi ir tos tautinės mažumos kalba**.

2. Seniūnijos aptarnaujamoje teritorijoje, kurioje tautinė mažuma, remiantis paskutinio visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, sudaro mažiau negu 1/3 nuo bendrojo savivaldybės gyventojų skaičiaus, esančių gyvenamųjų vietovių, gatvių, viešojo administravimo subjektų pavadinimai, topografiniai ženklai **greta valstybinės kalbos**, atitinkamos savivaldybės atstovaujamosios institucijos sprendimu, **gali būti užrašomi ir tos tautinės mažumos kalba**, jeigu tokiame sprendime pritaria šios seniūnijos aptarnaujamos teritorijos vietos gyventojų apklausoje sudalyvavusių asmenų dauguma.

Kadangi šie Tautinių mažumų įstatymo straipsniai nustatytą „kitą“ negu Valstybinės kalbos įstatymo 7, 14 ir 17 straipsniai, tai ir turėtų galėti Tautinių mažumų įstatymo 5, 6 ir 7 straipsniai (iš jų 5 ir 6 apribotą 7-ą Valstybinės kalbos įstatymo straipsnį, o 7 – atitinkamai 14-ą ir 17-ą). Tokiais atvejais gyventojų aptarnavimo srityje, taip pat rašant vietovardžius ir viešuosius užrašus būtų vartojama ne tik valstybinė lietuvių kalba, bet ir dvi ar trys kitų valstybių valstybinės kalbos (jei savivaldybės teritorijoje gausiai gyventų dvi tautinės mažumos). Vadinas, būtų nepaisoma dabar galiojančio Valstybinės kalbos įstatymo 7, 14 ir 17 straipsniuose įtvirtinto imperatyvo dėl privalomo valstybinės kalbos vartojimo jais apibrėžtose viešojo gyvenimo srityse ir būtų siekiama įteisinti oficialių kelių kalbų vartojimą (dvikalbystę ar trikalbystę), nors tai prieštarauja Konstitucijos 14 straipsniui.

Europos teisės departamentas siūlo laikyti ydinga formuluotę „jeigu kiti įstatymai nenustato kitaip“, nes tokiu atveju nebūtų išlaikomas Valstybinės kalbos įstatymo reikalavimas visiems piliečiams mokėti valstybinę lietuvių kalbą³⁷⁹.

Pažymėtina, kad Valstybinės kalbos įstatymo 18 straipsnyje yra įtvirtinta vienintelė išimtis tautinių bendrijų organizacijų pavadinimams ir jų informaciniam užrašams, kurie greta valstybinės kalbos gali būti pateikiami ir kitomis kalbomis, tik šių užrašų formatas negali būti didesnis negu užrašų valstybine kalba³⁸⁰.

III problema: nuostatos neatitinka Administracinių nusižengimų kodekso. 2018 m. kovo 5 d. Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvadoje dėl Tautinių mažumų įstatymo projekto atkreiptas dėmesys į tai, kad šis kodeksas numato administracinę atsakomybę už valstybinės kalbos neįtvirtintą vartojimą tokiais atvejais:

- 1) už neįtvirtintą atliekant tarnybines pareigas, taip pat raštvedyboje ir susirašinėjant Lietuvoje (499 ir 500 str.);

³⁷⁹ Europos teisės departamento išvada dėl Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 7, 14 ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/10cd2fe01c8911e88a05839ea3846d8e?jfwid=yerqnbxhd>

³⁸⁰ Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. sausio 31 d. Nr. I-779, galiojanti suvestinė 2002 m. birželio 13 d. redakcija. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 1995-02-18, Nr. 15-344, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15211/asr>

- 2) už nevartojimą juridinių asmenų antspauduose, spauduose, blankuose, iškabose, tarnybinių patalpų ir kituose viešuose užrašuose (497 str.);
- 3) už oficialių Lietuvos vietovardžių formų nevartojimą kartografijoje, kelių ir gatvių rodyklėse, iškabose, antspauduose, komunikacijose, gaminių ir paslaugų dokumentuose, vadovėliuose (503 str.)³⁸¹.

Išvados

1. 2018 m. vasario 15 d. Seime įregistruotas Tautinių mažumų įstatymo projektas Nr. XIIIIP-1696 kalbos politikos požiūriu turi tokių trūkumų:

- a) numatyta nepagrįsta šio įstatymo viršenybė kitų įstatymų atžvilgiu;
- b) jo nuostatos nederina su kitų įstatymų nuostatomis ir joms prieštarauja;
- c) numatytos tik tautinėms mažumoms priklausančių asmenų teisės, bet nenumatomos pareigos ir atsakomybė dėl valstybinės kalbos mokėjimo ir vartojimo.

1. 2018 m. vasario 15 d. Seime įregistruotas Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 7, 14 Ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIIIIP-1697, susijęs su Tautinių mažumų įstatymo projektu, būtų antikonstitucinis, nes sudarytų galimybę kitais įstatymais riboti valstybinės lietuvių kalbos vartojimą viešajame gyvenime.

2. Abu projektai siekia įstatymiškai apriboti valstybinės kalbos vartojimą viešajame gyvenime, todėl prieštarauja konstituciniam valstybinės lietuvių kalbos statusui ir yra taisytini.

Rekomendacijos

Kadangi abu projektai, susiję su tautinėmis mažumomis, prieštarauja konstituciniam valstybinės lietuvių kalbos statusui ir siekia apriboti jos vartojimą viešajame gyvenime, tai siūlytina:

- 1) Tautinių mažumų įstatymo projektą Nr. XIIIIP-1696 pataisyti taip, kad jis atitiktų Konstitucijos, Valstybinės kalbos įstatymo, Administracinių nusižengimų kodekso, Civilinio kodekso ir kitų įstatymų nuostatas kalbų vartojimo atžvilgiu;
- 2) Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 7, 14 Ir 17 straipsnių pakeitimo įstatymo projekte Nr. XIIIIP-1697 numatytus pakeitimus laikyti nepagrįstais ir nepriimti.

381 Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Lietuvos Respublikos Tautinių mažumų įstatymo projekto Nr. XIIIIP-1696, 2018-03-05, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/1ffbca10206911e88a05839ea3846d8e?jfwid=yerqnbxhd>

3 priedas. Įstatymų projektai dėl juridinių asmenų pavadinimų sudarymo

Seime 2021 m. balandžio 28 d. įregistruoti du projektai, siūlantys pakeisti kai kurias nuostatas dviejuose įstatymuose, reglamentuojančiuose juridinių asmenų pavadinimų sudarymą:

- 1) Civilinio kodekso 2.40 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas³⁸²;
- 2) Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas³⁸³.

Juridinių asmenų pavadinimai – Lietuvoje steigiamų ir veikiančių įmonių, įstaigų ir organizacijų pavadinimai. Tai viešieji užrašai, t. y. rašytinė informacija, esanti viešojoje erdvėje ir skirta visuomenei informuoti apie teikiamas prekes bei paslaugas. Kad ta informacija būtų suprantama Lietuvos piliečiams ir atitiktų jų, kaip pagrindinių vartotojų, teises, šie pavadinimai turi būti rašomi valstybine kalba, išskyrus teisės aktų numatytas išimtis. Jie matomi įmonių, įstaigų ir organizacijų iškabose, dokumentuose, antspauduose, etiketėse, reklamose. Juridinių asmenų pavadinimai formuoja kalbinį kraštovaizdį, o jis yra svarbi valstybės įvaizdžio dalis, nes ne tik teikia informaciją apie prekes bei paslaugas, bet dėl išskirtinio vizualumo atlieka ir reprezentacinę funkciją – atspindi materialiąją ir dvasinę kultūrą.

Lietuvoje steigiamų įmonių, įstaigų ir organizacijų, t. y. juridinių asmenų, pavadinimų sudarymą dabar reglamentuoja tokie teisės aktai³⁸⁴

- 1) Civilinis kodeksas, 2.40 straipsnis³⁸⁵;
- 2) Valstybinės kalbos įstatymas, 16 straipsnis³⁸⁶;
- 3) Įmonių, įstaigų ir organizacijų simbolinių pavadinimų darymo taisyklės³⁸⁷.

Juridinio asmens pavadinimas registruojamas Registrų centre. Vyriausybė 2018 m. liepos 25 d. pakeitė Juridinių asmenų registro nuostatus, todėl nuo 2020 m. sausio

382 Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.40 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/67c13430a80511eb98ccba226c8a14d7?jfwid=yerqnfucf>

383 Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/d6526900a80511eb98ccba226c8a14d7?jfwid=pohw8qco9>

384 Informacijos apie teisinį reglamentavimą pateikiama VLKK tinklalapyje <http://www.vlkk.lt/aktualiausios-temos/juridiniu-asmenu-pavadinimai/teisinis-reglamentavimas>

385 Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Suvestinė redakcija 2022-01-05- 022-05-27. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 2000-09-06, Nr. 74-2262, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>.

386 Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. sausio 31 d. Nr. I-779, galiojanti suvestinė 2002 m. birželio 13 d. redakcija. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 1995-02-18, Nr. 15-344, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15211/asr>

387 Įmonių, įstaigų ir organizacijų simbolinių pavadinimų darymo taisyklės, atnaujintos 2013 m. balandžio 4 d. nutarimu Nr. N-2(138). Paskelbta: *Valstybės žinios*, 2004-02-20, Nr. 27-867; *Valstybės žinios*, 2013-04-10, Nr. 37-1836, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.227406/asr>

1 d. atsisakyta privalomos kalbos ekspertizės. Tačiau ir toliau galioja 2013 m. balandžio 4 d. nutarimu Nr. N-2(138) atnaujintos Įmonių, įstaigų ir organizacijų simbolinių pavadinimų darymo taisyklės.

Lietuvos Respublikos ekonomikos ir inovacijų ministerijos parengtame ir Seime 2021 m. balandžio 28 d. įregistruotuose projektuose išdėstyti pasiūlymai pakeisti galiojančių įstatymų nuostatas kelia problemų.

I problema: siūlomas Civilinio kodekso 2.40 2 dalies pakeitimas nederą su Konstitucinio Teismo nutarimais, Valstybinės kalbos įstatymu ir Administracinių nusižengimų kodeksu. Šio kodekso 2.40 straipsnio 2 dalyje dabar sakoma, kad pavadinimai turi būti sudaromi lietuvių kalba:

2.40 straipsnis.

2. Juridinio asmens pavadinimas turi būti sudarytas laikantis lietuvių bendrinės kalbos normų ir negali būti sudarytas tik iš tiesioginę veiklos daiktų ar paslaugų rūši nurodančio bendrinio žodžio (žodžių) arba tik iš vietovardžio, arba tik iš kitokio žodžio, neturinčio skiriamąjo požymio.

Civilinio kodekso 2.40 straipsnio pakeitimo įstatymo projekte siūloma keisti 2.40 straipsnio 2 dalį ir išdėstyti ją taip:

2.40 straipsnis.

2. Juridinio asmens pavadinimas sudaromas **lietuvių kalba arba užsienio kalba lotynų kalbos abėcėlės raidėmis**. Sudarant juridinio asmens pavadinimą lietuvių kalba, turi būti laikomasi Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatyme nustatytų reikalavimų. Juridinio asmens pavadinimas negali būti sudaromas tik iš tiesioginę veiklos daiktų ar paslaugų rūši nurodančio bendrinio žodžio (žodžių) arba tik iš vietovardžio, arba tik iš kitokio žodžio, neturinčio skiriamąjo požymio.

Tai reiškia, kad projekte siūloma Lietuvoje steigiamų juridinių asmenų pavadinimus sudaryti ne tik lietuvių, bet ir užsienio kalbomis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, remiantis dabar galiojančio *Valstybinės kalbos įstatymo* 17 straipsniu, Lietuvoje viešieji užrašai turi būti rašomi valstybine kalba. Dėl šios priežasties teikiamas siūlymas prieštarauja šio įstatymo 17 straipsniui:

17 straipsnis.

Lietuvos Respublikoje **viešieji užrašai yra valstybine kalba**.

Valstybinė kalba privaloma visų Lietuvos Respublikos įmonių, įstaigų ir organizacijų antspauduose, spauduose, dokumentų blankuose, iškabose, tarnybinių patalpų ir

kituose užrašuose, Lietuvos gaminių ir paslaugų pavadinimuose bei aprašuose³⁸⁸.

Konstitucinio Teismo nutarimai (1999 m. spalio 21 d., 2006 m. gegužės 10 d. nutarimai, 2014 m. vasario 27 d. sprendimas) taip pat numato privalomą valstybinės kalbos vartojimą. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad Administracinių nusižengimų kodekso 497 straipsnis numato administracinę atsakomybę už valstybinės kalbos nevartojimą juridinių asmenų antspauduose, spauduose, blankuose, iškabose, tarnybinių patalpų ir kituose viešuose užrašuose³⁸⁹, taigi siūlomas pakeitimas nedera ir su šio kodekso nuostatomis.

Šiuo metu galiojančio Civilinio kodekso 2.40 straipsnio 3 dalyje numatyta tik viena išimtis juridinio asmens, susijusio su užsienio juridiniu asmeniu ar kita organizacija, pavadinimą sudaryti taip, kad jis būtų panašus ar tapatus į užsienio juridinio asmens ar kitos organizacijos pavadinimą, jei yra šių sutikimas naudoti tokį pavadinimą.

Siūlymas sudaryti Lietuvoje registruojamų juridinių asmenų pavadinimus ne tik lietuvių, bet ir užsienio kalbomis negali būti pateisinamas ekonominio konkurencingumo siekimu ar sąlygų verslui tarptautinėje rinkoje sudarymu. Tokia praktika leistų Lietuvoje greta valstybinės lietuvių kalbos oficialiai vartoti kitų valstybių valstybines kalbas. Tai ne tik susiaurintų valstybinės lietuvių kalbos erdvę ir mažintų jos prestižą, bet ir sudarytų nepatogumų Lietuvos piliečiams, turintiems teisę viešąją informaciją gauti lietuvių kalba.

II problema: neaiškiai suformuluotas siūlymas keisti Valstybinės kalbos įstatymo 16 straipsnį. Dabar galiojantis šio įstatymo 16 straipsnis reglamentuoja, kad visų įmonių, įstaigų ir organizacijų pavadinimai turi būti sudaromi lietuvių kalba:

16 straipsnis.

Visų Lietuvos Respublikoje veikiančių įmonių, įstaigų ir organizacijų pavadinimai daromi laikantis lietuvių kalbos normų ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos prie Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintų taisyklių.

Seimui pateiktame Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 16 straipsnio pakeitimo įstatymo projekte 16 straipsnį siūloma pakeisti ir išdėstyti taip:

388 Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 1995 m. sausio 31 d. Nr. I-779, galiojanti suvestinė 2002 m. birželio 13 d. redakcija. Paskelbta: *Valstybės žinios*, 1995-02-18, Nr. 15-344, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.15211/asr>

389 Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, priimtas Lietuvos Respublikos Seimo 2015 m. birželio 25 d. įstatymu Nr. XII-1869, galiojanti suvestinė 2022 m. kovo 31 d. redakcija. Paskelbta: TAR, 2015-07-10, Nr. 11216, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b>

16 straipsnis.

Lietuvos Respublikoje registruojamų juridinių asmenų pavadinimai lietuvių kalba sudaromi laikantis lietuvių kalbos normų ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos nutarimų.

Teikiama 16 straipsnio formuluotė netiksli teisiniu požiūriu, nes praleidus žodį „Visų“ neaišku, ar siūloma visus juridinių asmenų pavadinimus sudaryti lietuvių kalba, ar numatyta leisti sudaryti ir kitomis kalbomis, kaip pasiūlyta Civilinio kodekso 2.40 straipsnio pakeitimo įstatymo projekte keičiant 2.40 straipsnio 2 dalį. Teikiamą 16 straipsnio pakeitimą galima interpretuoti taip: jei pavadinimai sudaromi lietuvių kalba, tai turi būti laikomasi lietuvių kalbos normų. Šitaip būtų reglamentuojamas ne privalomas lietuvių kalbos vartojimas, o tik jos taisyklingumas. Siūlymai keisti Civilinio kodekso 2.40 straipsnio 2 dalį ir Valstybinės kalbos įstatymo 16 straipsnį nedera vienas su kitu. Pastarajame nutylima, kad Civiliniame kodekse numatomas pavadinimų rašymas ir ne lietuvių kalba.

Valstybinė kalbos inspekcija, prižiūrinti teisės aktų laikymąsi, prieštaravo dėl Ekonomikos ir inovacijų ministerijos 2018 m. pasiūlytos juridinių asmenų registravimo Registrų centre tvarkos, ypač dėl pavadinimų nesiuntimo VLKK, kad pateiktų atsakymą dėl pavadinimo taisyklingumo³⁹⁰. Lietuvių kalbos instituto Mokslo tarybos nariai irgi yra pareiškę nepritarimą šiems keitimams, 2021 m. greta kitų klausimų atsakydami į Seimo nario akad. Eugenijaus Jovaišo paklausimą dėl įstatymais numatomo lietuvių kalbos erdvės siaurinio³⁹¹.

Išvados

1. Lietuvoje registruojamų juridinių asmenų pavadinimų sudarymą tinkamai reglamentuoja dabar galiojantys teisės aktai: Civilinis kodeksas, 2.40 straipsnis; Valstybinės kalbos įstatymas, 16 straipsnis; Įmonių, įstaigų ir organizacijų simbolinių pavadinimų darymo taisyklės.
2. Rengiant Seimui pateiktus projektus, neišlaikytas sistemiškumo principas, reiškiantis, kad teisės normos turi derėti tarpusavyje. Siūlymas keisti Civilinio

³⁹⁰ Apie teisinį kontekstą, svarstymų eigą ir teiktus pasiūlymus plačiau žr. Valstybinės kalbos inspekcijos 2020 metų veikos ataskaita, 2021, p. 17–20, https://vki.lrv.lt/uploads/vki/documents/files/2020_20m_20Valstybin_20C4_2097s_20kalbos_20inspekcijos_20veiklos_20ataskaita.pdf

³⁹¹ Lietuvių kalbos instituto Mokslo taryba. Atsakymas į Seimo nario akad. Eugenijaus Jovaišos 2021 m. gegužės 3 d. paklausimą Nr. SN(J4)-S-05 dėl planuojamo valstybinės lietuvių kalbos erdvės susiaurinio, 2021-05-03.

kodekso 2.40 2 dalį nedera su: 1) Konstitucijos 14 straipsniu; 2) Valstybinės kalbos įstatymo 17 straipsniu; 3) Administracinių nusižengimų kodekso 497 straipsniu.

Seimui teikiami projektai, siūlantys Lietuvoje registruojamų juridinių asmenų pavadinimus sudaryti ir ne lietuvių kalba, kelia grėsmę valstybinės lietuvių kalbos vartojimui. Tokie siūlymai sudarytų sąlygas Lietuvoje oficialiai vartoti ir kitų valstybių valstybines kalbas, taip būtų paneigtas konstitucinis valstybinės lietuvių kalbos statusas, susiaurinta jos vartojimo erdvė ir sumenkintas jos prestižas. Abu įstatymų projektai taisytini.

Rekomendacijos

Kadangi juridinių asmenų pavadinimai yra viešieji užrašai, skirti visuomenei informuoti apie teikiamas prekes bei paslaugas, tai jie turi būti suprantami Lietuvos piliečiams ir atitikti jų, kaip pagrindinių vartotojų, teises, todėl reikia:

- 1) Lietuvoje registruojamų juridinių asmenų pavadinimus ir toliau sudaryti valstybine lietuvių kalba, išskyrus teisės aktų numatytas išimtis;
- 2) nepritarti Lietuvos Respublikos Seime registruotiems projektams Dėl Civilinio kodekso 2.40 straipsnio pakeitimo įstatymo ir Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 16 straipsnio pakeitimo įstatymo, kuriuose pasiūlyta keisti: a) Civilinio kodekso 2.40 straipsnio 2 dalį; b) Valstybinės kalbos įstatymo Nr. I-779 16 straipsnį;
- 3) išlaikyti juridinių asmenų pavadinimų reglamentavimą valstybine kalba dabar rengiamame Valstybinės kalbos konstitucinio įstatymo projekte Nr. XIVP-880;
- 4) norint išvengti netinkamo įmonės pavadinimo registravimo ir su tuo susijusių neigiamų pasekmių, siūlyti juos sudarant konsultotis su VLKK.